

◎ TERÜLET ÉS NÉPESSÉG ◎

A kisebbségek és a nemzetiségi statisztika.¹⁾

Les minorités et la statistique des nationalités.¹⁾

Már a tíz év előtti népszámlálások alkalmával szerencsém volt a Magyar Statisztikai Társaság előtt az utódállamoknak a nemzetiségi jelleg megállapítása körüli helytelen, sőt erőszakos módszereit bíráló tárgyává tenni.²⁾ Természetes, hogy különösen Prága és Bukarest felől invektívákkal feleltek és gyakorolták a nyelvöltögetést felém és ami még súlyosabb, a magyar statisztika és a magyar nemzet felé.³⁾ Én még sem riadok vissza attól, hogy ma ismét a tárgyilagos, tudományos bírálat fegyverét használjam az 1930 végén végrehajtott népszámlálás alkalmával használt, részint régiebb, részint újabb eljárásokkal szemben. Mert a statisztikának a valóság tükrének kell lennie, tiszta tükörnek, mely nem torz képeket mutat. A statisztikának mindig az igazságot kell mondania és mindig csak az igazságot. Aki a statisztikának ezen legfőbb parancsa ellen vétkezik, vétkezik a statisztika ellen, vétkezik a tudományok komolysága ellen, vétkezik a népek legszentebb érdekei ellen.

Ezt pedig teszik az utódállamok, mint azt a továbbiakban szerencsém lesz kimutatni. Mert az 1930 végén végrehajtott népszámlálás új súlyos panaszokra adott alkalmat egyelőre Cseh-Szlovákiában és Romániában. Cseh-Szlovákiában a magyar kisebbség sérelmeit a Népszövetség elé vitte. A prágai és bukaresti parlamentben felszólalások történtek, az angol parlamentben pedig két interpelláció hangzott el és a részrehajlatlan világsajtó is visszhangzott a panaszoktól. A német kisebbség követeli a népszámlálás felülvizsgálását, a lengyel kisebbség is megszólalt. A panaszok szerint a cseh belügyminisztérium, mely a népszámlálási biztosokat kiválasztotta és kinevezte, oly utasításokkal látta el azokat, amelyek a nemzetiségi adatok meghamisítását eredményezték. Azt is panaszolták, hogy az ellen-

szegülőket négy szem között faggatták, vizsgának vetették alája és a hatóság elé hurcolták. Állítólag már előre kimondták volna, hogy a magyarság bizonyos számot nem haladhat meg, ami igazán karikatúrája a statisztikának. Pozsony városában pl., ahol 1910-ben a magyarság aránya 40·6% volt, Kassán, ahol 75·4% volt, az arány az újságok hírei szerint 20%-on alul találtatott. Még ha a fenti arányokból levonjuk azokat a kereseti kategóriákat, melyekben talán a cseh és tót elem a magyart kiszorította: a közszolgálatot, szabad foglalkozásokat, véderőt és házi cselédeket és a történt magyar kivándorlásra is gondolunk, akkor is, ha csak a trianoni szerződés Magyarországot nemcsak megcsönkítette, hanem a magyar férfiakat és nőket teljesen sterilissé nem tette, az aránynak 20%-on felül kellene lenni. Az ügy histórikuma érdekében elmondom, hogy ezen a statisztikai tudományt kompromitáló tényállással szemben egy tekintélyes napilapban nyíltlevelet tettem közzé, a Nemzetközi Statisztikai Intézetnek, a statisztikai tudomány legmagasabb fórumának elnökéhez, *Delatour* Albert államtanácsoshoz intézve, mely levéllel azt akartam elérni, hogy a Nemzetközi Statisztikai Intézet a nemzetiségi statisztika kérdését napirendre tűzze. A cseh statisztikai hivatal a nyíltlevelet sértésnek vette, amelyet némi kíméletlenséggel kezelt és *Delatour*hoz fordult azzal a kéréssel, hogy ő, vagy a Nemzetközi Statisztikai Intézet főtitkára jöjjön Prágába és vizsgálják meg a népszámlálási munkálatokat. Nagyon sajnálatos, hogy a statisztikai hivatal mint tudományos intézet, magát tehát azonosította a népszámlálási felvétellel, melyet nem ő vezetett, hanem a cseh belügyminisztérium, és melyre valószínűleg kevés befolyása volt. Az anyagot talán abban az időpontban még nem is ismerte. A tárgyilagos magyar közvélemény és magyar szakkörök mindamelllett arra az álláspontra helyezkedtek, hogy a statisztikai hivatal a népszámlálásnál elkövetett visszaélésektől távol áll, amint azt a magyarság érdekében Prágában felszólalt *Törköly* dr. képviselő is kifejezte. *Delatour* levelemre válaszolva kijelentette, hogy a cseh nép-

¹⁾ A Magyar Statisztikai Társaság 1931 március 17-i előadóülésén tartott előadás. — *Conférence faite dans la séance du 17 mars 1931 de la Société Hongroise de Statistique.*

²⁾ *Földes*: La protection des droits des minorités et la statistique des nationalités. *Revue de la Société Hong. de Statistique.* Budapest. 1923.

³⁾ *Buday*: Polémique. U. o., 1924.

számlálási anyagot nem ismeri és arról ítéletet mondani a Nemzetközi Statisztikai Intézet hagyományainak szellemében nem óhajt, mert a kérdésben politikai mozzanat rejlik, amennyiben a nemzetiségi probléma a mai nemzetközi politika egyik főtárgya. A cseh statisztikai hivatal meghívását, mint azt a cseh hivatalhoz intézett, általa és *Methorst* főtitkár által aláírt, tehát hivatalos levélben, — melynek másolatát szíves volt nekem is megküldeni, — kijelentette, visszautasította. Megjegyzem, hogy tőlem távol állott a gondolat, hogy a Nemzetközi Statisztikai Intézet maga vállalkozzék a vizsgálatra, ellenben igenis óhajtottam, hogy tudományos tárgyalásul tűzze ki a nemzetiségi statisztika módszerének kérdését. Különben figyelmeztettem *Delatourt*, hogy amennyiben a cseh statisztikai hivatal meghívását mégis elfogadná, a vizsgálatot elsősorban nem Prágában kell megejteni, hanem a helyszínén, ott tanukat kellene kihallgatni, a zaklatott népesség panaszait kellene felvenni. Megjegyzem még, hogy a prágai statisztikai hivatal részéről a magyar statisztikát ért támadásokat *Kovács Alajos* erélyesen visszautasította.

A cseh eljárás védelmére a cseh statisztikai hivatal elnöke védő és támadó cikket írt (Prager Presse január 18.), melyben kifejti, hogy Cseh-Szlovákiában, úgy mint Magyarországon, most az anyanyelvet kérdezték. Azonban vannak kivételek és ezekenél a két állam eljárása között különbség van. Így különösen tekintettel voltak az elnemzetietlenedés esetére, amidőn az anyanyelv helyett azt a nyelvet vették, melyet valaki elsajátított, ha azt jól beszélte. A magyar rezsím a nemzetiségek kultúráját elhanyagolta, és az iskolák útján magyarosított. A nemzetiségek alacsony kultúrfoka megkönnyítette a számlálóbiztosok által való befolyásolást; hozzájárul, mint mondja, az, hogy a magyar nép úrnép és így a nem magyar is igyekezett hozzátartozni. Mindmégannyi túlzás. A magyar rezsím inkább elhanyagolta a fajmagyar Alföldet és kedvezett — sajnos, már politikai okokból — a nemzetiségi vidékeknek *kultúráilag és gazdaságilag*. Megengedte a nemzetiségi pénzügyi intézetek garázdálkodását és magyarelles működését. Magyar faluk nagy számban eloláhosodtak, így pl. Szatmár megyében olyan falu, melyben csupa Péterfi, Pálfi lakott. Ami a magyar számlálásokat illeti, soha különös panaszok nem voltak, ho-

lott az utódállamok eljárásáról csupa panasz a parlamentekben, sőt a világsajtóban. Egyébként tiszta dolog, hogyha vannak kétes esetek, mint azt a cseh statisztikai hivatal mondja, akkor nem a hatósági beavatkozás szükséges, hanem egyes egyedül az illető egyén van hivatva eldönteni nemzetiségi hovatartozandóságát.

Egyenesen mulatságos, hogy a cseh statisztikai hivatal szemrehányást tesz a magyar statisztikának, hogy az úgynevezett jiddis alapján nem konstruált külön nemzetiséget. A jiddis nem nyelv, még nem is dialektus, hanem nyelvrontás. Ha minden dialektus alapján külön nemzetiséget alkotnánk, akkor nem volna német, hanem bajor, porosz, osztrák, szász, sváb, nem volna olasz, hanem velencei, toszkanai, nápolyi. Minthogy azonban a jiddis kategória jó arra, hogy a magyarság számát csökkentsek, ez alkalmazást talál. Ezt a mentalitást igen jól világítja meg az a Romániában előfordult tény, ill. eljárás, hogy a zsidót, ha oláhnak vallotta magát, oláhnak vették, de ha magyarnak vallotta magát, akkor zsidó volt. Ami pedig a magyar úri nemzet — mint azt a cseh statisztikai hivatal elnöke mondja — asszimilációját illeti, e tekintetben az igazság a következő: A magyar anyanyelvűek aránya volt százalékban:

	Magyarország	Magyarbirodalom
1880	46·6	41·2
1910	54·9	48·1

vagyis harminc év alatt a magyar anyanyelvűek száma alig néhány százalékkal emelkedett, tehát még ha eltekintünk a természetes szaporodástól, az asszimiláció elenyészően csekély. Ezzel szemben a kiséntente népszámlálásai akárhány helyen 50 és több százalékos szaporodást mutatnak ki a többségi nemzetiség javára. Még a magyar nyelvnek a többi nemzetiségűek által való elsajátítása is aránylag csekély. Így volt a nem magyar ajkúak között a magyarul tudók aránya:

	Magyarország	Magyarbirodalom
1880	11·1	9·1
1910	22·4	17·8

Tehát összesen néhány százaléknyi emelkedés 30 év alatt és a szerény magyar nemzet ezen gyenge emelkedésnek is nagyon örült. Megjegyzendő, hogy a magyarul tudók aránya egyébként is legnagyobb volt a németajkúak között.

A statisztikai adatok tehát mutatják, hogy az asszimiláció magyar részről inkább gyenge volt. Akárhány esetre lehet azonban utalni, mely mutatja, hogy a magyar elem inkább engedte magát asszimiláltatni a román, a tót által. Dacára annak, hogy a cseh szakember mondja, az úri faj vonzotta a többieket, oly eseteket is látunk, mint pl. Szilágyban, ahol egy tót telep felosztása után az illetők nem magyarok lettek, hanem románok. A románok maguk ki-mutatják, hogy 1850—1900-ig 309 magyar község lett románná, ellenben csak 42 román község magyarrá.¹⁾ (Kovács Alajos: „A nemzetiségi statisztika problémája“. M. Stat. Szemle 1929. 75. l.). A tömegre az úri réteg nem gyakorolhatott nagyobb vonzerőt, csak azokra, akik emelkedni akartak, az pedig egy kisebbség. Természetes, akik magasabb pozíciókat akartak elérni, azok azt könnyebben érhették el a magyarsághoz való csatlakozás segítségével és bizonyos, hogy még többen is juthattak volna nemzetiségük megtagadása nélkül ilyen állásokba, bírói, főispáni, miniszteriális állásokba, ha a magyarsággal szemben loyálisan viselkedtek volna.

A csehországi népszámlálás nemzetiségi adatai a nemzetközi sajtóban is erős bírálatra akadtak, egyebek között a németalföldi „Maasbode“-ban. Erre felel egy mindenestre hivatalos forrásból származó „Informationbulletin“ Nr. 17., melléklet a Maasbodehoz, mely terjedelmesen ismerteti a közzétett adatokat. Röviden kiemeljük a következőket:

„Bei der letzten Volkszählung wurde der unklare Begriff der Stammeszugehörigkeit, welcher dem Zählungskommissär einen Einfluss durch arbiträre Auslegung dieses Begriffs gewährte, durch das objektive Merkmal der Muttersprache ersetzt. Die Eintragung über die Nationalität im Zählbogen durfte der Kommissär nur mit Zustimmung der gezählten Person ändern. Jede solche Zustimmung musste als Zeichen der Zustimmung von der Person durch ihre Unterschrift in einer eigenen Rubrik bestätigt werden. Beharrt die gezählte Person auf der Eintragung, welche der Zählungskommissär als unrichtig betrachtet, oder weigert sie sich durch ihre Unterschrift

ihre Zustimmung zu der Änderung dieser Eintragung zu geben, legte der Kommissär die Sache der vorgesetzten politischen Behörde zur Entscheidung vor, welche die betreffende Person vernahm und ohne Verzug entschied. Die Richtigkeit der Angaben über die Nationalität und Religion, und die Genauigkeit der Zählung wurde durch zahlreiche Ordnungs- und Strafbestimmungen gesichert. Diese Strafbestimmung bezieht sich vor allem auf Jene, welche auf andere einwirken, dass sie der Wahrheit nicht entsprechende Angaben machen. Überall dort, wo Zweifel an dem objektiven Vorgehen der Zählkommissäre entstehen könnten, wurden die Bezirksbehörden ermächtigt, dass sie über Wunsch der Minderheiten Nebenkommisäre zu den von den Minderheiten beanstandeten Vorstehern ernennen. Die Frage der Nationalität der Zählungskommissäre wurde vollkommen unparteiisch gelöst.“ (Ezzel nem igen egyezik az az adat, hogy pl. Komáromban 69 magyar és 74 cseh-szlovák számlálóbiztos volt.)

Megjegyzi még a védírat, hogy Cseh-Szlovákiában ugyanazon módszer szerint, mint a népszámlálásnál, felveszik a nemzetiségi jelleget az iskolás gyermekeknél, továbbá a születéseknél, házasságkötéseknél és haláleseteknél, mely adatok éppúgy, mint a választásokra vonatkozó adatok, némi ellenőrzését engedik meg a népszámlálás nemzetiségi adatainak. Az irat azzal végződik, hogy a cseh-szlovák nemzetiségi statisztika kiállja az összehasonlítást bármely ország nemzetiségi statisztikájával és kizárta azt, hogy a cseh-szlovák köztársaságban hasonló számlálási praktikák lehetségesek legyenek, mint az osztrák és magyar rezsim alatt. Végül még néhány szó az „Informationbulletin“ azon megjegyzésére, hogy a magyar kisebbség által a Népszövetséghez beadott panaszírat még a népszámlálás előtt nyújtatott be, tehát mielőtt még tapasztalatok, visszaélések tudomásra jutottak volna. Tényleg a magyar kisebbség beadványa 1930 november 18-áról keltezett. De ez csak azt bizonyítja, hogy a magyar kisebbséget nem egyes esetek vezették a panasz beadására, hanem maga a rendszer, mely különösen az 1930 június 26-án kiadott kormányrendeleten, valamint a szlovák kormány által 1930 szeptember 11-én 301. sz. a. kiadott rendeleten alapszik. Ezek a rendeletek sértik a kisebbségi szerződésekben biztosított egyenlő bánásmód elvét. Míg ugyanis a történeti tartományokban a

¹⁾ Magyar községek eltótosodásáról, elszlávosodásáról lásd Schwartner, Statistik des Königreichs Ungern (Ofen, 1809) I. k. 127. l., Körösy, A felvidék eltótosodása (Budapest, 1898).

felvétel szabály szerint a családfő által kitöltendő „számlálóívekkel” történt és csak kivételesen a számlálóbiztosok által kitöltött összeíróíveken, addig Szlovákiában és Kárpátorussziában a felvétel „összeírási íveken” történt, melyeket a számlálóbiztos töltött ki. Az „Informationsbulletin” ezt a kultúrállapotokkal indokolja, és azt állítja, hogy annak semmi ellenséges háttere nincs. De a kisebbségi beadvány utal arra, hogy az analfabetizmus aránya Szlovákiában csak 35%-kal szerepel, tehát itt kulturális okról nem szólhatnak. A számlálóbiztosok ellenőrzésére semmi alkalom nincs, sőt a titoktartás kötelezettsége ezt lehetetlenné is teszi. A biztos négy szemközött tárgyalhat a felekkel, ami sok aggályt kelt, mert esetleg befolyásolásra használtatik fel, mire szám-talan mód van. Az egyén ama joga, hogy szabadon állapítsa meg nemzetiségét, semmi biztosítékot nem talál. Pedig a hágai állandó nemzetközi bíróság egyik határozata így szól:

La liberté de choisir sa nationalité ethnique est la conséquence logique des droits assurés aux minorités ethniques par les traités internationaux concernant la protection des minorités.

A Kairóban 1927 dec. 27—1928 jan. 5-ig tartott nemzetközi statisztikai intézeti ülészen a következő, Kovács Alajos által benyújtott, de le nem tárgyalt indítvány szerepelt:

„Mindenkinek a saját egyéni bevallására kell bízni annak az eldöntését, hogy milyen nemzetiséghez kíván tartozni, milyen nyelven kívánja magának a kisebbségi jogokat biztosítani. (M. Stat. Szemle 1928. [VI. évf.] 1. sz., 3. l.)“

Csak némi humorral lehet megemlékezni arról is, hogy Cseh-Szlovákiában legtöbb szabadságot élveznek a zsidók, amennyiben zsidónak deklarálnak magukat akkor is, ha nem jiddis a nyelve, de magyarnak csak az deklarálnak magukat, aki tökéletesen beszél magyarul.

A Szlovákiában alkalmazott eljárásnak tarthatatlanságát tetézi még az az intézkedés, hogy a biztos az ügyet a politikai hatóság elé viheti. Tehát a politikai hatóság annak ellenére, hogy valaki magát magyarnak vallotta, ki fogja mondani, hogy cseh-szlovák. Igazán: Risum teneatis Romani. A magyar kisebbség egyébként a népszámlálás keresztülvitelére törvényjavaslatot dolgozott ki, mely visszavetett. Éppen úgy visszavetett egy indítvány,

mely a következő irányelveket tartalmazta: 1. minden községnek joga legyen saját költségére bizalmi férfiakat beküldeni a számlálóbiztosok ellenőrzésére; 2. mindenkinek biztosítottassék a teljes szabadság ethnikai nemzetiségi jellegének, ill. anyanyelvének megjelölésére; 3. független bíró elnöksége alatt szerveztessék felülvizsgáló bizottság, melynek tagjai felerészben kinevezettek, felerészben a községek által választottak. Ez a bíróság minden kétes esetet eldönt és a szükséges felülvizsgálatot elintézi; 4. a politikai hatóság joga a nemzetiség megállapítása körül töröltessék; 5. szigorú büntetések állapítandók meg a biztosok és felülvizsgálók visszaéléseire; 6. a legfelsőbb közigazgatási bíróság döntsön legfelsőbb fokon a népszámlálás körüli viták és visszaélések fölött.

Nagyon különösnek kell mondani azt a hangot, amit az utódállamok állandóan az osztrák és magyar népszámlálások tárgyában használnak. Mindkét államban a statisztikai hivatal élén olyan szakemberek állottak, kiknek tudásához, tudományos becsületességéhez szó nem fér és akik között a tudomány elsőrangú, nemzetközileg elismert tekintélyei, a tudomány büszkeségei foglaltak helyet. Ezt még eddig a másik oldalról nem igen állíthatni.

És ha a magyar statisztika olyan rossz, mivel magyarazzák az utódállamok statisztikusai, hogy ez ellen soha panasz nem volt, az utódállamok statisztikája elleni panaszoktól pedig visszhangzik az egész világ közvéleménye?

Megjegyezzük egyébként, hogy Magyarország mindig kész volt népszámlálási módszerét nemzetközi bizottság ítélete elé bocsátani, de erre nem került sor. Ezt bizonyítja a következő hivatalos nyilatkozat:

„A béketárgyalások óta Magyarország állandóan azon fáradozott, hogy az utódállamokban élő kisebbségek valóban megkapják azokat a jogokat, amelyeket számukra a békeszerződés és a kisebbségi szerződések állapítanak meg. Ennek első feltétele az lett volna, hogy az idegen államok fennhatósága alá került magyarok számát hitelt érdemlő módon megállapítsák. Mivel pedig egyes államok, köztük Cseh-Szlovákia is, a magyar statisztikának idevonatkozó adatait állandóan kétségbe vonták, a magyar békedelegáció már 1920 január 14-én a második jegyzék hetedik mellékletében föl-hívta a békekonferencia vezetőinek figyelt-

mét arra, hogy a Magyar Statisztikai Hivatal mindenkor kész arra, hogy a nemzetiségi adatok gyűjtésének módját és eszközeit alávesse a Nemzetközi Statisztikai Intézet ítéletének és kritikájának.“

Néhány évvel később a magyar kormány még egy lépéssel tovább is ment. Midőn 1922 november 7-én a Népszövetség főtítkársága beadványt kapott a magyarországi tótok helyzetét illetően, akkor a magyar kormány ennek a beadványnak minden egyes pontjára részletesen válaszolt. Válaszának végén pedig a következő indítványt tette: a magyar kormány mindig kész arra, hogy megkönnyítse az országban a nemzetközi bizottságnak a helyszínen való vizsgálatát, azzal a feltétellel, hogy hasonló összetételű nemzetközi bizottságok Cseh-Szlovákiában, Romániában és Jugoszláviában is vizsgálatot tartanak ugyancsak a helyszínen. (Budapesti Hírlap 1930 febr. 19.)

A demografia ügye általában a szomszéd államokban még a fejlődés első stádiumában van. A román népszámlálásról mondja Kovács („A nemzetiségi statisztika problémája.“ M. Stat. Szemle 1929. 2. sz. 77. I.), hogy Románia a demografiának nemcsak a legegyszerűbb szükségleteit nem tudja kielégíteni, de ma is nagyobb teret enged statisztikai kimutatásaiban a fantáziának, mint a tudományosan megalapozott reális statisztikai felvételeknek.“ És ezen állítást a román statisztika alapos szétszedésével bizonyítja, mely fiktív adatokkal dolgozik és még a Nemzetközi Statisztikai Intézet közleményeit sem resteli ilyen adatokkal kompromitálni. Mi értéke lehet ilyen körülmények között ilyen állam nemzetiségi statisztikájának? Menynyire nem állja ki a kritikát a román nemzetiségi statisztika, arra legjobb bizonyíték, hogy a román belügyminisztérium által 1927-ben eszközölt összeírásról a román statisztikai tanács maga mondja, hogy e felvételek hiányzik a tudomány által követelt komoly alapja.¹⁾

Romániában jóformán minden adminisztratív fokon új korrektúrákat szoktak alkalmazni, természetesen leginkább abból a célból, hogy a magyarok száma esőkkentessék, a románok száma emeltessék. A számlálás végrehajtására itt is, ott is sok, arra nem alkalmas, műveletlen és sovíniszta elem alkalmaztatik. A nemzetiségi jelleg megállapítása

céljából különösen az eredetet keresték, ami pedig elérhetetlen. Jugoszláviában többször változott az eljárás. Ha valakinek a neve olyan foglalkozást jelentett, melynek a szlávban is ugyanaz a neve, akkor szlávnak írták be.

Egyébként utalok Kovács Alajos jeles tanulmányára „A nemzetiségi statisztika problémája“ (M. Stat. Szemle 1929, 2. sz. 73. I.).

És ne felejtjük el, hogy a nemzetiségi statisztikának illetően meghamisítása nem vonatkozik csak a nemzetiségi tünetre és nemcsak politikai szempontból kifogásolható, hanem ugyanakkor a nemzetiségek kor, műveltségi, foglalkozási viszonyai is meghamisíthatnak. Egy nemzetiségnek műveltségi viszonyai ilykép vagy jobbak, vagy rosszabbak lehetnek, mint a valóságban, előfordulhatnak olyan foglalkozások, amelyeket nem szokott űzni, vagy hiányoznak olyanok, melyeket űz, előfordulhatnak olyan betegségek, melyek soha nem lépnek fel, stb. Minthogy a mai társadalom sok viszonyt keresi a nemzetiségi mozzanatot, a hamis nemzetiségi statisztika ezt illuzóriussá teszi, helytelen következtetésekre vezet. Említem csak a korviszonyokat, az átlagos életkort, a házassági termékenységet, a kivándorlást és sok mást, mit itt részletezni nem lehet.

Mindenesetre üdvözljük a csehországi statisztikai hivatalt abban, hogy végre elhagyta a származás kutatásának kalandos módszerét — újabb tudósítások szerint azonban ez nem történt következetesen — és áttért az annyira bevált magyar statisztika, — „melyről szerinte nem is érdemes beszélni“ — kezdettől fogva alkalmazott módszeréhez. A közölt népszámlálási elvek ellen alig lehetne kifogásunk, csak hogy mégis gyanús az, hogy mindezen felvilágosítások dacára nem hallgatnak el a panaszok és hogy Szüllő Géza a keresztényszociálista magyar párt február 5-i Zsolnán tartott országos közgyűlésén, Törköly dr. pedig a prágai képviselőházban (febr. 6.) a népszámlálási szabálytalanságok ellen újból felszóltak.

Panaszt emeltek ugyancsak a kisebbségi pártok a román népszámlálás ellen, sőt új népszámlálást követeltek. (Febr. 6. képviselőházi ülés Willer József dr.)

A statisztika tudományos művelői nem ignorálhatják ezeket a sajnos jelenségeket. A különben is elég gyakran megvádolt statisztika tekintélye erősen megroppanna, ha

¹⁾ A román népszámlálásokról lásd még Jakabffy E., Erdély statisztikája. Lugos, 1923.

nem tiltakoznék a legerélyesebben, a leghangosabban, a legkétségbevonhatatlanabban a statisztika hasonló kompromittálása ellen. Nemcsak magyar érdek, de egyetemes érdek, hogy a tudomány minden helytelen statisztikai módszer ellen emelje fel tiltakozó szavát és a jelenségek tárgyilagos megvizsgálásának segítségével mozdítsa elő a társadalmi jelenségek helyes ismeretét. És bár az utódállamok statisztikusainak tárgyalási módja kifogásolható, a munkát nem hagyjuk abba, annál kevésbbé, mert biztos, hogy végre mégis van némi eredménye. Így Cseh-Szlovákia¹⁾ elhagyta a származás kutatásának süppedékes talaját és áttért az anyanyelvi tünetre. Remélhetőleg követni fogják példáját a többi utódállamok és lassan-lassan megtisztul a statisztika minden oda nem tartozó melléktekintettől.

★

Az előrebocsátottak után az itt-ott alkalmazott módszereket legalább is erősen kifogásolhatóknak kell mondani. Azért nem tartom feleslegesnek röviden a nemzetiségi statisztika alapkérdéseinek vizsgálatára kitérni, mielőtt javaslataimat előterjeszteném. Három kérdés merül fel: 1. Mi a nemzetiség? 2. Milyen tünetekből állapítható meg a nemzetiségi jelleg? 3. Mi a statisztika álláspontja a nemzetiségi jelleg megállapítása tekintetében? Nincs itt hely, hogy a nemzet, nemzetiség, nép problémáját terjedelmes irodalmával behatóan vizsgáljuk; minket a kérdés elsősorban statisztikai vonatkozásaiban érdekel. E szempontból elég a következő:

Mi a nemzet, nemzetiség — mert a két fogalom a politikai kihatásától eltekintve lényegben ugyanaz — ismertető jele? E jel lehet fizikai és lehet szellemi-erkölcsi. Lehet mind a kettő együtt is. Fizikai tekintetben leginkább a származás nyújthat alapot a nemzetiségi jelleg felismerésére. Azonban itt két körülményt kell tekintetbe venni. Először azt, hogy a kultúra haladásával a népek életében a fizikai struktúra jelentősége mindinkább háttérbe szorul és a népek történetében mindinkább túlsúlyra jutnak azoknak szellemi, erkölcsi tulajdonságai. Másodszor tekintetbe kell venni azt, hogy ennek következtében a népek életében azok az egyedek bírnak legnagyobb fontossággal és szereppel, akik az illető nép er-

kölcsi, szellemi, de esetleg nem fizikai típusát képviselik. Hozzájárul, hogy a történet haladásával minden néprétegben annyi befolyás érvényesül, annyi tényező befolyásolja a fizikai típust, hogy azt megállapítani nem is lehet. Azt mondja Eötvös (A XIX. század uralkodó eszméi, I. 250. l.): „A népvándorlások és még inkább a kereszténység... csaknem végkép eltörölték a fajkülönbséget“. Nincsen tiszta faj, nincsen tiszta nemzetiség. A kultúrnépek egyedei fizikailag egyenlők és csak egyes kivételes esetekben átütő a nemzeti jelleg. Minden népcsalád felveszi a legkülönbözőbb elemeket. A mai angol ősei a kelta, a római, a norman, a dán, az angol-szász. Éppúgy a magyar fajban van mongol, török, finn-ugor, bolgár, hun, avar, germán, szláv és más elem. Ha visszamegyünk bármely család negyedik, ötödik kimúlt generációjára, annyi különböző népelem egyesülésére bukkanunk, hogy fizikailag nagyon kétes minden ez alapon felépített okoskodás. Nem is szólva arról, hogy az ethnografiának még nem sikerült kifogástalanul megállapítani az egyes nemzetiségek ismertető jelét. Végül pedig kétségtelen, ha az meg is volna, a népszámlálás alkalmával lehetetlen volna egyénenként ezeket az ismertetőjeleket megállapítani.

Etimológiailag a szó: nemzetiség, tulajdonképp annyit jelent, mint a nemzeti hozzátartozás tulajdonsága. Mindamellett a két kifejezés, nemzet és nemzetiség, a használat folytán annyira differenciálódott, hogy két különböző fogalmat kell alatta érteni. A nemzet jelenti az állami hatalmat gyakorló nemzetiséget — politikai nemzet —; a nemzetiség, az állami hatalmat nem gyakorló, közös tulajdonok által összekötött népcsoportot — ethnikai nemzet —, mely lehet egy-egy államban kisebbség, de lehet többség, amikor az állami hatalmat gyakorló nemzetiség tulajdonképp a kisebbséget képezi, ami a történelemben nem egyszer fordul elő, jelenleg pedig ez az eset Cseh-Szlovákiában. E mellett az a nemzet, mely az egyik országban csak mint nemzetiség a szokásos értelemben szerepel, lehet más államban az uralkodó réteg, nemzetet alkotó nemzetiség és különösen ilyen esetben támad az idegen államban mint nemzetiség szereplő néprétegben az irredentizmus, főleg ha a nemzeti állam a nemzetiség által lakott állam tőszomszédságában van, mint az az eset volt az osztrák-magyar monarchiában lakott olaszokkal, né-

¹⁾ A cseh-szlovák népszámlálást illetőleg lásd még Kovács Alajos két cikkét a Pester Lloyd-ban (1931 jan. 26. esti lap és febr. 28. esti lap).

metekkel, az Oroszországban lakott németekkel, lengyelekkel, a Németországban lakott lengyelekkel, a Magyarországon lakott oláhokkal és szerbekkel.

Közelebbről vizsgálva a nemzeti lét, a nemzetiség tüneteit, lényegét, lássuk mindezekelőtt a tudomány álláspontját. *Eötvös József* (A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az államra) ugyanis azt mondja: „A nemzetiség nem egyéb, mint azon összetartozásnak tudata, mely nagyszámú emberek között multjok emlékei, jelen helyzetök és az ezekből folyó érdekük és érzelmeik közössége által támad.” „A nemzetiség érzelme, mely korunkban általános, mégis csak érzelem, melynek fogalma szintoly kevésbé állapítható meg, mint más érzelmeké... Mindazon okok közül, melyeken a nemzetiség érzelme alapszik, napjainkban alig maradt más, mint a nyelvek különfélesége. Ehhez képest úgy látszik, hogy a nemzetiség fogalma, mely előbb az állam vagy a vallás közösségéből volt feltételezve, most a közös nyelv eszméjével azonos. De családunk. (I. 89. l.)... Mi a nyelvet illeti, az egymaga még nem képez nemzetiséget.” (I. 253. l.)

Az *Eötvös* nyomain haladó *Keleti* azt mondja: „Szerintem a nemzetiség sem egyéb benső érzelemnél, hasonló a valláshoz, rokon a hazaszeretettel, melyet mindenki ápol kebelében, de mint hazát szabadon is választhat; érzelem, melyre a feljebb felsorolt körülmények: a hovátartozás, a származás, a fajjelleg s összes járuléka befolyást gyakorolnak; mely, mint a tényleges vallás hitágazataiban és szertartásaiban nyilatkozni iparkodik s a nyilatkozásra a nyelvet használja” (Hazánk Népe, Pest, 1871. 62. l.).

Az *Eötvös*—*Keleti* felfogáshoz a magyar tudomány ragaszkodott és a nemzetiség jellegét leginkább szellemi, erkölcsi tünetekben látta. Így *Concha* is. Ehhez közel jár újabban *Mayr* is, a kiváló német statisztikus, aki azt mondja a nemzetiségről, melytől természetesen megkülönbözteti az állampolgárságot, hogy az „eine ausserstaatliche soziale Eigenschaft, welche sich aus der Zugehörigkeit zu einer nicht öffentlich und rechtlich festorganisierten, aber als soziales Gebilde bestehenden Gemeinschaft des Empfindens u. Strebens ergibt, die ihrerseits sich auf der ursprünglichen, — teils historisch nachweisbaren, teils prähistorischen-Grundlage der Rassen- u. Stammgemeinschaft unter dem Hinzutritt mannig-

faltiger Entwicklungserscheinungen und Einverleibungsprozesse zum gegebenen Augenblickszustand einer eigenartigen Kulturgemeinschaft herangebildet hat und deren vorzüglichstes Symptom die Gemeinschaft der Sprache ist.” (Statistik und Gesellschaftslehre. II. Bevölkerungsstatistik. Freiburg i/B 1897. S. 109).

A német írók közül kiemeljük még *Bluntschli* következő felfogását. Nemzet, nemzetiség (az olaszok nacionalitása) kultúr fogalom. Egy nemzet keletkezik lassan lélektani műfolyamat által, mely az emberek egy tömegében lassankint eltérő létformát és életközösséget előidéz és az örökéletű fajban megerősít. Sem egy véletlenül összetoborzott tömeg, sem az akaratlanul meghatározott tömeg, sem az akarathatározás nem szülhet nemzetet. Képződéséhez több nemzedék élménye és sorsa kell hogy összeműködjen és csak akkor van tartóssága, ha sajátossága a családok folytatása és a kultúra nemzedékről nemzedékre való átvitele által örökössé vált. A nemzetek képződésénél mindig több erő és több tényező működik össze, melyek alkalmassak arra, hogy a tömegeket közös szellem, közös érdekek és közös szokások által összekössék. A nemzet fogalmát tehát ekkép lehet meghatározni: Nemzet embertömegeknek örökössé vált szellemi, kedélyi és faji közössége..... mely különösen a nyelvben, az erkölcsökben és kultúrában összekapcsolva érzi magát. Azt mondja továbbá *Bluntschli*: A nemzet különösen világosan mutatkozik mint nyelvközösség. A nyelv a közös szellem kifejezése és a szellemi érintkezés eszköze. A családban tovább öröklődik. Az anyanyelv a nemzetiség öntudatát mindennapi gyakorlatban ébren és élően tartja. Még idegen fajok is ily nyelv által, melyet örökségnek átvesznek, szellemileg lassan átalakíthatók és megnyerik azt a nemzetiséget, melynek nyelvét beszélnek. Így lettek a keleti gótok, a longobárdok Olaszországban lassanként olaszok, a kelták, frankok és burgundok Franciaországban franciák, a szlávok és vendek Poroszországban németek. A nemzetiséget tehát asszimiláció által is lehet nyerni.

Áttérünk mármost arra a kérdésre, milyen alapon állapíttassék meg a népszámlálás alkalmával a nemzetiség. A nemzetiségi jellegnek a származás alapján való megállapítása ellen szól 1. az a körülmény, hogy a származást szigorú pontossággal a legritkább esetben lehet megállapítani, de még megközelítőleg is sok esetben kétely

merül fel, minthogy a különböző nemzeti-ségek connubium folytán keverődnek. Különben sem az anthropológia, sem az ethnografia nem nyújt biztos támpontot a nemzetiségi jelleg megállapítására. Bizonyítja ezt legjobban az, hogy a származás megállapítására a teljesen tudománytalan, teljesen önkényes névelemzéshez kellett nyúlni, amely inkább kompromittálója, mint igazolója a származási elméletnek. Bizonyára ennek felismerése vezette a csehországi statisztikai hivatalt — mint láttuk — a származás kutatásának elejtéséhez. 2. Megjegyzendő egyébként még az, hogy a nemzetiségi jelleg kutatása a népszámlálás alkalmával nem annyira annak ethnikai, mint ethikai jelentősége miatt történik.

A származás elméletét különben nálunk már *Keleti* visszautasította. „Micsoda a nemzetiség? Vagy ha a nemzetiség fogalmával talán tisztában volnánk, melyek megismertető jelei? Országhoz, megyéhez, községhez tartozás nem lehet az. A leszármazás, a mai fajkeveredés mellett csak szintén nem fogadható kritériumnak? Mert ki határozza meg a harmadíziglen való leszármazás döntő befolyását?” (Hazánk Népe, Pest, 1871. 61. l.).

A származás megállapítására, minthogy ez csődöt mondott, különös új eljárást eszeltek ki az utódállamok, a névelemzést. Még ha elismerjük is azt, hogy az egyes nemzeteknél a neveknek többnyire nemzeti hangzásuk van, mégis az alól nagyon sok a kivétel, úgyhogy ezt tudományos módszernek elismerni nem lehet, de még kevésbé azt, hogy nem a számlálendő egyén nevét veszik alapul, hanem keresik, vajjon elődjei között nincs-e olyan, kinek idegen hangzású neve vagy olyan neve volt, mely a reá tukmálható nemzetiség neveihez hasonlít. Éppoly alaptalan az az eljárás, mely magából a névből akarja a nemzetiséget megállapítani olyképp, hogy akinek neve Oláh, az oláh, kinek neve Tóth, az tót, kinek neve Horváth, az horvát, stb. Éppoly naív, ha a név foglalkozást jelent és a foglalkozás neve a magyarban ugyanaz, mint a nem magyar nyelvben, pl. Kovács, azt tehát tótnak veszik. Vagy ha a „kará“-val (mi feketét jelent) összefüggő nevek alapján (Karap, Karacsai stb.), az illetőt töröknek veszik.¹⁾ De kérdem a névelemzés apostolait, vajjon mernék-e névelemzés alap-

ján a következő egyének franciaságát kétségbevonni: *Bonaparte*, *Gambetta*, *Steeg* (volt miniszterelnök), *Bokanowsky* (volt kereskedelmi miniszter), *Necker* (volt pénzügyminiszter), *Klotz* (volt pénzügyminiszter), *Kellermann* (volt hadvezér), *Offenbach*, *Reinach*, *D'Eichtal*, *Huber*, *Schelle*, francia statisztikusok és tudósok, *Bergson* filozófus, *Bernstein*, *Eisenmann*, a nagy szlávbarát és — last not least — *Sauerwein*! Nem is számítva azokat, akik francia nevet vettek fel, mint a nem rég elhunyt *Claude Anet*, kinek neve tulajdonképp *Schopfer* volt. És mégis a nyelvelemzés alapján el akarják venni tőlünk *Petőfit*, *Munkácsyt*, *Kossuthot* és sok mást, kinek neve a magyar nemzet, a magyar tudomány, irodalom, kultúra történetében szerepel.

Végre is a nemzetiségi tünet iránt nem azért érdeklődünk, hogy tudjuk, hány brachicefal, vagy dolichocefal van stb., ez az anthropológia dolga. Minket szociológusokat, statisztikusokat azért érdekel a nemzetiség, mert tudni akarjuk, mennyi társadalmi, mennyi szellemi, mennyi politikai erő felett rendelkezik egy-egy nemzetiség. De akkor nem az az irányadó, hogy vérbelileg rokon akár Széchenyi Istvánnal, vagy Rákócziival, ha a nemzeti eszme nem él benne, hanem azt tekintjük a magyar nemzetiség tagjának, akárhonnán származzék is, akinek minden cselekedete, minden gondolata, minden törekvése a magyarság géniuszával azonos.

A származási elmélettel szemben áll az a felfogás, mely a nemzetiségi jelleget szellemi, erkölcsi mozzanatokban keresi. E szerint valamely nemzetiséghez tartozik az, aki lelkileg oda tartozik. Nem a fizikai, a szomatológiai mozzanat az, mely a nemzeti élet nagy drámájában fontossággal bír, hanem a lelki, erkölcsi. Aki beleolvadt egy nemzetbe olyképpen, hogy annak életelvei, irányelvei benne megfogamzottak, aki magát annak multjával és jövőjével azonosítja, államférfiaknak, gondolkozóinak, költőinek eszmevilágában él, aki döntő pillanatokban mindent képes azért a nemzetért feláldozni, az hozzátartozik, az ennek a nemzetnek egy erőatomja, az a nemzeté, míg az, aki származása alapján odatartozik, de semmi közösséget nem vállal annak sorsával, annak gondolatvilágával, annak aspirációival, erkölcsi és lelki tekintetben kevésbé tekinthető a nemzet tagjának. Pregnánsan fejezi ki e gondolatot *Ravasz* püspök egyik beszédjének következő passzusa: A magyarság nem faji fogalom, hanem egy ér-

¹⁾ Cseh-Szlovákiában egy *Vitéz* nevű egyént tótnak deklarálták, mert „vitéz“ szláv szó.

tékjelző. A magyarsághoz erkölcsi úton lehet hozzájutni.

A nemzetiségi jelleg ezen lelki, erkölcsi szimptomája népszámlálás alkalmával két módon tudható meg. Az egyik az anyanyelv, a másik a bevallás.

Kétségtelen, hogy a nyelv a nemzeti-
ségi jelleg megállapítása szempontjából
elsőrangú fontossággal bír. Hogy a folyto-
nos és századok óta szüntelenül folyó keve-
redés után még lehet-e felismerő és meg-
különböztető fizikai tüneteket megállapí-
tani, az kérdés, de hogy a nemzeteket még
ma is, minden hangoztatott kultúregység
dacára, a nyelv elválasztja egymástól, az
kétséget nem szenved. Attól eltekintve pe-
dig, hogy a nyelvkülönbség tényleg fenn-
áll, le nem tagadható és attól eltekintve,
hogy azt népszámlálás alkalmával valóban
nagyobb nehézség és nagyobb tévedés nél-
kül megállapíthatni, valóban olyan kap-
csot képez, mely erős, talán erősebb, mint
a vérkapocs és amely az egyén egész lé-
nyére kiható, valóban fajképződésre alkal-
mas. Igen jól, igen szépen fejezte ezt ki
Rákosi Jenő a következő sorokban: A
nyelv egy fajnak természetesen kialakult al-
kotása, legegységibb teremtése, amelyben
benne rejlik ízlése, gondolkozása, érzése,
formai képzete, minden tulajdonsága. Eb-
ben a csodás alkotásban, a képződéseiben,
szerkezetében, szerves életében, érzékisé-
gében, logikai és filozófiai rendszerében la-
kozik az a hatalom, amely az intakt, szűz
tisztaságában és ősi fogékonyságában ha-
tása alá került kiseded, csecsemő és gyer-
mek agyvelején keresztül (melybe a nyelv
szavai úgy hullanak és fogamzanak meg,
mint a földbe tett mag) a gyermekből em-
berfajt alakít. Nem nyelvmesterről, nem
nyelvtanról van itt szó, hanem egy nyelv
hatalmába esett intakt agyvelőről, amely
az Isten kezéből ezer alvó képességével,
eredeti mozdulatlanságában, megfertőzet-
lenül kerül egy nyelv bűvös körébe, hol
előbb hangokat, majd szókat, utóbb mon-
datokat szív magába, a mondatokkal érzé-
seket, gondolkozást, szokást, felfogást, haj-
lamokat, közös ízlést; szóval mindazt, ami-
ből egy közösségben élő embertípus lelki-
leg, majd testileg is kitelik: ebből lesz a
fajiság. (Budapesti Hírlap, 1923 jan. 5.)

Villari, a kiváló olasz gondolkodó, azt
mondja: A nyelvben benne van mindaz, amit
egy nemzet érzett, gondolt és szenvedett,
benne rejlenek a nemzeti szellem legszentebb
vágjai (Berzeviczy, Emlékbeszéd).

Schelling: Was ist ein Volk und was
macht es zum Volke? Die Gemeinschaft des
Bewusstseins zwischen den ihm angehörigen
Individuen und der unmittelbare Aus-
druck dieser Gemeinschaft ist die Sprache.
(Deutsche Rundschau, 1924. április. 39. l.)

Nem érdektelen *Mussolininek* az olasz
szénátusban 1923 február 16-án tett követ-
kező nyilatkozata: Ha a mi Dalmáciában
élő testvéreinknek olaszul beszélni, írni és
tanulni szabad, akkor megmentették Olasz-
országnak egyik alapelemét.

Álljon itt még *Masaryk* felfogása (Welt-
revolution, Berlin 1927. 467. l.): „Es ist
natürlich, dass die Nationalität, die Zu-
gehörigkeit zu einer Nationalität praktisch
durch die Sprache bestimmt wird; die
Sprache ist gewiss der Ausdruck des natio-
nalen Geistes. Aber sie ist nicht der einzige
Ausdruck; seit dem 18. Jahrhundert studiert
man das Wesen der Nationalität und kommt
zur Erkenntnis, dass die Nationalität, die
Eigenart und der Charakter einer Nation,
sich im ganzen geistigen und kulturellen
Streben ausdrückt.“

A nemzetiségi jelleg kétségtelenül két-
féle módon lehet szerezni: 1. öröklés, 2. be-
olvadás útján. Ez utóbbi, illetőleg ennek ak-
tív alakja: a beolvastás az, mely által a leg-
több nemzetiség magát a történelemnek fönnt-
tartotta és megújította. Azért a nemzetiség
ismérve nemesak a fizikai jelleg, hanem az
érzelem, mely abban jut kifejezésre, hogy
az illető nemzet nyelvét beszéljük, az illető
nemzetnek a multban gyökerező hagyomá-
nyaival, emlékeivel, a mult nagyjai iránti
kegyelettel, a jövőben megvalósítandó aspi-
rációival azonosítják magukat s az illető
nemzet nagy szellemeinek, költőinek gon-
dolatvilágában élnek. Ezért képezi a nyelv
a nemzeti hovátartozandóság legerősebb
mozzanatát, mely mint *Eötvös* mondja, egy-
általában fönntmarad, míg a többi mozzana-
tok többé-kevésbé eltűntek, elhomályosul-
tak, pontos megállapításra alkalmatlanok.
*A nyelv egyébként az esetek nagy többségé-
ben szoros összefüggésben áll a származás-
sal, a kultúrközösséggel és így azokat is ki-
elégítheti, kik a nemzetiségi jelleget ezen
tünetekben találják. A statisztika tehát a
valóságához legközelebb jár, ha az anyanyelv
alapján állapítja meg a nemzetiségi jelleget.*

Vizsgáljuk végül azt a kérdést, lehet-e
népszámlálás alkalmával a politikai nem-
zetiséget megállapítani?

A nemzetiség ugyanis politikai fogalom is
és tekintettel a XIX. században megindult

erős nemzetiségi mozgalomra és a világháború után, mely állítólag a kis nemzetek érdekében vívatott, főleg mint politikai fogalom bír fontossággal. Bizonyos nemzetiséghez tartozás politikailag annyit jelent, mint az illető nemzet politikai rendszerével és eszméjével való identifikáció. Származás, nyelv, kultúra ellenére valaki politikailag ahhoz a nemzetiséghez tartozónak vallhatja magát, melynek politikai rendszere neki legjobban megfelel. A nemzetiségi statisztika esetleg arra irányulhat, hogy ezt a tünetet állapítsa meg, mint ahogy azt az 1850-i osztrák népszámlálás tette. Persze ez a statisztika nem tisztán nemzetiségi statisztika igaz értelmében, hanem politikai statisztika is. Ezt azonban nem tárgyi tünetek alapján lehet megállapítani, csak az egyén megkérdezése alapján. Ennek a statisztikának természetesen értelme főleg ott van, ahol különböző nemzetiségek különböző politikai törekvésekkel együttélnek egy államkonglomerátumban. Amennyiben pedig a különböző nemzetiségek között egy vagy kettő domináló, valószínű, hogy ezekhez olyanok is fognak csatlakozni, kik más körülmények között máshová tartoznának, sőt változott viszonyok között el is szakadnak. Minden uralgó rendszernek vannak ilyen támogatói, kik azonnal elesnek, ha a viszonyok változnak. Ez a statisztika tehát egyúttal a politikai konjunktúra statisztikája és kifogás alá eshetik. Jól írja le *Macaulay*, hogyan kapaszkodtak a puritánokba, mikor hatalmon voltak és hogy surrantak el tőlük, mikor megbuktak. Mindamellet a politikai nemzetiségi jelleg felvétele, azon az alapon, hogy az egyéntől kérdezzük, minden tünetkutatás elhagyásával, milyen nemzetiséghez tartozónak tekinti magát, a népszámlálásnál könnyű és nem érdektelen, már összehasonlítás szempontjából sem.

A nemzetiségi statisztikával összefüggő tünetek tanulmányozásával a nemzetközi kongresszusok és a Nemzetközi Statisztikai Intézet tanácskozásán ritkábban foglalkoztak. A társalgási nyelv kérdése ugyan már a brüsszeli kongresszuson 1853-ban szerepel. A nemzetiségi statisztika behatóbban foglalkoztatja aztán a bécsi és szentpétervári kongresszust. Azután nagy úr következik. Helyes volt, hogy a mi részünkről újabban a brüsszeli konferencián *Thirring*, a kairói konferencián *Kovács* a kérdést tárgyalatni kívánták. Különösen a kairói kongresszuson a kérdés bizonyos előhaladást

tett, de az Institut még ma is adós maradt e kérdés tárgyalása tekintetében. Némi magyarázatot nyújt e passzivitás tekintetében az, hogy a kérdésnek erős politikai oldala van, mely a tisztán tudományos Intézetet visszariasztja. Ennek dacára azonban kétségtelen, hogy az Intézetnek a kérdésben állást kell foglalnia már azért is, mert hiszen egyes államok tényleg olyan tünetek összeírását követelik, mely tünetek összefüggnek a nemzetiséggel, és azért is, mert a statisztika tárgyilagos köpenyege alatt egyes államok dugárut árulnak. Azért remélhető, hogy az ezidei statisztikai tanácskozás nem fog kitérhetni a kérdés újbóli felvétele elől. Egyébként a kairói ülészekon az Intézet elé következő tételek jutottak (*Kovács*):

Il est universellement admis que la statistique dispose comme meilleur moyen de fixer le chiffre des nationalités du renseignement relatif à la langue, notamment à la langue maternelle.

L'usage d'une langue appartient aux droits individuels de chaque citoyen et dans la plupart des cas, la langue parlée détermine aussi *le sentiment*; il faut donc laisser entière liberté à tout le monde pour déclarer à quelle nationalité il désire appartenir et dans quelle langue il veut s'assurer les droits minoritaires.

Szükségesnek mondta ki ez indítvány az egyén által beszélt egyéb nyelvnek felvételét is, amint az a magyar népszámlálásnál történik.

Ami pedig a bécsi és szentpétervári kongresszusokat illeti, álljon itt a következő:

Az 1857-ben Bécsben tartott nemzetközi statisztikai kongresszus volt az első, mely a nemzetiségi statisztika kérdését programjába felvette. Azonban a kérdés nem részeseült tárgyalásban. A vita alkalmával az elnök csak annyit jelentett ki, hogy a szakosztály azon nézeten van, hogy azok a pontok, melyeket a programban Czoernig felállított, későbbi munkálatoknál alapul vétessenek. Ezek a pontok a következők: jellemzése a népfajnak, 1. szellemi tulajdonságai, erkölcsi és szokásai szerint; 2. jellege szerint; 3. nyelvi különbségek szerint, különös figyelemmel az egyes népfajok dialektusaira. Sem a nemzetiség mivolta iránt a kongresszus támpontot nem nyújt, sem aziránt, mi képezze a statisztikai felvétel tárgyát, sem aziránt, vajjon a nemzetiségi statisztika felvétele a népszámlálással köttessék össze.

vagy külön felvétel tárgyát képezze. Abban igazat kell azonban adni *Czoernignek*, hogy a nemzetiségi statisztika csak a népfajok ethnografiai leírása által nyeri biztos alapot.

Séménownak (és *Makshewnek*) a szentpétervári kongresszus elé terjesztett dolgozatából pedig idézzük a következőket:

A une époque où la question des nationalités tient en politique une place si grande, il est inutile de démontrer l'importance des données qui concernent la statistique ethnographique; la statistique oublierait un de ses problèmes les plus graves, si elle ne recherchait pas la solution de questions d'un intérêt aussi puissant pour les États et pour la science.

La statistique ethnographique a été en général peu travaillée par le congrès qui ne s'en est occupé qu'à la session de Vienne pour en poser les bases, d'après les grands traits distinctifs des races: a) leur caractère intellectuel, leurs mœurs et leurs habitudes; b) leurs caractères physiques; c) leur langage.

L'objet de ce rapport est d'examiner quel est de ces trois caractères celui qui peut être le mieux recherché par les méthodes numériques de la statistique et en particulier par le recensement. Il est évident que les caractères intellectuels, qui résultent des mœurs, des coutumes et de la civilisation, échappent à toute investigation de cette nature; on ne saurait non plus poursuivre par cette voie les signes matériels; la connaissance du développement physique de l'homme n'est pas encore assez avancée pour permettre de les déterminer, et en admettant même qu'on arrive plus tard à étudier ce développement sur les masses, on ne pourra jamais étendre les observations à toutes les populations pour étudier leur dissemblance matérielle.

La langue maternelle ou toujours parlée est donc le seul caractère ethnographique que le recensement puisse rechercher.¹⁾

A nemzetközi statisztikai kongresszus állandó bizottsága a kérdés megoldása céljából megbízást adott három szakembernek javaslatok kidolgozására. E szakfelelősök voltak *Ficker*, az osztrák statisztikai hivatal igazgatója, *Glatter*, a bécsi statisztikai

hivatal igazgatója és *Keleti*, a magyar statisztikai hivatal igazgatója.¹⁾ Az állandó bizottság által formulázott kérdés a következő volt: De quelle manière et par quels moyens la nationalité de la population peut-elle le plus sûrement être constatée?, quels sont les signes caractéristiques (langue, naissance, descendance, aveu) sur lesquels se fonde l'idée de nationalité et sous quelle forme les formulaires qui devraient servir à des levées de ce genre devraient-ils être rédigés aussi pour une population moins avancée en civilisation? Annak megvizsgálása után, vajjon állampolgárság, származás, szokások, jogi intézmények, testi, szellemi vagy erkölcsi tulajdonságok, a nyelv stb. a nemzetiség pontos megállapítására használhatók, *Ficker* azon eredményre jut, „dass die Nationalität kein Moment ist, welches eine individuelle Ermittlung zulässt, dass sie weder aus dem Individuum abgeleitet, noch bei demselben gesucht, folglich nicht auf dem Wege der Befragung der Gezählten und der Kontrollierung erhaltener Antworten festgestellt werden kann, dass gleich vielen anderen statistischen Momenten die Verschiedenheit der Nationen sich nur im Durchschnitte zeigt, somit den Gegenstand einer wissenschaftlichen Untersuchung bildet.“ Ezen álláspontja dacára azonban *Ficker* szószólója annak, hogy a nyelv a népszámlálásnál felvétessék, még pedig a családban rendszeresen használt nyelv. *Glatter* szerint a kérdés eldöntése attól függ, vajjon politikai párt-szemponatok vagy közigazgatási szempontok irányadók. Az első esetben legjobbnak tartja az önvallomást, de ez esetben feltétlenül szükséges, hogy minden nyomás elkerültesse; különben arra a következtetésre jut, hogy ez a kérdés csak természettudományi alapon, de semmiesetre sem népszámlálás alkalmával oldható meg. *Keleti* visszautasítja azt a felfogást, mely a nemzetiséget az állampolgárságban látja, azt is, mely a származásban látja. A nyelv *Keleti* szerint egyik szimptomája a nemzetiségnek, de elégtelen. Mindenesetre szintén számba kell venni; különben szerinte a nemzetiség sok tényező eredője (lásd 231. l.). Azért ezt

¹⁾ Congrès international de Statistique. Comptes-Rendu de la 8ième session à St. Pétersbourg. St. Pétersbourg 1872. Première Partie, Programme.

¹⁾ *Ficker Adolf* dr.: Gutachten über die Constatierung der Nationalitäts- und Sprach-Verhältnisse einer Bevölkerung. Wien, 1874. *Glatter* dr.: Gedanken über die Kriterien der Nationalität. Budapest. 1874., *Keleti Charles*: Qu'est-ce que la Nationalité? Budapest, 1874.

népszámlálás alkalmával megállapítani *Keleti* nehéznek, ha nem lehetetlennek tartja. Szerinte célhoz csak akkor lehetne jutni, ha mindenekelőtt az egyesek felvilágosítottatnak a felvétel céljáról. Alapos vizsgálódásokat kellene aztán megindítani, melyek kiterjednének mindazon tényezőkre, melyek együttvéve képezik azt, mit nemzetiségnek nevezünk. Meg kellene kérdezni a családfőket, mely nemzetiségűnek vallják magukat, származásukat, születési helyüket, az anyanyelvet, a családi nyelvet, a beszélt nyelveket, a faji ismérveket stb. Végezetül azt mondja *Keleti*: „A kérdés különös fontossággal bír oly tömegeknél, melyeket még ki nem elégített politikai és társadalmi törekvések izgatnak. De ezekben az országokban még hosszú időre, nagyon nehéz lesz pontos és helyes felvételeket csinálni.“

Más szakférjak közül elsősorban említeni kell *Böckh*, a berlini statisztikai hivatal igazgatójának dolgozatát: „Die statistische Bedeutung der Volkssprache als Kennzeichen der Nationalität“ (Berlin, 1866), melyben *Böckh* a mellett foglal állást, hogy a nemzetiség a nyelv alapján állapíttassék meg. Minthogy a németek hazájuk szétszakadása folytán a kedvezőtlen politikai viszonyok miatt erősen gravitáltak kifelé, a német elem nagy szétterjedése a világon a német faj nagy erejét mutatná, mely felfogás visszhangja a költő szava: „So weit die deutsche Zunge reicht“, az a német hazája. Ezzel szemben a latin fajok és különösen a franciák a nemzetiség és állampolgárság közti különbséget tagadják; aki francia polgár, az francia nemzetiségű. E szerint az állampolgárság határoz a nemzetiség felett, ami nem állhat meg, mert hisz az állampolgári viszony egy változó viszony, a nemzetiségi viszony pedig mindenestre nehezebben változhatik; az állampolgári viszony egy jogi, államjogi viszony, a nemzetiség több tényezőtől kialakuló szellem-erkölcsi viszony.

A nemzetiség megállapítására népszámlálásoknál eddig követett eljárásokra vonatkozólag a következők érdemelnek figyelmet. Angliában az 1846-i népszámlálás alkalmával a községekben „uralkodó nyelvet“ és azon nyelvet jegyezték fel, melyet legalább a népesség egyharmada beszél. Magyarországon a régebbi népszámlálások a nemzetiséget nem állapították meg, némi tájékozást csak az egyházi anyakönyvek nyújtottak. 1850-ben Magyarországon az abszolút kormány népszámlálást

rendezett, melynél a nemzetiséget is felvették az illetők bejelentése szerint (kiskorúaknál a szülők szerint). Az eredmény az adott körülményeknél fogva megbízhatatlan volt. A politikai helyzet befolyása alatt voltak, különösen a tisztviselők között, kik az uralkodó áramlat szerint vallották nemzetiségüket. A számlálóbizottságok is bizonyos nyomást gyakoroltak. Mindamellett érdekes megjegyezni, hogy *Fényesnek* a 40-es évekre vonatkozó adatai, az 1850-i osztrák számlálás adatai és a később *Keleti* által összeállított adatok között nagy eltérés nincs. 1857-ben a tett tapasztalatok után általános volt a nézet, hogy a nemzetiségi viszonyok felvételétől el kell tekinteni. A hiányt pótolták volna Czoernignek ethnografiai kutatásokon alapuló adatai. Hasonlóképen 1869-ben is úgy Ausztriában, mint Magyarországon nem tartották időszerűnek a nemzetiség felvételét. A hiány pótlásáról *Keleti* az iskolába járó gyermekek nemzetisége alapján állított össze nemzetiségi statisztikát, mely persze csak hozzávetőleges értékkel bír, mert a nemzetiségek nem egyformarányban látogatják az iskolákat, az egyiknél az iskola látogatása intenzívebb, mint a másiknál.

Ha mármost arra a kérdésre keresünk feleletet, mikép lehetne a népesség nemzetiségi hovatartozásának helyes megállapítását biztosítani, a következő szempontok figyelembevételét ajánlanám:

1. Mindenekelőtt kimondandó, hogy népszámlálásoknál a szentpétervári statisztikai kongresszus által megállapított elvek alkalmazandók. A népszámlálás legyen önszámlálás, magától a néptől, hivatalos tényezők kizárásával, végrehajtva. A népszámlálási biztosok az autonóm hatóságok által neveztesse ki és hatáskörük csak abból áll, hogy a számlálólapokat kiosztják és összegyűjtik, arra figyelvén, hogy senki ki ne maradjon és hogy a számlálólap minden megfelelő rovata kitöltessék. De az adatok bírálata nem tartozik a biztosokra, legfeljebb a műveletlenebb elemeket felvilágosításokkal láthatják el, de az adatok kitöltésénél minden befolyástól, rábeszéléstől, szuggerralástól tartózkodjanak.

2. A nemzetiségi statisztika az anyanyelven alapszik. Az anyanyelv mellett mint kiegészítő adat a társalgási, a családban beszélt nyelv, valamint a többi beszélt nyelv szerepel. A nemzetiség megállapítása nem okoz nehézséget azon néprétegeknél, melyek

csak egy nyelvet beszélnek, melyek tömegekben együtt élnek, melyeket hagyományos szokásai, életmódja, lakása, ruházata, dala, étkezése stb. jellemez, melyek alacsonyabb kulturális fokon állanak, tehát nem lehet szó arról, minő kultúra hatása alatt vannak, melyeknek politikai érettsége is alacsonyabb. A nehézség csak a többi néprétegeknél mutatkozik, amelyek erősebb kulturális, politikai hullámzásoknak vannak kitéve. Ezeknél alig lehet a nemzetiségi jelleg iránt biztosabb eredményhez jutni, mintha az illetőkre bízunk nemzetiségi jellegük megállapítását. Igaz, hogy a mellett az ingadozó, könnyen befolyásolható, különböző kulturális és politikai áramlatoknak erősen alávetett, saját és családjának érdekeivel és az élet egzisztenciáival számoló elemek mindig az uralkodó áramlatok szerint fogják nemzetiségi jellegüket megállapítani. De ez bármiféle eljárás mellett önkaratból vagy erőszak folytán meg fog történni. Hogy ez azonban a nagy tömegekkel szemben egészben véve mégsem jelent sokat, azt mutatja az osztrák abszolutizmus alatt Magyarországon végrehajtott népszámlálás. Végül pedig az köztudomású, hogy ily helyzetben az uralkodó többséghez, irányhoz szökevények (Überläufer) esatlakoznak.

Az ily módon nyert adat tehát inkább a politikai nemzetiség tényállását nyújtana, amelynek ismerete szintén hasznos. Ez egyúttal megfelelne annak a felfogásnak, mely ellenzi, hogy a nyelv képezze egyedül vagy általában az ismertető tünetet, hanem a lelki közösségben (Volksgemeinschaft) keresi a nemzetiség lényegét. Ezt pedig csak az egyén maga tudja megállapítani. E mellett szól az, hogy kétségtelenül, mint az már az előbbiekből következik, a nyelv nem mindig nyújt tájékozást. Az ír angolul beszél, mégis külön nemzeti életet él, a breton franciául beszél, de önálló nemzeti gondolkodásának ad kifejezést, a magyarországi tót, oláh, német saját nyelvét beszélheti, de magyarnak érezheti magát.

3. A népszámlálás alkalmával felveendő, mint azt a magyar népszámlálások meghonosították, az anyanyelv és az egyéb beszélt nyelvek. Az anyanyelv és a nemzetiségi kérdésre adott válaszok összehasonlításával bizonyos ellenőrzés gyakorolható. Kovács tanulmánya (A nyelvismeret, mint a nemzetiségi statisztika ellenőrzője, Magyar Statisztikai Szemle, 1928) mutatja, milyen tanulságok vezethetők le a nyelvismeret megállapítása alapján.

4. A névelemzés a tudományos módszer kritériumát nélkülözi, azért elvetendő.

5. A népszámlálások alkalmával a nemzetiségi tünettel összefüggő egyéb kérdések nem teendők. A népszámlálás, mely pillanatfelvétel, és mely kizárja azt, hogy a végrehajtó bizottságok mélyebb betekintést szerezzenek a viszonyokba, mire a szükséges műveltség és tudás is rendszerint hiányzik, csak közvetve adja nekünk a nemzetiségi jelleget, amennyiben az anyanyelvből a nemzetiségre lehet következtetni, ami pedig egyes esetben nem történhetik. Azért a nemzetiségnek és az azzal összefüggő tüneteknek pontos, gondos felvételére külön műveletet tartanék szükségesnek. Ahogy külön felvétel tárgyává tesszük a népet más fontosabb mozzanatait, úgy a nemzetiségi jelleget is elég fontosnak tartanám arra, hogy külön, a nemzetiségi viszonyokról kimerítő felvilágosítást nyújtó műveletre időről-időre a statisztika vállalkoznék.

6. Az összes nemzetiségi viszonyok alapos felkutatása meghaladja a statisztika keretét. Ezt tudományosan a statisztikus csak karöltve az ethnografussal, a történésszel, a geografussal, a biológussal végezheti. Ha milliókat áldoznak és évtizedek munkáját fordítják a földkataszter elkészítésére, a nemzetiségi kataszter elkészítése is megérdemli a fáradságot és költséget. Telepről telepre, faluról falura menve kellene a fenti szakembereknek, a település történetéből kiindulva, a fajok keverését, a nép nyelvét, szokásait, életmódját, foglalkozását, vallását, történeti emlékeit stb. tanulmányozva, az ország nemzetiségi térképét elkészíteni. Ily tanulmány egyúttal megmagyarázná a nemzetiségek beözönlésének történetét. Mutatná például azt, hogy mikor a magyarság elvérzett a harcmézőkön, a gazdatisztnek pedig szüksége volt munkaerőre, bizony nem nézhette azt, hogy az új munkás oláh vagy tót.

Ily felvétel alkalmával különösen a nemzetiségek gazdasági viszonyait is kellene alapos tanulmány tárgyává tenni, a foglalkozást, a vagyon- és jövedelemelosztást, a hitelviszonyokat, az eladósodást, az adózást, a fogyasztást, a vándorlást stb. (L. erről *Jean de Nagy*: Le rôle de la statistique dans la protection des droits des minorités. Lugos, 1930.)

7. Az úgynevezett nemzetiségi államokban, azokban, melyek magukat nemzetközi szerződésben kötelezték a kisebbségek vé-

delmére, a népszámlálás nemzetközi szakbizottságok ellenőrzése mellett történjék, vagy legalább nemzetközi szakbizottság által felülvizsgáltassék. A Népszövetség köteles a kisebbségi egyezmények végrehajtását ellenőrizni, ebből pedig szükségképen következik, hogy örködni kell mindenekelőtt a fölött, hogy mindenki zaklatás nélkül vallhassa nemzetiségi hovatartozandóságát. *A kisebbségek arányszámának megállapításánál a nemzetközi ellenőrzés nélkülözhetetlen.*

8. Már régibb dolgozatokban hangsúlyoztam annak fontosságát, hogy a nemzetiségi jelleg a születések alkalmával is felvételessék. Ezt most is fontosnak tartanám, sőt szívesen járulok *Thirring* javaslatához, hogy a nemzetiségi jelleg minden népmozgalmi adatnál felvételessék. (*Gustave Thirring: Essai sur les principes fondamentaux de la statistique des nationalités. Revue de la Société Hongroise de Statistique, 1924.*)

9. A nemzetiségi jelleg szabad bevallását büntetőjogi rendelkezéssel kell megerősíteni. A nemzetiségi jelleg megállapítására használt statisztikai adatok megbízhatósága sokat nyerne, ha minden állam büntetőtörvénykönyvébe felvonná azt a jogtételt, melyet az eszt büntetőtörvény szerkesztésével megbízott bizottság javaslatba hozott (hogy felvétetett-e, azt nem tudom): Aki bűnös abban, hogy erőszak alkalmazásával, büntetendő fenyegetéssel, hatalmi visszaéléssel vagy gazdasági függőség kihasználásával nagykorú polgárt abban befolyásol, hogy nemzetiségét vagy a törvény által megállapított esetekben gyermekének nemzetiségét tulajdonkép saját akarata ellenére bejelenti, esetleg a bejelentést elmulasztja, amennyiben az illető személy nemzetiségének bejelentése tényleg valódi akarata ellen történik, hat hónapot meg nem haladó fogsággal büntetetik. A kísérlet is büntetendő. Ez az intézkedés pedig megfelel az 1926-i genfi nemzetközi kisebbségi kongresszuson hozott egyhangú határozatnak, mely követeli, hogy az egyénnek valamely nemzetiségbe való tartozásának szabad vallomása büntetőjogi szankció alá helyezendő. Érdekes Esztország alkotmányának 20. §-a is, mely kimondja: Esztország minden polgára nemzetiségének meghatározásában szabad. Látjuk úgy Esztország esetében, mint a kisebbségi kongresszus határozatában, hogy a nemzetiség sza-

bad megállapítását az emberi jogok közé számítják, mely büntetőjogilag is megvéendő.

10. Szükséges, hogy a nemzetiségi statisztika helyes elkészítése biztosíttassék az által is, hogy minden fórumon, de különösen a népszámlálási anyagot feldolgozó statisztikai hivatalokban oly egyének is alkalmaztassanak, kik a kisebbségekhez tartoznak.

11. Kívánatos volna, hogy a Népszövetség a nemzetiségi statisztika elkészítésének módszerére nézve nemzetközi egyezményt vagy ajánlást elfogadtatna az érdekelt államok által. Avagy a kisebbségi egyezmények keresztülvitele érdekében, melynek első feltétele a nemzetiségi jelleg szabatos megállapítása, szabályzatot dolgoztatna ki hivatalos és elfogulatlan szakemberek, statisztikusok által a nemzetiségi statisztika elkészítése tárgyában.

Ezek volnának a nemzetiségi statisztika kánonjai. Ezen elvek követése mellett elnémulnának a panaszok, a szemrehányások, a ferdítések és a viszonyok igaz képe alakulna ki.

Kétségtelen, hogy a nemzetiségi jelleg különböző tünetek alapján állapítható meg, melyek közül egy sem nyújt magában teljes tájékozást.¹⁾ Az élet tarkasága e tekintetben olyan nagy, hogy mindig fognak problematikus esetek maradni, azonban mint fentebb hangsúlyoztam, az esetek nagy tömegében a tünetek összefüggnek, így a nyelv a származással, a kultúrközösséggel, sőt bizonyos mérvben még a szokásokkal is. *Winkler*, aki egyébként a származást szintén ma már megállapíthatónak nem tartja, a származás, a nyelv, szokás, a kultúrközösség

¹⁾ Így olvassuk újabban: A nemzeti nyelv, bizonyos életformák, szokások, művelődési sajátságok, emlékek, testi és lelki rasszbélyegek és sok más együtt teszik azt a létező, de viszont nagyon szétfolyó, folyton változó, felhőszerű valamit, ami a nemzeti jelleg. A nyelv nem az egyetlen, sőt nem minden esetben okvetlenül szükséges, azonban kétségtelenül központi és legélesebben elhatárolt eleme a nemzeti mivoltnak. A nemzeti jelleg nem olyan pontosan definiálható valami, mint egy mértani idom, mint egy fizikai test, sőt még annyira se, mint egy emberi rassz, pedig ez is ma még homályos ügy, hanem egy folyton változó, homályos, teljében ismeretlen jelenségköteg; olyasvalami, mint egy folyó, melyet folyton mellékfolyók vize, vagy mint egy felhő, melyet egyre újabb gőzök gyarapítanak. (Szász Zoltán, Pesti Napló, 1931 március 7.).

hét kombinációját különbözteti meg és arra az eredményre jut, hogy statisztikailag csak szubjektív megoldás lehetséges, ez a vallomás. Szerinte nép, mert úgy nevezi, az a népességi tömeg, mely magát olyannak tekint és olyannak vallja. Ez a vallomás azonban csak akkor megbízható, ha a függetlenség teljes megóvása mellett, tehát részrehajlatlan ellenőrzés mellett történik. (Die Bedeutung der Statistik für den Schutz der nationalen Minderheiten, Wien, 1923 22. l.). Azt mondja tovább, igen hálás feladat vár a Népszövetségre. Tetemes gyúanyagot eltávolíthatna, ha egyelőre legalább a nemzetiségi alaptényeket befolyástalanul és végérvényesen megállapítani akarná.... Minden nép és minden néprész, mely mint állandó kisebbség egy országban települ, azt a jogot követelheti, hogy a hivatalos statisztika világosan és az igazságnak megfelelően ábrázolja. Ezen jog megsértése ellen panasz tehető a Népszövetség Tanácsa előtt.

A nemzetiségi statisztika helyessége, pontossága, tényleges tárgyilagossága tudvalevőleg nemcsak tudományos érdek, hanem a nemzetek kulturális, gazdasági, lelki életműködésének is fontos mozzanata. A békeszerződések Középeurópában sok millió embert kisebbségi sorba döntöttek és a helyett, hogy a nemzeti államok számát szaporították volna, szaporították a nemzetiségi konglomerátumok államait. Az eddig a nemzeti államok kategóriájába tartozó államok is nemzetiségi konglomerátumokká

váltak, némileg még Olaszország is, még Franciaország is. A békeszerződések oktalan, felületes, tudatlan és főleg parlamenti sikerekre áhító állampolgárai még az általuk a természet, a kultúra, a gazdasági élet, a jog és igazság ellen elkövetett hibákat legalább azzal akarták enyhíteni, hogy gondoskodtak a kisebbségek érdekeinek védelméről. De annak a védelemnek első feltétele az, hogy mindenkinek megengedjék a kisebbséghez való tartozásnak bevallása, minden zaklatás kizárásával. Ez annál fontosabb, mert a kisebbségi védelem függővé van téve bizonyos arányszám elérésétől. Ha a népszámlálásnál a kisebbséghez való tartozásnak bevallását meg hamisítják, csúffá vannak téve a kisebbségi egyezmények. A kisebbségi védelem alfája tehát valóban az, hogy megfelelő biztosítékokról gondoskodjanak a kisebbségi jogokkal összefüggő adatoknak minden befolyásolástól, minden fenyegetéstől vagy rábeszéléstől, csábítástól, hivatalos tendenciózus revíziótól való mentesítése céljából. Mint-hogy pedig kétségtelen, hogy a kultúrvilág mai súlyos válságának egyik oka a bizalom hiánya, semmi sem tudná a bizalom helyreállítását, a népek közötti békés gazdasági, kulturális és politikai együttműködést jobban előmozdítani, mint a joggal elégedetlen kisebbségek megnyugtatója, mire elsősorban szükséges a nemzetiségi adatoknak politikamentes, hű megállapítása.

Földes Béla dr.

Fővárosunknak és környékének újabb fejlődése.

Le récent développement de Budapest et de ses environs.

Résumé. D'après les résultats préliminaires du recensement de la population effectué en 1930, la population de Budapest s'est élevée de 280.349 en 1869 et de 928.996 en 1920 à 1.004.699. Entre 1920 et 1930, l'accroissement effectif a été de 75.703 âmes (8·2%); mais l'accroissement naturel n'y figure que pour 407; le reste de l'augmentation était dû à l'immigration de provinciaux, laquelle, quoique diminuant en intensité depuis 1900, représentait 77·4% de l'accroissement effectif observé de 1869 à 1930. Une autre caractéristique du développement de la capitale est que la population en a atteint le chiffre d'un million sans l'incorporation de territoires suburbains. Depuis la réunion, en 1873, sous le nom de Budapest, de Buda, de Ó-Buda et de Pest, la capitale n'a augmenté que cette année par une telle incorporation (d'ailleurs celle-ci a été si insignifiante qu'elle n'a élevé qu'à 1.006.115 le nombre des habitants enregistré en 1930).

La capitale avait 960.995 habitants au moment du recensement effectué à Budapest en 1925; l'accroissement effectif de la dernière période quinquennale a donc dépassé celui des cinq années précédentes: de 1925 à 1930, il a représenté par an 0·91% et de 1920 à 1925 0·69%, mais il a été bien inférieur au maximum observé entre 1890 et 1900 (4·48%). Le développement de Budapest s'est donc ralenti; toutefois, il semble satisfaisant comparativement à Vienne et à Berlin.

En analysant par arrondissements les chiffres du recensement, on constate que le pourcentage de l'accroissement effectif de Buda, situé sur la rive droite du Danube (15·9%) dépasse celui de Pest (la rive gauche), d'une population bien plus nombreuse, où il n'est que de 6·1%. On constate encore un autre fait caractéristique: entre 1920 et 1930, le nombre des habitants accuse une diminution non seulement dans la city, le IVe arrondissement (— 11·1%), mais aussi dans tous les quartiers intérieurs, pleins de magasins et de bureaux, de la rive de Pest, ainsi que dans les quartiers intérieurs de la rive de Buda. Par contre, les arrondissements extérieurs présentent un développement ra-

pide, surtout le long des limites de la ville; depuis 1920, leur population a augmenté de 33·5% et celle des arrondissements intérieurs, seulement de 0·4%.

Les 21 communes suburbaines situées plus ou moins à proximité immédiate de Budapest et pouvant être considérées comme les faubourgs de la ville, accusent un accroissement encore plus grand. La population totale s'en éleva de 26.482 en 1869 et de 288.329 en 1920 à 415.854 en 1930 (+ 44·2%), et certains points de la banlieue (voir le tableau 6) font preuve d'un développement tout américain. Les 49 communes situées au delà de la banlieue présentent un accroissement moindre (22·3%); le nombre des habitants s'y éleva à 250.844 en 1930 contre 205.142 en 1920. De l'accroissement effectif, survenu entre 1920 et 1930, de la population des communes suburbaines et des communes se trouvant au delà de la banlieue, on attribue respectivement 87·5 et 52·4% à l'immigration et en particulier à l'exode de Budapestois qui s'y sont fixés pour vivre à meilleur marché.

Au moment du recensement de 1930, Grand-Budapest — la capitale et les communes suburbaines — comptaient 1.420.553 habitants (16·4% de la population de la Hongrie actuelle) et avec les communes situées au delà de la banlieue, 1.671.397 (19·3%).

D'après les chiffres préliminaires relatifs à 1930, le sexe féminin prédomine encore plus qu'en 1920 dans la capitale: on y comptait 1.189 femmes pour 1.000 hommes (contre 1.154 en 1920). Cette proportion a diminué de 1.093 à 1.071 dans les communes suburbaines, et de 1.068 à 1.031 dans celles situées au delà de la banlieue.

Tant à Budapest qu'à ses environs, la construction de maisons d'habitation et de logements a augmenté encore plus rapidement que le chiffre de la population. Il est vrai par contre que dans la situation économique aggravée du lendemain de la guerre, la construction n'a pas été partout satisfaisante.

De 1920 à 1930, la population de Budapest et de ses environs s'accrut de 248.930 habitants, ce qui représente 35.8% de l'accroissement du nombre des habitants de la Hongrie entière (694.671).

★

A főváros fejlődésének folyamata talán a leghívebb tükre egy nemzet sorsának. Nagyranövekedése, népességének szellemi és anyagi emelkedése az egész nemzet vagyonosodásának, gazdasági megizmosodásának és terjeszkedésének, kulturális előrehaladásának jellegzetes kísérőtünete s fejlődésének gépezete a lakosság összeségét, vagy magát az államhatalmat sujtó gazdasági és politikai megrázkódtatásokra és válságokra érzékeny szeizmográfként reagál. Az 1930. évi népszámlálás előzetes országos eredményeinek közreadása után¹⁾ tehát megkülönböztetett figyelem illetheti a magyar fővárosnak és környékének legújabb népesedését. A trianoni jármot hordozó mai Magyarország első „békés” évtizedéről az új népszámlálás tudvalevőleg szokatlanul mozgalmas lélekszámhullámzást, szinte lázának mondható belső vándormozgalmat jegyzett fel s az elmúlt tíz év számtalan társadalomgazdasági kórtünetet eláruló — habár végeredményében nem lehangoló — népesedésében az ország központja ezúttal még a szokottnál is nagyobb részt vett. Erre vet fényt az 1920 óta elszállt évtized mozaikszerű népnövekedési tablójának legfeltűnőbb színfoltja, mely Budapestnek és a szervesen fővárosunkhoz símuló, tőle csupán mesterséges határokkal elválasztott környékének imponálóan erőteljes lélekszámemelkedését jelzi. Hiszen a trianoni Magyarország két népszámlálása között most eltelt periódus országos végösszegben 694.671 főnyi népszaporulatának több mint egyharmada (35.8%-a), szám szerint 248.930 fő arra az aránylag szűkreszabott területmagra jutott, melyen — a székesfővárosban és környékének két övezetén — a nem is egészen nyolc és háromnegyedmilliós magyarságból ma már közel egy és háromnegyedmillió halmozódott fel, egészen az új országhatárok közelébe csúsztatva fel az egykor ideálisan hazánk centrumában elhelyezkedő népességi súlypontot. S a közfigyelmet Budapest népének újabb előrehaladása annál inkább

megérdemli, mert fővárosunk népesedésének Janus-arcával amidőn felszívja, konzerválja, a külföldre vándorlás elől visszatartja a szülőfalujukban kenyeret és munkát nem találó emberrajokat, ugyanakkor nagyvárosiasan stationár természetes népmozgalmával a néperő gyorsabb megújulásának koloncként ható megfőkezője.

Budapest és környezetének 70 helyiséget egybefoglaló két községgyűrűje közül először a centripetális fejlődés megindítóját és ma is irányítóját, a millióssá nőtt magyar fővárost kell a statisztikai megfigyelés sugárkévéjébe beállítani.

✱

A magyar főváros közismerten legsajátosabb tulajdonsága, mely a külföld vele egyivású legtöbb nagyvárosától megkülönbözteti, hogy a közigazgatási határain túl szinte máról-holnapra keletkezett külváros-koszorú beolvasztása nélkül, teljesen saját erejéből érte el 1930-ban — a századfordulóig tünelmentes s csak azután ellassuló fejlődéssel — a világvárosi lélekszámhatárt. Az első bekebelezés a három dunaparti testvérváros, Pest, Buda és Óbuda 1873. évi egyesítése óta csak napjainkban, a legújabb fővárosi törvény értelmében aktuális s ez a lélekszámnyereség is mennyire szerény: a budai oldalon Budakeszitől átesatolt területdarabon a lefolyt népszámlálás alkalmával mindössze 661 lakos számláltatott meg, a pesti oldalon pedig a csepeli szigetcsúcs (kikötő) beolvasztása sem hozott a fővárosnak sokkal több (mindössze 755) lakost. Az előzetesen publikált 1,004.699 főnyi lélekszámról tehát a két területgazdagodás folytán is csak 1,006.115-re emelkedik Budapest lakosainak mai teljes (előzetes) létszáma. A főváros népességének ezt a közigazgatási úton történt gyarapodását ugyan a Központi Statisztikai Hivatal a népszámlálási anyag végleges feldolgozásánál már figyelembe fogja venni, alább közlendő adataink azonban az eddigi hivatalos publikációkhoz hasonlóan a székesfővárosnak a hozzácsatolások előtti területére vonatkoznak; viszont Budakeszi és Csepel népességének később idézendő száma az említett elcsatolt részeket még magában foglalja.

Budapest demográfiai pályafutását, valamint fejlődésének elemeit a kiegyezés óta lepergett évtizedekről az 1. sz. tábla szemlélteti.

Hatvanegy év népesedésének hű kifejezője az az egyetlen adat, hogy a hat decen-

¹⁾ L. Kovács Alajos dr.: A népszámlálás előzetes eredményei. Magyar Statisztikai Szemle 1931. (IX.) évfolyam 95—112. lap.

1. Budapest népességének száma és szaporodása 1869—1930.
Nombre et accroissement de la population de Budapest, 1869—1930.

Év <i>Année</i>	Lélekszám <i>Population</i>	Tényleges <i>Accroissement effectif</i>		Természetes <i>Accroissement naturel</i>		Vándorlási többlet <i>Différence de migrations</i>				
		szaporodás						szám <i>nombre</i>	‰	a tényleges szaporodás ‰-ában <i>en ‰ de l'accroissement effectif</i>
		szám <i>nombre</i>	‰	szám <i>nombre</i>	‰	szám <i>nombre</i>	‰			
1869	280.349	—	—	—	—	—	—	—		
1880	370.762	90.413	32·3	2.338	0·8	+ 88.075	+ 31·5	97·4		
1890	505.763	135.001	36·4	25.211	6·8	+ 109.790	+ 29·6	81·3		
1900	732.322	226.559	44·8	67.437	13·3	+ 159.122	+ 31·5	70·2		
1910	880.371	148.049	20·2	65.678	9·0	+ 82.371	+ 11·2	55·7		
1920	928.996	48.625	5·5	2.455	0·3	+ 46.170	+ 5·2	95·0		
1930 ¹⁾	²⁾ 1.004.699	75.703	8·2	407	0·0	+ 75.296	+ 8·2	99·5		
1869—1930	—	724.350	258·4	163.526	58·3	+ 560.824	+ 200·1	77·4		

¹⁾ Előzetes eredmények. — *Chiffres préliminaires.*

²⁾ A Budakesztől és Csepeltől átsatolt terület lakosságával együtt Budapest 1930. évi lélekszáma 1,006.115. — *Y compris les territoires ayant appartenu à Budakeszi et à Csepel et incorporés à Budapest, ce dernier avait en 1930 1,006.115 habitants.*

nium előtti nagyságánál ma már több mint három és félszer akkora Budapest 1869 és 1930 közötti 700.000 lelket meghaladó — a székesfőváros millennium utáni lélekszámával szinte hajszálra megegyező — népgyarapodásának több mint háromnegyede (77·4%) származott idegenből, a főváros felszívóképességének eredménye. Egyedül a magyar vidék népének őseréje, kiapadhatatlan forrása emelte a természet és az államhatalom által kedvezményezett pozícióba juttatott fővárosunkat mai nagyságára (fejlődésének ez a vonása az összes világvárosokéval egyezik). Csupán a természetes szaporodás alapján, tehát az egyes vármegyék mezőgazdaságában elhelyezkedni nem tudó munkáskezek százezreinek beáramlása nélkül Budapest népességi száma 1930-ig legfeljebb 444.000-re emelkedett volna.¹⁾ Budapest fejlődésében a kilencvenes évekig magas halandóság által megköttött természetes szaporodásnak csak a századforduló előtti évtizedben jutott jelentősebb szerep, amidőn a produktív és házasodó korban lévő népelem tömeges betelepítése a születési mozgalomban kedvező hatást váltott ki.²⁾ A következő tíz év élveszületéseinek és halálozásainak egyenlege ugyan számszerint még mindig kielégítő.

¹⁾ Nem véve figyelembe azt a körülményt, hogy a vidéki népesség beáramlása nélkül a törzslakosság köréből származó élveszületések száma alacsonyabb lenne és ennél fogva a természetes szaporodás száma az 1. sz. táblában feltüntetett adatnál mindenestre kevesebb lett volna.

²⁾ Az élveszületések arányszáma Budapesten 1890-től 1895-ig valamivel magasabb volt (35·6‰), mint az előző évtized két husztrumban (35·2 és 35·0‰).

arányszámával azonban már a visszaesésnek, a születések tipikusan nagyvárosias alázuhanásának kezdődő tünetét jelzi. S ugyanekkor, az 1900. év után, mely határkö a székesfőváros fejlődésében, az új század küszöbén fellépő gazdasági és egyéb meg rázkódtatások (építkezési válság stb.) — és egyidejűleg a magyar vidék gazdasági életének megerősödése¹⁾ — az 1900-ig a nagyvárosi fejlődés élén haladó Budapest ú. n. vonzóerejének, felszívóképességének intenzitását is csökkentették, úgyhogy a magyar főváros (még a rohamos fejlődésükkel ez időtájt előtérbe lépő szomszédos községek hozzászámításával is) nem bírta ugyanolyan mértékben lekötni az egyes törvényhatóságok emberfeleslegét, mely ezért vándorbotot vett a kezébe és az idegenben a magyarság számára többé-kevésbé elveszett. A háborús konjunktúra melegházi atmoszférájában ugyan Budapest népességi száma feltűnően magasra duzzadt (a Székesfővárosi Statisztikai Hivatal számítása szerint a lélekszám 1917 közepén 988.927 fővel már egészen a milliós határvonal közelében járt), azonban a forradalmak, majd a békemű által felidézett bizonytalan légkörben, a háborút követő élelmezési és ipari válság idején a középeurópai fővárosokhoz hasonlóan Budapest is a stagnálás korszakába hanyatlott le. Csupán az ország gazdasági szervezétének szinte teljes átállítása után bontakozott ki — legalább is viszonylag, amennyire

¹⁾ V. ö. Laky Dezső dr.: Budapest székesfőváros népességének fejlődése 1900-tól 1920-ig, különös tekintettel a fejlődés gazdasági rúgóira. I. rész. Statisztikai Közlemények 55. kötet (1927) 2. sz. Kiadja Budapest székesfőváros Statisztikai Hivatala.

az ország közgazdasági egységét szétdaraboló békekötés engedte — egy árnyalattal *erőteljesebben* Budapest életerejé, mint erről a tényleges szaporodásnak, valamint a vándorlási nyereségnek ismét (de csak enyhén) emelkedő arányszáma tanuskodik. (Ha azonban tekintettel vagyunk arra a körülményre, hogy a háborús decennium országos és budapesti természetes népnövekedésének kiszámításánál a hadi vérveszteségek *figyelmen kívül* hagyattak, ami ennek a periódusnak a természetes szaporodási százalékát országosan mintegy 3 egységgel, a székesfővárosban pedig kb. közel két és fél egységgel nyomja lejjebb és viszont a természetes és tényleges gyarapodás mérlegén az utóbbinak a serpenyőjét szökteti ugyanannyival magasabbra, az 1920—1930-as évtized népesedésének ez a kedvezőbb képe látszólagossá zsugorodik össze. A hősi halottak számát ugyanis a természetes népmozgalom egyenlegébe belekalkulálva, az 1910—1920. évek vándorlási többlete Budapesten *csaknem eléri* az 1920—1930-as évtizedét, amennyiben mintegy 66—70.000-re becsülhető, vagyis alig 10%-kal marad csak az 1930-cal lezáródott decennium vándormozgalmi nyeresége alatt!)

Budapest gazdasági viszonyainak, életkörülményeinek némi javulására tulajdonképpen jogosabban csak abból következtethetünk, hogy az elmúlt tízéves időszaknak *a második fele* volt a kedvezőbb. Kiviláglik ez Budapest székesfőváros Statisztikai Hivatalának pontosan *az évtized közepén*, 1925 karácsonykor foganatosított fővárosi népszámlálásából. E szerint ¹⁾ a főváros lélekszáma 1925-ig 960.995-re növekedett, a tényleges népgyarapodás tehát

	számszerint	%-ban
az 1920—1925. években	31.999	3.44
az 1925—1930. években	43.704	4.55

volt. Vagyis a békeszerződés okozta gazdasági depresszió, a gyorsan változó konjunktúrák és a koronazuhanás évtödében az évenkénti szaporulat csak *0.69%-ot* tett, míg a bizonyos mértékig mégis csak konszolidáltabb következő lusztrumban már egy fokkal emelkedettebb: *0.91%*, de továbbra is mérföldes távolságban marad a

főváros fejlődésének legfényesebb szakaszában, az 1890—1900. években feljegyzett 4.48%-os évi gyarapodási koefficiensstől. ¹⁾ Ennek ellenére és bár az utolsó decennium évi lélekszámemelkedése (7.570 fő) mennyiségére nézve még az 1869-ben 300.000 lelket sem számláló székesfőváros 1869—1880. évi átlagos népességi szaporulatát (évente 8.219 fő) sem érte el, *mégsem mondható kedvezőtlennek* a fejlődés legújabb szakasza, *különösen nem a Nyugat azon két emporiumával szemben*, amellyel a békés évtizedekben gyakran és szívesen mérte össze statisztikai adattárát Budapest: *Bécs-csel*, mely Budapest 1910—1925. évi 9.2%-os tényleges lélekszámnövekedésével ellentétben 1910-től 1923-ig 8.2%-kal megfogyott és a négymilliós Berlinnel, ahol a jelenlévő lakosság 1920—1925. évi szaporulata alig haladta meg az 5%-ot. ²⁾ Holott úgy Bécs, mint Berlin gyorsabban fejlődő külvárosait magábaolvasztotta már s így ez az összehasonlítás Budapestre nézve tulajdonképpen még hátrányos is. ³⁾

Fővárosunk természetes és tényleges népnövekedésének felvázolásánál említést érdemel még az a körülmény is, hogy tudvalevőleg a kórházak *idegen* (nem helybeli) *halottainak* nagy száma fokozódó teherként nehezedik halandóságára és természetes szaporodására is. ⁴⁾ Budapesten pl. az elmúlt tíz év alatt anyakönyvezett haláleseteknek mintegy egyötöde (közel 35.000) volt nem helybeli halott s ez a szám többé-kevésbé jogosan a környék és a többi törvényhatóság számlájára volna átírandó. ⁵⁾ Az idegen halálesetek címén tehát kb. ennyi-

¹⁾ 1720 óta, tehát 210 éve *egy periódusban sem szállt olyan alacsonyra* Budapest évi tényleges szaporodásának aránya, mint az utolsó két évtödében, még a háború előttig utolsó helyen álló 1810—1821-es szakaszban (1.02%) sem. V. ö. Budapest székesfőváros Statisztikai és Közigazgatási Évkönyve. 1909—1912. 32. lap.

²⁾ Berlin 1925. évi *rendes lakó* népességi számának az 1910. évi *jelenlévő* népességi számmal való szembeállítására is csak 7.8%-os tényleges szaporodást eredményez.

³⁾ Az 1910—1925. években alig volt csak nagyobb Budapest tényleges népgyarapodási arányánál a német nagyvárosok közül Hamburgé és Münchené, míg Boroszló, Lipcse és Drezda lélekszámnövekedési koefficiense jóval a budapesti alatt állott.

⁴⁾ Nemesak Budapesten, hanem más magyar városokban is megfigyelhető ez, amiért is a Magyar Statisztikai Szemle 1928. (VI.) évfolyamában (871—872. lap) kísérletet tettünk a város és vidék halandósági arányának e zavaró körülménytől mentes megállapítására.

⁵⁾ E kérdéstről l. bővebben Magyar Statisztikai Szemle 1930. (VIII.) évfolyam 650—652. lap.

¹⁾ A népszámlálás ideiglenes eredményeit v. ö. *Thirring Gusztáv dr.*: Budapest népessége 1925 végén. Magyar Statisztikai Szemle 1926. (IV.) évf. 55—59. lap, a végleges eredményeket Budapest székesfőváros Statisztikai és Közigazgatási Évkönyvének kötetében.

vel javulna Budapest természetes szaporodásának tízéves végösszege. Az éremnek azonban másik oldala is van: nemcsak az, hogy a *Budapesten kívül elhunyt budapesti lakosok* (kisebb) számát¹⁾ sem ismerjük pontosan, hanem különösen az a körülmény, hogy a klinikák, szülőintézetek újabban egyre erősödő igénybevétele folytán a Budapesten regisztrált *élveszületéseknek* nem kevésbé tekintélyes hányada származik *nem helybeli anyától*²⁾ (viszont Budapesten kívül aránylag aligha lehet nagy a budapesti anyák születeinek száma). Sőt ma már ott tartunk, hogy a nem helybeli szülötteknek az évtized elején valamivel még bizonyára alacsonyabb száma az 1929 óta hivatalosan begyűjtött adatok tanuskodása szerint 1920—1930 két legutolsó évében nemcsak hogy elérte, hanem *meghaladta* (1929 : 4.009, 1930 : 4.387) az idegen halottakét (1929 : 3.868, 1930 : 3.556). Az előadottak mérlegelése alapján úgy látszik, hogy a természetes szaporodásának az 1920—1930. évekről (az 1. sz. táblán) közölt adata, habár az idegen népmozgalmi eseteket magában foglalja, Budapest törzsnépességének (ezidőszerint már *stagnáló*) népmozgalmát eléggé híven, ha nem is tökéletesen, tükrözi vissza.

Budapest álló népességi viszonyainak s az azokban mutatkozó eltolódásoknak szemlélete nemcsak végeredményében, hanem *közigazgatási kerületek* szerint is általános érdeklődésre, az országos statisztika figyelmére is joggal számot tarthat. Sőt amikor a magyar állam hivatalos statisztikája olyan községet is — természetesen — külön egységként kezel, melynek lakosszáma a százat sem éri el, mennyire indokolt Budapest demográfiai viszonyainak nemesak kerületek szerinti, hanem *kisebb egységekig, ú. n. statisztikai alkerületekig* lemenő megfigyelése. Ez indította a Központi Statisztikai Hivatalt arra, hogy fővárosi testvérhivatalának az 1906. évi budapesti népszámlálás alkalmával sikeresen megkísérelt kezdemé-

nyezése nyomán¹⁾ 1910-ben 86, majd 1920-ban (néhány túlnagy alkerület kettéosztásával) 100 alkerület szerint dolgozza fel²⁾ a székesfőváros népszámlálási anyagát, módot nyújtva ezáltal nemcsak a lokális részletkutatásra, hanem az elmúlt népszámlálások anyagának a pillanatnyilag fennálló közigazgatási beosztástól eltérő csoportosítására is.³⁾

A kisebb területi egységek közül elsősorban a közigazgatási *kerületek* lélekszámalakulása érdekel. Alábbiakban ugyan általában a *régi kerületi beosztásnak* megfelelően fogjuk ismertetni a főváros fejlődésének helyi sajátosságait, mintegy bevezetesképpen azonban az új fővárosi törvény által megalkotott *14 kerületnek 1930. évi adatait* szintén felsorakoztatjuk, szembeállítva (Budapest székesfővárosi Statisztikai Hivatalának közlése alapján) az 1925. évi fővárosi népszámlálás fő eredményeivel (l. 2. sz. tábla).

Az új kerületi beosztás szerint tagolt tabella értékeléséhez tudni kell, hogy a régi I. kerület három részre: az I., XI. és XII. kerületre osztott, továbbá, hogy az V. kerület külső részéből, valamint a VI. kerület kültekének egy részéből a XIII., a VI. kerület kültekének másik részéből s a VII. és X. kerületek idecsatlakozó külső részéből a XIV. kerület alakult. Táblázataink szerint az *egyes kerületek* népgyarapodásának viselkedéséből *meglehetősen szélsőséges* fejlődési jelenségek tűnnek elő: az egyik oldalon Kelenföld és Lágymányos terjedelmes kerületének felettébb *gyors benépesedése* s a *Zugló* (XIV. kerület) még magasabb arányú lélekszámemelkedése ütközik szembe, míg a másik oldalon, a stagnáló és visszafejlődő kerületek sorozatában *Pest* négy összefüggő kerületet (a IV., VI., VII. és VIII. kerületet) egybefoglaló *kiterjedt centrumának lélekszámának* a legfeltűnőbb. De nemcsak Pesten csökkent a népesség és enyhült ezáltal a laksűrűség, hanem a Duna jobbpartján, a budai oldal

¹⁾ Így pl. az állami gyermekmenhely által vidékre kihelyezett és ott elhalt budapesti csecsemőknek Budapest századforduló után gyermekhalandósági arányát csupán ilyen statisztikai-technikai okból megjavító haláleseteinek száma sem ismeretes.

²⁾ E kérdés legteljesebb tárgyalását éppen Budapestről és környékéről (1921—1925. évi adatok alapján) a nem régen elhunyt Pfeiffer Miklós tollából bírjuk. V. ö. Pfeiffer Miklós dr.: Adatok a székesfőváros és környéke népmozgalmához. Magyar Statisztikai Szemle 1927. (V.) évfolyam 831—844. lap.

¹⁾ Ez alkalommal a fővárosi statisztikai hivatal 64 kisebb területi egység szerint dolgozta fel és publikálta népszámlálásának anyagát.

²⁾ Néhány túlságosan nagy népességű, vagy feltűnőbb kiterjedésű alkerület az 1930-as népszámlálás alkalmából szintén további alkerületekre osztott szét.

³⁾ Az új kerületi határ pl. csak négy alkerületet vágott ketté, úgyhogy csaknem tökéletes pontossággal lesz mód a 14 új kerület népességi adatainak 1910-ig visszamenő rekonstruálására, amit azonban csak a népszámlálási anyag végleges feldolgozásánál és közlésénél érdemes majd végrehajtani.

2. Budapest népességének száma és szaporodása a 14 új kerület szerint 1925—1930.

Nombre et accroissement de la population de Budapest, suivant les 14 nouveaux arrondissements. 1925—1930.

Kerület <i>Arrondissements</i>	Lélekszám <i>Population</i>		Tényleges szaporodás v. fogyás (-) <i>Accroiss. ou diminution (-) effectifs</i> 1925—1930	
	1925	1930 ¹⁾	szám <i>nombre</i>	%
I. Vár, Tabán, Krisztinav.	26.973	25.300	- 1.673	- 6.2
II. Viziváros	50.746	52.043	+ 1.297	+ 2.6
III. Óbuda	55.422	60.478	+ 5.056	+ 9.1
XI. Kelenföld, Lágymány.	38.951	48.026	+ 9.075	+ 23.3
XII. Hegyvidék	35.629	41.805	+ 6.176	+ 17.3
Jobbpart	207.721	227.652	+ 19.931	+ 9.6
IV. Belváros	26.389	25.172	- 1.217	- 4.6
V. Lipótváros	63.112	66.380	+ 3.268	+ 5.2
VI. Terézváros	104.227	100.079	- 4.148	- 4.0
VII. Erzsébetv.	140.812	135.699	- 5.113	- 3.6
VIII. Józsefváros	146.241	141.239	- 5.002	- 3.4
IX. Ferencv.	97.752	98.892	+ 1.140	+ 1.2
X. Kőbánya	59.381	65.729	+ 6.348	+ 10.7
XIII. Angyaltöld	64.867	76.547	+ 11.680	+ 18.0
XIV. Zugló	50.493	67.310	+ 16.817	+ 33.3
Balpart	753.274	777.047	+ 23.773	+ 3.2
Budapest	960.995	1,004.699	+ 43.704	+ 4.6

¹⁾ Előzetes eredmények. — *Chiffres préliminaires.*

cityjévé előlépett I. kerület lakosságának valamivel még nagyobb arányú megfogyatkozása hasonlóképen a városképződés világszerte ismeretes modern tünetét tükrözi vissza. A belső városrészek stagnálásával ellentétben a *kültelek felé húzódás* az adatok szerint a világháború befejezése óta (viszonylag legalább) *intenzívebbé vált*, erőteljesebb méreteket öltött, és pedig mindkét parti részen egyaránt. Több szempontból egészséges ez a fejlődés: Budapest nagy beépítetlen területfoltjainak a lakott városrészek közé való bevonása bizonyos mértékig a fővárosi határon túl szinte túlzott üteművé fejlődött benépesülési mozgalmat ellensúlyozhatja, tehát azt a Budapest szempontjából éppenséggel nem előnyös jelenséget, hogy székesfővárosunk újabban tulajdonképpen *nem határain belül, hanem azokon túl* — tehát *más községek* javára — fejlődött jelentékenyebben.

Az említett fejlődési tendencia, a külső kerületek jellegzetesen kimagasló benépesedése még szembeszökőbben jelentkezik *a tíz régi kerület szaporodási adatainak 1880-ig visszanyúló vizsgálatából* (l. 3. sz. tábla).

Rendkívül változatos az a kép, melyet a budapesti kerületek *félszázados lélekszámhullámzása* élénk tár. Szinte évtizedről évtizedre más és más kerület veszi át a vezető szerepet, vagy jut fel az élcsoporthba, hogy azután a telítettség bizonyos fokán egészen hirtelenül a stagnáló, vagy éppen csökkenő népességű kerületek sorába lépjen át. Bár a budai oldal népességi súlya öt évtized előtt még jóval kisebb volt, mint a Pesten elterülő városrészé,¹⁾ *a fejlődésből egyre nagyobb rész illeti meg a Duna jobbpartját* s nemcsak szaporodási arányszáma haladja meg 1900 óta következetesen Pestét,²⁾ hanem a világháborús decennium egész abszolút népgyarapodásának 70.2%-át s az 1920 óta lezajlott időszak tényleges népgyarapodásának ugyancsak jelentékeny részét: 41.2%-át, a budai oldal egészségesebb levegője, hangulatosabb tájképe, olcsóbb telekárjai, nyugodtabb és könnyebb életmódja szívta magához. A táblázatba beillesztett *félszázados szaporodási sorrendben* a nagy kültelekkel bíró I. kerületet csupán a teljesen kültekli X. kerület előzi meg. A belső negyedeknek a múlt század végéig rohamos fellendülését viszont a *city-képződésnek* a Belvárosból az üzleti, irodai, hivatali negyedek távolabbi körzetébe való átcsapása váltotta fel, ami a balparti oldal több kerületének népnövekedési adatsorában nyilvánvalóan kifejezésre jut. Különösen feltűnővé vált a népességnek *a kültelek felé gravitálása az utolsó évtizedben*; csupán három kerület népgyarapodási aránya haladta meg ebben a decenniumban a 15%-ot s mind a három kerület közismerten kiterjedt külső területük élénk építkezési és települési mozgalmának köszönheti ezt a fejlődést. Minthogy ilyen módon ma már *a külső területek térhódítása áll Budapest népesedésének tengelyében*, néhány karakterisztikus adatot *a bel- és kültelek előrehaladásáról* a rendelkezésre álló nagy számanyagból alább felsorakoztatunk. Természetesen nem tévesztendő itt szem elől, hogy székesfővárosunk nagykiterjedésű határának beltelekre és kültelekre osztása távolról sem ideális, már csak azért sem, mert egyes külsőbb negyedek gyors beépülése itt-ott a kültelek részeit szorosan a beltelekhez csatolja, a belsőség határait tetemesen kijebb

¹⁾ A főváros népének még ma is csak 22.7%-a lakja Budát.

²⁾ 1900-tól 1930-ig a budai oldal lakossága 86.0%-kal, a pesti oldalé 27.2%-kal gyarapodott.

3. Budapest népességének száma és szaporódása a tíz régi kerület szerint 1880—1930.¹⁾
Nombre et accroissement de la population de Budapest, suivant les 10 anciens arrondissements. 1880—1930.¹⁾

Kerület <i>Arrondissements</i>	1880 (1880—1890)	1890 (1890—1900)	1900 (1900—1910)	1910 (1910—1920)	1920 (1920—1930)	1930 ²⁾ (1880—1930)
a) Lélekszám. — Population.						
I.	28.223	35.693	47.301	71.501	96.609	115.131
II.	25.513	31.038	36.995	41.429	48.705	52.043
III.	24.899	29.668	38.116	49.412	51.164	60.478
Jobbpart — Rive droite	78.635	96.399	122.412	162.342	196.478	227.652
IV.	29.131	28.370	24.372	25.268	28.306	25.172
V.	34.409	39.515	51.285	63.700	72.149	77.998
VI.	58.519	91.008	135.560	156.284	160.361	173.979
VII.	62.417	90.027	158.965	181.863	176.321	186.706
VIII.	64.614	93.063	135.756	151.845	145.408	141.239
IX.	32.808	46.142	70.587	88.035	91.128	98.892
X.	10.234	21.860	34.421	51.034	58.845	73.061
Balpart — Rive gauche	292.132	409.985	610.946	718.029	732.518	777.047
Budapest . .	¹⁾ 370.767	¹⁾ 506.384	¹⁾ 733.358	880.371	928.996	1.004.699
b) Tényleges szaporodás %-ban. — Accroissement effectif, %.						
I.	26·5	32·5	51·2	35·1	19·2	307·9
II.	21·7	19·2	12·0	17·6	6·9	104·0
III.	19·2	28·5	29·6	3·5	18·2	142·9
Jobbpart — Rive droite	22·6	27·0	32·6	21·0	15·9	189·5
IV.	— 2·6	— 14·1	3·7	12·0	— 11·1	— 13·6
V.	14·8	29·8	24·2	13·3	8·1	126·7
VI.	55·5	49·0	15·3	2·6	8·5	197·4
VII.	44·2	76·6	14·4	— 3·0	5·9	199·1
VIII.	44·0	45·9	11·9	— 4·2	— 2·9	118·6
IX.	40·6	53·0	24·7	3·5	8·5	201·4
X.	113·7	57·5	48·3	15·3	24·2	614·2
Balpart — Rive gauche	40·4	49·0	17·5	2·0	6·1	166·0
Budapest . .	¹⁾ 36·6	¹⁾ 44·8	¹⁾ 20·0	5·5	8·2	171·0

¹⁾ Az 1880—1900. évi adatokat Thirring Gusztáv dr.: Budapest félszázados fejlődése. 1873—1923. c. művéből vettük. (Budapest székesfőváros Statisztikai Közleményei 53. sz.) Ezek a fővárosi statisztikai hivatal népszámlálási feldolgozásain alapuló adatok csekély mértékben eltérnek az 1. sz. tábla adataitól. — *Les chiffres relatifs à 1880—1900 sont empruntés à un ouvrage de M. Gustave Thirring, intitulé: Budapest félszázados fejlődése. 1873—1923. (Budapest székesfőváros Statisztikai Közleményei, No 53). Ces chiffres, recueillis et dépouillés par le Bureau de Statistique de la Ville de Budapest, diffèrent quelque peu de ceux du tableau 1er.*

²⁾ Előzetes eredmények. — *Chiffres préliminaires.*

tolja, továbbá, mert a kültelki jelleg önmagában véve is nehezen meghatározható és rendkívül eltérő: a budai hegyvidék villanegyedét Angyalföld és Zugló túlnyomórészben proletáriátus által lakott részeitől úgy az építkezési jelleg és a lakásviszonyok, mint a népesség társadalmi és foglalkozási rétegződése tekintetében nagy ür választja el egymástól. Adataink ¹⁾ még mindezek előrebocsátása után is rendkívül jellegzetesek:

Évtized	A tényleges szaporodás %-ban ¹⁾ a			
	jobb parti	bal parti	jobb parti	bal parti
	b e l t e l k e n		k ü l t e l k e n	
1880—1890	16·8	31·5	144·3	197·3
1890—1900	22·0	46·4	153·5	117·6
1900—1910	34·7	10·3	21·8	54·2
1910—1920	15·0	— 2·0	54·5	16·9
1920—1930	10·1	— 2·4	39·7	32·2

¹⁾ 1900-ig a polgári, attól kezdve a jelenlévő összes népesség adatai alapján.

¹⁾ 1880-tól 1910-ig v. ö. Thirring Gusztáv dr.: Budapest félszázados fejlődése. 1873—1923. Budapest székesfőváros Statisztikai Közleményei, 53. sz. 9. lap.

Két emberöltő alatt a kültelek lakosságának száma tizenhatszorosa szökött fel, az 1880. évi 18.616 lélekről 1930-ban

290.818-ra nőtt, tehát olyan evolúción ment át, melyhez hasonlót (egy-évtizedekben valamivel még lendületesebbet) csupán Budapest legközelebbi környékén regisztrált a magyar statisztika. A félszázados időszak utolsó két decenniuma folyamán pedig a számszerint is egészen minimálisra zsugorodott *beltelki népnövekedés* (11.834 fő) *éppen csakhogy egytizede a külső részek intenzív térfoglalásának*, 112.494 főnyi lélekszámemelkedésének. Alapjában véve örövendetes a települési viszonyok ilyen átalakulása, de nem mentes az árnyoldalaktól sem, mert sem a perifériák munkásbérház-emelésénél, sem az önálló háztulajdon jegyében lezajló üdvös építkezési mozgalomnál, mely az egészségesebb hegyvidéken és annak lábánál a kisebb jövedelmű rétegek családi lakóháztelepeinek, szórványainak sorát hozta létre, a gazdasági leromlás korszakában az építészet és a közegészségügy modern szabályainak tökéletes betartásáról gondoskodás nem történhetett.¹⁾ A tervszerűtlenség és az a tény, hogy a főváros belső területe sincs még teljesen beépítve, szintén árnyoldala a külterjes fejlődési tendenciának.

A Központi Statisztikai Hivatal 1910. évi nagy népességi állapotfelvétele óta a népszámlálási mű első részében²⁾ nemcsak kerületenkint, hanem az egyes kerületeken belül *jellegzetesebb városrészek (övezetek)* szerint is kimutatja Budapest lakosságának némely fontosabb adatát. Előnye ennek a *24 területi egységet* megkülönböztető tagolásnak, hogy nem túl részletes, tehát könnyen áttekinthető marad, a jellegzetesebb helyi tüneteket azonban mégsem mossa el annyira, mint a csupán tíz kerület szerint tagolt felosztás s így eléggé éles pillanatfelvételben rögzíti meg népszámlálásról népszámlálásra a főváros népének topográfiai elhelyezkedésében bekövetkező eltolódásokat, a külső negyedek felé kétfelől: az egész országból és a város belső területéről gravitáló rendkívül élénk települési mozgalomnak helyi sajátosságait (l. 4. sz. tábla).

Természetesen a 4. táblánál is szélsőségesebb és az új terjeszkedési mozgalmakra jellemzőbb képet kapunk, ha a további részletadatokon: *a 100 alkerület* lélekszámfejlő-

désén pillantunk át (l. az 1920—1930. évi fejlődést ábrázoló térképet). A főváros *beépített területének fokozatos növekedése* ezekből a részletadatokból rendkívül határozott vonalakkal domborodik ki, de egyben a belterület számos kisebb körzetének, üzleti tömbeinek (néhol nagyméretű) lélekszámcsökkenése is. Végig tallózva a nagyon tanulságos adatsorokon, számos beszédes példáját, számszerű igazolását találjuk meg a napjainkban szemünk előtt lejátszódó városfejlődési folyamatnak: egész városrészek keletkezésének és nagyrafejlődésének is.¹⁾ Az *I. kerületben* pl. a Vár lakosainak 1920 óta 22·6%-os megapadása, a Tabán és a Rácváros 1910—1920 közötti visszafejlődése, másrésről pedig Kelenföld, Sasad, sőt az egész hegyvidék intenzív benépesülése a legfeltűnőbb, de említésre méltó a felsőbb Lágymányosnak és a Németvölgy vidékének erőteljes fellendülése is. A *II. kerületben* csak a Margit-köruton kívül eső részeken (Rózsadomb, Törökvész) mutatkozik egészségesebb előrehaladás, a *III. kerületben* különösen Óbuda három nagy külterki alkerületének térfoglalása szembeütő. A balparti oldalon merőben ellentétes a fejlődés az 1910. év óta lefolyt két decenniumban az újpesti határig nyúló V. kerületi periférián: az itt elterülő (aránylag még napjainkban is eléggé kis lakosságú) alkerület 29%-os háborús aláhanyatlását a most lezajlott évtizedben vehemens (120%-os) benépesedés váltotta fel; még a Lipót-köruton kívül eső belsőbb részen is kielégítő volt a szaporulat, főleg a világháborús tíz év alatt. A belső körzetek teljes pangásával szemben (a pesti oldalon *csaknem minden belsőbb alkerület* lélekszáma megcsappant 1920 óta) ugyancsak a kültelek bizonyult életképesnek a VI., VII. és IX. kerületekben; az Erzsébetvárosban a Pestújhely felé eső zuglói alkerület (Alsórákos) lakótelepein 100 fölé (117·1%) emelkedik a népesedés aránya.²⁾ Érdekes, hogy *Kőbányán* az inkább beépült belső alkerületek enyhe fejlődésével, sőt itt-ott visszaesésével szemben az egész környező városrész lélekszámszaporulata kielégítő, sőt a Kerepesi-úttól az Üllői-útig a Hungária-körút és Pon-

¹⁾ Néhány esetben egyes alkerületek határainak módosítása is befolyást gyakorolt az ill. alkerületek lélekszámalakulására.

²⁾ Ez a második megduplázódott népességű kerület; a harmadik helyen következő alkerület Budán, az Alkotás-, Csend-, Ferry Oszkár- és Avar utcák közt terül el, de már parányival a 100%-alatti népnövekedési aránnyal (99·1%).

¹⁾ V. ö. Laky Dezső dr.: Budapest épületviszonyai. Statisztikai Közlemények, 58. kötet (1929) 2. sz. Kiadja Budapest székesfőváros Statisztikai Hivatala.

²⁾ V. ö.: 1910-ről a Magyar Statisztikai Közlemények 42. sz. és 1920-ról a 69. sz. kötetét.

4. Budapest népességének száma és szaporodása 24 jellegzetesebb városrész szerint.

Nombre et accroissement de la population de Budapest, suivant 24 parties caractéristiques de la ville.

Sorszám No d'ordre	Városrész	B = Belterület territ. intérieur K = Külterület territ. extérieur	Lélekszám Population			Tényleges szaporodás vagy fogyás (—) Accroissement ou dimi- nution (—) effectifs				Parties de ville
			1910	1920	1930 ¹⁾	1910 - 1920		1920 - 1930		
						szám nombre	%	szám nombre	%	
1	I. ker. Vár, Tabán, Krisztina- város	B	41.240	47.511	51.885	6.271	15·2	4.374	9·2	Ier arrondissement. La „forte- resse“, Taban et le quartier Christine
2	I. „ Gellérthegy, Lágymá- nyos	B	15.450	23.139	29.502	7.689	49·8	6.363	27·5	Ier arrondissement. Mont St- Gérard, Lágymányos
3	I. „ Kültelek	K	14.811	25.959	33.744	11.148	75·3	7.785	30·0	Ier arrondiss. Partie extérieure
4	II. „ Beltelek	B	39.189	45.338	46.937	6.149	15·7	1.599	3·5	IIe „ „ intérieure
5	II. „ Kültelek	K	2.240	3.367	5.106	1.127	50·3	1.739	51·6	IIe „ „ extérieure
6	III. „ Beltelek	B	41.663	42.160	45.782	497	1·2	3.622	8·6	IIIe „ „ intérieure
7	III. „ Kültelek	K	7.749	9.004	14.696	1.255	16·2	5.692	63·2	IIIe „ „ extérieure
8	IV. „ Belváros	B	25.268	28.306	25.172	3.038	12·0	—3.134	—11·1	IVe „ „
9	V. „ Nagykörúton belül . . .	B	28.628	32.335	31.328	3.707	12·9	—1.007	—3·1	Ve „ En deçà du grand boulevard
10	V. „ Nagykörúton kívül . . .	B	23.753	30.786	35.052	7.033	29·6	4.266	13·9	Ve „ Au delà „ „
11	V. „ Kültelek	K	11.319	9.028	11.618	—2.291	—20·2	2.590	28·7	Ve „ Partie extérieure
12	VI. „ Nagykörúton belül . . .	B	34.649	32.737	30.915	—1.912	—5·5	—1.822	—5·6	VIIe „ En deçà du gr. boul.
13	VI. „ Nagykörúton kívül . . .	B	76.133	72.920	69.164	—3.213	—4·2	—3.756	—5·2	VIIe „ Au delà „ „
14	VI. „ Kültelek	K	45.502	54.704	73.900	9.202	20·2	19.196	35·1	VIIe „ Partie extérieure
15	VII. „ Nagykörúton belül . . .	B	40.140	38.136	36.971	—2.004	—5·0	—1.165	—3·1	VIIIe „ En deçà du gr. boul.
16	VII. „ Nagykörúton kívül . . .	B	112.414	102.210	98.728	—10.204	—9·1	—3.482	—3·4	VIIIe „ Au delà „ „
17	VII. „ Kültelek	K	29.309	35.975	51.007	6.666	22·7	15.032	41·8	VIIIe „ Partie extérieure
18	VIII. „ Nagykörúton belül . . .	B	27.224	26.678	25.144	—546	—2·0	—1.534	—5·8	VIIIe „ En deçà du gr. boul.
19	VIII. „ Nagykörúton kívül . . .	B	124.621	118.730	116.095	—5.891	—4·7	—2.635	—2·2	VIIIe „ Au delà „ „
20	IX. „ Nagykörúton belül . . .	B	22.119	23.598	23.290	1.479	6·7	—308	—1·3	IXe „ En deçà „ „
21	IX. „ Nagykörúton kívül . . .	B	49.556	46.622	47.916	—2.934	—5·9	1.294	2·8	IXe „ Au delà „ „
22	IX. „ Kültelek	K	16.360	20.908	27.686	4.548	27·8	6.778	32·4	IXe „ Partie extérieure
23	X. „ Hungária-körúton belül	K	12.310	13.257	13.224	947	7·7	—33	—0·2	Xe „ En deçà du boul. Hungaria
24	X. „ Hungária-körúton kívül	K	38.724	45.588	59.837	6.864	17·7	14.249	31·3	Xe „ Au delà „ „
—	Beltelek összesen	B	702.047	711.206	713.881	9.159	1·3	2.675	0·4	Ensemble des parties intérieures
—	Kültelek összesen	K	178.324	217.790	290.818	39.466	22·1	73.028	33·5	„ „ „ extérieures
	Összes népesség	—	880.371	928.996	1,004.699	48.625	5·5	75.703	8·2	Population totale

1) Előzetes eredmények. — Chiffres préliminaires.

grácz-út között lenyúló nagy területsáv népessége egyenesen rendkívüli méretekben nőtt meg. Száz százalékhoz közel áll a lélekszámszaporulat még a most Zuglóhoz (XIV. ker.) került régi X. kerületi részen (itt az előző tíz év alatt a 200%-ot is meghaladta a növekedés aránya). Az ellenkező végleten előszörban a *Belváros* foglal helyet, amelyben a háború alatti kényszerlakásos, lakásrekvirálásos időszak alatt mutatkozó átmeneti lélekszámemelkedés után ismét a kerület lakottságának megritkulása köszöntött be. Hasonlóképen ritkuló tendencia ütközik ki a *VIII. kerület* alkerületeinek adatsorán; ebben a másfél-százézer lakosú kerületben a két évtized folyamán csak egy, illetve két alkerület lélekszáma emelkedett, azé is csupán a legminimálisabban. A belső terület visszamaradása s az erőteljesebb fejlődésnek *teljesen* a külső részre koncentrálódása az alábbi — nagyban-egészben koncentrikus körök szerint készült — összeállítá-

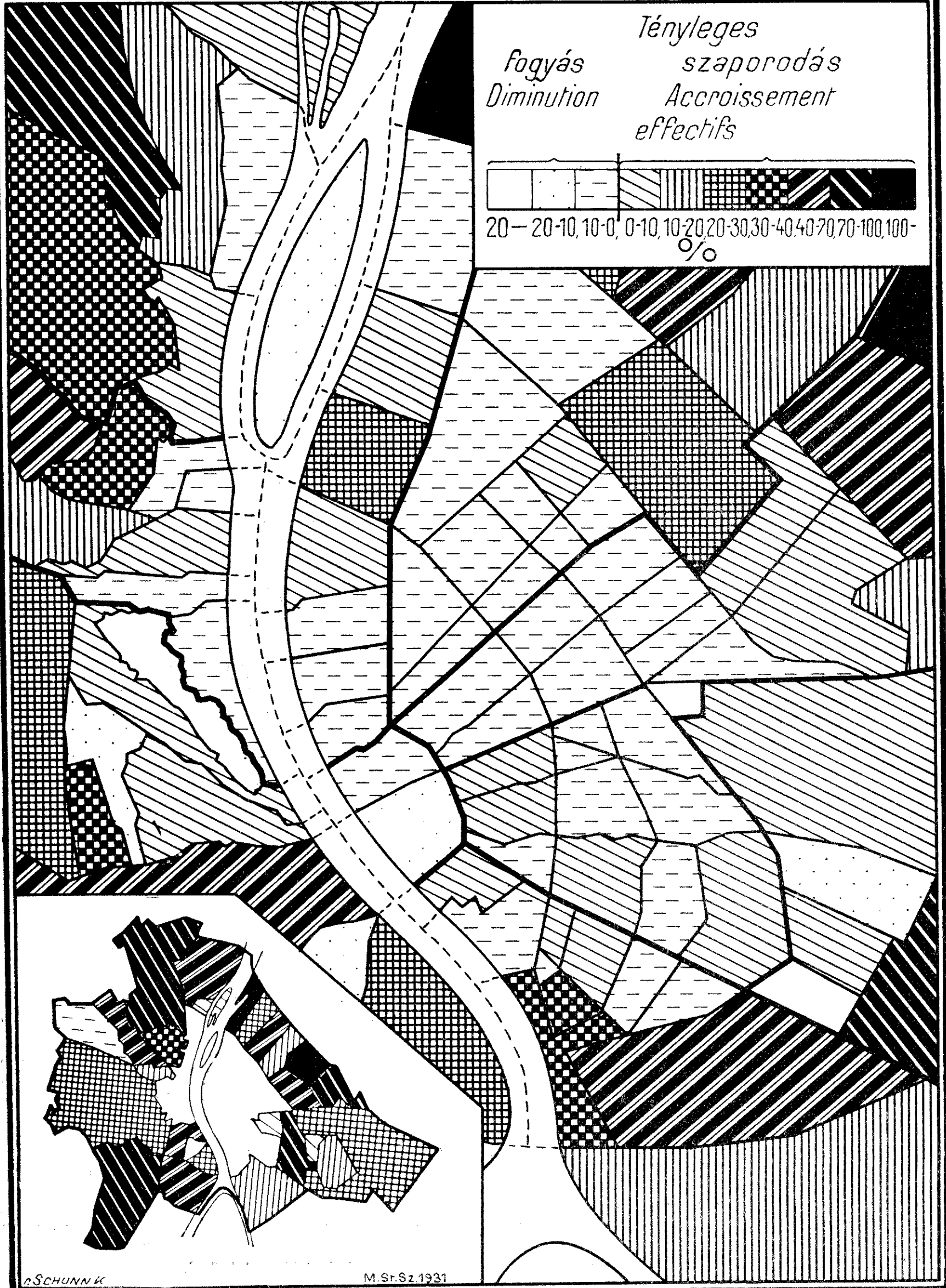
sunkban különösen jellegzetesen domborodik ki (az egyes városrészeket itt csak vázlatosan határoljuk körül; határaikat I. Budapest és környékének fejlődését bemutató — második — térképen):

	Lélekszám			Tényleges szaporodás vagy fogyás (—) %	
	1910	1920	1930	1910—1920	1920—1930
<i>Budai oldal:</i>					
Vár (belt.)	5.925	5.793	4.482	—2·2	—22·6
Margit-, Krisztina- és Attila-körútig terjedő belső rész (a Váron kívül)	34.814	40.051	40.161	15·1	0·3
Beltelék külsőbb része	96.803	112.304	129.463	16·0	15·3
Kültelek	24.800	38.330	53.546	54·5	39·7
<i>Pesti oldal:</i>					
Belváros (belt.)	25.268	28.306	25.172	12·0	—11·1
Nagykörúton belül eső rész (a Belvároson kívül) (belt.)	152.760	153.484	147.648	0·5	—3·8
Nagykörúton kívül eső beltelek	386.477	371.268	366.955	—3·9	—1·2
Hungária-útig terjedő kültelek	58.995	58.468	64.510	—0·9	10·3
Kültelek külső része	94.529	120.992	172.762	28·0	42·8
Budapest	880.371	928.996	1,004.699	5·5	8·2

BUDAPEST 1920-1930.ÉVI TÉNYLEGES SZAPORODÁSA

100 alkerület szerint.

Accroissement effectif de Budapest de 1920 à 1930, suiv. 100 parties d'arron.

Valójában csak a kültelken jelentékeny a fejlődés s itt *nyúlványszerűen* terjeszkedik túlnyomórészen a főváros közlekedési erezetének irányában *a város határa felé*. Ez a tendencia teremti meg idővel a beépített terület kapcsolatát a *szomszédos övezettel* s ez az összefüggés annál *bensőbb*, mert a *kültelek fejlődése*, — a népesedés ütemét, az építkezések jellegét és a lakosság foglalkozási s társadalmi rétegződését tekintve — a legtöbb esetben azonos, vagy legalább is *hasonló vonásokat mutat*, mint a szomszédos területvön fekvő városokban és községekben: *Nagy-Budapest alkotórészein*.

*

A székesfőváros aránylag kielégítő fejlődése mellett *Budapest határain túl*, de annak legszomszédosabb övezetében az elmúlt évtizedben is *rendkívül élénk települési* mozgalmak folyt le. Tulajdonképen alig 30—40 évre tekint vissza Budapest külvárosainak története. Legújabbban is hatalmas előretörésük következménye, hogy ma problémájuk már *országos horderejűvé emelkedett*, hiszen — ideszámítva a távolabbb fekvő községek lazább gyűrűjét is — hat és félszáz ezer léleknél többre rúg a főváros környékén felhalmozódott népesség száma. *Budapest szempontjából* ugyancsak rendkívül nagyfontosságú ez a határain túlra végbemenő vándormozgás, megtelepedési folyamat. Nemcsak *maga a főváros az egyik legerőteljesebb táplálója* a környék fejlődésének, mert belső testéből, éppúgy, mint saját kültelkére, tömegesen költözködik ki ide is az egészségesebb levegőt, könnyebb megélhetést, olcsóbb lakást s az önálló háztulajdon lehetőségét kereső lakosság,¹⁾ hanem egyúttal nagyvárosias felszívóképessége eredményeképpen a vidékről a fővárosban (és környékén) megtelepedett vállalatokban és üzemekben munkát kereső egyéneknek a főváros felé törekvő, de Budapest elővárosaiiban megállapodó tömegeivel *közvetve is rendkívül nagy mértékben járul* a határain túl elterülő — félszázad előtt még jóformán lakatlan — földszáv benépesítéséhez. Habár a fejlődési folyamat bizonyos fokán túl a szomszédos övezet városai *önmagukban* is bizonyos vonzóerőre, önálló gazdasági életképességre tesznek szert, aligha vitatható, hogy a *fejlődés középpontjában ma is a szé-*

kesfőváros áll. Természetesen annak a fejlődésnek a középpontjában, amely megint az egész ország gazdaságtársadalmi életének alakulásától, sőt néha világgazdasági vagy politikai eseményektől függ. Igaz ugyan, hogy Budapest környéke is élvezzi annak a csodálatosan szerencsés gazdaságföldrajzi pozíciónak előnyeit, mely a fővárosnak nagyrafejlődését elsősorban lehetővé tette, hogy azonban *olyan méretekben* élvezi azt, mint aminőnek a múlt század utolsó évtizedei óta tanui vagyunk, ez túlzás nélkül szinte teljes egészében Budapest szomszédságának és közelségének számlájára írható. S hogy az ilyen irányú fejlődés *egyre távolabbi községeket forraszt* lakosságuk foglalkozása stb. tekintetében Budapesttel egy egységbe össze, ez elsősorban a közlekedési lehetőségek fejlődésének következménye. A forgalmi hálózat kiépülése a főváros és környéke között rendkívül élénk *ingaszzerű nappali vándormozgalmat* eredményezett: lakóhelyükről, a szomszédos és távolabb fekvő községek-ből a munkások tömegei kelnek naponta útra,¹⁾ hogy Budapesten (vagy a főváros-környék egy más ipari telephelyén) napi kenyerüket megkeressék és azután ismét lakóhelyükre térjenek vissza; kisebb mértékben ez a hivatalnok- és munkásvándorlás Budapestről is folyik naponta ellentétes irányban.

Budapest közelebbi és távolabbi környékének fejlődését vizsgálva ezúttal is (részben a korábban közölt adatokkal való összehasonlítás céljából) ahhoz a beosztáshoz alkalmazkodtunk, mint a M. Stat. Szemlében e tárgyról korábban megjelent cikkeinkben.²⁾ Akkor 68 község képezte a statisztikai kutatás tárgyát, ma számuk — azonos területen — Sashalomnak Cinkotából való különválása (1923) és a Soroksárhoz tartozott Soroksárpéterinek 1930-ban bekövetkezett önállósulása folytán *70-re* emelkedett. A főváros elég távan értelmezett környéké-

¹⁾ A budapesti születésű lakosság száma csupán a szomszédos övezeten az 1880. évi 3.161-ről (csak 18 község adata) 1910-ben 39.886-ra, majd 1920-ban 51.468-ra emelkedett (mind a 21 község adatai).

¹⁾ A Székesfővárosi Statisztikai Hivatal 1929 december 15-i munkásstatisztikai felvétele szerint az adatgyűjtésbe belevont 102.566 Budapesten dolgozó munkás közül csak 67.508 lakott magában a fővárosban és 34.851 a környéken: elsősorban a szomszédos községekben, de még a távolabbi övezeten túl fekvő egyes községekben is. (207-nek a lakóhelye ismeretlen.) V. ö.: *Illyefalvi* I. Lajos dr.: A munkások szociális és gazdasági viszonyai Budapesten. Kiadja Budapest székesföv. Statiszt. Hivatala.

²⁾ V. ö. *Thirring* Lajos dr.: „Budapest befolyása a környék népesedésére“. Magyar Statisztikai Szemle 1926. (IV.) évf. 119—143. l. és „Budapest távolabbi környékének népesedése“. Magyar Statisztikai Szemle 1927. (V.) évf. 1.099—1.126. l.

nek 70 városát és községét két csoportban kell vizsgálat tárgyává tenni, két eléggé eltérő jellegű községöv adatait egymás mellé állítani: Nagy-Budapest alkotórészei, a 21 ú. n. szomszédos község képezi a főváros-környék Budapesttel szervesen összefüggő külvárosias első övezetét s a második övezetet 49 ú. n. távolabbb fekvő városi és községtelep. Habár az elmúlt évtizedben beköszöntött néhány olyan eltolódás a községek fejlődésében (és bizonyára demográfiai alakításban is), mely Nagy-Budapest statisztikai határának itt-ott megváltoztatását tenné szükségessé (sőt a két övezet eredeti elhatárolása sem minden tekintetben teljesen kifogástalan, pl. Alagnak az első, Budakeszi-

nek és Soroksárnak a második övezetbe sorolásán lehetne vitatkozni), minthogy azonban az ilyen csoportosítás annyiféle lehet, ahányféle szempontból kiindul, inkább csak hosszabb idő múlva látszik célravezetőnek a két övezet határvonalainak megszükitéséről vagy kitolásáról gondolkozni.

A fejlődés a főváros környékén az elmúlt évtizedben sem maradt a korábbi évtizedek mögött, sőt bizonyos szempontból még élénkült is és mindenesetre Magyarország egész népességének előrehaladása szempontjából nagyobb súllyal esett latba. Ezt a környék lélekszámhullámszásának tízéves végeredményeit Budapest adataival egybefoglaló 5. sz. tábla láttatja.

5. A népesség száma és szaporodása Budapesten és környékén.¹⁾

Nombre et accroissement de la population à Budapest et à ses environs.¹⁾

Év, évtized <i>Année, décades</i>	Budapest	Szomszédos községek <i>Communes suburbaines</i>	Távolabbb fekvő községek — <i>Communes situées au delà de la banlieue</i>	Környék <i>Environs de Budapest</i>	Nagy-Budapest <i>Grand-Budapest</i>	Budapest és környéke <i>Budapest et ses environs</i>
	(1)	(2)	(3)	(2+3)	(1+2)	(1+2+3)
<i>a) A népesség száma. — Nombre de la population.</i>						
1869	280.349	26.482	97.586	124.068	306.831	404.417
1910	880.371	217.666	180.743	398.409	1,098.037	1,278.780
1920	928.996	288.329	205.142	493.471	1,217.325	1,422.467
1930 ²⁾	1,004.699	415.854	250.844	666.698	1,420.553	1,671.397
<i>b) A népesség szaporodása szám szerint. — Accroissement de la population, en nombres.</i>						
1910—1920	48.625	70.663	24.399	95.062	119.288	143.687
1920—1930	75.703	127.525	45.702	173.227	203.228	248.930
1869—1930	724.350	389.372	153.258	542.630	1,113.722	1,266.980
<i>c) A népesség szaporodása %_o-ban. — Accroissement de la population en %.</i>						
1910—1920	5.5	32.5	13.5	23.9	10.9	11.2
1920—1930	8.2	44.2	22.3	35.1	16.7	17.5
1869—1930	258.4	1.470.3	157.1	437.4	363.1	313.3

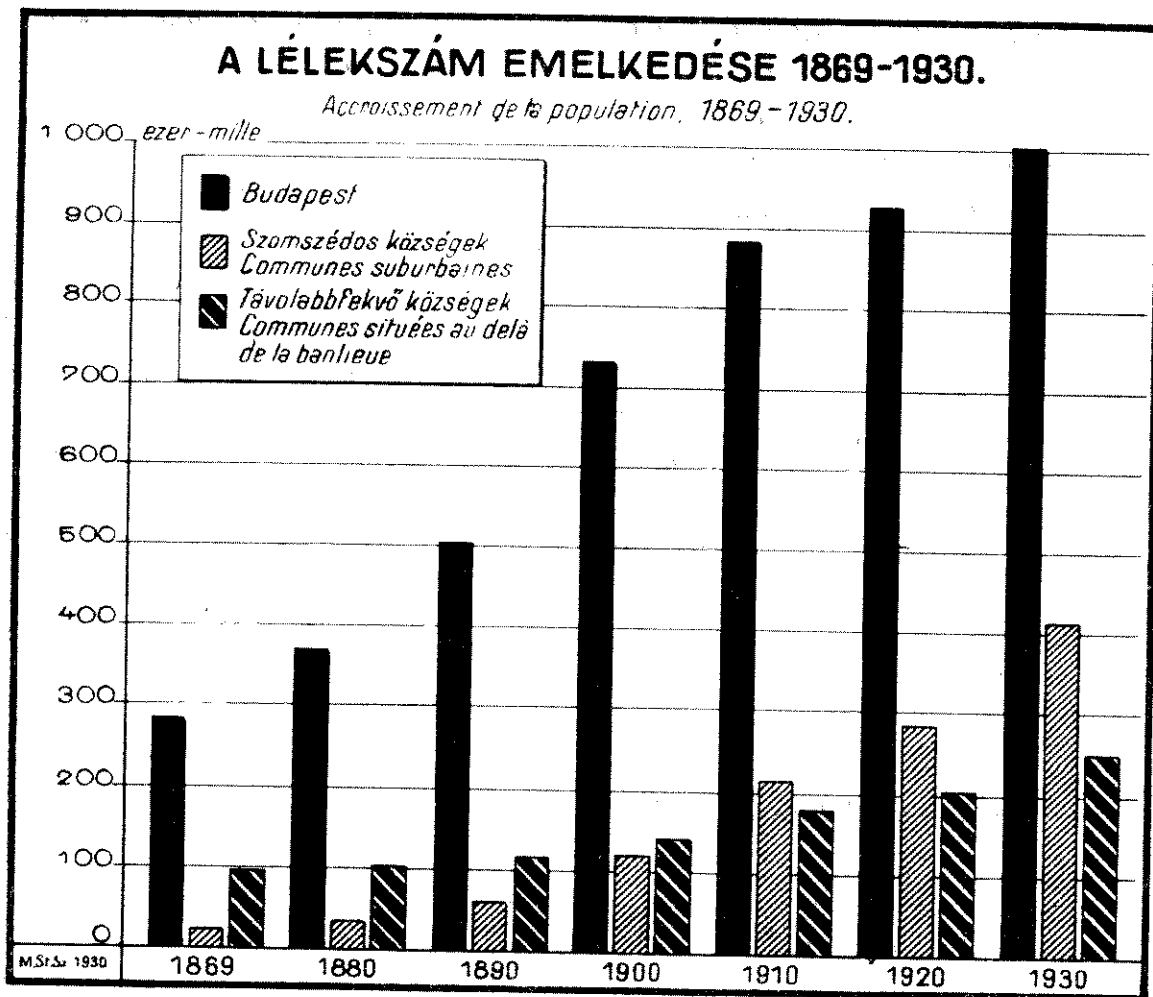
¹⁾ Az 1869—1910. terjedő évtizedek adatait v. ö. Magyar Statisztikai Szemle 1927. (V) évf. 1103. lap. — Budapesten a tényleges (jelenlévő) népesség, a környéken 1869-ben a polgári, 1910-től szintén a tényleges (jelenlévő) népesség. Minthogy azonban a szomszédos és távolabbb fekvő városokban és községekben 1869-ben katonai egyének vagy egyáltalában nem, vagy csak egész jelentéktelen számban tartozkodtak (számuk még 1900-ban is mindössze 436 volt), az 1869—1930. évi szaporodási adatok egészen pontosaknak tekinthetők. — *Pour les chiffres relatifs aux décades comprises entre 1869 et 1910, voir Revue Hongroise de Statistique, année 1927 (V), p. 1103. — Pour Budapest, population effective (présente); quant aux environs de cette ville: pour 1869, population civile; pour 1910, population effective (présente). Mais puisque les villes et communes suburbaines et situées au delà de la banlieue avaient peu ou point d'habitants militaires en 1869 (même en 1900, elles n'en comptaient que 436), les chiffres relatifs à l'accroissement de 1869 à 1930 peuvent être considérés comme exacts.*

²⁾ Előzetes eredmények. — *Chiffres préliminaires.*

Méreteiben szinte amerikaias ízű fejlődés tűnik elő az 5. sz. tábla adataiból. *Soha akkora néptömeg* nem ütött még tanyát tíz év leforgása alatt a főváros környékén¹⁾, mint az 1920—1930-as decenniumban. Az eddig legkedvezőbb 1900—1910. években is csak 136.949-et tett a Budapestet körülölelő

két községcsoport népességének tényleges emelkedése s most 173.227-re szökik fel, bár arányszáma (35.1%) az akkori méreteket (52.4%) nem éri el (a népesség számának ennyire rohamos emelkedésével kapcsolatban az arányszám ilyen visszaesése nem szokatlan tünetemény és még távolról sem tekinthető a fejlődésirány megváltozásának). De nemcsak a tényleges népnövekedés arányszáma emelkedik a környék-övezeten lényegesen magasabbra,

¹⁾ A fővárossal együtt azonban az egész Budapest-vidék 1920—1930. évi tényleges szaporodása (248.930) számszerint nem éri el a múlt század utolsó és a jelen század első évtizedében észlelt méreteket (308.960, illetve 284.998 fő).

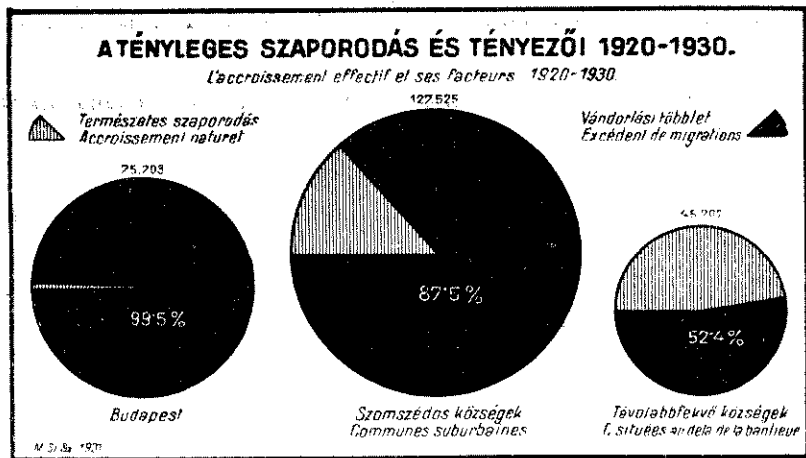
mint magában a fővárosban; húsz év óta számszerint is meghaladja a gyarapodás mennyisége Budapestét, az elmúlt évtizedben (1920—1930) csaknem 100.000 fővel. A világháború éveit magában foglaló decennium enyhébb népességi növekedésével szemben úgy Budapesten, mint környezetének mind a két területsávján a *tényleges szaporulat százaléka jelentősen emelkedett*. Érdekes, hogy — az egyébként állandóan lényegesen alacsonyabb — szaporodási aránynak az utolsó tíz év alatti felszökkenése jóval kifejezettebb a népes agrárfalvakat is egybefoglaló *távolabbi övezeten*, mint a szomszédos községek új ipari településekkel teleszórt földjén. Az emberhullám tehát, mely először a fővárost növelte nagyra, majd egész Nagy-Budapest határaitra is átesapott, aránylag *később* öntötte el székesfővárosunk távolabbi környezetét, éppen ezért fejlődési vonala is egyenletesebb s az 1910. évi kulminációs pontot követő enyhébb megtorpanás után hamarabb átvette eredeti irányát. Budapest maga tudvalévőleg 1930-ban érte el a milliós határt; tulajdonképeni *világvárosi agglomerációja*, Nagy-Budapest már 1910-ben 1.1 millió lakost számlált s most a másfélmilliós határ közelébe emelkedett a maga 1.420.553 főnyi (előzetes) lélekszámával, míg az *egész országközép* népességének száma 1.671.397-re nőtt, a tíz év alatt kerekén *negyedmilliós* lélekszámszaporulattal. A

székesfővárosnak és környékének ezekben a számokban és az 5. sz. tábla 1869—1930. évi adatso-
 rában még határozottabban kifejezésre jutó rendkívüli fejlődése, valamint Nagy-Budapestnek az ország minden egyéb részén lakó népességtől teljesen elütő, tipikusan nagyvárosi alkata a helyes statisztikai értékelés és egybevetés érdekében szükségképen megkívánja azt, hogy hivatalos statisztikánk a jövőben népszámlálási és egyéb munkálatai alkalmával az ország többi részétől elkülönítve, *mintegy önálló országrészként* kezelje, ha nem is Budapest egész környezetét, hanem legalább a külvároskoszorúval megnövelt centrumot, a félszázados hatalmas fejlődés eredményét: *Nagy-Budapestet*. Hogy ennek a statisztikai követelménynek végrehajtása mennyire fontos, azt annak idején *Pest vármegye budapest-környéki*¹⁾ és *többi részének* merőben eltérő lélekszám-alakulásával²⁾ igazoltuk be. Még élesebb a differencia a megye e két részének tényleges szaporodása között a most befejeződött évtizedben, amikor is a két budapest-környéki övezet¹⁾ népének 35.1%-os fejlődésével ellentétben Pest megye roppant kiterjedésű egyéb területén a lélekszám csupán *jóval az országos átlag (8.7%) alatt: 6.3%-kal* nőtt meg, holott ugyanakkor természetes szaporulatának arányszáma (12.3%) a 9.6%-os országos, ill. a 11.4%-os vármegyei átlag fölött volt; a Budapestre és környékére irányuló vándormozgalom e szerint a természetes szaporodásának csaknem felét sepepte el; ez az 1930-ban 708.698 főt számláló megyerész egymaga az ország tágabban értelmezett központjával szemben 40.317 főnyi belső vándorlási veszteséget szenvedett.

Az *utolsó évtized szaporodási viszonyainak* legfontosabb eredményeit a 6. sz. (köz-
 ségi) tábla mutatja be. A két övezet tényleges szaporodási eredményeiről már fentebb megemlékeztünk, érdemes azonban egy

¹⁾ Mindkét övezet, a fehérmegyei Érd és Diósd elhagyásával.

²⁾ V. ö. Magyar Statisztikai Szemle 1927. (V.) évf. 1.104. lap.

szempillantást vetni a természetes szaporodás alakulására is. Amennyire kimagasló részt foglalt ugyanis el 35.8%-os részesedésével Budapest és környéke az ország tényleges lakosságának hétszázézeres növekedéséből, annyira elenyésző (5.0%-nyi) szerep jut az ország szívének, az egész Budapest-vidéknek az elveszületések és halálozások decennális mérlegén (v. ö. a 6. sz. tábla a) részét). A második övezeten ugyan a természetes szaporulat még a népesség jelentősebb propagatív erejéről tanuskodik (a természetes szaporodási arányszám itt 10.6%, tehát magasabb, mint a 9.6-es országos átlag és kevéssel alacsonyabb csupán a 11.4-re rúgó megyei átlagnál is), a századforduló utáni évtizeddel szemben (1900—1910 : 15.8%) azonban a visszaesés itt is eléggé jelentékeny; még inkább megcsappan a családalapító korú bevándorlók születéstfokozó hatása alatt¹⁾ az 1900—1910. években még egyenesen szenzációsan magas (20.6%-nyi) természetes szaporodási arányszám az első övezet külvárosaiban, ahol a legújabb tíz év 5.5%-os természetes szaporodási arányszáma a nagyvárosias népmozgalom alacsony fekvára való süllyedés jelképe (még az 1910—1920-as évtizedben is magasabb: 8.4% volt itt a természetes népesezési arányszám, mint az 1930-cal lezárt decennium alatt). Az idegen születések és nem helybeli halálozások száma ugyan a népmozgalmi adatok alakulását, mint említettük, némileg befolyásolja, a differencia azonban nem lehet nagy²⁾, legfeljebb egy árnyalattal becsülhető magasabbra a természetes szaporodás a szomszédos sávon (és a

¹⁾ Az ilyen bevándorlóknak a községben (különösen a letelepedést követő években) született gyermekeit helyesebb volna a bevándorlás számához hozzáadni. Budapestről is inkább a nagyobb gyermekszámú családok költöztek a multban a külvárosokba, akiknek élénkebb születési mozgalmi szintén lendíthetett a természetes szaporodás mérlegén.

²⁾ V. ö. Pfeiffer i. m. 835., 839. és 841. lap.

távolabbi környéken is) a valóságban, mint táblázatunk szerint; ennél fogva a bevándorlási többlet alábbi adatait szinte teljesen pontosaknak tekinthetjük:

	Vándorlási többlet	Vándorlási többlet	
		szám szerint	a népesség szaporodás %-ában
Budapest	1900—1910	82.371	11.2
	1910—1920	46.170	5.2
	1920—1930	75.296	8.2
Szomszédos községek	1900—1910	72.203	59.8
	1910—1920	52.444	24.1
	1920—1930	111.566	38.7
Távolabbi fekvő községek	1900—1910	17.653	12.6
	1910—1920	11.058	6.1
	1920—1930	23.928	11.7
Budapest és környéke	1900—1910	172.227	17.3
	1910—1920	109.672	8.6
	1920—1930	210.790	14.8

Községenként általában erőteljes, sőt itt-ott szédületes tempójú előbbretörés mutatkozott a trianoni békekötés éve óta eltelt időszakban. Ez a fejlődés rendkívül előkelő helyre juttatta a fővároskörnyék népesebb településeit: Pesterzsébet a legnépesebb megyei várossá lépett elő 70.000-hez közeljáró lélekszámával s ma Magyarország városai között az ötödik a rangsorban; közvetlenül utána következik Újpest és Kispest, sőt Rákospalota 14., valamint az egészen szokatlanul nagyraszókott Pestszentlőrinc 25. helye is a tüneményes népesezés következménye. A tíz év tényleges népgyarapodási arányszáma természetesen az első körzet szerencsés fekvésű településein emelkedik magasabbra; a szomszédos községek közül csak a kisebb területű Rákosliget (12.8%) és Újpest (18.6%) népesezési aránya nem éri el a 20%-ot, habár az utóbbinál még ez a fejlődés is említésre méltó az előző évtized teljes stagnálása után. Az OTI lakóházépítkezés segítette ahhoz Albertfalvát, hogy 172.8%-os lélekszámemelkedésével az ellenkező végleten, az amerikaián növekedő települések sorában az első helyet elfoglalja; alig kisebb a szaporodási százalék Rákoshegy (161.4%) és Pestszentlőrinc (159.6%).¹⁾ De Pestszentlőrinc nemcsak

¹⁾ Az 1910 óta elmúlt két évtizedet egybefoglalva Pestszentlőrinc vezet 290.6%-kal; utána Saslalom (262.9%) és Rákoshegy (223.9%) következik; Budapest ugyanez alatt az idő alatt 14.1%-kal, az egész szomszédos községöv 91.0%-kal, Nagy-Budapest 29.4%-kal gyarapodott.

6. A népesség száma és szaporodása Budapesten, a szomszédos községekben és a távolabbi fekvő községekben.¹⁾

Nombre et accroissement de la population à Budapest, dans les communes suburbaines et dans les communes situées au delà de la banlieue.¹⁾

Sorszám — No d'ordre	Város, község Villes, communes	Jellege mv., nk. ²⁾ — Catégories commu- nales (villes de c. et communes) ²⁾	L é l e k s z á m P o p u l a t i o n			Tényleges szap. v. fogyás (—) Accroissement ou diminu- tion (—) effectifs		Természetes szap. v. fo- gyás (—) Accroisse- ment ou di- minut. (—) naturels		Vándorlási különbözet Différence de migrations	
			1869	1920	1930 ³⁾	1 9 2 0 — 1 9 3 0		1 9 2 0 — 1 9 3 0		1 9 2 0 — 1 9 3 0	
						szám nombre	%	szám nombre	%	szám nombre	%
a) Összefoglaló adatok. Chiffres récapitulatifs											
1	Budapest	szfv. ⁴⁾	280.349	928.996	1.004.699	75.703	8·2	407	0·0	+ 75.296	+ 8·2
2	Szomszédos községek — Communes suburbaines	—	26.482	288.329	415.854	127.525	44·2	15.959	5·5	+ 111.566	+ 38·7
3	Távolabbi fekvő községek Communes situées au delà de la banlieue	—	97.586	205.142	250.844	45.702	22·3	21.774	10·6	+ 23.928	+ 11·7
4	Környék (2+3) — En- viro ns de Budapest	—	124.068	493.471	666.698	173.227	35·1	37.733	7·6	+ 135.494	+ 27·5
5	Nagy-Budapest (1+2) — Grand-Budapest	—	306.831	1.217.325	1.420.553	203.228	16·7	16.366	1·3	+ 186.862	+ 15·4
6	Budapest és környéke (1+2+3) — Budapest et ses environs	—	404.417	1.422.467	1.671.397	248.930	17·5	38.140	2·7	+ 210.790	+ 14·8
b) Szomszédos községek. Communes suburbaines											
1	Alag	nk.	48	2.265	3.016	751	33·2	219	9·7	+ 532	+ 23·5
2	Újpest ⁵⁾	mv.	6.722	56.793	67.374	10.581	18·6	2.930	5·2	+ 7.651	+ 13·4
3	Rákospalota ⁵⁾	mv.	3.458	35.704	42.919	7.215	20·2	915	2·6	+ 6.300	+ 17·6
4	Pestújhely	nk.		7.896	11.314	3.418	43·3	-1.263	-16·0	+ 4.681	+ 59·3
5	Rákosszentmihály	nk.	184	9.938	14.056	4.118	41·5	334	3·4	+ 3.784	+ 38·1
6	Cinkota	nk.	1.335	6.399	8.458	2.059	32·2	526	8·2	+ 1.533	+ 24·0
7	Sashalom	nk.		6.197	11.775	5.578	90·1	456	7·3	+ 5.122	+ 82·8
8	Rákoscsaba	nk.	1.480	5.919	8.209	2.290	38·7	538	9·1	+ 1.752	+ 29·6
9	Rákosliget	nk.	2.444	2.758	3.110	352	12·8	- 82	-3·0	+ 434	+ 15·8
10	Rákoskeresztúr	nk.		6.029	7.546	1.517	25·2	953	15·8	+ 564	+ 9·4
11	Rákoshegy	nk.	1.606	4.198	2.592	161·4	85	5·3	+ 2.507	+ 156·1	
12	Pestszentlőrinc	nk.	361	11.777	30.557	18.780	159·6	924	7·9	+ 17.856	+ 151·7
13	Kispest	mv.	⁶⁾ —	51.064	64.547	13.483	26·4	2.458	4·8	+ 11.025	+ 21·6
14	Pesterzsébet	mv.	223	40.545	67.871	27.326	67·4	2.952	7·3	+ 24.374	+ 60·1
15	Csepel	nk.	1.329	13.990	23.689	9.699	69·3	1.178	8·4	+ 8.521	+ 60·9
16	Nagytétény	nk.	2.512	5.120	7.147	2.027	39·6	507	9·9	+ 1.520	+ 29·7
17	Budatétény	nk.		1.750	2.539	789	45·1	241	13·8	+ 548	+ 31·3
18	Budafok	mv.	3.844	13.686	19.708	6.022	44·0	1.328	9·7	+ 4.694	+ 34·3
19	Albertfalva	nk.	449	1.219	3.325	2.106	172·8	89	7·3	+ 2.017	+ 165·5
20	Pesthidegkút	nk.	1.093	3.263	6.043	2.780	85·2	289	8·9	+ 2.491	+ 76·3
21	Békásmegyér	nk.	1.000	4.411	8.453	4.042	91·7	382	8·7	+ 3.660	+ 83·0
Összesen — Total			26.482	288.329	415.854	127.525	44·2	15.959	5·5	+ 111.566	+ 38·7

¹⁾ Az 1869—1920-ig terjedő évtizedek községi adatait v. ö. Magyar Statisztikai Szemle 1926. (IV.) évf. 136. l. és 1927. (V.) évf. 1106. és 1107. l. — Budapesten a tényleges (jelenlévő) népesség, a környéken 1869-ben a polgári, 1910-től szintén a tényleges (jelenlévő) népesség. — *Pour les données communales relatives aux décades comprises entre 1869 et 1920, voir Revue Hongroise de Statist., année 1926 (IV), p. 136 et année 1927 (V), p. 1106 et 1107. Pour Budapest, population effective (présente), pour les environs de la capitale, en 1869 population civile et à partir de 1910 population effective (présente).*

²⁾ mv. = megyei város — ville de comitat; — nk. = nagyközség — grande commune.

³⁾ Előzetes adatok. — *Chiffres préliminaires.*

⁴⁾ szfv. = székesfőváros — capitale.

⁵⁾ 1929-ben Rákospalota egy kis része (Villasor, 304 lakos) Újpesthez csatoltatott; az 1920. és 1930. évi adatok már ennek figyelembevételével állapították meg, az 1869. évi adatok a régi területre vonatkoznak; az 1869—1920. évi lélekszámadatak szembeállítását ez a körülmény csupán egészen lényegtelenül befolyásolja. — *En 1929, une petite partie de Rákospalota (Villasor, 304 habitants) a été incorporée à Újpest; les chiffres relatifs à 1920 et à 1930 ont été établis conformément à ce changement; ceux concernant l'année 1869 se rapportent à l'ancien territoire de Rákospalota; ledit changement n'a modifié que dans une mesure tout à fait insignifiante les nombres absolus et proportionnels relatifs à l'accroissement de 1869 à 1920.*

⁶⁾ Nem létezett. — *N'existait pas encore.*

Sorszám — No d'ordre	Város, község Villes, communes	Jellege mv., nk. ¹⁾ — Catégories commu- nales (villes de c. et communes) ¹⁾	Lélekszám Population			Tényleges szap. v. fogyás (—) Accroissement ou diminution (—) effectifs		Természetes szap. v. fo- gyás (—) Accroisse- ment ou di- minut. (—) naturels		Vándorlási különbözet Différence de migrations		
			1869	1920	1930 ²⁾	1 9 2 0 — 1 9 3 0		1 9 2 0 — 1 9 3 0		1 9 2 0 — 1 9 3 0		
						szám nombre	o/o	szám nombre	o/o	szám nombre	o/o	
c) Távolabbi községek. <i>Communes situées au delà de la banlieue</i>												
1	Vác	mv.	12.894	19.395	21.098	1.703	8·8	1.039	5·4	+	664	+ 3·4
2	Felsőgöd	nk.	12	1.647	3.023	1.376	83·5	210	12·7	+	1.166	+ 70·8
3	Sződ	nk.	1.231	3.021	4.700	1.679	55·6	505	16·7	+	1.174	+ 38·9
4	Alsógöd	nk.	137	966	1.430	464	48·0	73	7·5	+	391	+ 40·5
5	Dunakeszi	nk.	1.181	4.106	6.054	1.948	47·4	425	10·3	+	1.523	+ 37·1
6	Fót	nk.	2.151	4.217	5.108	891	21·1	540	12·8	+	351	+ 8·3
7	Mogyoród	nk.	1.222	2.149	2.385	236	11·0	311	14·5	—	75	— 3·5
8	Veresegyház	nk.	1.245	3.130	4.452	1.322	42·2	565	18·0	+	757	+ 24·2
9	Szada	nk.	1.004	1.542	1.700	158	10·2	219	14·2	—	61	— 4·0
10	Gödöllő	nk.	3.661	10.262	11.034	772	7·5	731	7·1	+	41	+ 0·4
11	Kerepes	nk.	1.022	2.141	3.154	1.013	47·3	349	16·3	+	664	+ 31·0
12	Csömör	nk.	1.307	2.872	3.725	853	29·7	445	15·5	+	408	+ 14·2
13	Kistarcsa	nk.	482	2.771	3.335	564	20·4	385	13·9	+	179	+ 6·5
14	Nagytarcsa	nk.	638	1.043	1.163	120	11·5	190	18·2	—	70	— 6·7
15	Isaszeg	nk.	1.836	4.590	5.631	1.041	22·7	739	16·1	+	302	+ 6·6
16	Pécel	nk.	2.206	6.083	7.095	1.012	16·6	593	9·7	+	419	+ 6·9
17	Tápióság	nk.	1.469	2.809	3.112	303	10·8	491	17·5	—	188	— 6·7
18	Tápiósüly	nk.	1.018	2.202	2.503	301	13·7	430	19·5	—	129	— 5·8
19	Mende	nk.	978	2.078	2.541	463	22·3	343	16·5	+	120	+ 5·8
20	Maglód	nk.	1.319	3.808	5.098	1.290	33·9	469	12·3	+	821	+ 21·6
21	Ecser	nk.	786	1.539	1.850	311	20·2	235	15·3	+	76	+ 4·9
22	Gyömrő	nk.	1.386	5.479	6.998	1.519	27·7	270	4·9	+	1.249	+ 22·8
23	Péteri	nk.	1.012	1.597	1.876	279	17·5	172	10·8	+	107	+ 6·7
24	Monor	nk.	5.452	12.347	12.875	528	4·3	1.148	9·3	—	620	— 5·0
25	Üllő	nk.	2.217	5.713	6.750	1.037	18·1	755	13·2	+	282	+ 4·9
26	Vecsés	nk.	2.831	9.400	13.006	3.606	38·4	1.016	10·8	+	2.590	+ 27·6
27	Soroksár	nk.	4.940	12.543	14.378	1.835	14·6	1.056	8·4	+	779	+ 6·2
28	Soroksárpéteri	nk.		3.710	8.183	4.473	120·6	740	19·9	+	3.733	+ 100·7
29	Dunaharaszti	nk.	1.748	5.921	8.051	2.130	36·0	512	8·7	+	1.618	+ 27·3
30	Taksony	nk.	1.826	4.079	5.359	1.280	31·4	623	15·3	+	657	+ 16·1
31	Szigetszentmiklós	nk.	2.403	4.407	4.799	392	8·9	289	6·6	+	103	+ 2·3
32	Tököl	nk.	1.963	4.018	5.369	1.351	33·6	618	15·4	+	733	+ 18·2
33	Érd	nk.	3.050	4.055	5.686	1.631	40·2	611	15·1	+	1.020	+ 25·1
34	Diósd	nk.	787	986	1.043	57	5·8	63	6·4	—	6	— 0·6
35	Törökbálint	nk.	1.890	3.728	4.488	760	20·4	354	9·5	+	406	+ 10·9
36	Bia	nk.	1.985	3.337	3.718	381	11·4	395	11·8	—	14	— 0·4
37	Torbágy	nk.	1.215	1.981	2.271	290	14·6	214	10·8	+	76	+ 3·8
38	Budaörs	nk.	3.449	7.957	8.997	1.040	13·1	1.049	13·2	—	9	— 0·1
39	Budakeszi	nk.	2.909	5.409	6.755	1.346	24·9	— 21	— 0·4	+	1.367	+ 25·3
40	Nagykovácsi	nk.	1.386	2.240	2.586	346	15·5	461	20·6	—	115	— 5·1
41	Solymár	nk.	1.428	2.972	3.625	653	22·0	498	16·8	+	155	+ 5·2
42	Pilisborosjenő	nk.	945	1.409	1.675	266	18·9	185	13·1	+	81	+ 5·8
43	Úröm	nk.	700	1.363	1.614	251	18·4	204	15·0	+	47	+ 3·4
44	Budakalász	nk.	1.666	2.512	2.834	322	12·8	206	8·2	+	116	+ 4·6
45	Pomáz	nk.	3.281	4.920	5.437	517	10·5	359	7·3	+	158	+ 3·2
46	Szentendre	mv.	4.683	5.877	7.214	1.337	22·7	420	7·1	+	917	+ 15·6
47	Szigetmonostor	nk.	1.111	1.194	1.357	163	13·7	100	8·4	+	63	+ 5·3
48	Pócsmegyer	nk.	1.121	1.305	1.356	51	3·9	81	6·2	—	30	— 2·3
49	Tahitófalu	nk.	2.403	2.312	2.353	41	1·8	109	4·7	—	68	— 2·9
Összesen — Total			97.586	205.142	250.844	45.702	22·3	21.774	10·6	+	23.928	+ 11·3

¹⁾ Mv. = megyei város — ville de comitat; — nk. = nagyközség — grande commune. — ²⁾ Előzetes eredmények. — Chiffres préliminaires.

magas arányszámával, hanem közel 20.000-re rúgó tényleges lélekszámnyereségével is kiválik a többi közül: csupán Pesterzsébeten (és rajta kívül az egész országban is csak Budapesten) volt nagyobb az 1920—1930. évek közötti tényleges népszaporulat, mint ezen a hirtelenül előregrott külvárosias településen. A budai oldalon Pesthidegkút (Máriaremete, Remete-kertváros) és Békásmegyer telepeinek (Csillaghegy) rohamos előretörése is említést érdemel, míg a pesti oldalon Sashalom 90·1%-os arányszáma tűnik még ki. Érdekes az a hullámszerű változás, melyet Pesterzsébet és Kispest párhuzama a múltban és legújabban mutat: a századfordulóig rendkívül erőteljes, szinte ugrásszerű előretörésével Pesterzsébet vezetett; majd 1900 óta a világháború befejeztéig Kispest szaporodási arányszáma emelkedett lényegesen magasabbra és most ismét Pesterzsébeté az elsőség 67·4%-os népszaporulattal. Nemcsak mint ipari településben, hanem részben az OFB házhelyosztás következtében szintén 70% felé járt az elmúlt évtized lélekszámzaporulata Csepelen is (69·3%). Általában a fejlődés az előző évtizedekkel szemben távolról sem egyhangú s egy-egy lakóhelytelep szinte indokolatlannak látszó hirtelen előretörésének, vagy váratlan visszamaradásának számos gazdasági, forgalmi, helyi (telekár, beépítettség stb.), sőt lélektani oka van. Megemlítjük végül, hogy táblázatunk adatai tulajdonképpen nem is egészen híven számolnak be az egyes községek előrehaladásáról, mert pl. a közigazgatásilag Soroksárhoz tartozott Újtelep, a mai Soroksárpéteri község, helyrajzilag Pesterzsébettel függ össze s így az itt kimutatható gyors népesedés valójában nem a távolabbi, hanem a Nagy-Budapesthez tartozó övezetet illeti.

Az első övezet községi adatainak érdekes tanulsága még, hogy a népesség számának emelkedését jelző százalék *a budai oldalon (60·3%)* — ezúttal elsőízben — *meghaladta* a pesti községkoszorú szaporodási átlagát (42·4%). Természetesen *a második övezetben* egészen más a helyzet, mert itt az egyébként távolról sem olyan szélsőséges szaporodási sorrendben *a pesti oldal* biztosan tartja vezetőpozícióját. A 120·6%-kal megnövekedett népességű Soroksárpéteri után a távolabbi környék váci vonal menti (északi) nyúlványa: Felsőgöd, Sződ, Alsógöd és Dunakeszi növekedett a legerőteljesebben (az első övezetben a pesti oldalon

dél felé mutatkozott meg nagyobb fejlődés); Veresegyháza, Kerepes, Csömör, Maglód, Vecsés, Dunaharaszti, Tököl, Taksony és a terjeszkedő Érd 30%-os, vagy annál magasabb szaporodási százaléka is érdemes még a figyelmet felhívni. A fejlődés feltételei és ennek következtében eredményei azonban több helyen jóval kedvezőtlenebbek. Vác túlságosan kis város ahhoz, hogy Budapest nagy felszívóerejét parírozhassa; még el sem éri a 8·8%-os váci népnövekedési százalékot Gödöllőé (7·5%), melyet az előző évtizedben a menekültek szélesebb hulláma lepett el és növelt nagyra; e két helyen kívül még öt községben maradt a két népszámlálás közti különbség a 10% alatt (minimum: Tahitótfalu 1·8%). Ezek némelyike és az östermelő jelleget híven megőrző Mogyoród és Nagytarcsa mindenesetre főként közlekedési okoknak tudhatják be, hogy a velük szomszédos községekkel nem tartanak lépést, viszont feltűnő, hogy Kistarcsa gyári üzemének szünetelése ellenére még mindig kielégítően (20·4%-kal) tudta népességének számát gyarapítani.

A 6. számú táblázat az 1869 óta eltelt hat évtized népesedési mozgalmaira is rávilágít. Hogy ismétlésekbe ne essünk,¹⁾ ez alkalommal a részletadatok megemlézése nélkül csupán arra utalunk, hogy a sok helyen abnormálisan magas különbség a 61 év előtti és mai lélekszám között a kiegyezés utáni években még *alacsony*, itt-ott minimális *lélekszámnak* (nem egy tekintélyes budapesti külváros volt szerény kis major vagy telep azidőtájt) tudható be. *Több mint tízszeresre* fejlődött ilyen módon az első övezetben 8 (a belőlük azóta különvált községeket is számítva 10), a távolabbi környéken 2 község s az egyedüli Tahitótfalu az, amely 2·1%-os *lélekszám-áradást* mutat. A külvárosias fejlődés karakterisztikuma, hogy az első övezetben még a viszonylag elmaradottabb: az 1869-ben egy községet alkotó Nagyes Budatétény is 61 év alatti 285·6%-os lélekszámzaporulatával Budapest fejlődési arányát (258·4%) megelőzte, holott pl. a magyar törvényhatósági jogú városok közül még olyan iparforgalmi gócpont, mint Miskolc sem éri el a 200%-ot.²⁾

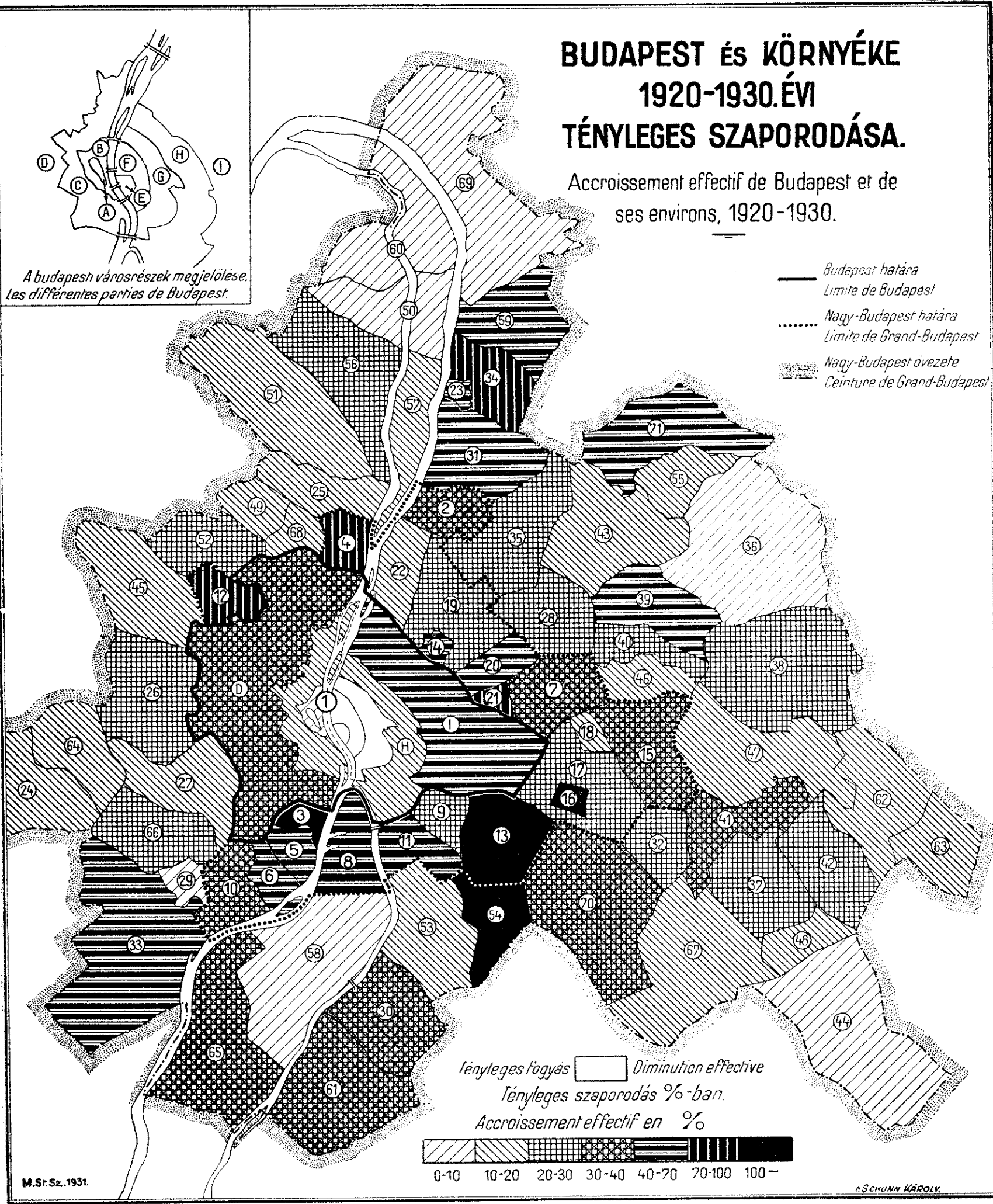
¹⁾ V. ö. bővebben Magyar Statisztikai Szemle 1926. (IV.) évf. 123. és 1927. (V.) évf. 1.105 l.

²⁾ Megyei városaink közül csak maradék Komárom városának 1869—1930. évi tényleges szaporodási aránya haladja meg a 400%-ot és még Kaposváré s Salgótarjáné a 300%-ot.

BUDAPEST ÉS KÖRNYÉKE 1920-1930.ÉVI TÉNYLEGES SZAPORODÁSA.

Accroissement effectif de Budapest et de
ses environs, 1920-1930.

A budapesti városrészek megjelölése.
Les différentes parties de Budapest.

M.Sr.Sz. 1931.

Dr. SCHUNN KÁROLY.

- 1. Budapest:**
- A. Vár
 - B. Margit-, Krisztina- és Attila-körútig terjedő belső rész
 - C. Beltelek külsőbb része
 - D. Kültelek
 - E. Belváros
 - F. Nagykörúton belül eső rész
 - G. Nagykörúton kívül eső belt.
 - H. Hungária-útig terjedő kültelek
 - I. Kültelek külső része.

Szomszédos községek:

- 2. Alag
- 3. Albertfalva
- 4. Békásmegyér
- 5. Budafok
- 6. Budatétény
- 7. Cinkota

- 8. Csepel
- 9. Kispest
- 10. Nagytétény
- 11. Pesterzsébet
- 12. Pesthidegkút
- 13. Pestszentlőrinc
- 14. Pestújhely
- 15. Rákosszaba
- 16. Rákoshely
- 17. Rákoskeresztúr
- 18. Rákosliget
- 19. Rákospalota
- 20. Rákosszentmihály
- 21. Sashalom
- 22. Újpest

Távolabbi községek:

- 23. Alsógöd
- 24. Bia
- 25. Budakalász
- 26. Budakeszi
- 27. Budaörs
- 28. Csömör
- 29. Diósd
- 30. Dunaharaszti
- 31. Dunakeszi
- 32. Ecsér
- 33. Érd
- 34. Felsőgöd
- 35. Fót
- 36. Gödöllő
- 37. Gyömrő
- 38. Isaszeg
- 39. Kerepes
- 40. Kistarcsa
- 41. Maglód
- 42. Mende
- 43. Mogyoród
- 44. Monor
- 45. Nagykovácsi
- 46. Nagytarcsa
- 47. Pécel
- 48. Péteri
- 49. Pilisborosjenő
- 50. Pócsmegyer
- 51. Pomáz
- 52. Solymár
- 53. Soroksár
- 54. Soroksárpéteri

- 55. Szada
- 56. Szentendre
- 57. Szigetmonostor
- 58. Szigetszentmiklós
- 59. Sződ
- 60. Tahitófalu
- 61. Taksony
- 62. Tápiósáp
- 63. Tápiósüly
- 64. Torbágy
- 65. Tököl
- 66. Törökbálint
- 67. Üllő
- 68. Üröm
- 69. Vác
- 70. Vecsés
- 71. Veresegyház

A már említett okokból nem kapunk teljesen pontos képet a községi adatokat tartalmazó táblázatunkból a népgyarapodás forrásainak, a természetes szaporodásnak és a bevándorlások és elvándorlások egyenlegének, a vándorlási differenciának alakulásáról; az idegen születések és idegen halálások zavaró tényezője azonban csak abban a négy környékbéli városban érvényesülhet különösen erőteljesen, amelynek közkórháza van, ú. m. Budakeszin, Pestújhelyen, Újpesten és Vácott. Budakeszi 0·4%-os természetes fogyása valóban javarészen azzal magyarázható, hogy a községben az 1921—1930. évek folyamán anykönyvezett 1.499 halott közül 441 volt nem helybeli (idegen születés pedig évente csak egy-egy fordult elő); a nem helybeli halottak különválasztása után mintegy 8%-ra emelkednék Budakeszin a természetes népnövekedési arány. Pestújhely 16%-os természetes fogyásánál is súlyosan esik latba az idegen halottak nagy tömege (1921—1930-ban 2.530 közül 1.535), míg Vácott a nem helybeliek halálása jelentéktelen.¹⁾ Ellenkező az eset Újpesten, ahol ugyan a 10 év összes halálzásainak több mint egytizede volt nem helybeli (9.419-ből 976), azonban úgy látszik, hogy a nem helybeli anyától származó születések száma itt (gyermekkórház) zavaróbb faktor, amennyiben csupán az évtized utolsó két évében 593-ra rúgott, míg az idegen halottaké csak 265-öt tett. A természetes népesedés mérlegét minusszal zárta az elmúlt évtizedben Pestújhelyen kívül még Rákosliget is s ugyanekkor csak Rákoskeresztúr és Budatétény vált ki a főváros közvetlenebb környékén természetes szaporulatának magasabb arányával, holott a második övezet 49 községe közül 31-ben haladta meg ez a százalék a tized s Nagykovácsin 20·6-del kulminált (1900—1910-ben ugyanitt ez az arányszám valamivel kevesebbet: 18·4%-ot tett). A vándorlási nyereség községenkénti adatai nagyjából kongruens képet mutatnak a tényleges népgyarapodás végeredményével; elsősorban szembeszökő, hogy a főváros délkeleti határa mentén összefüggő komplexumot alkotó Pesterzsébet, Kispest és Pestszentlőrinc a lezajlott tíz év folyamán 53.000 főnyi vándorlási nyereséggel növelte

szaporodási egyenlegét, holott pl. a XX. század első évtizedében is csak 30.000-re rúgott itt a vándorlási aktívum; másodsorban, hogy a távolabbi körzetben ezúttal is akadtak Budapestnek és a környék erősebben iparforgalmi jellegű külvárosainak adózó községei: 12 község vándorlási mérlege volt passzív és Gödöllő is éppen csak hogy meg tudta tartani születési többletét.

Éppen száz évvel a hetedik magyar népszámlálás előtt rögzítette meg a táblabírókorhangyaszorgalmú demografusa, Fényes Elek¹⁾ hazánk akkori népesedési állapotait. A százéves forduló csábító alkalom, hogy Fényes adataival újból egybevevessük székesfővárosunknak és környékének mai népeségi állapotát:

	Lélekszám		Az 1930. évi lélekszám hányszorosa az 1880. évinek
	1880	1930 ²⁾	
Budapest	101.127	1,004.699	9·9
Szomszédos községek	12.576	415.854	33·1
Nagy-Budapest	113.703	1,420.553	12·5
Távolabbfekvő községek	77.079	250.844	3·3
Budapest és környéke	190.782	1,671.397	8·8

A kiegyezés óta lezajlott evolúciónak, a népesség Budapest-vidéki (mai határainkhoz mérten túlságosan) tömörülésének, felhalmozódásának végső mérlege a legelősebben azokból az adatokból tükröződik vissza, amelyek azt mutatják, hogy az ország egész népének hány százaléka élt Budapesten és környékén:

	Budapest	Nagy-Budapest	Budapest és környéke
népessége az egész népesség %-ában			
a) Magyarbirodalom			
1869	1·8	2·0	2·6
1910	4·2	5·3	6·1
b) Mai Magyarország			
1869	5·6	6·1	8·1
1880	7·0	7·7	9·6
1890	8·4	9·4	11·4
1900	10·7	12·5	14·5
1910	11·6	14·4	16·8
1920	11·6	15·2	17·8
1930 ²⁾	11·6	16·4	19·3

¹⁾ V. ö. Fényes Elek: Magyarországnak s a hozzákapcsolt tartományoknak mostani állapotai statisztikai és geográfiai tekintetben. Pesten, 1836—1840.

²⁾ Előzetes eredmények.

¹⁾ Úgy Pestújhelyen, mint Vácott nem helybeli anyától származó szülés jóformán egy sem fordult elő.

A magyar demográfia legtüneményesebb jelenségének — más kérdés, hogy egyúttal a legörvendetesebbnek-e — ezek az adatai valóban nem igényelnek kommentárt.

*

Legújabb népszámlálásunk előzetes eredményei ezúttal a fejlődés néhány további jelenségébe is bepillantást engednek. Rendelkezésre áll elsősorban (községenként) a *népesség nemek szerinti megoszlása*. A háborús évtizedben — mint minden hadviselő államban — Magyarországon és Budapesten, valamint környékén szintén rendkívül deformálódott nemek szerint való tagozódás újabb adatait a következő összeállításunk szemlélteti:

	Budapest	Szomszédos községek	Távolabbi-fekvő községek
Férfinépeség szám szerint			
1910	433.604	107.710	89.490
1920	431.290	137.747	99.210
1930 ¹⁾	458.999	200.809	123.530
Női népesség szám szerint			
1910	446.767	109.956	91.253
1920	497.706	150.582	105.932
1930 ¹⁾	545.700	215.045	127.314
1.000 férfire jutott nő			
1910	1.030	1.021	1.020
1920	1.154	1.093	1.068
1930 ¹⁾	1.189	1.071	1.031

¹⁾ Előzetes eredmények.

Homlokegyenest *ellenkező* a két nem lélekszámalakulása a fővárosban és környékének úgy közelebbi, mint távolabbi részén. Budapest maga az országos adatsorban is kirí rendkívül magas nőbővítéssel s azzal a feltűnő tünémmel, hogy ez a nőbővítés a háborút követő tíz év alatt még eléggé jelentékenyen *fokozódott is*. A világháború és a forradalmak zivatarai idején rendkívül (közel húszezerrel) megfogyott házicselédség és ipari segédszemélyzet (gyári munkások) 1920 utáni feltűnőbb lélekszámemelkedése, a régi munkahelyek betöltése lehetett egyik oka a viszonyok ilyen megváltozásának, a háború után az 1920-as népszámlálás időpontjában még fel nem oszlott katonai (karhatalmi stb.) alakulatok megszüntetése, tagjaik szétszéledése s általában a mozgékonyabb gyári férfimunkásoknak a környék ipari lakóhelytelepeire költözése (a férfiintelligencia köréből is történhetett nagyobb arányú kitelepülési mozgalom) a másik fontosabb hatórugó. Az utóbbi körülmény és a vidéki férfimunkáselem főváros-környékére özőnlésének fokozódása részle-

ges magyarázója *a környék két övezetén a nőbővítés enyhülésének* (a finemnek kedvező természetes szaporodás mellett), a távolabbi-fekvő községekben pedig (sőt egyes szomszédos községekben is) még az a körülmény is, hogy Budapestnek 1920 óta feltétlenül megnőtt házicselédlétszáma jelentékeny részben innen rekrutálódik. Alighanem ez a magyarázata több túlnyomórészt mezőgazdasági jellegű község, mint pl. Nagykovácsi, Tököl, Taksony, Szigetszentmiklós, Tápióság, Érd, Bia, Üllő, Mogyoród 1930. évi férfibővítésének (1920-ban csaknem mindegyikükben a női nem volt túlsúlyban); hasonlóképpen a férfilakosság száma a magasabb Vácott és Szentendrén, az első községgyűrűben pedig érthetően Alag és Csepel községekben.

Székesfővárosunknak és környékének újabb tízéves előrehaladására *a lakóházak és a lakások számának* alakulása is fényt derít. Mindenesetre a lakóházakról rendelkezésre álló előzetes adat óvatossággal kezelendő, amennyiben nem a házaknak, hanem a *házigyűjtőveknek* számát adja meg. Minthogy Budapesten minden épület számbavétetett (az ország többi részében csak a lakóházakról és lakási célt szolgáló egyéb épületekről kellett házigyűjtővet kiállítani), az itten abnormálisan nagy szaporulat csökkentésére alábbi összeállításban *a fővárosi statisztikai hivatalnak az összes épületekre vonatkozó 1910. és 1920. év adatait* vettük be.¹⁾ A fejlődés akár a házakat, akár a lakásokat nézzük, rendkívül szembeszökő:

	Budapest	Szomszédos községek	Távolabbi-fekvő községek
a) A házak száma ²⁾			
1910	18 035	22.304	29.023
1920	20.020	30.245	32.924
1930 ³⁾	27.230	51.202	47.361
b) A házak szaporodása %-ban			
1910—1920	11·0	35·6	13·4
1920—1930	36·0	69·3	43·9
c) A magánlakások száma			
1920	214.338	70.977	47.798
1930 ³⁾	257.171	116.080	65.856
d) A magánlakások szaporodása %-ban			
1920—1930	20·0	63·5	37·8

¹⁾ A házak 1920—1930. évi szaporulata még így is túl nagynek látszik.

²⁾ Budapesten az összes épületek, a községekben a lakóházak és a lakási célt szolgáló épületek adatai.

³⁾ Előzetes eredmények.

Úgy a házaknak mint a lakásoknak gyarapodása meghaladja az összes népesség szaporodási arányát (országos jelenség). Különösen örvendetes, hogy a Budapesten jóval magasabb laksűrűség enyhült a leg-erőteljesebben. Viszont a főváros távolabbi környékén a lakóházépítések és a lakástermelés abszolút száma közötti minimális különbség a családi lakóháztípus örvendetes térhódításának szép példaképe. Számszerint Pesterzsébet vezet úgy a házépítkezések terén, mint a lakástermelésben (3.571 új házzal és 8.784 új magánlakással); ezzel szemben alig haladja meg a lélekszámemelkedés arányát a házak szaporodása Pestújhelyen (a keletkezett lakások száma azonban itt is kielégítő). A közelmúlt nagyarányú építkezési mozgalmával függ össze Albertfalva házainak 70-ről 501-re felduzzadása (több, mint 600%-os szaporulat), a lakástermelésben azonban Rákoshegy (197·0%-os lakásszaporulattal) és Pestszentlőrinc (194·2) községeké az elsőbbség, csak azután következik (182·8%-os többlettel, 596 új lakással) Albertfalva; a budai oldalon lázasabb építkezési mozgalom figyelhető meg még Pesthidegkúton és Békásmegyeren (Csillaghegy). Előzetes adataink szerint a nem lakott lakások száma 1920 és 1930 között Budapesten 2.474-ről 6.685-re emelkedett (ebből 3.510 volt nem lakott és 3.175 állt üresen¹⁾); a főváros környékének első övezetében ugyancsak az elmúlt évtized leforgása alatt valamivel jobban felszökött a nem lakott lakások létszáma, 1.087-ről 4.843-ra (ebből 3.381 állt üresen és 1.462 volt nem lakott) és a távolabbbfekvő községövekben is, ahol számuk 1.167-ről 4.249-re emelkedett (2.255 üres, 1.994 nem lakott lakás); a községeknek ebben a csoportjában a nem lakott és üres lakások 1930-as létszáma Budapesten és környékén az egész lakáskontingens legmagasabb hányadosát, 6·5%-át teszi.

Adataink vannak az 1930. évi népszámlálás előzetes adatösszeállításában a munkanélküliség világproblémájának magyarországi súlyáról is. A számlálóbiztosok által végzett előzetes kijegyzéseken alapuló, statisztikailag megfelelően ellen sem őrzött munkanélküliségi számok azonban, melyek csupán a mezőgazdasági munkanélküliség bejelentését kötötték határidőhöz²⁾, tulaj-

donképen csak gyors és nyers tájékoztatásra szolgálhatnak. 1930 december 31-én, a népszámlálás időpontjában e nyers számok szerint a munkanélküliek száma

Budapesten	77.883
a szomszédos községekben	30.152
a távolabbbfekvő községekben	9.904

volt. Pest vármegye 47.932 munkanélkül álló lakosai közül tehát 84% a főváros környékén vár munkaalkalomra; valóban tisztára ennek tudható be, hogy a megyék sorában Pesté az elsőség, mert a megye Budapest környékén kívül fekvő többi részén 1·1-re száll le (a megyei átlag 1·7%) a munkanélkülieknek az egész népességhez viszonyított százaléka (egész Pest megyében 3·5%). A munkanélküliség fokát, a lakosság összeségéhez mérve, a következő számok jelzik:

Budapest	7·80%
Szomszédos községek	7·3%
Távolabbbfekvő községek	3·9%

Budapest külvárosainak, a nagy-budapesti övön fekvő városoknak és községeknek tipikusan fővárosi jellege e számokban markánsan jelentkezik; 7·3%-os arányukat az egész országban csak Budapesté előzi meg. A legmagasabbra az egyes községek közül azonban a második, távolabbi körzet egy munkástelepén szökik a lakosság egészéhez viszonyított nyers arányszám: Soroksárpéterin, ahol 11·5%-ot ér el; meghaladja a budapesti százalékot még a fővároshoz közelebb eső területen Pestújhely (9·4), Pesterzsébet (8·5), Sashalom (8·7), Kispest (8·5) és Újpest (8·0) városokban, ill. községekben. A munkanélküliségnek ez a topográfiai képe a mai válságos időkre jellemző társadalmi betegségnek aláhúzottan iparforgalmi, helyesebben ipari karakterére enged következtetni, legalább is ami a főváros környékét illeti, mert magában Budapesten a szellemi munkanélküliség is tudvalevőleg lényegesen hozzájárulhat a magasabb arányszám kialakulásához. A Nagy-Budapestet alkotó 21 község közül a munkanélküliség szempontjából Rákoscsabáé és Rákosligeté a legkedvezőbb hely (3·6%), de a második övezeten nem egy községben száll ez a viszonzszám jóval mélyebbre, sőt 1% alá is (Pócsmegyeren 0·1%). Kedvezőbb tünet, hogy Soroksárpéterin kívül a községeknek ebben a sorozatában csak Budakeszin észlelünk valóban fővárosias jellegű munkanél-

¹⁾ A nem lakott és üresen álló lakások közti különbséget I. Kovács Alajos dr.: A népszámlálás előzetes eredményei. Magyar Statisztikai Szemle 1931. (IX.) évf. 109. l.

²⁾ V. ö. Kovács Alajos dr.: i. m. 109. és 110. l.

külségi arányszámot (7·2%). A környéknek ez a teljesen előzetes, tájékoztató adatokon alapuló munkanélküliségi képe arra mutat, hogy a vidéken keresetkez nem jutó munkáskezek tömegének még mindig fővárosunk a Mekkája, természetesen külvárosaival együtt. A vidék munkanélküliségi válsága itt, az országos centrumban más foglalkozási ágak (ipar, forgalom stb.) levezetőcsatornáján keresztül keres enyhülést s ez volt a legfőbb mozgatórugója a lepergett decennium ideges, szinte kapkodásszerű belső vándormozgalmának.

*

Az elmúlt évtized népesedését a társadalomgazdasági okok tömege tette szokatlanul mozgalmassá. 1920-ban Budapest gazdasági életének még mindig mélypontján állott, melyről csak küzdelmes évek során bírt ismét felemelkedni. A menekülésnek 1920 utáni hullámai és utórezgései, majd a modern népvándorlás e szomorú tünetének lassú elsímulása szintén felkavarta s lényegesen megváltoztatta 1920 óta hazánk népességének topográfiai arculatát. Az ország gazdasági erezetének a decennium közepe táján pezsgőbb vérkeringését az évtizedet záró években egy újabb válságos világjelenség: a mezőgazdaság krízise bénította meg, mely nemcsak a termelés és az értékesítés, hanem a fogyasztás válságát is felidézve, a tiszavirág életű konjunkturális vállalkozások után, amelyeket már a koronazuhanás és a tőzsdei baisse utolsó periódusa seprít el, főleg a vidéken rendítette meg a kevésbé tőkeerős üzemeket és vállalatokat. Vidéki városaink stagnálása az iparforgalmi munkásság széles mederben meginduló vándormozgását Budapest körül torlasztotta össze. *A belső vándormozgalmat ennyire mozgalmassá* azonban mégsem az ipari és kereskedelmi ágaknak, hanem legfőképpen *a mezőgazdaságnak* súlyos helyzete tette. Egy 1920 körüli, szintén abnormális jelenség is hozzájárult az östermelő elem lakóhelyváltóztatásainak aggasztó megélénküléséhez. A háború után a mezőgazdaság néhány éven át határozott konjunkturát élvezett. A termőföldön foglalkoz-

tatott dolgos kezek száma elsősorban ezért, és mert a háborús férfimunkaerőhiány otthon tartotta, vagy hazaszólitotta a normális években a városba elszegődő női segítő családtagokat, végül, mivel a leromlott és bizonytalan légkörűvé lett Budapest (s más városainkat is) a falu népe a forradalmak és az élelmiszerkrízis idején tömegesen hagyta el, 1920-ig a szokásosnál nagyobbra, telítettebbre duzzadt s otthonában megélni is tudott. Ez az „el a városból” mozgalom nem volt hosszú lélekzetű. Az agrárkrízis a városba áramlás új hullámaait indította meg: az östermelés segítő családtagjainak és a földműves napszámosoknak tömegét ismét a város, — főleg a legtöbbel kecsegtető Budapest és környéke — felé sodorta el, a nagy családok gazdasági cselédségre pedig nem egy helyen szinte katasztrófális létszámredukciót idézett fel; ebben a pontban az egyébként üdvös földbirtokreform hátrányos eredményével is találkozott: mert a felosztott, vagy akár csak megapasztott területű uradalmak elbocsátott (s a birtokosztásból sem részesedett) gazdasági cselédsége és munkássága a válság idején máshol, mint a városban aligha remélhetett munkát (a munkanélküliség magasabb arányszáma arra mutat, hogy, sajnos, reménysége nem mindig vált be).

Látszólag tetszetős az az eredmény, melyet Nagy-Budapestnek és külső övezetének 1920 és 1930 közötti lélekszámnövekedése elénk tár. De ez a lendületes fejlődés távolról sem ment zökkenő nélkül végbe; hogy a most megkezdődő decenniumban tartalmilag is értékesebbé alakulhasson át, ebben a főváros és környéke súlyos problémáinak, köztük az egyre aktuálisabb Nagy-Budapest problémáinak célravezető megoldását is nagy rész illethetné meg. Budapestnek és környékének a trianoni lidércnyomásos tíz év alatt regisztrált fejlődéséből egy halvány fény sugar mégis esik az ország népesedésére: az övé az érdem, hogy népünk eléggé bő természetes szaporulatának jórésze nem folyt el az idegenbe, hanem ha áldozatok árán és távolról sem a legideálisabb életkörülmények között, magyar földön maradt.

Thirring Lajos dr.

A háborus évek tuberkulózis-statisztikájának tanulságai.¹⁾

Les enseignements de la statistique de la tuberculose des années de guerre.¹⁾

Résumé. *Malgré les différences qui existent entre les conditions culturelles, économiques et sanitaires de Budapest et du reste de la Hongrie, la morbidité et la mortalité tuberculeuses de la capitale ne diffèrent pas fort de celles de la province. Au contraire, quoique l'organisation antituberculeuse soit incomparablement plus développée à Budapest, on voit un étroit rapport entre les données de cette ville et du reste du pays, et ce rapport s'est maintenu même pendant les grandes fluctuations amenées par la guerre. L'expérience a montré qu'en ce qui concerne la tuberculose, Budapest ne peut être assaini par des mesures locales; les efforts faits dans ce but resteront stériles tant que la province sera arriérée dans la lutte contre la tuberculose.*

Les conditions défavorables créées par la guerre mondiale ont augmenté la mortalité due à cette maladie; l'augmentation a duré 10 ans en Hongrie et 3 à 4 ans dans l'Europe occidentale et septentrionale. Depuis, la mortalité par tuberculose est en décroissance; la diminution graduelle d'avant 1914 continue partout, comme si elle n'avait pas été troublée par la guerre. En terminant, l'auteur indique les moyens propres à rendre plus efficace la lutte contre la tuberculose.

★

A tbc. terápia hathatóságának bebizonyosodása és annak nagy eredményekkel járó fejlődése szükségessé tették oly intézmények létesítését, amelyek lehetővé teszik, hogy jótéteményeiben azok is részesüljenek, akik nem tartoznak az egészségükért nagy áldozatra is képes vagyonos emberek közé. Eredetileg csak ezt akarták elérhetővé tenni azok, akik a tbc. kezelésére szolgáló népszanatóriumok létesítését kezdeményezték. Propagandájuk eredménye azonban túlnőtt eredeti céljukon. Ez hozta bele a köztudatba azt, hogy a tbc. népbetegség, amelynek leküzdését a közérdek követeli. Erre azonban elégtelennek bizonyult a szanatóriumi rendszer propagálása és az általános meggyő-

ződés a profilaxis értékét mindinkább a terápiáé fölé állónak hirdette, a profilaxis eszközei közt pedig leghathatósabbnak ítélte a tbc. dispensaire-eket, amelyeknek főtörekvése oda irányult, hogy a gümőkóros embert kikutassák, betegségének a család és környezet betegségévé válását megakadályozzák. A szanatóriumok és dispensaire-ek körül csoportosult azután a kiegészítő intézményeknek hosszú sora. Eleinte úgy látszott, mintha a szanatóriumok és dispensaire-ek egymással versenyre készülnének kelni. Országokban azonban, amelyekben a tbc. ellenes küzdelem magas fokra fejlődött, csakhamar kitűnt, hogy azoknak nem riválisokká, hanem kórházakkal, gyermekjóléti intézményekkel együtt stb. munkatársakká kell válniuk, hogy soktagú organizációvá olvadjanak össze, amelynek központja, gyűjtő és elosztó szerveként a dispensaire-nek kell működnie.

Gazdag országokban a tbc. elleni küzdelem organizációja oly hatalmassá nőtt, hogy pl. Anglia azzal diésekedhetik, hogy minden arra szoruló betegét díjtalanul és időbeli korlátozás nélkül juttathatja a szerint, amint arra szüksége van, kórházba, szanatóriumba, üdülőhelyre, kezeltetheti tbc. szakorvosokkal otthonában, részesítheti tanácsban és ha kell, támogatásban. *Sir Robert Philip* szerint 1924-ben Nagy-Britanniában az akciónak 475 dispensaire, 420 hivatalos tbc.-orvos és 24.031 férőhely állott rendelkezésére szanatóriumokban, kórházakban, tbc.-iskolákban és tbc.-kolóniákban.

A tbc. ellenes küzdelem organizációjának fejlődése közben a legtöbb ország tbc. halandósága csökkent. A két folyamat egyidejűsége könnyen kelthette az oki összefüggés benyomását. De a tbc. statisztika megmutatta azt, hogy a tbc. halandóság minden olyan körülménnyel korrelációban áll, amely a jólét és a kultúra emelkedésének jelzője és így természetes, hogy akadtak szkeptikusok, akik a tbc. ellenes akció fejlődésének és a tbc. halandóságnak egyidejűségét azzal igyekeztek magyarázni, hogy azokban a gazdag országokban, amelyek a legtöbbet költhettek tbc. elleni akcióra, maga a gazdagodás volt a tbc. ritkulásának előidézője.

E diszkusszió nem érinti egyetlen tbc.-ellenes intézmény hasznának kérdését sem

¹⁾ A Magyar Statisztikai Társaság 1931 március 3-i előadóülésén tartott székfoglaló előadás. — *Discours de réception prononcé dans la séance d'étude du 3 mars 1931 de la Société Hongroise de Statistique.*

azon egyének és családok szempontjából, akiket azok gondozásukba vesznek. Nagyon káros félreértések elkerülése végett a lehető legnagyobb nyomatékkal kell hangsúlyozni azt, hogy a szanatóriumok elérik igazi céljukat, amely abból áll, hogy megszüntetik a gümőkór gyógyíthatásának a vagyonsokra szorító privilégiumát. A dispensaire-ek is megfelelnek annak, ami tőlük várható, ha összeköttetések és anyagi erejük segítségével gondozottjaikat képesek abba a helyzetbe hozni, hogy követhessék a kapott jó tanácsokat és ezáltal megakadályozzák azt, hogy az egyes egyén gümőkórja családjává, környezetévé váljék. Hogy gyermekjóléti intézmények otthonukban veszélyeztetett gyermekeket a gümőkóros fertőzéstől meg tudnak menteni, azt a francia példa mutatta meg. A szanatóriumoknak és dispensaireknek, valamint a velük összeköttetésben álló kiegészítő intézményeknek ezen közvetlenül érvényesülő jelentőségét nem vonhatja kétségbe senki sem, de egyelőre megfejtetlen kérdés marad, hogy e közvetlen hatás mily mértékben képes a gondozottak körén túl is érvényesülő hatás kifejtésére és ezáltal hozzájárulni ahhoz, hogy a tbc., mint népeknek tömegbetegsége, észrevehetően javuljon, valamint vitás, hogy a rendelkezésre álló anyagi eszközök milyen felhasználásától és milyen elosztásától várható e hozzájárulás eredményének maximuma.

Ha különböző országok népeit hasonlítjuk egymással össze a fölvetett kérdés szempontjából, két véglettel találkozunk. Az egyiket Anglia képviseli. Tbc. mortalitása 1860-tól 1870-ig nem igen változott. Határozott apadása a múlt század 70-es éveiben indult meg, mikor organizált tbc.-ellenes akciónak még csak gondolata sem merült fel. Angliában a javulás tehát csak a vagyonosodásnak és az általános hygiene fejlődésének volt tulajdonítható. Hasonló Párizs tbc.-ának viselkedése. Párizsban a tervszerű tbc.-ellenes akció csak 1916-ban kezdődött, a tbc.-halandóság apadása pedig már 1907-ben mégis megindult. A másik véglet maga Franciaország esete. Kultúrája és jóléte a civilizált országok élére állította és mégis az utolsók sorába tartozik közöttük, amelyekben a tbc.-halandóság apadása megindult. Tehát ehhez nem volt elég sem gazdagsága, sem magas általános műveltsége, mert nem járult ezekhez mélyreható egészségügyi kultúra. De mennyiben fokozza az ilyenek befolyását a tbc.-elleni

védekezés speciális módszereinek alkalmazása?

Égető kérdés, amelynek súlya a nemzetközi tbc.-elleni unió vezetőségét arra indította, hogy megvitatását az 1924-ben Lausanne-ban üléselő konferenciájának napirendjére tűzze. A tárgyalást Sir Robert Philip referátuma indította meg. Ahhoz Európa és Amerika 23 kiváló szakembere szólott hozzá. Köztük a szkepszist csak a római Ettore Lévy képviselte. És mégis úgy hiszem, hogy a vita nem tisztázta a helyzetet. Abban óriási anyag hordatott össze, amelyből jól át volt tekinthető, hogy melyik országnak mekkora és milyen tbc.-ellenes akciója és mekkora tbc.-mortalitása van, de a kettő közötti kauzális kapcsolatot, illetőleg e kapcsolat intenzitását illusztráló igazi bizonyítékokat az elmondottakban hiába keressük. Talán a kérdés felállításának módja nem volt egészen szerencsés, mert az, hogy az akció betegeket meggyógyít, egészségeseket megvéd, kétségtelen. A kérdés csak az, hogy e hatás számbajövő-e azzal az eredménnyel szemben, amely a kulturális, a szociális és a közegészségügyi tekintetben általában mutatkozó haladásnak tulajdonítandó. Ha a kérdést úgy állítjuk fel országról-országra, hogy ismerhetők-e fel jelek, amelyek az organizált tbc.-ellenes akció befolyását a tbc.-halandóságra evidenssé teszik vagy nem, akkor a kérdésre talán sikerül egyik-másik országra nézve megtalálni a választ és ha ez negatíven hangzanék, akkor ebből nem az következne, hogy módszereink értéktelenek, tehát kár reájuk áldozni, hanem ellenkezőleg, az, hogy alkalmazásuk extenzitása és intenzitása még nem érte el azt a fokot, amelyet el kell érnie, az tehát minden erővel tovább fejlesztendő. Úgy hiszem, hogy Magyarországra nézve e kérdésben elég határozott válaszhoz juthatunk és azt különösen évi tbc.-halandóságunk görbéjének azon szakaszából vehetjük ki világosan, amelynek ingadozásai nagyok és amelynek menetét a világháború zavarta meg.

A világháború kitörése után hónapokkal azon országoknak tbc.-halandósága, amelyek népességének életmódjára a háború nagyobb befolyással volt, növekedésnek indult. E növekedés az egyes országok tbc.-halandósági görbéjére felrakódott hullám kezdete volt, amelynek magassága és tartama azzal a különböző szenvedéssel és nélkülözéssel állott arányban, amelyet a háború a különböző országokra ráért. Voltak szerencsésebb országok, amelyek né-

pessége e hullámon még a háború tartama alatt átesett. Magyarországon azonban a vele megindult perturbáció csak 1924-ben ért véget. Lefolyásának és egyéb sajátságainak tanulmányozásából, úgy hiszem, elég fontos következtetések folynak ahhoz, hogy ezek kifejtését válasszam azon előadásom tárgyául, amelynek megtartására nekem a Magyar Statisztikai Társaság tagjává való megválasztásom szolgáltatja az alkalmat.

Ahhoz, hogy a tbc.-halandóság menetét feltűntető görbe emelkedéseiből és süllyedéseiből kiolvassuk lehetőleg mindazt, ami bennük mint a tbc. epidemiológiáját megvilágító tény foglaltatik, nem szabad szem elől téveszteni azt, hogy a tbc. bacillusának elterjedése, a tbc.-morbidity és a tbc.-halandóság közötti viszony nem egyszerű és a külső körülmények hatása alatt változhatik. A tbc. átlagos lefolyására minden hathat, ami általában a népesség vitalitásának, speciálisan pedig a tbc.-vel szembeni ellenállóképességének módosulását hozhatja létre. Ha a körülmények a népességre kedvezőtlen befolyással vannak, a halálos tbc. lefolyása gyorsul és a gyógyulásra különben képes esetek egy része a halálosak kategóriájába kerül, más szóval a tbc.-halandóság nő akkor is, ha a tbc.-morbidity nem változott. Ezzel ellentétben kedvezővé váló körülmények közt a tbc.-halandóság változatlan morbiditás mellett is kisebbedik. A tbc.-betegség a Koch-féle bacillussal történt infekció következménye. Azonban nem minden inficiált válik beteggé. Beteggé az inficiáltat csak a támadás túlsúlya teszi védekezése felett. Ennek bekövetkezését elősegíti egyrészt az infekciót okozó bacillusok számának és virulenciájának fokozódása, másrészt az inficiált védekezésének gyöngülése és gátolják az ellenkező hatású változások, amiből következik, hogy valamint a tbc.-halandóság változhatik változatlan tbc.-morbidity esetében is, változhatik a tbc.-morbidity is annak dacára, hogy a tbc.-infekció bekövetkezésének gyakorisága változatlan marad.

A kultúra magas színvonalát elért európai és amerikai országok évi tbc.-halandóságát szemléltető görbéknek összehasonlításából a következő tényeket lehet megismerni. Fejlődő kultúra, urbanizáció és industrializáció először a tbc.-mortalitás fokozódását hozza létre. E fokozódást előbbutóbb olyan állapot váltja fel, amelyben kisebb-nagyobb évi kilengések mellett a több évre kiszámított tbc.-os középhalandó-

ság nagyjában állandónak mutatkozik. Ezt a stádiumot többnyire nagyon élesen meghatározható időpontban meginduló harmadik követi, amelyben a tbc.-halandóság mindinkább kisebbedő ingadozások által zavart és évről-évre következetesen előrehaladó csökkenésnek indul és harminc év alatt az eredeti magasságnak sokszor felére, sőt harmadára szállhat alá. Az e három stádiumot egymástól elválasztó időpontok országoként különbözők. Különböző a megközelítőleg stationár stádium tartama és a harmadikban a tbc.-halandóság csökkenésének gyorsasága is. Nagyjában a csökkenés annál korábban következik be és annál gyorsabban folyik, minél korábban éri el valamely ország industrializálódása és művelődése közben az átlagos jólétnek és az egészségügyi kultúrának magas fokát. E törvényszerűségek általánosan voltak konstatalhatók a múlt század második felétől kezdve 1914-ig, amikor a tbc.-mortalitás felszökése a háború által érintett országok mindegyikében, még a semlegesekben is, egyidőben hozta létre a tbc.-halandósági görbékben felismerhető perturbációt. Különbség közöttük csak annyiban mutatkozott, hogy az emelkedés kicsiny volt a neutrális országokban, a háborúsak közül kicsiny volt Angliában, az Egyesült Államokban, az entente államok közül feltűnő nagy volt Franciaországban és Közép-Európában legnagyobb volt nálunk és Ausztriában. A világháború alatti perturbációhoz hasonló, bár sokkal kisebb mértékű és rövidebb tartamú volt észlelhető Németországban és főleg Németország nagyobb városáiban 1871-ben is, mint a német-francia háború múltó következménye.

Mit jelent a tbc.-halandóság háborús növekedése? Kultúrországban a tbc. az eseteknek túlnyomó nagy többségében évekre terjedő lefolyású krónikus betegség. Ebből következik, hogy a hullámnak a háború kezdete után kimutathatólag már kevés hónap múlva bekövetkező megindulása új esetektől nem származhatik és csak régiek betegek siettetett elhalásának tulajdonítható.

A tbc. gyorsult lefolyása a háború alatt érthető. További következményei különbözők lehetnek. A gyorsult elhalás után a halálos esetek száma megfog. Azért a tbc.-halandóság múltó csökkenésére kerülhet a sor. A gyorsabb elhalás a nyílt, a fertőző esetek számát csökkenti. Ez még a tbc. népbetegségnek enyhülésére is vezethetne

az infekcióra szolgáló alkalmaknak kevesbítése által. De másrészt a kedvezőtlen befolyások hatása alatt a korai, a zárt esetek progressziója és fertőzővé válása is gyorsul, talán még nagyobb mértékben, mint az aktív életet már nem élő súlyosak halálos vége. Ez pedig a fertőzővé vált esetek szaporítására és ezen az úton a népbetegség terjedésére kell, hogy vezessen. Hogy a két ellentétes hatás közt melyik kerekedik felül és hogy egyszerre, vagy egymás után érvényesülnek-e, azt sok alig mérlegelhető körülmény dönti el. Ahol a nyilttá váló esetek szaporodásának a hatása a túlnyomó, ott az új infekció szaporodását egy idő, többnyire évek múlva a tbc.-halandóság új növekedésének kell követnie. Így magyarázható az, hogy amíg szerencsésebb országokban a tbc.-halandóság háborús hulláma 3—4 év alatt lezajlott, ez Magyarországon csak 1924-ben csendesedett le, 10 éves tartama alatt három egymástól jól elkülöníthető emelkedést mutatva. Közülük tetőfokát az első 1915-ben, a második 1918-ban és a harmadik 1924-ben érte el. A három emelkedés közül az elsőt az előrehaladottabb gümőkórosoknak gyorsult elhalása okozta a háború kezdetével megromlott körülmények között. Fogyasuk a tbc.-halálesetek ritkulására vezetett, amelyet azonban csakhamar megszakított azoknak halmozódó elhalása, akiknek állapota a háború elején jó volt és csak annak hatása alatt fordult rosszra és talán nem tévedünk, ha a harmadik hullámot a háború alatt romló viszonyok közt újonnan inficiáltak, illetőleg súlyosan reinficiáltak elhalásának tulajdonítjuk. E három hullám: a gyorsított lefolyású betegeké, a háború alatt sűrűbben megbetegedetteké és az alatta megszapordott inficiáltaké, a megbízható statisztikával bíró országok közül csak Magyarországon volt így észlelhető. Ellenben mindenütt észlelhető volt a következő figyelemreméltó jelenség, beleértve Magyarországot is. *Ha a tbc.-halandóság ingadozásait szemléltető görbének háborús hullámát elfödjük, akkor kitűnik, hogy a görbének az utána következő idők eseményeit feltűntető harmadik darabjának alakja úgy mutatkozik, mintha a háború előttinek zavartalan folytatása volna.* A háborús hullám ugyanis mélyebben végződik kezdeténél és lezajlása után a tbc.-halandósága körülbelül akkora, mint amekkora lett volna, ha a háború előtt tapasztalt csökkenés nagyjában változatlanul folytatódott volna a háború alatt is. E tény

nemcsak azt jelenti, hogy a háborús perturbációnak utóhatása nincs, hanem azt is, *hogy a magasabb kultúrájú népek életkörülményeiben és állapotában az az átalakulás, amely a tbc.-halandóság fokozatos csökkenését megindította és évről-évre nagyobbá tette a háború előtt, bár leplezetten, de alatta is alig változott erővel folytatódott, annak dacára, hogy a háborúnak a tbc. lefolyását gyorsító hatása a tbc.-halandóságot mulólag fokozta.* E paradoxnak látszó tény megértése nehézségbe nem ütközik. Ez nyilván azt jelenti, hogy a tbc.-halandóság békebeli csökkenését az infekciók számának és súlyosságának, az expozíciónak csökkenése hozta létre és hogy azok a tényezők, amelyek az expozíciónak csökkenésére vezettek és amelyek összessége az egészségügyi kultúra állapotát jelzi, nagyjában változatlanul fejtették ki hatásukat a háború alatt is, amint az azonnal kitűnt, mihelyt a tbc. lefolyásának átlagos tartama ismét nagyjában a háború előttihez vált hasonlónvá.

A tbc.-halandóságnak viselkedése egyik jele annak az elementáris erővel végbe menő szociális átalakulásnak, amely a népesség zömének életét fokozatosan jobbá teszi és amely legalább ma még nálunk is tovább folyik, dacára annak, hogy országunk szegényedik, középosztályunk pusztul és népünk legmélyebb rétegéből a munkanélküliek serege válik ki. A javuló helyzetben élő réteg vastagsága és javulása, *legalább egyelőre*, még akkora, hogy a fenn és lenn folyó pusztulást a népesség *átlagos* állapotának jelzőjeként felfogható tbc.-halandóságra gyakorolt hatásában elfedi.

A statisztikus és az orvos együttműködésének legfőbb célja az irányadás gyakorlati intézkedések számára. Ezt azáltal éri el, hogy másképp el nem érhető felvilágosításokat szolgáltat a tanulmányozott folyamatoknak determinizmusát illetőleg. Ilyenek birtokába jutunk többek között, *ha Magyarország és Budapest tbc.-halandósági viszonyait a háború előtt, alatt és után egymással összevetjük.* Erre bő anyagot szolgáltatnak *Laky* és *Melly* munkái. Természetes, hogy ezen összehasonlításakor Budapest tbc.-halandósága az itt elhalt idegenek leszámításával veendő tekintetbe.

Magyarország és Budapest gümőkórhalandósága ezer lélekre számítva 1901—1930-ig a következőképen alakult:

Év	Magyarország	Budapest ¹⁾	Év	Magyarország	Budapest ¹⁾
1901	3·6	.	1916	3·2	3·5
1902	3·8	3·6	1917	3·3	4·0
1903	3·8	3·6	1918	3·6	4·2
1904	3·8	3·9	1919	3·4	3·95
1905	4·4	4·25	1920	3·1	3·8
1906	3·8	3·8	1921	2·8	3·1
1907	3·8	3·8	1922	3·1	3·15
1908	3·7	3·4	1923	3·1	3·2
1909	3·6	3·2	1924	3·2	3·3
1910	3·4	3·1	1925	2·6	2·3
1911	3·6	3·4	1926	2·4	2·2
1912	3·4	3·0	1927	2·4	2·3
1913	3·1	3·1	1928	2·2	2·15
1914	2·9	2·8	1929	2·2	2·01
1915	3·4	3·55	1930	1·9	1·67

A Magyarország és Budapest tbc.-halandóságának menetét ábrázoló görbék nemcsak azáltal oszlanak három egymástól élesen elkülöníthető szakaszra, hogy mindkettőn 1913-ban a békebeli állapot vége és 1924-ben annak helyreállása ismerhető fel, de a köztük megállapítható különbségek viselkedése szerint is. 1902-től 1914-ig — egy kivétellel — Budapest tbc.-halandósága kedvezőbb, mint a vidéké. 10.000 élöre a különbség +1 és —4 közt változik és e különbség nagyjában annál kisebb, minél magasabbra emelkedik a tbc.-halandóság. 1915-től 1924-ig e viszony megváltozik: Budapest tbc.-halandósága az országosnál nagyobbá válik. A kettő közti különbség +1 és +7 között ingadozik és nagyjában együtt nő a tbc.-halandóság növekedésével. 1925. év után Budapest tbc.-halandósága ismét kisebbé válik mint az országé és a kettő közti különbség nagysága is a békebelihez válik hasonlóvá.

E viselkedésből az következik, hogy az egész országra kiható körülmények Budapest tbc.-halandóságát nagyobb mértékben befolyásolják, mint a vidékét, valamint, hogy Budapest érzékenyebb a kedvezőtlen, mint a kedvező befolyások iránt. Azért lényegesen kedvezőtlené váló viszonyok között Budapestnek különben az országosnál kisebb tbc.-halandósága annál azonnal nagyobbá válik. De ennél is fontosabb e két görbe összehasonlításából levonható más tanulság.

Budapest karakterénél fogva nyugat, a magyar vidék ellenben sok tekintetben kelet maradt. Budapest lakossága másképp lakik, dolgozik, eszik, másképp él, mint a vidéké. mások anyagi viszonyai és kulturális igényei. Azt kellene tehát várnunk, hogy a mélyreható különbségek Budapest tbc.-morbilitását és mortalitását a vidékétől nagy

¹⁾ Idegen halottak nélkül.

mértékben függetlenné, attól különbözővé teszik. A budapesti és az országos görbe összehasonlítása azonban mást mutat. Azok sok tekintetben hasonlóak. Egymással összefüggésük vagy függetlenségük felől exakt módon a korrelációs számítás világosít fel. Azt végrehajtva kitűnik, hogy a két görbe az egymással korreláció szempontjából is 3—3 darabra oszlik. 1902-től 1914-ig a két görbe közti korrelációt a 0·85 korrelációs koefficiens fejezi ki, amelynek valószínű hibája +0·05. Ez azt jelenti, hogy 1902-től 1914-ig Budapest tbc.-halandóságát csak igen kis mértékben befolyásolják lokális tényezők és annak determinizmusa az országoséval túlnyomó mértékben azonos. 1915-től 1924-ig a két görbe korrelációs koefficiense csak 0·72, valószínű hibája +0·10. A különbség, amely e számok és az előbbieket közt mutatkozik, azt mutatja, hogy a háborús perturbáció alatt Budapesten a lokális hatású tényezők súlya az országos hatásúakéval szemben tetemes növekedést mutat. A két görbe egymáshoz viszonyítva 1925 óta a békebelihez válik hasonlóvá. Az azóta elmúlt évek kis száma azonban nem alkalmas arra, hogy a hasonlóság fokát a korrelációs számítás mértékével mérjük.

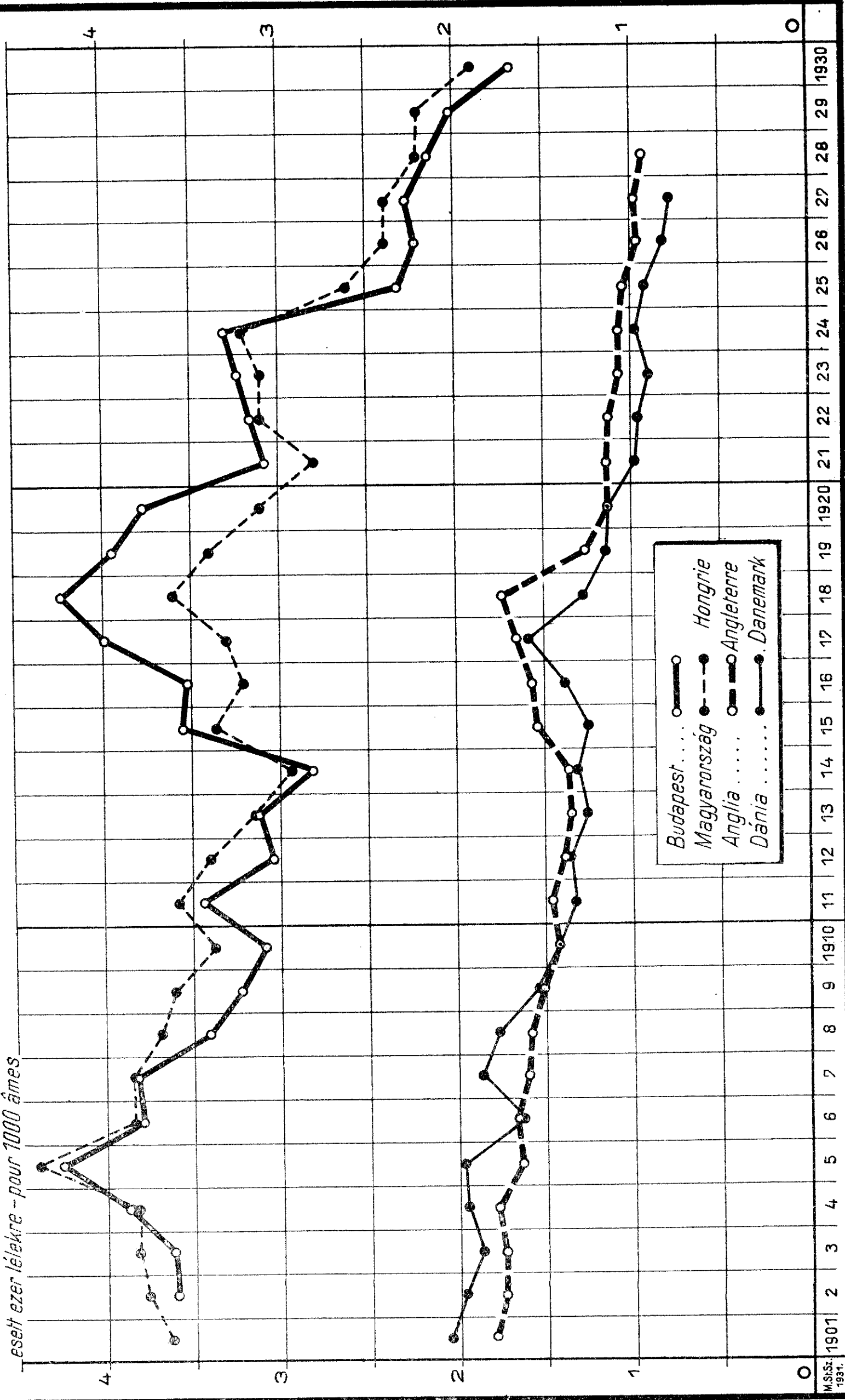
A fővárosi és országos tbc.-halandóság közti korreláció meglazulása a háború alatt a fővárosnak a kedvezőtlen befolyások iránti nagyobb érzékenységből és főleg abból érthető meg, hogy a háború alatt a főváros lakosságának táplálkozása a vidékiénél sokkal nagyobb mértékben szenvedett. De mi a békebeli szoros korreláció magyarázata, amelynek szorosságát a városi és vidéki viszonyok közötti igen nagy különbség sem képes meglazítani?

Minél élénkebb, minél sokszorosabb az érintkezés a fővárosi és a vidéki lakosság között, annál inkább segítetik elő a tbc.-bacillus elterjedésének nagyjában egyenletessé válása, de viszont minél nagyobb a különbség a fővárosi és vidéki életmód között, annál egyenetlenebbé kell elterjedésének válnia. E két ellentétes hatású tényező súlya alig mérlegelhető. Ellenben mérlegelhető a következő ténynek jelentősége. Budapest lakosságának több, mint 60%-a bevándorolt. A bennszülöttek közül sokan bevándorlottaknak újszülöttei és gyermekei, akik szülőiknek környezetében a tbc. szempontjából általuk Budapestre hozott vidéki miliőben kezdték meg életüket és e befolyás — az otthoni infekció — ki fog annak egész folyására hatni. Ebből az következik, hogy

GÜMÖKÓRHALANDÓSÁG.

Mortalité par tuberculose.

esett ezer lélekre - pour 1000 âmes

Budapest lakosságának többsége mozaik, amelynek minden egyes köve a tbc. szempontjából legalább annyiban, amennyiben az az otthoni expozíció hatása alatt áll, a vidék egy-egy területét képviseli. Ebből következik, hogy *Budapest lakosságának nagy többsége diszpozíciójánál fogva a tbc.-ben való halálos megbetegedésre abban a mértékben reprezentálja az országot, amelyben bevándorolt lakosságának inficiáltsága és a bevándoroltak gyermekeinek otthoni fertőzése az azt megszabó tényezők-höz tartozik. A fővárosi és vidéki tbc.-halandóság közti korreláció mutatja, hogy e tényezők hatása milyen hatalmas.* Ezt eléggé hangsúlyozni nem lehet, ha a tbc. elleni küzdelem szervezésének célszerű módjait keressük. A fővárosi és országos tbc.-halandóság közti összefüggés ezen lényegét egy másik tapasztalat is megvilágítja.

Nagy-Magyarország nemzetiségeinek tbc.-halandósága a békében különböző volt és a köztük mutatkozó ezen különbségek előjelüket illetőleg egészen állandóak voltak, nagyságukat illetőleg pedig keveset ingadoztak. Ezen vegyes emberanyagból szedődött össze orvosi átvizsgálás után a monarchia hadseregének magyarországi része. Mikor az ország különböző részeiből útrakelnek a munkaképes emberek és mint bevándorlók Budapesten telepednek le, seregük összetétele tbc. szempontjából tehát a hadseregével hasonlítható össze. A hadbavonultak közt a háború nélkülözéseinek befolyása alatt csakhamar mint gyakori megbetegedés jelentkezett a tuberkulózis. A tbc.-ben megbetegedetteket, csakúgy, mint a más krónikus betegségben szenvedő katonákat gondjaiba vette a M. kir. Rokkantügyi Hivatal. Mint belgyógyászati intézményeinek országos felügyelője, módomban állott gondozottainak viszonyaiba betekinteni. A rájuk vonatkozó statisztikai adatok gyűjtése közben azok időről-időre hozzám jutottak és áttanulmányozásuk arra az eredményre vezetett, hogy a nemzetiségük szerint elkülönített csoportokban a különböző krónikus betegségekben szenvedők különbözően és az egyes nemzetiségekre nézve jellemző módon oszlottak el. Az anyagnak ilyen összeállítás szerinti statisztikai áttekintését 6.500 esetig kaptam meg. Hogy ez a szám elég volt következtetések megállapítására, az abból tűnik ki, hogy a betegségeknek eloszlása már 2.000 eseten felül a nemzetiségek szerint aránylag kevéssé és

azontúl az esetek szaporodásával alig változott. Abból az látható, hogy a krónikus belbetegek közül a tbc.-ben szenvedők százaléka, nemzetiség szerint, a százalék nagyságrendjében a következő volt:

	%
a németek	37·1
a tótok	39·0
a magyarok	40·8
más nemzetiségűek	43·3
az oláhok	45·3
és a szerbek	49·0.

E sorrend azzal a különbséggel felel meg a nagymagyarországi nemzetiségeknek otthoni tbc.-s mortalitásuk szerint,¹⁾ hogy abban a magyarok foglalták el a németek és tótok közötti helyet. Ezen eltérés jelentőségét erősen redukálja a két tbc.-halandóság közt mutatkozó csekély különbség és így ez nem változtat lényegesen azon, hogy a tuberkulózis gyakorisága a hadban álló hadsereg idült belbetegei közt látszólag ugyanazokkal a körülményekkel állott összefüggésben, amelyek a tbc.-halandóságot a hadbavonultak otthonában szabták meg, hogy tehát valószínűleg mind a kettőre az otthoni népesség inficiáltságának gyakorisága fejtette ki hatását. Ez valószínűleg azt jelenti, hogy a katonáknak az otthoni infekció gyakoriságával arányos része látens tbc.-sal lépett szolgálatba és betegedett meg nyilvánvalóan szervezetének a háborús szolgálattal járó megterhelése következtében.

Egészen hasonló a szolgálatra bevonuló katonák e sorsához azon bevándorlóké, vagy azoknak gyermekeié, akikből Budapest bevándorlott lakossága tevődik össze. Egy-egy, származási helyénél fogva összetartozó csoportban az inficiáltság gyakorisága valószínűleg hasonló módon reprezentálja szülőföldje lakosságának inficiáltságát, mint ahogy a világháború magyar hadseregének nemzetiségeit képviselték bevonult tagjaik és mint ahogy ezek betegedtek meg inficiáltságukkal összefüggő gyakorisággal tbc.-ban a hadseregben teljesített szolgálatuk alatt, éppen úgy kell annak Budapest lakosságának bevándorolt részében is történnie. Ha azután az inficiáltak betegekké és maguk is fertőzőkké válnak, akkor Budapest bennszülöttei, különösen pedig a bevándorlottak gyermekei is fer-

¹⁾ Nagy-Magyarországon tbc.-ben meghalt 10.000 élöre: 27·4 német, 34·7 magyar, 35·5 tót, 36·2 rutén, 36·3 oláh, 36·8 horvát és 46·8 szerb.

tőző körükbe kerülnek és így érthető, hogy Budapest magát a vidéktől tbc. szempontjából csak nehezen függetlenítheti. Ez annál nehezebben érhető el, minél általánosabb hatású események befolyása alatt áll az ország, amelyek befolyása, ha nem is egyenlően, de egy irányban érvényesül a fővárosban és vidéken.

Magyarországon akkora a különbség a fővárosi és a vidéki élet között, mint talán sehol másutt tőlünk nyugatra és északra. E két nagyon különböző terület pedig egymással oly közvetlen közelségben és oly élénk forgalomban él, mint sehol másutt a nyugat és kelet. Ebből származik Magyarország tbc.-népbetegségének egyik jellemző vonása: békében a vidék nagyobb tbc.-mortalitása, mint a fővárosé.

Teljesen különböző a főváros és a vidék a tbc.-elleni küzdelem berendezése szempontjából is. *Magyarországnak szanatóriumokban és kórházakban csak három-ezernéháyszáz tbc.-ágya van.* Ha egyet-értenénk azzal, hogy annyi tbc.-ágyra volna szükség, amennyi az ország évi tbc.-halandósága, amely arányt pl. Dánországnak túlhaladta, akkor *legalább ötször ennyi kellene.* Ehhez járul, hogy a szükséglet fedezett részét, sajnos, a betegek nem is veszik egészen igénybe, mert *bármily kevés is az ágyszámunk, több gondoskodás történt felállításukról, mint arról, hogy a betegek ápolására szolgáló költség rendelkezésre álljon* és hozzájárul, hogy intézményeink eloszlása is nagyon egyenetlen, amennyiben *az ágyaknak majdnem kétharmada Budapesten és Budapest közvetlen közelében tömörül.* Így azután Budapest tbc.-férőhelyigénye némileg kielégített lehetne, ha annak jelentékeny részét nem foglalná el a vidék. Viszont a vidékre oly kevés férőhely jut, ha mindjárt a Budapesten általa lefoglaltakkal együtt is, amennyi a szükségletnek csak elenyésző kis részét képezi és a profilaxis szempontjából számba sem jöhet. Körülbelül ugyanaz volna mondható a dispensaire-ekről is, megtoldva azzal, hogy minimális dotációjuk intenzív működés kifejtésére őket képtelenné teszi. Ha tehát el is fogadjuk azt, hogy Budapest tbc.-gondozása aránylag eléggé fejlett, az országot teljesen elégtelennek kell tartanunk.

Így azután két olyan terület hasonlítható össze egymással, amelyek tbc.-halandósága majdnem egyforma volt a tbc.-elleni küzdelem megindulása előtt, amelyek azóta is számos közös befolyás alatt állanak, ame-

lyek a háborús évek tanúsága szerint e befolyásokra hasonló módon reagálnak s amelyek közül egynek van, a másiknak jóformán nincs tbc.-ellenes akciója. Budapest védekezése lassan indult, azután különösen, ami a szanatóriumi és kórházi tbc.-férőhelyek számát illeti, gyorsan fejlődött tovább. Ha ez az akció képes volna azokkal a körülményekkel szembeállani, amelyek a főváros tuberkulózisát az országéhoz kötik, akkor e fejlődéssel karöltve, Budapest és a vidék tbc.-halandósága között az előbbinek javára fokozódó különbségnek kellett volna létrejönnie, mint ahogy ez például London egyes kitűnően gondozott kerületeiben észlelhető (Paddington). Ennek ellenkezőjét látjuk és a kettő közötti korreláció normális viszonyok között oly szoros, hogy a háború okozta hullámvész után és 1924 óta a soha addig nem látott gyorsaságú javulás idejében is változatlan maradt, dacára annak, hogy a vidéki tbc.-gondozás intenzitásában csak kevés változott.

Ebből pedig nagyon fontos következtetések vonhatók le. Azok egyike, hogy *Budapestnek a vidékhez való kötöttsége tbc.-védekezését mai formájában sysiphusi munkává teszi.* A másik, hogy *Budapest tbc.-halandóságának 1924 óta észlelhető javulása az országos javulással áll kapcsolatban,* amelynek okai csak gazdaságiak, kulturálisak és általános egészségügyi lehetnek és azon a főváros lokális intézményeinek és intézkedéseinek hatása nem ismerhető fel.

Aki azonban e tény megállapításából a speciálisan a tuberkulózis ellen megindított akció folytatása ellen merítene érvet, nagy és káros tévedésbe esnék. Az nem bizonyít egyebet, mint hogy a terápiában beváló intézményeink feladatuk extenzitásával nem állanak még helyes arányban, hogy profilaktikus célra tevékenységük erőtlen és talán annak formája sem a legcélszerűbb. Évek hosszú sora óta sokszor ismételttem azt, hogy eljárásunk eredményességéből nagyon sokat ront le intézményeink erejükhez képest túlságosan nagy területekre kiterjedő működése. A skót és angol elv, hogy: *ne maradjon a dispensaire területén "one uncared case of tbc. in the area observed, nor one house in which a case has occurred, left without medical supervision"*. Természetes, hogy ez csak úgy lehetséges, ha a dispensaire működését szigorúan akkora területre korlátozza, amelyet orvosainak s

gondozónőinek számánál és a rendelkezésére álló pénzüsszegnél fogva kifogástalanul képes ellátni. Budapest tbc.-ágyainak száma talán eléggé megközelítené a főváros szükségletét — de azokat igénybe veszi az ország. Erre pedig ez a szám kicsiny. Talán még rosszabb a viszony a dispensaire-ek ereje és azok száma között, akik közt ez az erő megoszlik. Így azután intézményeink egyeseken, egyes családokon segítenek, de asszanáló szerepet nem tölthetnek be sehol. Ez mindaddig elnézhető hiba, amíg szegénységünkben az utóbbira nem is gondolhatunk és be kell érünk a minél többször adott individuális segítségekkel. De a jövő eredményes munkája volna előkészíthető és megkönnyíthető, ha azt a keveset, amit tenni képesek vagyunk, úgy tennők, hogy majdan egy az ország asszanálásának előmozdítására csakugyan alkalmas tervszerinti szervezetbe legyen beilleszthető. Olyan terv, amely e feladathoz mértén kielégítő módon egyenletesen hálóná be az országot, Magyarországon alig képzelhető el és ha ez így van, akkor felmerül a kérdés, hogy az csakugyan szükséges-e és ha nem, legjobban mi módon helyettesíthető.

Szállóige volt, amely azonban hangzatoságából veszített, hogy a tbc. lakásbetegség. Ténybeli alapjai a következők. Hogy Magyarország példájánál maradjunk, Magyarország tbc.-morbiditya és mortalitása szempontjából nagyon rossz helyet foglal el Európa országai között. De tbc.-mortalitása nem oszlik el egyenletesen. Vannak megyék, amelyeknek rendkívül nagy tbc.-mortalitása lényegesen befolyásolja az országos átlagot. *Fáy* mutatott rá, hogy e megyék rossz helyzetét sem általánosan nagy tbc.-halandóságuk okozza. Vannak községek, amelyek halandósága kimagaslóan nagy és rontja az egész megye helyzetét. Ugyanezt tapasztalta Baranya megyében *Fenyvessy*. Továbbmenve a tbc. elterjedési módjának analizisében, pl. *Romberg* Marburgra nézve mutatta ki, hogy e város tbc. betegeknek nagy többsége házaiknak igen kis részében lakik és ugyanez tünt ki azokból a nagyon szorgalmas vizsgálatokból, amelyeket, mint a józsefvárosi dispensaire főorvosa, annak idején *Kentzler* végzett Budapesten. Nagyon sok egyéb adattal volna illusztrálható az, hogy a tbc. területi eloszlásának általános sajátosságát fejezik ki e tapasztalatok. Egy-egy nagyobb terület tbc.-ának átlagos állását azon belül

kisebb tbc.-fészkek, központok morbiditása emeli és nyilván e fészkek inficiáló hatása alatt áll környezetük látens inficiáltságának mértéke is. Ebből következik, hogy az asszanálásra irányuló törekvéseknek e fészkek felkutatása, tanulmányozása és fertőzöttségük okainak kikutatása után, azoknak eltüntetésén kellene kezdődniök. Ehhez a munkához statisztikusoknak, orvosoknak és a közigazgatásnak összefogása kellene. A tbc.-gócokat a statisztikus kutatja fel. Rossz helyzetüknek okait megfelelő szakemberekből álló bizottság állapítaná meg. Tanulmányozásuknak ki kellene terjednie mindenre, ami a helyi nagy tbc.-morbidityában szerepet játszhatnék: a népesség anyagi helyzetére, a foglalkozására, a táplálkozására, lakására, szokásaira, stb. stb. Nagyon valószínű, hogy minden ilyen gócnak megvannak a maga speciális tulajdonságai, amelyek szerint mindegyikük többé-kevésbé különböző intézkedéseket, különböző irányú támogatást kívánna. Az országnak ilyen a részletekig menő áttanulmányozásának eredményeihez szigorúan alkalmazkodó akciótól volna az igazi siker várható azáltal, hogy az egyes területeket fertőző központjaiktól szabadítjuk meg.

A tbc.-halandóság viselkedése az elmúlt 30—40 év alatt tehát arra tanít, hogy azt nagyon szoros kapcsolatok fűzik a népesség zömének általános szociális, gazdasági és kulturális állapotához. Annak viselkedése a világháború alatt és után azt bizonyítja, hogy ezen állapotnak a javulás irányában folyó átalakulását sem maga a háború, sem egyes osztályok szegényedése és nyomora nem állította meg. Tendenciájának hatásához mértén, amely ekkora erővel tör előre, észrevehető eredménye csak nagyon erős és jól megorganizált tbc.-akciónak lehet. A mi tbc.-halandóságunk csökkenése sem annak, hanem a minden nehézség dacára továbbfolyó szociális átalakulásnak tulajdonítandó. Hogy eredményéhez a tbc.-elleni organizált küzdelem is észrevehetőleg járuljon hozzá, ahhoz annak sokkal erősebbé, az egész országra kiterjedővé és a helyi viszonyokhoz alkalmazkodóvá kell válnia. Amíg erre képesek nem vagyunk, addig szanatóriumaink, kórházaink, dispensaireink bár nagyon áldásos, de olyan jótékonyági intézmények maradnak, amelyeknek hatása ápoltjaiknak aránylag szűk körén túl csak a fölvilágosító munka által terjed.

Br. Korányi Sándor.

Szikes talajok javítása Magyarországon az 1928—1930. években.¹⁾

L'amélioration des sols alcalins en Hongrie en 1928—1930.

Résumé. Des terres alcalines améliorées depuis 1928, 44% appartenaient à de grandes propriétés; 40.7% à de moyennes propriétés et 14.9% à de petites propriétés.

On amende les sols alcalins au moyen de différentes chaux, en mélangeant celles-ci avec la terre. Il a été employé par arpent cadastral en moyenne 300 q de carbonate de calcium provenant de limon de fabrique de sucre, environ 150 q de tuf sous-marin sarmatique et également à peu près 150 q de tuf de Lillafüred.

★

A földművelésügyi minisztérium az 1928-ban megindított szikjavítási akcióját az 1930. évben is folytatta. Ebben az esztendőben mintegy 3.216 kat. hold szántóföld vétetett javítás alá s így 3 év alatt összesen 8.684 kat. hold földterületen végeztek gazdáink szikjavítást.

A talajjavításban résztvevő birtokosoknak és a javítás alá vett földterületnek birtoknagyságcsoportok szerint való megoszlásáról a következő adatok számolnak be:

1. A szikjavítási akcióban résztvevő földbirtokosok száma és a javított szántóföld kiterjedése az 1928—1930. években.

Propriétés foncières ayant pris part à l'amélioration des sols, et superficie des terres arables améliorées en 1928—1930.

Év; birtoknagyságcsoport <i>Année; catégories de grandeur de propriétés</i>	A földbirtokosok száma <i>Nombre des propriétaires foncières en question</i>	A javított terület kat. holdakban <i>Superficie améliorée, arp. cad.</i>
1930.		
Kisbirtok — <i>Petites propriétés</i>	144	384
Középbirtok — <i>Moyennes propriétés</i>	114	1.182
Nagybirtok — <i>Grandes propriétés</i>	42	1.650
Összesen: — Total.	300	3.216
1928—1930.		
Kisbirtok — <i>Petites propriétés</i>	408	1.298
Középbirtok — <i>Moyennes propriétés</i>	344	3.533
Nagybirtok — <i>Grandes propriétés</i>	116	3.853
Összesen: — Total.	868	8.684

¹⁾ L. a Szemle 1930. évi 2. számát.

A szikjavításban résztvevő birtokosok között számbelileg a kisbirtokosok vezetnek, mert az 1928—1930. évi ilyenmű munkálatokban résztvevő birtokosoknak 47.0%-a kisbirtokos, 39.6%-a középbirtokos, 13.4%-a pedig nagybirtokos volt. A javított földeknek birtoknagyságcsoportok szerint való tagozódásánál már más a helyzet, mert egy-egy közép-, vagy nagybirtokos rendszerint jóval nagyobb területtel vett részt a talajjavításban, mint több kisbirtokos együttvéve. Így a javítás alá vont talajoknak 44.4%-a nagybirtokhoz, 40.7%-a középbirtokhoz s 14.9%-a kisbirtokhoz tartozott.

A szikjavításra szolgáló mészsanyag mennyiségéről és a földterületről, amelyen a mészsanyag felhasználtatott, következő adataink nyújtanak tájékoztatást:

2. A szikjavításnál felhasznált mészsanyag mennyisége az 1928—1930. években.

Quantité des carbonates de calcium employés à l'amélioration des sols en 1928—1930.

Év; a mészsanyag megjelölése <i>Année; désignation des carbonates de calcium</i>	A felhasznált mészsanyag mennyisége métermázsákban — <i>Carbonates de calcium employés, q</i>	A terület, melynek javítására a mészsanyag felhasználtatott kat. holdakban — <i>Superficie améliorée par de carbonates de calcium, arpents cad.</i>
1930		
Cukorgyári mészsizap — <i>Carb. de calc. de limon de fabrique de sucre</i>	1.800	6
Szarmatamészkőpor — <i>Tuf sous-marin sarmat.</i>	480.825	3.210
Lillafüredi mésztuffapor <i>Poudre de carb. de calc. (tuf) de l'alluvion d'eau douce de Lillafüred</i>	—	—
Együtt — Total.	482.625	3.216
1928—1930		
Cukorgyári mészsizap — <i>Carb. de calc. de limon de fabrique de sucre</i>	315.450	1.052
Szarmatamészkőpor — <i>Tuf sous-marin sarmat.</i>	1,040.475	6.969
Lillafüredi mésztuffapor <i>Poudre de carb. de calc. (tuf) de l'alluvion d'eau douce de Lillafüred</i>	99.450	663
Együtt — Total.	1,455.375	8.684

Az akció első évében a felhasznált mézsféleségek közül a cukorgyári mézsiszap mennyisége volt a túlnyomó; 1929-ben és a múlt esztendőben már főleg szarmatamészkeport használtak birtokosaink. A tárgyalt 3 év alatt a javított talajoknak 80·3%-án szarmatamészkepor, 12·1%-án cukorgyári mézsiszap,

7·6%-án pedig lillafüredi mézstuffapor szórattott el. Egy kat. hold földterületre a cukorgyári mézsiszából átlagosan 300 métermázsa, a szarmatamészkeporból és a mézstuffaporból pedig mintegy 150—150 métermázsa jut.

A világ cukortermelése.

La production mondiale de sucre.

A nádcukortermelés évek óta tapasztalható előretörése, mint a Római Nemzetközi Mezőgazdasági Intézet február havi füzetében közölt adatokból megállapítható, 1930-ban megakadt, úgy látszik, hogy a nádcukor elhelyezési lehetősége, melynek nehézségei már eddig is mutatkoztak, a gazdasági válság következtében mindinkább akadályokba üt-

közik. A tárgyalt év folyamán az ideiglenes adatok szerint ugyanis az összes előállított cukormennyiségnek most csak 59%-a nádcukor; tekintettel arra a körülményre, hogy ez az arány az előző évben 65·5% volt, a visszaesés 9·9%-os.

A most előállított répacukormennyiség, melynek majdnem teljes egészében Európa a termelője,

1. Az előállított répacukor mennyisége az 1924/25—1930/31. években.

Production du sucre de betterave, 1924-25—1930-31.

Ország — Pays	Az előállított répacukor mennyisége Production du sucre de betterave métermázsa kban — q			1930/31 o/o	
	átlag - moyenne 1924 25—1928/29	1929/30	1930/31 ²⁾	öt év átlaga moyenne de 5 années = 100	1929 30 = 100
Ausztria — Autriche	900.908	1,204.000	1,521.000	169·0	126·0
Belgium — Belgique	2,991.846	2,480.500	2,700.000	90·0	109·0
Bulgária — Bulgarie	279.738	370.131	491.692	176·0	133·0
Cseh-Szlovákia — Tcheco-Slovaquie	12,585.816	10,351.760	11,311.180	90·0	109·0
Dánia — Danemark	1,513.600	1,340.000	1,670.000	110·0	125·0
Finnország — Finlande	27.366	25.300	37.000	135·0	146·0
Franciaország — France	8,013.650	8,974.640	11,870.200	148·0	132·0
Ir szabad állam — Etat libre d'Irlande	186.548	231.851	257.566	138·0	111·0
Jugoszlávia — Yougoslavie	910.545	1,218.348	1,000.000	110·0	82·0
Lengyelország — Pologne	5,909.757	9,159.000	7 500.000	127·0	82·0
Lettország — Lettonie	20.000	84.800	120.000	600·0	141·0
Magyarország — Hongrie	1,900.318	2,468.320	2,337.890	123·0	95·0
Nagy-Britannia — Gr.-Bretagne	1,325.941	3,192.606	4 580.570	345·0	143·0
Németalföld — Pays-Bas	2,937.741	2,596.119	2,900.000	99·0	112·0
Németország — Allemagne	16,730.648	19,846.630	25,088.410	150·0	126·0
Olaszország — Italie	3,142.097	4,353.130	4,120.500	131·0	95·0
Románia — Roumanie	1,259.870	822.300	1,300.000	103·0	158·0
Spanyolország — Espagne	2,247.398	2,213.712	2,778.370	124·0	125·0
Svájc — Suisse	68.690	44.800	45.000	65·0	100·0
Svédország — Suède	1,333.429	1,214.584	1,700.000	127·0	140·0
Szovjetoroszország — U. R. S. S.	10,008.182	8,228.000	17,700.000	177·0	215·0
Törökország — Turquie	34.300	54.850	97.000	283·0	177·0
Európa összesen — Europe entière	74,328.388	80,475.381	101,126.378	136·0	126·0
Amerikai Egyesült Államok — Etats-Unis	10,420.256	10,494.000	12,216.000	117·0	116·0
Kanada — Canada	365.553	357.714	430.000	118·0	120·0
Amerika összesen — Amérique entière	10,785.809	10,851.714	12,646.000	117·0	117·0
Japán ¹⁾ — Japon ¹⁾	217.051	272.155	.	.	.
Korea ¹⁾ — Corée ¹⁾	5.116	7.387	.	.	.
Mindössze — Total général	85,114.197	91,327.095	113,772.378	134·0	125·0

¹⁾ Japán és Korea adatai a végösszegben nem foglaltatnak. — *Le Japon et la Corée ne sont pas compris dans le total général.* — ²⁾ Előzetes adatok. — *Chiffres préliminaires.*

2. Az előállított nádcukor mennyisége az 1924/25.—1930/31. években.

Production du sucre de canne en 1924-25—1930-31.

O r s z á g — P a y s	Az előállított nádcukor mennyisége <i>Production du sucre de canne</i> m é t e r m á z s á k b a n — q			1930/31 %	
	átlag — moyenne 1924/25—1928/29	1929/30	1930/31 ¹⁾	öt év átlaga moyenne de 5 années = 100	1929/30 = 100
Argentina — <i>Argentine</i>	3,813.000	3,404.788	3,815.600	100·0	112·0
Brazília — <i>Brésil</i>	7,614.200	5,995.000	5,100.000	67·0	85·0
Dominikana köztársaság — <i>République Domi- nicaine</i>	3,438.000	3,660.400	3,700.000	108·0	101·0
Equador — <i>Ecuador</i>	195.600	190.580	195.000	100·0	102·0
Jamaika — <i>Jamaïque</i>	563.394	657.352	630.000	112·0	96·0
Kuba — <i>Cuba</i>	48,420.800	47,459.281	34,000.000	70·0	72·0
Luiziana — <i>Louisiane</i>	867.042	1,810.823	1,885.580	217·0	104·0
Mexikó — <i>Mexique</i>	1,864.600	2,138.000	2,450.000	131·0	115·0
Peru — <i>Pérou</i>	3,410.200	4,222.122	4,200.000	123·0	99·0
Portorikó — <i>Porto-Rico</i>	5,854.400	7,857.200	7,000.000	120·0	89·0
Amerika összesen — <i>Amérique entière</i>	76,041.236	77,395.546	62,976.180	83·0	81·0
Brit-India — <i>Empire de l'Inde</i>	29,892.000	28,053.000	32,290.000	108·0	115·0
Filippi szigetek — <i>Iles Philippines</i>	7,070.000	8,100.000	7,900.000	112·0	98·0
Formoza — <i>Formose</i>	5,519.800	8,104.831	7,940.335	144·0	98·0
Japán — <i>Japon</i>	997.200	1,051.523	1,198.000	120·0	114·0
Jáva — <i>Java</i>	23,172.169	29,410.000	29,689.570	128·0	101·0
Ázsia összesen — <i>Asie entière</i>	66,651.169	74,719.354	79,017.905	119·0	106·0
Délafrikai Egyesült Államok — <i>Union Sud- Afric.</i>	2,153.600	2,709.172	3,538.000	164·0	131·0
Egyiptom — <i>Égypte</i>	916.000	1,074.140	1,075.000	117·0	100·0
Mauritius — <i>Mauritanie</i>	2,259.800	2,380.350	2,250.000	100·0	95·0
Reunion — <i>Ile de la Réunion</i>	509.000	506.705	500.000	98·0	99·0
Afrika összesen — <i>Afrique entière</i>	5,838.400	6,670.367	7,363.000	124·0	109·0
Ausztrália — <i>Australie</i>	4,918.000	5,390.000	5,358.000	109·0	99·0
Fidzsi szigetek — <i>Iles Fidji</i>	859.400	894.000	864.000	101·0	97·0
Hawai — <i>Hawaii</i>	7,596.000	8,310.000	8,300.000	109·0	100·0
Oceánia összesen — <i>Océanie entière</i>	13,373.400	14,594.000	14,522.000	109·0	100·0
Mindössze — <i>Total général</i>	161,904.205	173,379.267	163,879.085	101·0	95·0

1) Előzetes adatok — *Chiffres préliminaires.*

24·6%-kal több volt 1930-ban, mint a múlt évben, sőt az előző öt év termelési átlagát 33·7%-kal múlta felül. A hatalmas emelkedésben kimagasló szerepe van Szovjet-Oroszországnak, amennyiben a közölt adatok megbízhatók, itt az 1930/1931. évben előállított répacukormennyiség az előző évi produktumnak több mint kétszerese. Igen erős az előrehaladás még Németországban, Ausztriában, Bulgáriában, Franciaországban és Nagy-Britanniában. A termelt cukor mennyiségére vonatkozólag stagnálást állapíthatunk meg Belgiumban, Cseh-Szlovákiában, Dániában, Olaszországban és Spanyolországban. Az előző évi adatokkal szemben erős visszaesés mutatkozik Lengyelországban.

Az Európán kívüli répacukortermelés világviszonylatban nem sokat jelent, legfeljebb az Amerikai Egyesült Államok szerepe kezd újabban emelkedni, mostani termésmennyisége 20·5%-kal több,

mint az előző évben, az ötéves átlagot pedig 21·4%-kal múlja felül.

A most termelt nádcukor mennyiségének visszaesését jóformán kizárólag Kuba termelésének redukcója okozta. Kuba idej nádcukortermelése ugyanis 28·4%-kal csökkent, az ötéves termésátlagnál 29·8%-kal kisebb lett. Tekintettel arra a körülményre, hogy a visszaesett termelés dacára is a világ legnagyobb nádcukortermelő országa még mindig Kuba, érthető, hogy termelésének újabban már tervszerű visszaszorítása a világtermés nagyságának kialakulására milyen befolyással volt.

Általában megjegyezhetjük, hogy a mostani kampányban a nádcukortermelésben az amerikai államok visszaestek, az ázsiai államok tért hódítottak, az afrikai és az óceániai termelő államok körülbelül az előző év szintjén maradtak.

◎ KERESKEDELEM ÉS KÖZLEKEDÉS ◎

Magyarország külkereskedelmi forgalma az egyes országokkal.

Le commerce de la Hongrie avec différents pays.

A magyar-német külkereskedelmi forgalom.

Le commerce de la Hongrie avec l'Allemagne.

A két ország külkereskedelmének területi szerkezete.

A két ország külkereskedelmi forgalmának szerkezete alapvető különbségeket mutat. Magyarország részese a német forgalomból eddig még az 1%-ot sem érte el, míg Németország a magyar forgalomban több mint 15%-nyi részt vesz. Ettől, a minket legközelebből érintő szemponttól eltekintve, a legfeltűnőbb különbség az, hogy Németország forgalmának több mint egyharmada a tengerentúli államokkal bonyolódik le, míg Magyarország csaknem egészében Európára szorítkozik s itt is túlnyomóan a közvetlenül környező államok veszik fel, illetőleg adják le áruikat. A környező államokról beszélni Németország esetében bajos, mert tengeri kikötőinél fogva minden állammal határosnak tekinthető bizonyos fokig, amely szintén tengerparttal bír. Szárazföldi szomszédaira azonban így is nagyobb százalék jut, mint a tengerentúli államokra.

Magyarország külkereskedelmi forgalmának területi megoszlását az alábbi tábla szemlélteti:

T e r ü l e t	1928	1929	1930
	%		
Magyarországot környező államok	56·41	53·41	51·10
Németország	16·42	15·87	15·35
Európa egyéb államai	22·64	25·48	28·68
Európán kívüli államok	4·53	5·24	4·87
Összesen	100·00	100·00	100·00

A német forgalom ezzel szemben hasonló beosztás alapján a következőképpen tagozódik:

T e r ü l e t	1928	1929	1930
	%		
Németországot környező államok	34·60	34·96	37·31
Magyarország	0·86	0·87	0·89
Európa egyéb államai	26·49	27·25	29·57
Európán kívüli államok	38·05	36·92	32·23
Összesen	100·00	100·00	100·00

A német külkereskedelem a világpiacon.

Mielőtt rátérnénk azokra a szempontokra, amelyek a két ország külkereskedelmi forgalmát eddig befolyásolták, bizonyos általános világkereskedelmi vonatkozásokat kell megismernünk. Itt a magyar külkereskedelem általános helyzetére kitérni felesleges, hiszen ez a kérdés az utóbbi évek folyamán annyira a közérdeklődés előterében állt, hogy minden sajtóorgánus foglalkozott vele. Elkerülhetetlen viszont a világpiacon fontos szerepet játszó német külkereskedelem egyes vonatkozásait áttekinteni. A német kivitel közvetlenül a világháború után igen erősen megérezte a világpiacon csökkent felvevőképességét; hiszen Nagy-Britannia összbevételében a német áruk 10·4% erejéig vettek részt 1913-ban, és 1925-ben csak 3·6% erejéig. A német bevétel aránya Svájc behozatalában ugyan ezen idő alatt 32·9%-ról 17·9%-ra, Olaszország behozatalában 16·8%-ról 8·6%-ra esett vissza. Ezek csak kiragadott példák, de igen élénken szemléltetik azt a harcot, amelyet a német kereskedelem az egyes piacokért versenytársaival folytatni kényszerült. Ez a most lezáruló évtized közepének csak átmeneti jelensége volt. 1925-ben és 1926-ban Németország igyekezett a veszélyben lévő európai piacokért a tengerentúlon kárpótlást keresni. Így például az akkoriban kedvező helyzetben lévő és nagy fogyasztóképességű Latin-amerikai államok 35%-kal nagyobb értékben fogyasztottak német árucikkeket, mint 1913-ban. Természetesen figyelembe kell vennünk a drágulási indexet, ami akkor 150 körül állott, azonban így ha haladásról nem is, de legalább nagyon erős esésről sem beszélhetünk. Hogy Északamerika vámpolitikája nem kedvez a német kivitelnek, az köztudomású. Ez egyformán szól Kanadára és az Egyesült Államokra. A szintén növekvő felvevőképességű keletázsiai és afrikai területek sem tudták ebben az időben kárpótolni az európai veszteségekért Németországot. Éppen ennek következtében — és talán más világgazdasági okok közrejátszása folytán is — az utóbbi években a német kereskedelem fokozódó érdeklődéssel fordul újra Európa s főleg szárazföldi szomszédai felé. Ez az emelkedés különösen 1930-ban vált érezhetővé — úgy a behozatalban, mint a kivitelben — s ezzel párhuzamo-

san Amerika részesedésének erős csökkenése is beállott.

A keleteurópai államok részesedése a német forgalomban a következőképen alakult a három utolsó év folyamán:

Ország	Bevitel			Kivitel		
	1928	1929	1930	1928	1929	1930
Európa össz. . .	51·03	52·55	56·04	74·71	73·60	77·91
Bulgária	0·35	0·38	0·56	0·30	0·33	0·19
Danzig	0·14	0·27	0·25	0·79	0·61	0·65
Lengyelország .	2·54	2·52	2·27	3·33	2·55	2·07
Esztország . . .	0·24	0·24	0·31	0·33	0·30	0·25
Finnország . . .	0·90	0·86	0·81	1·78	1·39	1·14
Jugoszlávia . . .	0·47	0·45	0·72	0·97	1·13	1·43
Lettország . . .	0·47	0·52	0·56	0·64	0·70	0·59
Litvánia	0·39	0·51	0·65	0·43	0·41	0·50
Románia	1·34	1·57	2·27	1·44	1·22	1·14
Magyarország .	0·51	0·66	0·78	1·28	1·09	0·98
Oroszország . . .	2·69	3·16	4·19	3·35	2·62	3·57

Mielőtt tulajdonképpen tárgyunkra térnénk, szükséges még, hogy a német külkereskedelem vonatkozásait azzal a területtel szemben is ismerjük, amelybe tágabb értelemben hazánk is beletartozik; értve itt Délkeleturópát. Az infláció utáni években a német kivitel egyötöde Keleturópába irányult, ennek a területnek a fontossága tehát már ekkor is nagyobb volt, mint a tengerentúli világrészeké. Elég figyelembe vennünk azt, hogy csak az Oroszországba irányuló kivitel értéke az utolsó három év alatt 329·6 millióról 430·6 millió márkára nőtt meg. A német külkereskedelmi politika számára a keleti és délkeleti utak kiépítése a legközelebbi jövő feladata.

A német-magyar áruforgalom.

Mármost hogy áll a helyzet Magyarországgal szemben? Tudjuk, hogy azt a gazdasági együttműködést, amelyet Magyarország és Németország között a háborús kényszerűség teremtett, az összeomlás és újraépítés évei megsemmisítették; számos törekvés és kezdeményezés ellenére sem sikerült a mai napig sem szorosabb kooperációt lehetővé tevő alapra jutni. Magának az áruforgalomnak nyers adatai szerint azt látjuk, hogy a két ország között kölcsönös egymásrautaltság áll fenn, főleg a magyar kivitel szempontjából. Hiszen a német behozatalnak közel 50%-át teszik azok az áruk, amelyek Magyarország kivitelének törzsét alkotják. Annál szomorúbb ezzel szemben az a tény, hogy a Magyarországról importált mennyiségek az illető áru német összehozatalának 1—2%-át is alig érik el. Itt természetesen oly hatalmas versenytársakkal állunk szemben, akik részben az olcsóbb termelés, részben a nagy mennyiségben szállított standardáru s nem utolsó sorban az olcsó tengeri fuvardíjtelek előnyeivel felfegyverkezve háttérbe szoríthatják a magyar terményeket.

A forgalom négy főcsoportja szerint a forgalom alakulása a következő képet mutatja:

Árucsoportok	Németország			
	1929	1930	1929	1930
	Bevitel %		Kivitel %	
Élő állatok	1·11	1·13	0·13	0·57
Élelm. cikkek és italok	28·43	28·56	5·20	3·98
Nyersanyagok és félgyártm.	53·59	53·00	21·70	20·35
Gyártmányok	16·87	17·31	72·94	75·10
Összesen	100·00	100·00	100·00	100·00
Árucsoportok	Magyarország			
	1929	1930	1929	1930
	Bevitel %		Kivitel %	
Élő állatok	0·08	0·13	15·39	22·06
Élelm. cikkek és italok	7·60	7·23	51·17	43·74
Nyers anyagok és félgyártm.	43·97	45·23	13·16	11·99
Gyártmányok	48·35	47·41	20·28	22·21
Összesen	100·00	100·00	100·00	100·00

A német búzabevitel közel 12 millió q volt a legutolsó naptári évben. 1929-hez képest csaknem 50%-os visszaesés ez, amit az év folyamán többször életbeléptetett egyre erősebb vámemelés hozott létre.

1. Magyarország részesedése a Németországba bevitt egyes legfontosabb áruk mennyiségében.¹⁾

Participation de la Hongrie aux principales importations en Allemagne.

Áru megnevezése <i>Désignation des marchandises</i>	Németország bevitel q-ban <i>Importations en Allemagne q</i>		Magyarország részesedése %-ban — <i>Participation de la Hongrie %</i>	
	1929	1930	1929	1930
Búza — <i>Froment</i>	21,408,288	11,971,873	1·53	0·36
Árpa — <i>Orge</i> . .	17,658,303	15,229,271	0·84	0·25
Liszt — <i>Farine</i> .	395,765	253,200	9·35	9·26
Burgonya — <i>Pommes de terre</i> . .	3,076,787	3,199,334	—	—
Friss főzelék — <i>Légumes frais</i> .	5,206,127	4,639,437	5·39	2·55
Friss gyümölcs — <i>Fruits frais</i> . .	4,560,368	4,800,667	1·87	2·69
Vaj — <i>Beurre</i> . .	1,355,443	1,331,565	0·39	0·88
Tojás — <i>Oeufs</i> . .	1,680,669	1,602,180	2·03	4·69
Gyapjú — <i>Laine</i> .	2,046,321	1,868,162	1·08	0·98
Nyers dohány — <i>Tabac brut</i> . . .	1,028,139	1,055,625	0·15	0·11

¹⁾ A mennyiségi adatok a német, a százalékok a magyar külkereskedelmi statisztika adatai szerint. — *Pour les quantités, chiffres de la statistique allemande; pour les pourcentages, statistique hongroise du commerce extérieur.*

A magyar külkereskedelmi statisztikai adatai szerint ennek a 12 millió mázsának csak 0·36%-a származott hazánkból. Versenytársaink itt főleg az amerikai farmerek, akik csaknem tízmillió mázsát szállítottak Németországba. Az európai államok közül Oroszország és Franciaország, ezenkívül pedig Lengyelország és Románia adtak el nagyobb mennyiségű búzát Németországban. Ez az adat is rávilágít arra, hogy a keleteurópai agrárállamoknak a nyugati piacokon közös érdekeik vannak, amelyeknek védelmére már össze kellett volna fogniuk. Még jobban háttérbe szorulunk egy másik fontos gabonafajtánál, az árpánál. Itt 15·5 millió mázsából Románia és Oroszország együtt 11·7 millió mázsát szállítottak, míg a magyar részesezés csak az egynegyed százalékot éri el. Hogy Németországnak nagy burgonyabehozatalában nem tudunk résztvenni, az annál sajnálatosabb, mint-hogy ez a cikk Németországban egyike a legfontosabb élelmiszereknek, és a magyar kivitel az utolsó évben is a félmillió mázsa felett állott. A németek 3 millió mázsánál többet importáltak 1930-ban s ennek több mint a felét Hollandia, egyharmadát Belgium, egyharmadát pedig Olaszország fedezte. Látnivaló, hogy olyan államok a versenytársaink itt, amelyek klimatikus előnyökkel rendelkeznek s hetekkel előbb jelenhetnek meg a piacon terményeikkel, mint a magyar gazda. Mielőtt tovább mennénk, szükséges, hogy a német *fogyasztásnak* egynéhány adatával egészítsük ki az eddig mondottakat. A német rozstermelés kellőképpen ellátja az országot s az évi 80 millió mázsán felüli termés fejenkénti 100—120 kilós fogyasztást tesz lehetővé. A búzatermelés, mely a 30—40 millió mázsa között ingadozik, mint láttuk, 10—20 millió mázsás import útján való kiegészítésre szorul. A fejenkénti fogyasztás így körülbelül 90 kg-ra emelkedik. Ehhez járul azonban a burgonya nagymérvű igénybevétele. Az évi termelés 400 millió mázsánál is nagyobb, úgyhogy a behozatal csak a primőrigények fedezésére szolgál. A német fejenkénti burgonyafogyasztás is nagyobb, olykor több mint 500 kg.

A *zöldség- és gyümölcsfélékből* ugyanazok a legnagyobb szállítók, akik a burgonyánál és ugyanazokat az előnyöket használják ki. Így káposzta- és kelkáposztafélékben Hollandia és Olaszország vezet, tehát mérsékelt, langyos esőjű és korán tavaszodó éghajlatú országok. A német piac primőrök iránti felvevőképességét mutatja az is, hogy a paradicsom-behozatalnak egynegyedrésze származott a Kanári-szigetektől, a hagymabehozatalnak pedig több mint a fele egyiptomi volt. Ezen a téren világosan áll a magyar mezőgazdaság előtt az a feladat, hogy ha versenyképes akar lenni, minőségi fokozást kell a termelésben elérni. A *gyümölcskivitel* különben a múlt nyáron már bizonyos lendületet mutatott, míg a főzelékkivitel erősen visszaesett. Valóban, ha-

talmas tennivalókat és munkálkodásra érdemes teret kell sejtenuünk a magyar gyümölcstermelés előtt akkor, ha meggondoljuk, hogy Németországnak csak az alma behozatala 2·4 millió mázsát tett ki a legutóbbi évben s hogy ennek alig 1%-át fedezte Magyarország; s hogyha a többi versenytársra nem is gondolva, csak azt tartjuk szem előtt, hogy Ausztria 386.000, Jugoszlávia 283.000, Románia pedig 48.000 mázsával járult hozzá a német piac ellátásához. A többi gyümölcstételnél sem sokkal jobb a helyzet. Mindenesetre azonban az alma lévén a legjelentősebb gyümölcsbehozatali tétel, célszerű volt erre részletesebben kitérni.

A német *lisztbehozatal* aránylag csekély. Ennek egy jelentős részét, csaknem felét az ország nyugati szomszédai fedezték; körülbelül 70.000 mázsát az északamerikai kontinensről importáltak. Magyarország részesezése a legutóbbi évben körülbelül 5%-ra tehető a német, és 9%-ra a magyar külkereskedelmi statisztikai adatok szerint. (Ez az eltérés onnan származik, hogy a Passaun át exportált mennyiségek egy része más országokba kerül s ezt a további utat a német behozatali statisztika nyomon követheti, míg a magyar nem. A többi tárgyalt cikknél nincs eltérés, a táblázat százalékos adatait a magyar külkereskedelmi kimutatásokból számítottuk ki; de a német adatokkal egybevetve sem mutatnak jelentős különbséget). *Vajkivitelünk* is jelentéktelen szerepet játszik a német behozatalban. Jóllehet kivitelünk ebből a cikkből az utolsó néhány év alatt erősen emelkedett s túlnyomórészt Németországba irányult, még mindig messze vagyunk attól, hogy a nagy tejgazdasági kultúrával bíró államokkal, elsősorban Dániával és Hollandiával, azonkívül a Skandináv és Balti államokkal versenyezhesünk. *Tojásexportunk* mutatja aránylag a legbiztatóbb képet. Itt is elmaradunk ugyan szomszédaink mögött, viszont a mennyiség növekvőben van. Miután az elhelyezési lehetőség igen nagy, remélhetjük a további fejlődést. *Gyapjúkivitelünk* bár szerény, de aránylag a legnagyobb arányszámot a zsírban nyírt gyapjú tételénél éri el, míg a háton vagy kézzel mosott forgalomban alig van terünk. A nagy textiliparral rendelkező nyugati államokkal, továbbá a délafrikai és ausztráliai termelőhelyekkel szemben versenyképtelenek vagyunk.

Tekintsük át ezek után a kérdés másik vonatkozását: milyen érdekek fűzik a német külkereskedelmet a magyar piachoz. A legfontosabb kérdés itt a *textilipari gyártmányoké*. A Németországot érdeklő tételekből Magyarország összbehozatala ke- reken 120 millió pengő értékre tehető. A német ipar részesezése legnagyobb a selyem és selyemfonálból, kisebb a gyapjúsövetből s legkisebb a pamutfonálból és pamutszövetből. Tudjuk, hogy Magyarország legnagyobb szállítója az olcsóbb textilárukból eddig Cseh-Szlovákia volt. Németországnak tehát

2. Németország részesedése a Magyarországra behozott egyes legfontosabb áruk értékében.

Participation de l'Allemagne aux principales importations en Hongrie.

Arumegnevezés <i>Désignation des marchandises</i>	Magyarország behozatala 1.000 P-ben — <i>Importations en Hongrie en milliers de pengős</i>		Németország részesedése <i>Participation de l'Allemagne</i> %	
	1929	1930	1929	1930
Pamutszövet — <i>Tissus de coton</i>	57.113	44.167	6.01	5.44
Papíros és papírosáru <i>Papiers et articles en papier</i>	43.981	38.514	14.22	14.49
Gépek és készülékek — <i>Machines et appareils</i>	43.010	33.638	51.81	53.96
Gyapjúszövet — <i>Tissus de laine</i>	32.953	29.346	17.94	16.61
Selyem és selyemfonál — <i>Soie et fils de soie</i>	21.468	25.462	22.61	22.67
Ásványolaj — <i>Huile minérale</i>	30.194	33.092	6.45	4.32
Pamutfonál és cérna — <i>Fils de coton et fils de coton à coudre</i>	24.959	16.086	7.45	9.44
Kikészített bőr — <i>Peaux préparées</i>	17.527	15.930	36.59	26.46
Vasárak — <i>Ouvrages en fer</i>	18.221	13.408	43.94	45.51
Vill. gépek és készülékek — <i>Machines et appareils électriques</i>	26.219	13.308	43.84	51.70

(Az adatok a magyar külkereskedelmi statisztika alapján. — *D'après les statistiques hongroises du commerce extérieur.*)

egyrészt meg kell birkóznia az erősödő és vámvédelmet élvező magyar ipar termelésével, másrészt azonban az olcsóbb áruk piacán kiélvezheti azt a helyzetet, amelyet ideiglenesen a cseh szerződés

viszony megszakadása teremtett. Részben hasonló a helyzet a *papírosipar* terén. Itt is erősödő hazai ipar áll az egyik oldalon, míg a másik oldalon versenytársként ott áll a már bevezetett osztrák papírtermelés. Legnagyobb szerepet a német nehézipar játssza. *Gép- és készülékbehozatalunknak* több mint a felét Németország termeli. Ezzel szemben az erősen visszaeső amerikai vagy ugyancsak csökkenést mutató nagy-britanniai forgalom versenytársként alig említhető. Ugyanilyen fontossággal bírnak a német vasárak, továbbá a villamosgépek és készülékek is.

A mondottakból nem szabad azt a következtetést levonni, mintha egy szerződéssel biztosított gazdasági együttműködés egyoldalúan magyar érdek volna. Igaz ugyan, hogy a magyar kivitelnek még igen nagy piaca nyílna adott esetben Németországban, de éppen a munkanélküliség súlyos nyomását sínylő német iparnak volna igen jelentős az, ha fokozottabb mértékben helyezkedhetnék el, egy olyan piacon, mint amilyen Magyarország. Hogy piacot ma csak kölcsönösség kilátásba helyezésével lehet biztosítani, az bizonyos, s így a jövő külkereskedelmi forgalmának a *facio ut facias* elve alapján kell kialakulni. Másrészt magyar részről elengedhetetlen előfeltétele a helyzet megjavításának az, hogy igyekezzünk megszabadulni attól a bizalmatlanságtól, amelynek Németország eddig különböző egészségügyi és vámtechnikai, a forgalmat megnehezítő intézkedésekben adott kifejezést. Ezt a termelés minőségi feljavítása, egyes áruk standardizálása és a különleges fogyasztó igényekre való berendezkedés által érhetjük el. Ha a német-osztrák tervezett vámunió létrejön, akkor mindezek a kérdések — bár más megvilágításba kerülnek, — nemcsak nyernek jelentőségben, hanem életbevágó fontosságúak is lesznek.

Sibelka-Perleberg Artúr dr.

Magyarország légiforgalma 1930-ban.

Le trafic aérien en Hongrie en 1930.

Résumé. Les avions effectuant le service régulier ont fait en 1930 887.494 kilomètres, soit 206.842 km de plus qu'en 1929. Le nombre des passagers a également augmenté: il a été de 7.962 contre 4.099 l'année précédente. Le poids total des mandats-poste, journaux, bagages à main et autres marchandises a été de 476.115 kilos contre 325.908 kilos en 1929.

★

A magyar légi közlekedés az utolsó három esztendőben semmi fejlődést sem mutatott, sőt az

1929. évben mind az utasforgalomban, mind pedig az áruforgalomban némi visszaesés volt tapasztalható. Ezek után egészen természetes, hogy légiforgalmunknak a többi államokéval szemben fennálló elmaradottságát még kirivóbbá tette az a körülmény, hogy ez alatt az idő alatt az aviatika ügyét a legtöbb országban minden év nagy lépésekkel vitte előbbre. Ezért örömmel kell látnunk azt a már évek óta szokatlan arányú fejlődést, mely légiforgalmunkban az 1930. év folyamán mutatkozik.

1. A légiforgalom 1922-től 1930-ig.

Trafic aérien de 1922 à 1930.

Év An- née	A vállalatok száma Nombre des entreprises	A megtett utak Vols		A szállított Transports	
		száma nom- bre	hossza km-ben longueur, en km	utasok száma passagers, nombre	összes kül- demények súlya poids de tous les envois kg
I. Menetrendszerű járatok — Vols réguliers					
1922	1	527	79.100	357	2.648
1923	3	1.250	169.000	1.589	35.489
1924	3	1.658	413.090	2.837	110.637
1925	3	1.689	458.313	2.352	175.253
1926	4	1.954	496.171	2.718	210.229
1927	4	2.613	724.060	4.133	322.627
1928	4	2.534	694.225	4.229	343.231
1929	4	2.569	680.652	4.099	325.908
1930	5	3.593	887.494	7.962	476.115
II. Alkalmi járatok — Vols non réguliers					
1922	.	3	.	4	—
1923	.	43	.	187	—
1924	.	54	.	119	—
1925	.	¹⁾ 404	.	657	382
1926	.	30	.	54	355
1927	.	115	.	165	514
1928	.	301	.	382	119
1929	.	117	.	104	67
1930	.	194	.	165	502
III. Körrepülések és helyi felszállások Vols circulaires et locaux					
1922	.	36	.	—	—
1923	.	682	.	2.248	—
1924	.	346	.	1.136	—
1925	.	360	.	1.078	—
1926	.	277	.	343	—
1927	.	324	.	1.060	—
1928	.	42	.	269	—
1929	.	311	.	669	—
1930	.	285	.	552	—

¹⁾ A belföldi újságjáratokkal együtt. — Y compris les transports intérieurs de journaux.

Menetrendszerű járatok.

Az év legnagyobb jelentőségű eseményének azt tekinthetjük, hogy az 1929. év folyamán lefolytatott kísérletek alapján 1930. április havában végre megindították az első belforgalmi járatokat. A repülőgépek Budapestről kiindulva Pécsig s onnan továbbmenve Kaposvárig közlekedtek. Az utat visszafelé szintén kevés kivétellel a Kaposvár—Pécs—Budapest útvonalon tették meg. A járatok az egész év folyamán rendszeresen közlekedtek s amint azt a részletes ismertetés során látni fogjuk, kezdetnek elég biztató forgalmi eredményt értek el.

A nemzetközi jellegű vonalak forgalmi viszonyaiban is történt bizonyos előnyös változás. A Deutsche Lufthansa ugyanis, melynek gépei az előző években csak a budapest—bécsi vonalon köz-

lekedtek, a tárgyalt év folyamán Budapest—Belgrád között is menetrendszerű járatokat indított.

A fentiekől eltekintve, hazánk területén át lebonyolódó légiforgalmat fenntartó vállalatokat illetőleg a helyzet az előző évvel teljesen megegyező. Az egyetlen hazai vállalat, a Magyar Légiforgalmi R.-T.-on kívül négy külföldi társaság vett részt az ország területén átmenő légiforgalom lebonyolításában: a német kezekben levő Deutsche Lufthansa, a francia Compagnie Internationale De Navigation Aérienne, az angol Imperial Airways Ltd. Comp., végül a Koninklijke Luchtvaart Maatschappij nevű holland vállalat. A Magyar Légiforgalmi R.-T. az elől említett Budapest—Pécs—Kaposvár és Budapest—Bécs közötti viszonylatban járatta gégeit. A négy külföldi vállalat pedig fővárosunk útbajtásával, Budapest—Bécs és Budapest—Belgrád között létesített légi úton kapcsolatot. Az egyes útvonalakat tekintve tehát a budapest—pécs—kaposvári szakaszon egy, a budapest—bécsi vonalon öt, végül a Budapest—Belgrád közötti részen négy vállalat vett részt a forgalom lebonyolításában.

Az útvonalak összes hossza 808 km volt. Ebből Budapest—Pécs közötti távolság 185 km-t, a Pécs—Kaposvár közötti vonal hossza pedig 45 km-t tett. A két nemzetközi vonal két végpontjának egymás közötti távolsága a budapest—bécsi viszonylatban 250 km, a budapest—belgrádi szakaszon 328-km-re rúgott.

A forgalmi időszak a belföldön levő Budapest—Pécs—Kaposvár közötti vonalon 1930. április hó 15-től október 15-ig tartott. A közlekedést az egész idő alatt naponta, vasárnap kivételével, egy oda-vissza menő járat tartotta fenn. A két nemzetközi útvonalon, a budapest—bécsi és a budapest—belgrádi szakaszon a gépek január hótól kezdve egész éven át, december hó végéig rendszeresen közlekedtek. Ezek közül Budapest—Bécs között január és február, valamint november és december hónapban vasárnap kivételével naponta két-két járat állott oda és vissza a közönség rendelkezésére. Az év többi hónapjában a budapest—bécsi vonalon vasárnaponként is rendszeresen indítottak gépeket s a hétköznaponként közlekedő járatok számát a bécsi viszonylatban április 1-től, a Belgrád irányában pedig május hó 1-től háromra emelték. A felsoroltakon kívül az angol társaság postajáratai áprilistól decemberig hetenként kétszer, a holland vállalat gépei pedig szeptembertől decemberig kéthetente kétszer érintették oda- és visszatértükben a mátyásföldi repülőteret.

A menetidő szempontjából változatlan a helyzet s átlag vége a gépek óránként 150 km hosszú utat tettek meg. Az egyes vonalak viszonyait külön vizsgálva, a fővárosból Pécs 1 óra 16 perc, Ka-

2. A légiforgalom az 1929—1930. évben.

Trafic aérien en 1929 et 1930.

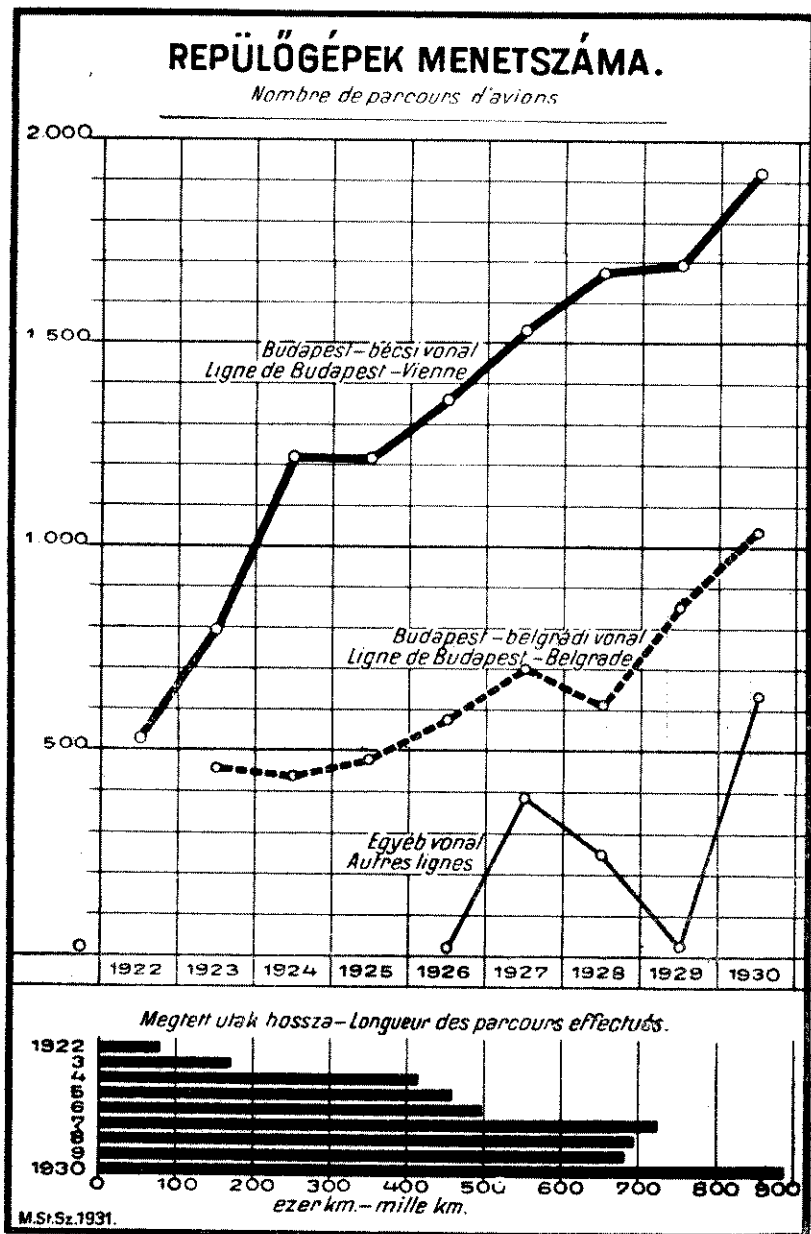
Megnevezés Désignation	Év — Année	Az érkezett Avions arrivés			Az összes — Total			A megtett út km-ben Parcours, en km	A menetidő órákban Parcours, en heures	Az érkezett Passagers arrivés			Levél — Lettres	Újság — Journaux	Csomag — Colis	Összes postaszállítási Total des envois postaux	Az összes áruk Total des marchandises	Az áruk közül a transit áruk — Marchandises en transit	Személypoggyász Bagages à main	Az előfordult kényszerle- szállások száma — Nombre des atterrissages forcés
		menetek száma nombre	Az indult Avions partis	Az összes — Total	utások száma nombre	Az indult Passagers partis	Az összes — Passa- gers transportés			súly kg-ban — poids en kilos										
a) Menetrendszerű járatok Vols réguliers																				
Budapest - Bécs Budapest - Vienne	1929	857	837	1.692	403.520	2.674	1.626	1.918	3.544	2.190	29.908	12.551	44.649	128.269	88.556	41.348	13			
	1930	967	955	1.922	467.260	2.989	2.351	2.712	5.063	10.720	24.567	15.113	3)72.416	144.927	105.893	62.620	6			
Budapest-Belgrád Budapest-Belgrade	1929	415	438	853	277.132	1.863	274	263	537	1.507	.	7.820	9.327	92.453	85.114	9.862	14			
	1930	513	526	1.039	340.792	2.234	626	463	1.089	7.829	.	8.178	4)39.242	113.490	105.567	22.033	4			
Budapest-Pécs Budapest - Pécs	1930	155	156	311	57.535	391	617	521	1.138	96	10.119	246	10.461	314	3	3.281	—			
Pécs-Kaposvár Pécs - Kaposvár	1930	152	155	307	13.815	116	362	309	671	44	3.566	61	3.671	173	—	1.123	—			
Amszterdam— Budapest-Batávia Amsterdam— Budapest-Batavie	1929	12	12	24	1)	1)	10	8	18	—	—	—	—	—	—	—	—			
	1930	7	7	14	8.092	55	*	1	1	.	.	.	5) 2.049	340	339	25	1			
Összesen — Total	1929	1.284	1.285	2.569	680.652	4.537	1.910	2.189	4.094	3.697	29.908	20.371	53.976	220.722	173.670	51.210	27			
	1930	1.794	1.799	3.593	887.494	5.785	3.956	4.006	7.962	18.689	38.252	23.598	6)127.839	259.244	211.802	89.032	11			
b) Alkalmi járatok Vols non réguliers																				
	1929	59	58	117	.	.	46	58	104	17	.	50	1			
	1930	95	99	194	.	.	93	72	165	10	.	.	10	39	26	453	.			
c) Körrepülések és helyi felszállások Vols circulaires et locaux																				
	1929	.	.	311	.	90	.	.	669	—	—	—	—	—	—	—	—			
	1930	.	.	285	.	125	.	.	552	—	—	—	—	—	—	—	—			
Össz. — Total	1929	1.343	1.343	2.997	680.652	4.627	1.956	2.247	4.872	3.697	29.908	20.371	53.976	220.739	173.670	51.260	28			
	1930	1.889	1.898	4.072	887.494	5.910	4.049	4.078	8.679	18.699	38.252	23.598	127.849	259.283	211.828	89.485	11			

1) Nincs adat. — Les chiffres manquent. — 2) Egy vállalat újságszállítmányai az áruk között szerepelnek. — A l'exception de ceux d'une entreprise, lesquels figurent parmi les marchandises. — 3) Ebből — Dont 22.016 kg, — 4) 23 235 kg, — 5) 2.049 kg, — 6) 47.300 kg posta útján szállított levél, újság, csomag adatai külön-külön nem részletezhetők. — de lettres, journaux et colis postaux ne peuvent être détaillés séparément.

posvár 1 óra 38 perc alatt volt elérhető. Az óránkénti átlagos menetsebesség az előbbi viszonylatban 146 km-nek, az utóbbinál 141 km-nek felel meg. A Budapest—Bécs közötti távolság megtételére 1 óra 36 perc, Budapestről kiindulva Belgrád elérésére pedig átlag 2 óra 7 percre volt a járatoknak szükségük. E két útvonalon az egy óra alatt berepült távolság átlagban véve 155 km-t tett. Az összehasonlítás kedvéért érdemesnek tartjuk a megemlékezésre, hogy Budapestről jelenleg gyorsvonal igénybevételével Pécsre 4 óra 42 perc, Kaposvárt 4 óra 5 perc, Bécsre 4 óra 30 perc és Belgrádot 8 óra 30 perc alatt lehet elérni. Vagyis a légiközlekedés ezeknél a távolságoknál az utazás időtartamát körülbelül egy negyedére csökkenti.

A forgalom növekedése elsősorban a közlekedett járatok szaporításában jut kifejezésre. A forgalom sűrűsége ugyanis jóval felette áll az előző évi teljesítményeknek s az év folyamán közlekedett menetek száma kerekén ezerrel szaporodva, 3.593 volt. Az emelkedés tehát 39,9%-ot tesz. A növekedés jórésze az 1930. évben üzembehelyezett bel-

földi vonalakon közlekedett menetekből adódik, amennyiben a Budapest—Pécsi viszonylatban indított gépek 311-gyel, a Pécs—Kaposvári szakaszon megfordult repülőjáratok pedig 307-tel emelték a menetek számát. A forgalom sűrűségének fokozódásához ezenkívül hozzájárult még az a körülmény is, hogy a nemzetközi útvonalainkon is több gép közlekedett, mint az előző évben. A menetek száma a bécsi szakaszon a megtett utakat illetően 230-cal emelkedve 1.922-re rúgott. A Budapest—Belgrád közötti vonalon a közlekedett menetek száma 186-tal múlta felül az előző évet s ezzel az évi teljesítmény 1.039 menetből állott. A nemzetközi vonalak élénkebb forgalma arra vezethető vissza, hogy az angol társaság postajáratái, melyek az 1929. évben mindössze két hónapon át közlekedtek, a tárgyalt év folyamán kilenc hónapon át tették meg rendszeresen útjukat. A Deutsche Luft Hansa által az 1930. évben Budapest—Belgrád között újonnan megindított járatai azért nem emeltek észrevehetően a belgrádi vonal forgalmát, mert a Nemzetközi Légiforgalmi R.-T. viszont ezen a

3. A menetrendszerű járatok utasai állampolgárság szerint az 1929-1930. évben.

Passagers transportés en service régulier, suivant la nationalité, 1929-1930.

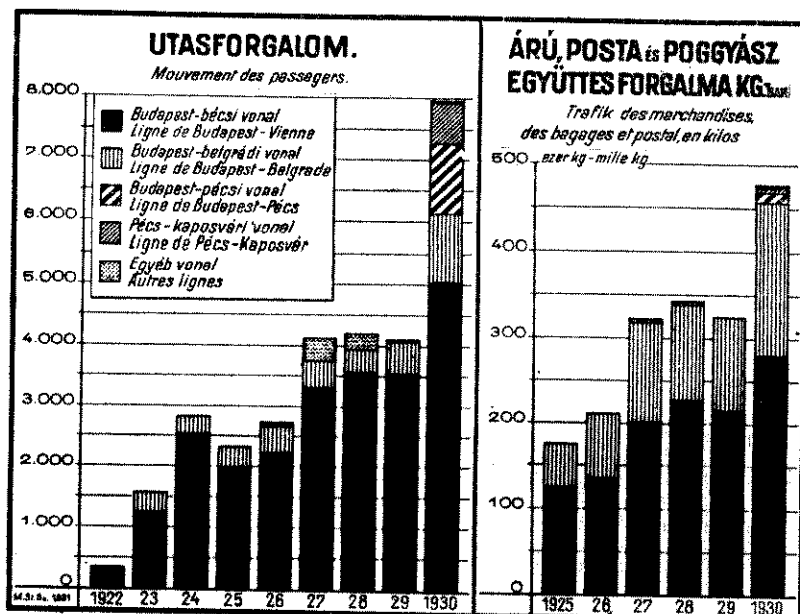
Állampolgárság <i>Nationalité</i>	Az utasok száma <i>Nombre de passagers</i>	
	1929	1930
Magyar — Hongrois	979	3.376
Amerikai — Américain	1.158	1.301
Angol — Anglais	294	695
Bolgár — Bulgare	50	58
Cseh Szlov. — Tchéco-slov.	100	111
Dán — Danois	16	44
Francia — Français	194	449
Holland — Hollandais	64	85
Jugoszláv — Yougoslave	104	189
Lengyel — Polonais	37	31
Német — Allemand	321	510
Olasz — Italien	94	142
Osztrák — Autrichien	310	433
Román — Roumain	106	197
Spanyol — Espagnol	25	36
Svájci — Suisse	97	126
Svéd — Suédois	57	24
Török — Turc	15	35
Egyéb — Autres	68	91
Ismeretlen — Inconnu	10	29
Összesen — Total	4.099	7.962

vonalon az előző évinél kevesebb járatot tartott fenn.

A gépek által az év folyamán megtett kilométerek száma 206.842-vel múlja felül az előző évit s összesen 887.494 km-re rúgott, ami 30,4%-os emelkedésnek felel meg. Az összes kilométerteljesítményből 8,0% esett a belföldi vonalakra.

A járatok menetközben eltöltött ideje szintén jelentősen emelkedett s 1.248 órával gyarapodva 5.785 órára nőtt. A növekedés tehát itt 27,5%-ot tett. A repülésben töltött órák számának emelkedése egyébként a két nemzetközi vonalon nagyjában egyenlő mértékű volt s átlagban 350 órával haladta meg az előző évi teljesítményt. A hazai vonalakon járó gépek által menetben töltött idő a menetrendszerű járatok összes teljesítményének 8,8%-a volt.

A közlekedett járatok pontossága szempontjából némi javulás mutatkozik, amennyiben az indított gépeknek az előző évi 78,5%-kal szemben 79,7%-ának sikerült rendeltetési helyét a menetrendben megszabott idő alatt elérni. A késéssel indult, illetőleg megkésve érkezett menetek tekintében is kedvezőbb a helyzet. A 30 percnél nagyobb késést mutató esetek aránya ugyanis 16,4%-ról 12,3%-ra csökkent, viszont a 30 percen aluli késések viszonyszáma 5,1%-ról 8,0%-ra emelkedett. A késések okát vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a járatok pontosságának a tárgyalt évben is a különféle csatlakozások bevárása volt a legfőbb akadálya. Ez a körülmény szerepelt az esetek 69,5%-ánál (64,8%). A mostoha időjárás körülbelül az előző évvel egyenlő arányban játszott közre a késések előidézésében (23,5, 1929-ben 23,4%). A repülőtechnika állandó fejlődésére és tökéletesedésére mutat az a körülmény, hogy motorhiba a késéseknek mindössze 2,2%-át (4,5%) tette. A többi esetben az utasok késése (1,0%), valamint egyéb okok (3,8%) játszottak közre abban, hogy a járatok nem voltak képesek a menetrendben előírt időt betartani.

4. Légipostaforgalom az 1929—1930. évben.

Trafic postal aérien en 1929 et 1930.

Ország — Pays	1929			1930		
	Levél Lettres	Csomag Colis	Együtt Ensemble	Levél Lettres	Csomag Colis	Együtt Ensemble
d a r a b o k b a n — n o m b r e						
Ausztria — <i>Autriche</i>	4.578	64	4.642	4.455	137	4.592
Belgium — <i>Belgique</i>		5	5		18	18
Bulgária — <i>Bulgarie</i>	181	7	188	451	3	454
Cseh-Szlovákia — <i>Tchéco-Slovaquie</i>	430	6	436	932	22	954
Dánia — <i>Danemark</i>	161	3	164	211	4	215
Franciaország — <i>France</i> ¹⁾	7.945		7.945	20.929		20.929
Görögország — <i>Grèce</i>				95		95
Jugoszlávia — <i>Yougoslavie</i>	²⁾ 124	4	128	440	9	449
Lengyelország — <i>Pologne</i>	150		150	330	3	333
Magyarország — <i>Hongrie</i> ³⁾				2.597	108	2.705
Nagy-Britannia — <i>Gr.-Bretagne</i>	2.230	51	2.281	3.273	26	3.299
Németalföld — <i>Pays-Bas</i>	3	7	10	446	11	457
Németország — <i>Allemagne</i> ⁴⁾	6.152	671	6.823	8.755	743	9.498
Norvégia — <i>Norvège</i>	68	2	70			
Olaszország — <i>Italie</i> ⁵⁾	840	10	850	1.038	5	1.043
Románia — <i>Roumanie</i>	1.083		1.083	3.131		3.131
Spanyolország — <i>Espagne</i>		8	8		6	6
Svájc — <i>Suisse</i> ⁶⁾	2.869	56	2.925	3.584	60	3.644
Svédország — <i>Suède</i>	405	9	414	568	13	581
Törökország — <i>Turquie</i>	1.041	11	1.052	1.515	2	1.517
Egyiptom — <i>Egypte</i> ⁷⁾				4.676		4.676
Összesen — Total :	28.260	914	29.174	57.426	1.170	58.596

¹⁾ A délamerikai — *Y compris les correspondances avec l'Amérique du Sud* — ²⁾ görögországi — *et la Grèce* levélpostai küldeményekkel együtt. — ³⁾ Az adatok csak a feladásra vonatkoznak, melyek rendeltetési országok szerint nem részletezhetők. — *Seulement lettres et colis expédiés. On ne peut pas les détailler par pays de destination.* — ⁴⁾ Belgiumi, danzingi, esztországi, japáni, kínai, lettországi, litvániai, luxemburgi, saarvidéki és oroszországi — *Y compris les correspondances avec Belgique, Dantzig, Estonie, Japon, Chine, Lettonie, Lithuanie, Luxembourg, Sarre, Russie;* — ⁵⁾ ausztráliai — *Australie;* — ⁶⁾ Amerikai Egyesült Államokbeli, kanadai, kubai, délfranciai, mexikói, portugáliai, liechtensteini és spanyolországi — *États-Unis, Canada, Cuba, Midi de la France, Mexique, Portugal, Lichtenstein, Espagne;* — ⁷⁾ brit-indiai, mezopotámiai és perzsiai levélpostai küldeményekkel együtt — *Empire de l'Inde, Mésopotamie, Perse.*

A forgalom folytonosságát, vagyis a tervezett és megtett utak arányát tekintve az 1930. év jóval kedvezőbb eredménnyel zárult. Az elmaradt utak a tervezett utaknak mindössze 5·8%-át tették, míg 1929-ben az effajta utaknak aránya 13·1% volt. Az utak elmaradásánál a rossz időjárásnak még az előző évinél is nagyobb szerepe volt, amennyiben a mostoha időjárás viszonyok az esetek 92·3%-ában (1929-ben 79·5%) hiúsították meg a tervezett utakat. Örvendetes jelenség, hogy az okok között a motorhibát már egyetlen alkalommal sem találjuk.

A forgalom biztonsága tekintetében az 1930. év a legideálisabbnak mondható, mert az év folyamán forgalom közben egyetlen személyi baleset sem fordult elő. A menetközben végrehajtott kényszerleszállások száma is jelentősen megcsappant s az előző évi 27-tel szemben mindössze 11 esetben kényszerültek valami oknál fogva a gépek útközben leszállásra. Ezzel a kényszerleszállásoknak az összes menetkezhez viszonyított aránya is igen kedvezővé vált s a viszonyszáma 1·1%-ról 0·3%-ra

csökkent. Az okokat tekintve 5 esetben (1929-ben 17) a motorok hibás működése s ugyancsak 5 (8) esetben a rossz időjárás miatt kényszerültek a gépek leszállásra, végül 1 (2) alkalommal egyéb ok folytán kényszerültek útközben megszakítására.

Az új vonalak megnyitása és a már meglévő vonalakon közlekedett járatok szaporítása folytán a személyforgalomban eddig még soha nem észlelt arányú fellendülést tapasztalhatunk. Az utasforgalom az előző évinek csaknem kétszeresére nőtt s az év folyamán szállított utasok száma 7.962-re emelkedett. Az emelkedés aránya tehát 94·2%-os volt. A gyarapodás mindegyik légi útvonalunkra kiterjedt s az eddig is legfrekvenciáltabb bécsi vonalon volt a legnagyobb, melyen az utasforgalom az előző évihez képest kerekén 1.500-zal szaporodott. A Budapest—Belgrád közötti szakasz forgalma is alaposan megsokasodott, amennyiben ezt a vonalat csaknem kétszer annyi utas használta, mint az elmúlt évben s így összes számuk 1.089-re nőtt. A magyarországi vonalak forgalmi eredményei is kezdetnek igen biztatók. A budapest—

5. A járatok pontossága s az elmaradt utak. Exactitude des services et vols n'ayant pu avoir lieu.

Év Année	A pontos — Vols effectués exactement	A 30 percnél aluli — Vols ayant eu moins de 30 minutes de	A 30 és ennél több perces — Vols ayant eu 30 minutes de retard ou davantage	A késések — Causes					Az elmaradt utak — Vols n'ayant pu avoir lieu				
		késéssel induló ill. érkező au départ ou à l'arrivée	m e n e t e k %	o k a — d e s r e t a r d s %					elmaradások oka — cause %				
				motorhiba panne de moteur	időjárás - temps défavorable	utások késése retard de passagers	csatlakozás jonction	egyéb autres	%	motorhiba panne de moteur	időjárás - temps défavorable	géphiány — à défaut d'avion	egyéb autres
1929	78.5	5.1	16.4	4.5	23.4	2.2	64.8	5.1	13.1	0.3	79.5	0.0	20.2
1930	79.7	8.0	12.3	2.2	23.5	1.0	69.5	3.8	5.8	0.0	92.3	0.0	7.7

pécsi és pécs—kaposvári viszonylatban közlekedett gépeket ugyanis 1.809 utas használta, ami az összes forgalmunknak 22.7%-át tette.

Az ország repülőterén szolgálatot teljesítő repülőterei kirendeltségek az utasok állampolgárságáról is pontos adatokat szereznek be. A begyűjtött adatok szerint a magyar légiforgalom utasai között 28 különféle állam alattvalói szerepelnek. Az utasforgalom növekedésével természetesen valamennyi utas jóval nagyobb számmal van képviselve, mint az előző évben. Közöttük elsősorban a magyarok megsokasodása a legfeltűnőbb, kiknek száma több mint háromszorosára, 979-ről 3.376-ra nőtt. Ezt a nagy emelkedést a belföldi vonalak megnyitása idézte elő, mert a magyarországi városok között közlekedő gépeket csaknem kivétel nélkül honfitársaink használták. Az erős növekedés folytán az összes utasoknak 42.4%-a (1929-ben 23.9%) volt magyar állampolgár. A második helyen 16.3%-os (1929-ben 28.3%) arányukkal az amerikaiak állanak, kik a régebbi években is leggyakrabban vették igénybe a repülőjáratokat. Ezek mellett még az angol utasok erős szaporodása a szembeszökő, kiknek aránya ezzel 7.2%-ról 8.7%-ra emelkedett. Számuknak ezt a nagy gyarapodását az a körülmény idézte elő, hogy az angol társaság az anyaországot gyarmataival összekötő postajáratait az előző évi két hónappal szemben kilenc hónapon át üzemben tartották s így Nagy-Britannia polgárainak alkalma nyílt, hogy a vasúton, vagy hajón nagyobb időt jelentő utat a leggyorsabb közlekedési eszközzel, a repülőgéppel tethessék meg. Jelentősebb számmal szerepeltek még az utasok közt a németek (6.4%, 1929-ben 7.8%), franciák (5.6%, 1929-ben 4.7%) és osztrákok (5.4%, 1929-ben 7.6%).

A járatokon szállított utasoknak 68.9%-a (1929-ben 80.7%) a tarifaszereűen megállapított rendes viteldíjat fizette meg, 5.6%-nak (4.3%) pedig kedvezményes jegye volt. Az állami szabadjegyes, valamint az ugyancsak viteldíjmentesen utazó légiforgalmi vállalatok alkalmazottai az összes utasok 25.5%-át (15.0%) tették.

6. Kényszerleszállások és forgalmi balesetek. Atterrissages forcés et accidents de navigation aérienne.

Év Année	A kényszerleszállások Atterrissages forcés					A balesetek folytán Accidents				
	összes száma nombre total	összes menetekhez viszonyított aránya %-ban — rapport à tous les vols, en %	oka — cause			megsérült ont été blessés		meghalt sont morts		
			motorhiba panne de moteur	időjárás temps défavorable	egyéb — autres	Előfordult géptörések száma machine cassée	utások passagers	alkalmazottak employés	utak-passagers	alkalmazottak employés
száma — nombre										
1929	27	1.1	17	8	2	1	—	—	1	1
1930	11	0.3	5	5	1	—	—	—	—	—

Az áruforgalom eredményei természetesen szintén meghaladják az előző évben elért forgalmat, azonban itt az emelkedés kisebb arányú volt, mint a személyforgalomnál láttuk. A növekedés általános volt s minden vonalra és küldeményfajra egyaránt kiterjedt. Az újságszállítmányok megsokasodásánál az újonnan megnyitott belföldi vonalaknak volt a legnagyobb szerepe, míg a többi küldeményeknél a nemzetközi vonalak megelégnélte forgalma idézte elő a különféle szállítmányok mennyiségének emelkedését.

Az áruforgalmat az egyes küldemények neme szerint külön-külön vizsgálva, a levélpostai forgalom mutatja a legnagyobb emelkedést, ahol a továbbított levelek súlya az előző évnek ötszörösére növekedve összesen 18.689 kg-ra rúgott. Már jóval kisebb a szaporodás az újságküldeményeknél, melyek súlya 8.344 kg-mal haladva meg az elmúlt évit, 38.252 kg-ot tett. Az emelkedés tehát 27.9%-os volt. Itt meg kell jegyeznünk, hogy ez a szám nem mutatja teljes egészében az újságszállítás egész forgalmát, mert egy vállalatnak effajta küldeményei a szállított áruk között szerepelnek. A posta útján továbbításra került csomagok súlya 23.598 kg volt, vagyis 3.227 kg-mal több, mint az előző évben. A növekedés itt 15.8%-nak felel meg. A személypoggyászforgalom 73.9%-kal gyarapodva 89.032 kg-ot tett. A tulajdonképeni áruszállítás,

mely az előző évben némileg visszaesett, az 1930. év folyamán szintén meglehetősen növekedést ért el. A repülőgépeken szállított áruk súlya ugyanis 38.522 kg-mal multa felül az előző évi teljesítményt, s összesen 259.244 kg-ra rúgott. A növekedés tehát a tárgyalt évben 17,5%-os volt. A *transzító áruk* súlya 211.802 kg-ot tett, ami az összes áruküldeményeknek 81,7%-a.

A *vonalak forgalmi jelentősége* szempontjából az új belföldi járatok megindításával, valamint a belgrádi vonal forgalmának erős növekedésével a bécsi vonal domináló szerepe már nem annyira szembeszökő, mint annakelőtte. Az idevonatkozó adatok ugyanis a következő képet mutatják:

V o n a l	Év	Összes kül- demények		
		Menetek	Utasok	s z á z a l é k b a n
Budapest—Bécs .	1929	65·9	86·5	65·7
	1930	53·5	63·6	58·8
Budapest-Belgrád .	1929	33·2	13·1	34·3
	1930	28·9	13·7	36·7
Budapest—Pécs .	1929	8·7	14·3	2·9
	1930			
Pécs—Kaposvár .	1929	8·5	8·4	1·0
	1930			

Fenti számításainknál a holland társaság Amsterdam—Budapest—Batávia között közlekedett néhány járatát figyelmen kívül hagytuk.

A *gépek átlagos megterhelését* tekintve a járatok általában jobban ki voltak használva, mint az előző évben. Az utasokból eddig két személy sem jutott egy-egy járatra, a tárgyalt évben már átlag minden gépnek legalább két utasa volt. A postaküldeményekből, személypoggyászból és a különböző árukból pedig az előző évi 127 kg-mal szemben minden gép átlag 133 kg terhet vitt magával.

Menetrenden kívüli járatok.

Az ország légiforgalmát lebonyolító vállalatok a közönség kívánságára menetrenden kívüli időben is bármikor indítottak járatokat. Ezeken kívül az elmúlt év folyamán is több olyan külföldi állam kötelékébe tartozó repülőgép érintette repülőtereinket, melyek légi közlekedésünkben rendszeresen nem vettek részt. Itt tartjuk még megemlítenedőnek azt is, hogy az 1930. évben kapott az első magántulajdonban álló repülőgép az ország

területén való közlekedésre engedélyt, melynek útjai szintén ebben a csoportban szerepelnek. Ezeknek az alkalmi meneteknek útiránya a dolog természetéből kifolyólag nagyon különböző s egy részük csak az ország határai között tette meg útját, más részük pedig külföldi állam területére is átment. Az ilyen menetek száma 117-ről 194-re emelkedett, melyek 165 (1929-ben 104) utast vittek magukkal, ezenkívül 502 kg (67) különféle árut, legnagyobb részt személypoggyászt is szállítottak.

Egyéb repülőtéri felszállások.

A repülőtérről történt különféle felszállások száma évről évre szintén nagyon változó s különösebb jelentőségük nincsen. Az ilyen felszállások száma valamivel (8,4%) alatta maradt az előző évnek s összesen 285-re rúgott, az utasok

7. Egyéb repülőtéri felszállások az 1929—1930. évben.

Ascensions d'aérodrome en 1929 et 1930.

A felszállás célja <i>But de l'ascension</i>	A menetek, ill. felszállások száma <i>Nombre des ascensions</i>		Menetidő órákban <i>Durée de vol en heures</i>		Utasok száma <i>Nombre des passagers</i>	
	1929	1930	1929	1930	1929	1930
	Fotórepülés — <i>Prise de photographies</i>	1	2	1	—	—
Sétarepülés — <i>Promenade en avion</i>	79	132	23	44	543	427
Propaganda- és egyéb utak (mutatvánvrepülés, stb.) <i>Propagande et autres vols</i>	224	133	62	69	126	116
Reklámrepülés (röpcéduladobálás) — <i>Faire de la réclame</i>	7	18	4	12	—	5
Összesen — Total :	311	285	90	125	669	552

száma pedig 669-ről 552-re csökkent. A repülés célját tekintve az eseteknek legnagyobb részét a sétarepülések, valamint a propaganda és mutatványos felszállások tették, az előbbieké aránya ugyanis 46,3% (1929-ben 25,4%), az utóbbiaké pedig 46,7% (1929-ben 74,6%) volt.

Várszeghy János dr.

A hajózási statisztika reformja.

La réforme de la statistique de la navigation.

A közlekedési statisztika különböző ágai közül egyedül a vízi úton lebonyolódó forgalomra vonatkozó adatgyűjtés rendszerében nem sikerült még ezideig azokat a módosításokat keresztülvinni, melyek a hajózási viszonyok megismerésére feltétlenül szükségesnek mutatkoztak. Az adatgyűjtés lefolytatásának útjában álló, főképen anyagi természetű akadályokat végre mégis csak sikerült elhárítani s ezzel az 1931. évtől kezdve a teljesen átszervezett statisztikai felvétel módot fog nyújtani arra, hogy az adatok feldolgozásának eredményei hajózási viszonyaink megítélésére megfelelő anyaggal szolgáljanak.

A hajózási statisztika újjászervezését, mint arra a Szemlében már több alkalommal módunkban volt rámutatni, főképen a békeszerződés által teremtett helyzet tette szükségessé. A szerződés ugyanis legfontosabb víziútvonalainkat nemzetközi jellegűeknek nyilvánítva, belvizeinket valamennyi állam részére megnyitotta a nélkül azonban, hogy egyúttal módot adott volna az ezzel kapcsolatban kívánatos statisztikai tevékenység lefolytatására. Ezért az ország területén víziúton át lebonyolódó forgalmat illetőleg mindössze azokra, a Szemle hasábjain évente közzétett adatokra voltunk utalva, melyeket a Révfőkapitányság évi jelentései tartalmaztak. Az itt közzétett adatok, melyek kizárólag az egyes Révkapitányságok tevékenységének bemutatására szolgáltak, mindössze az egyes határállomásokon be-, illetőleg kilépett vízijárművek számára és nemzetiségére vonatkozólag szolgáltatott megközelítő pontosságú adatokat. Az adatgyűjtés a kitűzött célnak tökéletesen megfelelt, távol állott azonban attól, hogy a vízforgalmi statisztikával kapcsolatban támasztott igényeket is kielégítse. A békeszerződés határozatai, mint említettük, nem adnak módot az ország területén átmenő vízijárművekre vonatkozó statisztikai adatok beszerzésére. Csak arról lehetett tehát szó, hogy a Révkapitányságok ellenőrzési tevékenysége közben beszerzett különféle adatainak megfelelő feldolgozása révén jussunk a kívánt forgalmi eredmények birtokába.

Víziúton külfölddel való kapcsolataink megfigyelésére szolgáló adatgyűjtés megszervezésén kívül egyidejűleg gondoskodás történt, a belforgalmi hajózási statisztika további kiépítéséről is. Ezt a célt szolgálja az ország belterületén lebonyolódó áruforgalomra, valamint a hajózási vállalatok és vasutak között fennálló átrakóforgalomra vonatkozólag megindított adatgyűjtés. E mellett továbbra is megmaradt a hazai hajózási vállalatokra nézve eddig is előírt adatok beszolgáltatásának kötelezettsége.

Összegezve az elmondottakat, a magyar hajózási statisztika keretében 1931--től kezdve a következő négy, egymástól teljesen különálló adatgyűjtés folyik:

1. a hazai hajózási vállalatok statisztikája.
2. belső áruforgalom statisztikája,
3. vasúti átrakóforgalmi statisztika és végül
4. külföldi viszonylatban közlekedő járművek statisztikája.

Sorra véve az egyes adatgyűjtéseket a *hazai hajózási vállalatok* évenként terjesztenek be egy kérdőívet, mely a társaságok helyzetének és forgalmi eredményeinek megítéléséhez szükséges kérdőpontokat tartalmazza. A kérdőívben elsősorban kimutatásra kerül a vállalatok járműveinek állománya, az állomások és javítóműhelyek száma, az áruforgalom alakulása, a vontatási célokra felhasznált tüzelőanyag mennyisége. Ezekon kívül tudakolja még a kérdőív a vállalatok személyzeti létszámát, az elért pénzügyi eredményeket, végül a forgalom közben előfordult balesetek.

A *belső áruforgalom* statisztikájához szükséges adatokat egyedül a Magyar Királyi Folyam- és Tengerhajózási r.-t. szolgáltatja havonként. Erre a társaságra van ugyanis bízva az ország területén áruforgalmat lebonyolító összes jelentősebb vállalatoknak az ügyvitele, úgyhogy ezen a réven számot tud adni az effajta forgalomnak körülbelül 80—90%-áról. A bejelentések kikötőnkint történnek s bennük az áruk csoportokba foglalva, feladás és érkezés szerint elkülönítve kerülnek kimutatásra, a rendeltetési, illetőleg származási ország megkülönböztetésével.

A hajózási vállalatok és vasutak között fennálló *átrakóforgalom* méreteinek megállapítására szolgáló adatok betérjesztése, az ebből a szempontból figyelembe veendő vasútállomások részéről szintén havonként eszközöltetik. Az ezen az úton begyűjtött adatok révén megállapítható a hajóról a vasútra, valamint a vasútról hajóra átrakott áruk neme, mennyisége, a szállításnál szereplő vízijárművek nemzetisége, valamint az áruforgalom iránya.

A *nemzetközi viszonylatban lebonyolódó hajózási forgalom* statisztikai felvételének végrehajtására a Révkapitányságoknál az ország határát átlépő vízijárművek által leadott érkezési és indulási jelentések állnak rendelkezésre. Ezek a jelentések a határt átlépő vízijárművek nemére (gőzös, motoros uszály stb.), az illető jármű nemzetiségére (lobogójára), valamint rakományára vonatkozólag tartalmaznak adatokat. A begyűjtött jelentési lapok adatainak összesítése tehát módot nyújt arra, hogy

a külföldi viszonylatban lebonyolódó forgalom méreteibe s annak részleteibe betekintést nyerhesünk. Vagyis a fentebb érintett részletezéssel számbavehetjük az ország területéről külföldre, továbbá a külföldi államokból belföldre irányuló, valamint az átmenő forgalmat, a szállításra került áruk nemének és mennyiségének, valamint az illető vizi-

járművek nemzetiségének megkülönböztetésével. Az adatok feldolgozása itt is havonként fog történni.

A hajózási statisztika az 1931. év elejétől kezdve a fentebb vázolt keretek között indult meg s ezzel remélhetőleg sikerült az ebben a tekintetben már évek óta érzett hiányokat kiküszöbölni.

V. J. dr.

© ÁRSTATISZTIKA ÉS PÉNZÜGY ©

Nemzetközi gabonaárak az 1929. és 1930. években.

Prix internationaux de céréales en 1929 et 1930.

Résumé. Ces dernières années, le froment a subi une baisse bien plus considérable à Budapest qu'à l'étranger. Tandis qu'à Chicago et à Winnipeg, le prix moyen en dépassait en 1929 et en 1930 respectivement de 4 et de 5% la cote de 1913, à la Bourse de Budapest il baissait à 23.61 pengős en 1929 et à 19.11 pengős en 1930, tombant fort au-dessous du prix moyen de 1913. Cette baisse est due surtout au fait que les prix de froment budapestois, qui se conformaient auparavant à la parité d'importation d'Autriche-Hongrie, suivent depuis la guerre les prix des pays exportateurs; c'est la principale cause de la situation particulièrement grave où se trouvent à présent les cultivateurs hongrois grevés de frais de production élevés.

Le seigle a baissé encore plus que le froment à Budapest, de sorte qu'en 1930, le prix moyen en était inférieur de 107% à celui de Berlin et de 29% à celui de Minneapolis.

★

Búza.

Az utolsó két esztendő gabonaárainak alakulása a nemzetközi piacokon minden tekintetben rendkívüli érdeklődésre tarthat számot. A gabonaárak példátlanul nagyarányú lemorzsolódása ebben az időszakban folyt le és különösen az 1930. év második fele mindig emlékezetes lesz a gabona áralakulásának történetében. A magyar búza ez év végén érte el eddig jegyzett legalacsonyabb árfolyamát. Nemcsak a háborút közvetlenül megelőző évek árainál, hanem az 1894/95. év emlékezetes árainál is alacsonyabbra süllyedt. A budapesti tőzsdén a legalacsonyabb búzaárat 1867 óta, amióta összehasonlításra min-

den tekintetben alkalmas adatokkal rendelkezünk, 1895 augusztusában jegyezték. Az akkori jegyzés 14.62 pengő mai értéknek felel meg, míg 1930 novemberében és decemberében a havi átlagok csak 14.15 pengőt mutatnak, tehát az előbbinél 3.2%-kal alacsonyabban. 1925-ben a búza évi átlagára a budapesti tőzsde jegyzései szerint még 36.90 pengő volt és 1926-ban és 1927-ben is 31 pengő felett állott. 1928-ban sem volt az áresökkenés az évi átlagok szerint nagyarányú (29.95 pengő), 1929-ben azonban a búza ára 23.61 pengőre, 1930-ban pedig — mindig évi átlagban — 19.11 pengőre csökkent. (Meg kell jegyezni, hogy az 1930. év árainál a boletta értéke természetesen nincs figyelembe véve. Ennek csak a magyar gazdasági élet szempontjából van jelentősége, nemzetközi összehasonlításoknál azonban figyelembe venni nem lehet.)

A magyar búza áralakulása a nagy világpiacok függvénye s Magyarország, mint búzát exportáló állam, feleslegével az importpiacokra van utalva. Saját termésünk jelentősége a világterméshez képest csekély — mult évi 20 millió métermázsás termésünk csak nem egészen 2%-át tette ki az Oroszországon kívüli világtermésnek — s a búza áralakulását a négy nagy tengerentúli exportállam (Egyesült Államok, Kanada, Argentína és Ausztrália) kiviteli feleslegének, valamint az importállamok fogyasztási szükségletének viszonya dönti el. A békeidőknek legnagyobb exportörje, Oroszország, a háború óta 1930-ban jelentkezik először nagyobb tételekkel a világpiacokon.

Kétségtelen, hogy a búza árdepresszióját nagyrészt az a körülmény idézte elő,

hogyan az utóbbi idők búzatermései jelentősen meghaladják a háborút megelőző évek termését. A búzával bevetett terület és a búzatermés mennyisége ugyanis 1926 óta 1929-ig a római nemzetközi mezőgazdasági intézet összeállítása szerint a következő volt:

	Bevetett terület millió há	Termés mennyisége millió m. mázsa
1909—1913 (átlag)	109·4	1.028·6
1926	122·2	1.168·7
1927	126·5	1.191·8
1928	126·0	1.272·0
1929	125·6	1.119·0

Az adatokban Oroszország adatai is bentfoglaltatnak. Az 1930. évi termésről az orosz adatok még nem állanak rendelkezésre és néhány kisjelentőségű állam adatai is hiányzanak, a többi 45 búzatermelő állam termését pedig 1.007·2 millió métermázsára teszi a római nemzetközi intézet, ami máris 81·4 millió métermázsával (8·8%) több, mint az Oroszországon kívüli terület 1929. évi egész termése.

Különösen jellemző az 1929. évi gyengébb eredmények után a tengerentúli nagy búzatermelő államok 1930. évi (illetőleg Ausztráliánál és Argentínánál 1930—31. évi) jó termése. Ezt nem ellensúlyozhatta az, hogy az európai államok termése (Oroszország nélkül) valamivel visszaesett, amit főleg a gyengén sikerült francia és olasz aratás idézett elő. A négy nagy tengerentúli exportállamnak, valamint Brit-Indiának 1928—1930. évi búzatermése az 1928. és 1929. évi végleges adatok és az 1930. évi becslés szerint a következő volt:

	1928	1929	1930
	millió métermázsára		
Am. Egy. Államok	249·0	220·2	272·2
Kanada	154·2	82·9	107·7
Argentina	83·7	44·2	73·9
Ausztrália	43·5	34·4	55·7
Brit-India	79·2	87·3	105·2

Ez az öt nagy termelő állam az utolsó adatok szerint 145·7 millió métermázsával többet termelt, mint egy évvel azelőtt és 212·9 métermázsával többet, mint amennyi az 1909—1913. évek átlagos termése volt. Az 1930. évi termés tehát ezekben az államokban 31·1%-kal volt magasabb, mint az előző évben és nem kevesebb, mint 53%-kal multa felül a háború előtti utolsó öt

év átlagos búzatermését. A békeévekhez viszonyított többlet körülbelül megfelel Oroszország egyévi egész búzatermésének. Ez már magában véve is kétségkívül jelentős mértékben magyarázatául szolgál az 1930. év példátlan mértékű áreséseinek. Oroszország termését 1928-ban 215·9 millió métermázsára, 1929-ben pedig 201·1 millió métermázsára becsülték.

Az 1926—1929. évek átlagos terméseredményei 15·5%-kal mulják felül az 1909—1913. évek átlagos terméseredményeit, az 1930. év kitünő termése pedig az arányt még növelni fogja.

Kétségtelen, hogy a gabona áralakulásának legfőbb tényezője elsősorban a termelés erőteljes növekedése, amihez járul azután az importszükséglet csökkenése a behozatalra utalt államok részéről és végül — különösen az 1930. év folyamán — az európai fogyasztóképesség csökkenése a kedvezőtlen gazdasági helyzet következtében.

Az északamerikai búza ára az elmúlt két esztendőben Csikágóban és Winnipegben a következő árváltozásokat mutatta:

	Csikágó Winter No. 2.		Winnipeg Manitoba I.	
	cent/60lbs	pengő/q	cent/60lbs	pengő/q
1929 I.	120 ⁵ / ₈	25·39	120 ³ / ₈	25·34
II.	127 ⁵ / ₈	26·87	127 ⁵ / ₈	26·87
III.	123 ⁷ / ₈	26·08	126 ⁷ / ₈	26·71
IV.	119 ³ / ₈	25·13	123	25·89
V.	110	23·16	113	23·79
VI.	112 ¹ / ₈	23·60	119 ⁵ / ₈	25·18
VII.	133 ⁵ / ₈	28·13	158 ⁷ / ₈	33·44
VIII.	131	27·58	159 ³ / ₈	33·55
IX.	130 ¹ / ₄	27·42	149 ⁷ / ₈	31·55
X.	125	26·31	141	29·68
XI.	123 ³ / ₈	25·97	134 ¹ / ₄	28·26
XII.	122 ³ / ₈	25·76	136 ³ / ₈	28·71
1930 I.	122 ¹ / ₈	25·71	129 ¹ / ₂	27·26
II.	115 ³ / ₄	24·37	117 ¹ / ₄	24·68
III.	106 ¹ / ₄	22·37	106 ⁵ / ₈	22·44
IV.	108	22·73	110 ¹ / ₂	23·26
V.	103 ³ / ₄	21·84	108 ³ / ₈	22·81
VI.	98 ³ / ₄	20·79	103 ⁵ / ₈	21·81
VII.	89	18·73	96	20·21
VIII.	89 ³ / ₄	18·89	92 ³ / ₄	19·52
IX.	83 ¹ / ₄	17·52	78	16·42
X.	79	16·63	73	15·37
XI.	74 ³ / ₄	15·73	64 ¹ / ₈	13·50
XII.	78 ⁵ / ₈	16·55	55 ¹ / ₈	11·60

E két fő exportpiac áralakulása jellemzően mutatja a helyzetet. Az 1929. év első felében az irányzat ingadozó volt, az 1928. év őszén megindult áremelkedés egészen februárig tartott. Ezt az emelkedést első-

sorban a kemény tél okozta, mely az őszi vetésekben jelentékeny károkat okozott s különösen Kanadából már ekkor igen rossz hírek érkeztek. A hausse kétségkívül még nagyobb és tartósabb lett volna, ha a déli félteke exportállamainak, Ausztráliának és Argentínának jó termése, mely ekkor került forgalomba, valamint Kanada és az Egyesült Államok nagy készletei nem ellensúlyozták volna a helyzetet. Így azután februártól májusig hirtelen gyors és elég nagyarányú áresés következett be. A csikágói jegyzés ekkor $127\frac{5}{8}$ -ról 110-re, a winnipegi pedig ugyancsak $127\frac{5}{8}$ -ról 113-ra esett. Júniusban azonban már érezte a hatását az amerikai tartós szárazság és mikor nyilvánvalóvá lett, hogy úgy Kanadában, mint az Egyesült Államokban jelentékenyen kisebb terméssel kell számolni, 1929 júliusában, vagyis az új termelési év kezdetén az árak hirtelen felszöktek. A júliusi átlag Csikágóban $133\frac{5}{8}$, Winnipegben pedig $158\frac{7}{8}$ -ra emelkedett. Különösen Kanadában (Winnipeg) volt az emelkedés nagyarányú, az augusztusi átlagos árszínvonal itt a júliust is felülmulta ($159\frac{3}{8}$) és rövid ideig $176\frac{5}{8}$ -dal is jegyezték a búzát, ami az 1913. évi átlagárnak csaknem pontosan kétszerese.

Ezek a magas árak azonban dacára annak, hogy az 1929. évi kanadai termés valóban több mint 70 millió métermázsával volt az előző évinél alacsonyabb, nem tartották magukat. Egyrészt azért, mert az Egyesült Államok termése a rossz hírekhez képest viszonylag mégis elég jól ütött ki, másrészt pedig az európai termés jól sikerült s a meglévő nagy készletek tovább nyomták a piacot, kétségkívül erősen érezte hatását a newyorki tőzsdének az 1929. év őszén bekövetkezett letörése is, mely az amerikai konjunktúra változásának szimptomája volt. 1929 augusztusában kezdődött meg a búzának némi — nagyon csekély mértékű — ingadozásokkal megszakított áresése, mely eltartott az 1930. év végéig. Oroszország fellépése, az óriási brit-indiai termés, mely ezt az egyébként importterületet exportképesé tette, valamint az európai exportállamok kétségbeesett erőfeszítése készleteik elhelyezésére, csak elősegítették ezt a folyamatot. Az áresés katasztrofális jellege mind nyilvánvalóbbá vált, különösen mikor kitűnt, hogy 1930-ban az 1928. évit megközelítő kivételesen nagy terméssel kell számolni.

Amerikában még az 1930. év elején megkezdődtek a kísérletek a búza árának valorizálására. A Federal Reserve Board által életre hívott „National Grain Corporation”, valamint a kanadai „Grain Stabilisation Corporation” fáradozásai azonban csak alig és átmenetileg érthettek el valami eredményt. Intervenciós vásárlásaik az áresést feltartani nem tudták.

Ezzel szemben az európai importállamok egy része — így különösen Németország és Olaszország — különböző rendszabályokkal elérte azt, hogy belföldi búzáraikat jelentékenyen a világparitás fölé emelték. Vámemelések játszották természetesen a legfőbb szerepet, az őrlésnél pedig a keverési kényszer. Berlin és Milánó búzárai az 1929. és 1930. években a következő változást mutatták:

		B e r l i n		M i l á n o	
		Márka	Pengő	Lira	Pengő
m é t e r m á z s á b a n					
1929	I.	20·90	28·42	134·75	44·92
	II.	21·52	29·27	137·50	45·83
	III.	22·31	30·34	136·90	45·63
	IV.	22·50	30·60	135·25	45·08
	V.	21·66	29·46	132·90	44·30
	VI.	21·75	29·58	131·83	43·94
	VII.	24·85	33·80	124·50	41·50
	VIII.	23·96	32·59	122·12	40·71
	IX.	22·66	30·82	123·00	41·00
	X.	23·11	31·43	129·25	43·08
	XI.	23·21	31·57	129·66	43·22
	XII.	24·17	32·87	133·33	44·44
1930	I.	24·59	33·44	136·00	45·33
	II.	23·30	31·69	132·50	44·17
	III.	24·12	32·80	130·75	43·58
	IV.	26·87	36·54	135·75	45·25
	V.	28·97	39·40	137·10	45·70
	VI.	30·22	41·10	142·00	47·33
	VII.	28·75	39·10	124·25	41·42
	VIII.	25·19	34·26	126·50	42·17
	IX.	23·92	32·53	124·50	41·50
	X.	22·74	30·93	119·10	39·70
	XI.	24·97	33·96	109·62	36·54
	XII.	24·70	33·59	103·00	34·33

Németország már 1929-ben kezdte a vámemeléseket, mikor ez év július 10-től kezdve a búzavámot 5 márkáról 6·50 márkára növelte és ugyanekkor elrendelte az őrlési kényszert, ami azt jelenti, hogy minden malom, mely külföldi búzát őröl, köteles időről-időre megállapított arányban belföldi búzát is őrölni. (A megállapított arány tényleg 40—50%.) Ez a lépés magában véve még nem volt túlságosan jelentős. 1930-ban azonban még energikusabb rendszabályokat léptettek életbe, úgy hogy a

búzavám végül is 15 márkára emelkedett. E rendszabályok következtében 1930 júniusáig a berlini búzaár 41·10 pengőre emelkedett és a későbbi áresések dacára is állandóan 30 pengő felett maradt. 1930 decemberében úgy a berlini, mint a milánói jegyzés mintegy háromszorosát tette a winnipeg-i 11·60 pengős jegyzésnek.

Indexszámokban kifejezve — az 1913. évi árakhoz viszonyítva — e két nagy exportpiac és importpiac áralakulása az 1930. év folyamán a következő volt:

	Csikágó	Winnipeg	Berlin	Milánó
	(1913. évi átlagárak = 100)			
1930 I.	132	147	125	153
II.	125	133	118	149
III.	115	121	123	147
IV.	117	126	137	153
V.	112	123	147	154
VI.	107	118	154	160
VII.	96	109	146	140
VIII.	97	105	128	142
IX.	90	89	122	140
X.	85	83	116	134
XI.	81	73	127	123
XII.	85	63	126	116

Látni a német rendszabályok hatását. A búza német indexe 1930 januárjában az 1929. évi kismértékű vámemelés dacára még alacsonyabb volt úgy a csikágói, mint a winnipeg-i indexnél. Mozgásuk azonban csakhamar ellentétes irányúvá vált és a német index júniusban 154-re emelkedett, míg a csikágói 107-re, a winnipeg-i pedig 118-ra csökkent. Úgy a német, mint az olasz búzaár jelentékenyen a paritás felett maradt, míg a csikágói búzaár már júliustól, a kanadai pedig szeptembertől kezdve annál alacsonyabbra süllyedt.

Ha már most a budapesti tőzsdei árakat szembeállítjuk a külföldi árjegyzésekkel, azt találjuk, hogy a magyar mezőgazdaság helyzete jelentékenyen kedvezőtlenebb volt. A búza budapesti ára ugyanis már az 1928. év utolsó hónapjában valamivel olcsóbb volt, mint az 1913. évi átlagár, 1929-ben és 1930-ban pedig a következő ingadozásokat mutatta (havi átlagokban): (L. a következő táblát.)

A magyar búza elértéktelenedése tehát sokkal nagyobb arányú volt, mint akár a többi európai államokban, akár a tengeren túl. Különösen figyelemreméltó, hogy a magyar búza gyorsabban és nagyobb mértékben esett a békeparitás alá, mint bárhol másutt. Nyilvánvaló, hogy itt speciális okoknak kellett közrejátszania.

Budapesti búzaárak			Budapesti búzaárak		
	P-ben	indexsz.-ban (1913 évi átlagár = 100)		P-ben	indexsz.-ban (1913 évi átlagár = 100)
1929 I.	24·25	94	1930 I.	23·53	91
II.	25·56	99	II.	23·25	90
III.	26·09	101	III.	21·38	83
IV.	25·62	100	IV.	21·64	84
V.	24·10	94	V.	21·54	84
VI.	21·70	84	VI.	22·05	86
VII.	23·70	92	VII.	19·27	75
VIII.	21·00	88	VIII.	17·76	69
IX.	21·00	88	IX.	15·52	60
X.	22·25	87	X.	15·10	59
XI.	22·14	86	XI.	14·15	55
XII.	22·75	88	XII.	14·15	55

A magyar búza 1913. évi átlagára 25·74 pengő volt, míg ugyanekkor a csikágói jegyzés 19·47-et, a winnipeg-i 18·52-t mutatott, Berlinben pedig 26·75 pengőbe és Milánóban 29·62 pengőbe került egy méter-mázsa búza ára. E szerint a magyar jegyzés jelentékenyen magasabb volt, mint az amerikai exportpiacoké és legközelebb állott a berlini jegyzéshez. 1913-ban a budapesti búzaár a csikágóit 32%-kal, a winnipegit pedig 39%-kal multa felül, míg a berlininek csak 4%-kal maradt alatta. 1930 decemberében viszont a budapesti ár 14·5%-kal volt alacsonyabb, mint a csikágói, és 58%-kal alacsonyabb, mint a mestereséges eszközökkel tartott berlini ár. Ha a budapesti árhoz a három pengős bolettát hozzászámítjuk, még mindig 49%-kal kisebb a magyar búza ára, mint a németé. Az eltolódás tehát a békeviszonyokhoz képest óriási.

Hogy ennek az eltolódásnak mi az oka, az kézenfekvő. 1913-ban a magyar búzatermelő 50 milliós fogyasztóterülettel rendelkezett s miután a monarchia már megszűnt búzaexportáló terület lenni, a belföldi ár az importparitáshoz állott közelebb, melyet a 6·50 aranykoronás vám szabályozott. Így tehát a magyar gazda a búzájáért azt az árat kapta, melyet az importáló államok fizettek a búzáért, s mely — mint láttuk — 30—40%-kal állott az északamerikai jegyzések felett. A monarchia feldarabolása ezt a helyzetet egy csapásra megszüntette s most, mikor a világon kétségtelenül észlelhetők a túltermelés tünetei, a magyar mezőgazdaság kétszeresen súlyos helyzetbe jutott. A magyar búzának ma késhegyig menő harcot kell vívnia régi természetes exportpiacaiért és dacára annak, hogy termelési költségei magasabbak, még azt az árat sem tudja gabonájáért megkapni, amit

az alacsonyabb termelési költségekkel dolgozó tengerentúli termelők elérhetnek s ha a bolettát is számítjuk, akkor is csak alig valamivel múlja felül a magyar búza ára a csikágóit.

A helyzet ma sokban hasonló a kilencvenes évek gazdasági helyzetéhez, amikor tulajdonképen első ízben szenvedte meg az európai mezőgazdaság a mindent lebíró tengerentúli versenyt. Akkor is, mint most, az egész európai termelés rentabilitását féltették, ami ellen az európai importállamok — Anglia kivételével, mely kenyérmagtermelését már régen feláldozta ipari és kereskedelmi érdekeinek — vámemeléssel védekeztek, akár csak most. Viszont láttuk azt is, — hogy a kilencvenes évek példájánál maradjunk — hogy egyetlen év rossz termése (1897) már elegendőnek bizonyult az irányzat teljes megváltoztatására, még pedig hosszú időre, úgy hogy csak most, három és fél évtized után állunk szemben ismét hasonlóan kiéleződött helyzettel. Érdekes viszont, hogy ma a helyzet nemcsak az európai termelés szempontjából súlyosabb az akkorinál, hanem az exportáló államok, különösen Amerika helyzete sem rózsás, amit azok az intézkedések mutatnak, melyeket az ottani termelők érdekében voltak kénytelenek megtenni. Ez azért van, mert az amerikai termelés kiterjesztése — főleg az Egyesült Államokban — már nemcsak külterjes módon, vagyis új területek bevonásával, hanem a termésátlag növelésével, vagyis a termelésnek belterjesebbé tételével történt. Ez utóbbi tényező pedig kétségkívül együtt jár a termelési költségek növekedésével s ha a kilencvenes évek alacsony árai az amerikai termelőket az akkori termelési viszonyok közt egy cseppet sem aggasztották, ma a helyzet ebből a szempontból is más.

Minden jel arra vall, hogy a mai válságos helyzet tartós nem lehet. Az egész világon uralkodó feszültségnek meg kell szűnie a kereslet és kínálat egyensúlybahelyeződésével. Hogy ennek mily módon kell végbemennie, az természetesen kérdéses. Még kérdésesebb, hogy hazánk kenyérmagtermelése mit várhat a jövőtől.

Magyarország speciális helyzetére már volt alkalmunk rámutatni. Nálunk a kilencvenes években a tengerentúli verseny azzal a következménnyel járt, hogy elvesztettük búzáknak (és lisztünknek) vámkülföldi piacait. Bármily kedvezőtlen jelenség volt is számunkra, hogy a pl. a szomszédos

Németországban is versenyképes, sőt főkéntben volt az amerikai búza a magyar búzával szemben, annál a — termelésük szempontjából — kedvező jelenségnél fogva, hogy a monarchia területe akkoriban kezdett átalakulni exportterületből importterületté, saját búzatermelésünket ez végeredményben nem érintette oly súlyosan, mint azt várni lehetett volna. Sőt — mint láttuk — az export megszűnése (a monarchiáé) biztosította a határokon belül a magasabb árszínvonalat.

A magyar búza ára az utóbbi évek átlagában Csikágóhoz, Winnipeghez és Berlinhez viszonyítva és összehasonlítva az 1913. év átlagáráival a következő volt:

	Budapest	Csikágó	Winnipeg	Berlin
	métermázsánként, pengőben			
1913	25.74	19.47	18.52	26.75
1926	31.51	32.66	31.50	36.43
1927	31.87	28.97	31.23	36.05
1928	29.95	27.63	28.42	31.80
1929	23.61	25.81	28.08	30.98
1930	19.11	20.15	19.90	34.94

Tisztán látni, hogy az utóbbi években a budapesti jegyzés a csikágóihoz és a winnipeghez igazodott és mindjobban eltávolodott a berlini jegyzéstől, melyhez pedig 1913-ban legközelebb állott. Ha a budapesti jegyzéseket 100-zal vesszük egyenlőnek, az arányszámok e négy piac árviszonyairól a következő képet adják:

	Budapest	Csikágó	Winnipeg	Berlin
	(Budapesti ár = 100)			
1913	100	76	72	104
1926	100	104	100	116
1927	100	91	98	113
1928	100	92	95	106
1929	100	109	119	131
1930	100	105	104	183

A felsoroltak között tehát az utolsó két év átlagos árai szerint a budapesti árak voltak a legalacsonyabbak, olcsóbbak voltak az amerikai áránál is. Berlinben pedig 1930-ban közel kétszer annyit fizettek a búzáért, mint Budapesten.

Az adatokból az is kitűnik, hogy az évi átlagok szerint egyedül a magyar búza volt az, melynek ára az 1929. és 1930. évek átlagos árai szerint is az 1913. évi paritás alá süllyedt, míg az amerikai árak még 1930-ban is 4—5%-kal felette állottak.

Rozs.

A rozs ára a világpiacokon kisebb jelentőségű szerepet játszik, mint a búza ára s magyar szempontból sem vetekedhetik jelentőségében a búza árával. A rozs a búzával együtt alkotja a kenyérmagvak csoportját s ára a búzáéval rendszerint szoros kapcsolatban alakul, mert egyik a másik pótlására felhasználható. A rozs ár alakulásánál azonban már befolyással bírhatnak a tulajdonképeni takarmánygabona (árpa, zab, tengeri) árviszonyai, miután a rozstot takarmányozási célra is használják s így az utóbbiaknál mutatkozó hiányok pótlására is alkalmas. Így a rozs árvonala korántsem azonos a búza árvonalaival, sőt ellentétes irányú változások is észlelhetők, melyek gyakran alaposan változtatják kettőjük árviszonyának képét.

A rozs árának alakulása az utolsó két évben Budapesten, Berlinben és Minneapoliban (Egyesült Államok) a következő volt:

	Budapest	Berlin	Mineapolis
	métermázsánként pengőben		
1929 I.	22·11	27·96	23·44
II.	22·96	28·07	24·57
III.	23·58	28·08	23·67
IV.	22·60	28·21	21·24
V.	20·28	26·36	20—
VI.	17·06	26—	19·61
VII.	18·56	27·16	23·89
VIII.	17·28	26·04	22·74
IX.	16·05	25·17	22·29
X.	15·86	24·30	21·81
XI.	14·83	23·15	21·19
XII.	15·08	23·11	21·92
1930 I.	14·53	21·87	19·92
II.	12·39	21·86	17·58
III.	11·36	19·92	14·82
IV.	11·19	22·58	16·03
V.	10·90	22·96	14·93
VI.	11·19	23·73	12·76
VII.	11·55	23·38	12·17
VIII.	10·88	22·77	13·38
IX.	8·90	23·49	11·95
X.	8·23	20·09	11·13
XI.	7·96	20·67	9·64
XII.	8·79	21·07	10·03

A rozs nemzetközi ár alakulásánál nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy dacára a legnagyobb rozstermelőnek, Oroszországnak a világversenyből való kiválásával — Oroszország rozstermelése az 1909—1913. évek átlaga szerint 189 millió métermázsá volt — a rozstermelésnek a búzáéhoz hasonló kiterjesztése a háborús és a háború utáni évek alatt nem következett be. A vi-

lágtermés — Oroszországot nem számítva — az 1926—1930. években egyszer sem érte el a háború előtti átlagot, amint hogy a rozssal bevetett terület is csökkenést mutat. Igaz, hogy ezzel szemben az orosz adatok a termelés növekedését mutatják.

A rozs áresése a budapesti árak szerint jelentékenyen nagyobb arányú volt e két év alatt, mint a búzáé, hiszen az 1929. év elején még 23 pengő körül jegyezték, 1930 novemberében pedig a havi átlagár sem érte el a 8 pengőt. Igaz, hogy a rozs világpiaci ára az 1929. év elején viszonylagosan is magas volt, az előző évi termés silány minősége miatt. Az 1913. évi árakat 100-zal véve egyenlőnek, a rozs árának alakulását az indexszámok e három főpiacon a következők mutatják:

	Budapest	Berlin	Minneapolis
	1913. évi árak = 100		
1929 I.	107	124	184
II.	111	124	193
III.	114	124	186
IV.	110	125	166
V.	98	117	157
VI.	83	115	154
VII.	90	120	187
VIII.	84	115	178
IX.	78	111	175
X.	77	108	171
XI.	72	102	166
XII.	73	102	172
1930 I.	71	97	156
II.	60	97	138
III.	55	88	116
IV.	54	100	126
V.	53	102	117
VI.	54	105	100
VII.	56	103	95
VIII.	53	101	105
IX.	43	104	94
X.	40	89	87
XI.	39	92	76
XII.	43	93	79

Ha a rozsnak a háború előtti árakhoz viszonyított arányát tekintjük, a búzáétól lényegesen eltérő képet kapunk. Még inkább megfelel a búza árvonalának a minneapolisí ár, mely az 1929. év magas árai után 1930-ban körülbelül a búza árához símult. Meglepő a budapesti árak óriási esése, a csökkenés az 1913. évihez képest az 1930. év végén 60% körül jár, sőt novemberben 61%-ot ért el — a legalacsonyabb rozs ár ez, mióta csak feljegyzéseink vannak. A német ár alakulás érdekében Németországban, hol a rozs úgy a nemzeti termelés, mint a fogyasztás szempontjából a búzáénál nagyobb jelentőséggel bír, a

rozsánál is hasonló intézkedések történtek, mint azt a búzánál láttuk. Itt sem sikerült azonban az árzuhanást oly mértékben megakadályozni, mint a búzánál, amint az kitűnik az 1930. év utolsó hónapjainak áralakulásából, mikor a rozs német indexe októberben 89-re, novemberben 92-re, decemberben pedig 93-ra süllyedt.

Hogy magyar szempontból a rozs áralakulásánál is hasonló jelenségeket észlelünk, mint a búzánál, arra már abból is következtethetünk, hogy a rozs áresése mily nagy arányban multa felül a német és az amerikai árak süllyedését. Tisztán előttünk áll azonban a helyzet, ha az 1913. év átlagárait e három piacon összehasonlítjuk az utóbbi évek átlagáiraival. Volt ugyanis a rozs ára 1913-ban és az 1926—1930. években:

	Budapest	Berlin	Minneapolis
	métermázsánként pengőben		
1913	20·60	22·59	12·76
1926	20·09	25·89	20·68
1927	27·85	33·84	22·46
1928	27·33	32·48	24·34
1929	18·85	26·15	22·06
1930	10·66	22·03	13·70

S ha a budapesti árakat 100-zal véve egyenlőnek, a három piac áralakulásának egymáshoz való viszonyát indexszámokkal fejezzük ki, a következő képet kapjuk:

	Budapest	Berlin	Minneapolis
	budapesti árak = 100		
1913	100	110	62
1926	100	129	103
1927	100	122	81
1928	100	119	89
1929	100	139	117
1930	100	207	129

1913-ban a budapesti és a berlini rozsárak között csak 10%-os különbség állott fenn, az amerikai rozs pedig Minneapolisban 38%-kal volt olcsóbb, mint Budapesten a magyar rozs. Az utóbbi években a helyzet a búzáéhoz hasonlóan változott és a magyar rozs ára az amerikaihoz közeledett, a némettől pedig távolodott. Ezt a folyamatot a magyar rozs 1927. és 1928. évi aránylag kedvező áralakulása sem tudta megakasztani, az 1929. és 1930. években pedig az árhelyzet itt még jobban kiéleződött, mint a búzánál. Ha Berlinben a rozs

átlagos ára több mint kétszerese a budapesti áraknak, az még megmagyarázható az ottani energikus intézkedésekkel, melyek a rozs belföldi (németországi) árát a világpiacon áráktól jóformán függetlenítették, nehezen magyarázható azonban már az, hogy a minneapolis évi átlagos ár is 1929-ben 17%-kal, 1930-ban pedig 29%-kal, tehát közel harmadával magasabb a budapesti áránál.

Árpa.

Az árpának a sörfőzés és a takarmányozás szempontjából van jelentősége. Kétségtelenül az utóbbi a jelentősebb. Az árpánál a déli félteke államainak termelése nem játszik jelentősebb szerepet, akárcsak a rozsánál. A legnagyobb termelő Oroszország, melynek termelése azonban a háború előttihez képest erősen visszaesett. Az Egyesült Államok különösen 1928-tól kezdve növelték árpatermelésüket, ez évben az árpával bevetett terület ebben az államban az 1927. évi 3·8 millió hektárról 5·1 millió hektárra, a termés mennyisége pedig 57·9 millió métermázsáról 77·8 millió métermázsára emelkedett. 1927-ben és 1928-ban az amerikai termés mennyisége az orosz termést is felülmulta már, mely e két évben csak gyenge eredményt adott. Az 1930. évben az árpa az előző két évhez hasonló magasságú termést adott. Az 1909/1913. évek átlagos terméseredményeihez viszonyítva, tulajdonképpen csak 1928-tól kezdődőleg látunk többletet, nyilván a mindenütt jó terméseredményekkel és az amerikai termelés kiterjesztésével kapcsolatosan. Az 1929. évi világtermés 430 millió métermázsát tett ki, melyből 73·5 millió (17·1%) esett Oroszországra, mely a háború előtti öt év átlaga szerint a világtermésnek még 23·8%-át mondhatta a magáénak.

A magyar export szempontjából az árpa a kenyérmagvakhoz képest alárendelt jelentőséggel bír, az 1930. évben a kivitt mennyiség nem érte el a félmillió métermázsát. A nemzetközi piacon a legnagyobb fogyasztó Németország, azután Anglia, majd Belgium és Hollandia. Az árpa áralakulása a főbb nemzetközi piacokon az 1929. és 1930. évben a következő volt: (L. a következő táblát.)

Az árpa ára 1913-ban Budapesten 18·59 pengő, Winnipegben 12·11 pengő, Berlinben pedig 24·18 pengő volt. Látni, hogy a magyar ár nem áll oly közel a német árhoz, mint a kenyérmagvaknál, ami nyilván

	Csikágó	Winnipeg	Berlin	Budapest
	(métermázsánként pengőben)			
1929 I.	15·52	18·06	26·68	25·06
II.	15·85	19·11	26·82	25·58
III.	15—	18·38	26·79	26·41
IV.	14·34	18·02	26·79	26·49
V.	14·01	16·58	25·81	25·70
VI.	14·21	17·86	24·58	21·70
VII.	16·77	20·65	25·15	19·77
VIII.	14·44	19·63	28·02	18·22
IX.	16·44	18·38	25·58	16·69
X.	15·85	17·04	24·41	16·13
XI.	16·25	15·92	23·61	16·02
XII.	16·38	14·87	23·39	16·15
1930 I.	16·08	13·39	21·88	16·15
II.	15·79	12·17	19·61	15·86
III.	14·93	10·95	19·99	14·49
IV.	15·13	11·84	24·82	14·26
V.	14·04	10·89	24·14	14·48
VI.	13·02	9·27	23·83	14·75
VII.	12·63	9·24	24·67	13·92
VIII.	13·88	9·31	25·80	15·40
IX.	—	7·50	25·38	13·39
X.	12·69	6·81	23·46	12·94
XI.	11·91	5·89	23·87	13·07
XII.	12·23	5·99	26·06	13·43

arra vezetendő vissza, hogy árpa tekintetében a monarchia a háborút közvetlenül megelőző évek tekintetében is még exportterület volt. A budapesti ár körülbelül a winniepei és a berlini árak középarányosának tekinthető.

Zab.

A zabnál is az Amerikai Egyesült Államok és Oroszország a legfőbb termelők, hozzájuk csatlakozik Németország és Franciaország. Az amerikai termelés csak igen kis fejlődést mutat, Oroszország azonban az 1928. és 1929. évi adatok szerint állítólag 30—32 millió métermázsával növelte termését az 1909/1913. évek átlagához viszonyítva, a bevetett terület egyidejű növekedése mellett. Amerikában újabban a zabbal bevetett terület csökkenik, nyilván az automobilizálódással kapcsolatosan.

A nemzetközi kereskedelemben a zab szerepe az összes többi gabonafajokhoz képest csak alárendelt. Áralakulása a főbb nemzetközi piacokon és Budapesten a következő volt:

	Csikágó	Berlin	Budapest
	(métermázsánként, pengőben)		
1929 I.	20·89	27·39	24·83
II.	21·13	27·61	25·86
III.	20—	27·47	26·13
IV.	19·56	27·64	26·22
V.	18·33	26·18	24·33
VI.	18·37	24·96	19·49
VII.	19·06	25·65	18·87
VIII.	18·18	23·76	17·97
IX.	19·85	23·27	15·61
X.	18·92	23·51	16·05
XI.	18·42	21·81	15·22
XII.	18·23	20·81	14·75
1930 I.	18·08	19·16	14·15
II.	17·64	17·42	14·11
III.	17·34	17·56	13·38
IV.	17·54	22·40	13·44
V.	16·80	21·45	13·11
VI.	15·57	20·52	13·79
VII.	14·48	23·28	16·66
VIII.	15·86	25·68	18·14
IX.	15·22	22·59	15·70
X.	14·43	20·26	16·52
XI.	13·30	19·58	16·80
XII.	13·55	19·39	18·83

A zab ára Magyarországon nem függ annyira a nemzetközi piacoktól, mint a többi gabonafajtáké, ezt mutatja különösen az 1930. év áralakulása, mely sokszor egészen eltérő irányzatú áralakulásokat hozott létre és amely nálunk 18·83 pengős zabárakat mutat decemberben, holott akkor az amerikai árak is csökkenőben voltak és a támogatott német árak is csak 19·39 pengős árszínvonalat tudtak felmutatni.

1913-ban a zab ára Budapesten 22·01 pengő volt, Csikágóban 15·57 pengő, Berlinben pedig 23·59 pengő volt. Figyelemre méltó, hogy a zabárak Berlinben is hosszú idő óta a békeparitás alatt állanak.

Szőnyi Gyula dr.

Könyvismertetések.

Chronique de livres.

Illyefalvi I. Lajos dr.: A munkások szociális és gazdasági viszonyai Budapesten.

Louis I. Illyefalvi: Les conditions sociales et économiques des ouvriers à Budapest.

Kiadja Budapest székesfőváros Statisztikai Hivatala.
Publié par le Bureau de Statistique de la Ville
Budapest 38*+ 1143 l. — pages.

Résumé. *Ce fort volume renseigne en hongrois et en allemand le lecteur sur la situation sociale, économique et intellectuelle des ouvriers de Budapest. On y trouve les résultats de deux enquêtes exécutées naguère à ce sujet, ainsi que les données précédemment recueillies. Soigneusement présenté, offrant une documentation complète, l'ouvrage rendra de bons services tant au point de vue scientifique que pratique.*

Az a bizonyára soha többé meg nem ismétlődő tempójú industrializálódás, mely Budapestre koncentráltá úgyszólván az országnak vidéki telephelyhez nem kötött majd minden iparát s amely, míg nagyra növelte a főváros népességét, annyira felduzzasztotta benne az iparosodás idevonzott munkásságot, hogy ma a főváros társadalmi piramisán ez az osztály foglalja el a legszélesebb alapot. A munkásságnak ezen számbeli túlsúlya folytán a munkáskérdés nemcsak állandó aktualitást jelent a közigazgatás számára, de társadalmi erejüknek állandó növekedése a szociálpolitikának is állandó programjává teszi a társadalmi problémáikról való gondoskodást a szociális béke és a termelési rend érdekében. A munkáskérdéssel kapcsolatban a közigazgatás bármely mezején felmerülő feladatok megoldása azonban csak akkor tarthat számot igazi sikerre, ha az intéző helyi vagy központi igazgatás a munkásság való viszonyainak ismereteire építheti e kérdéssel kapcsolatos célkitűzéseit. E célkitűzéseknek igyekezett a székesfőváros statisztikai hivatala reális alapot teremteni azokkal a statisztikai felvételekkel, amelyeket a budapesti munkásság gazdasági és szociális helyzetének feltárása céljából érdekképviselőik támogatásával 1929 decemberében és 1930 májusában végrehajtott. E felvétel feldolgozásának eredményeit tartalmazza egyéb más, a munkásság viszonyairól rendelkezésre álló adatokkal együtt a jelen kötet, mely méltó követője azoknak a munkáknak, melyet a főváros statisztikai

hivatala Budapest társadalmának egyes rétegeiről a közelmúltban megjelentetett.

E felvételek ugyan nem terjedtek ki a munkásság egészére — valószínűleg költség- s munkakímélés miatt — s így csupán egy-egy részfelvétel eredményeit kapjuk a kötetben, de miután az adatgyűjtés körébe a munkásságnak mégis elég jelentős tömegei vonattak be s főként, mert ez a legmesszebb menő részletességgel történt, a kötet tartalmazta anyag elfogadhatóan reprezentálja a főváros munkásságának szociális és gazdasági viszonyait.

A két állapotfelvétel eredményeit a munka II. és III. része tárgyalja, az előbbi a munkásság gazdasági és szociális viszonyait az 1929. december 15-i felvétel alapján, míg az utóbbi az iparostanoncok társadalmi és gazdasági viszonyaiba enged betekintést az 1930. május 24-i állapotnak megfelelően. E részeknek mintegy bevezetőjeként a munka I. része a főváros munkás társadalmának fejlődését ismerteti a századforduló óta. E részben van összegyűjtve mindaz, amit a munkásság személyi viszonyairól a 3 utolsó népszámlálás feltárt, továbbá a munkásság népesedési mozgalmáról, lakásviszonyairól ismert újabb adatok is; itt találhatunk adatokat a gyáripari munkásság számáról, majd az egész munkásságra vonatkozólag a munkateljesítményről, a munkaidő alakulásáról, a kereseti és bérviszonyokról, munkaháztartási számadásokról és ezekkel kapcsolatban az élelmiszer és közszükségleti cikkek áralakulásáról, itt vannak összegyűjtve még a munkaközvetítésről, a munkanélküliségről és munkaviszállyokról rendelkezésre álló adatok is, itt találjuk meg a munkásság közegészségügyi viszonyaira és intézményeire, a munkásszervezetekre, egyesületekre és intézményekre vonatkozó újabb adatokat is, itt nyer ismertetést a munkásság adózása, az albérlésben és ágybérlésben lakó munkásság szociális helyzete és végül egyéb, a munkástársadalomra jellemző fontos adatok mellett itt közöltetnek egy külön fejezetben a háztartási alkalmazottak 1927. évi szociális és gazdasági helyzetét feltáró adatok is.

A kötetnek a nagyobbik felét elfoglalja ez a rész, mely mint tartalmának vázlatos felsorolásából is látható, valóságos tárháza mindazoknak az adatoknak, melyek Budapest munkásságára jellemzőek s melyek korábbi adatgyűjtések nyomán rendelkezésre állhattak s egy gondos, rendező munka révén összegyűjthetőek voltak. Az ezt követő II. rész tartalmazza a munkásság szociális és gazdasági viszo-

nyait tudakoló 1929. december 15-i felvétel eredményeit. Nem tudható még, hogy e felvételt egy év múlva követő népszámlálás milyen számú munkásságot talált a főváros területén, de hihető az 1920. évből ismert számuk alapján, hogy a felvétel kereteibe bevont 102.566 munkás a főváros összes munkásságának 40%-át jóval meghaladja s így a megfigyeltekről napfényre hozott adatok bátran tarthatók az egész fővárosi munkásságra jellemzőknek. Származásukat, személyi, családi, lakás- és egészségügyi viszonyaikat feltáró adatok tömegei követik itt egymást, majd a képzettségükre, az alkalmazásuk minőségére és a végzett munkájukra, a bér-, kereseti és vagyoni viszonyaikra vonatkozólag találunk tájékoztatást s végül a kulturális és egyesületi életükbe nyerhetünk betekintést mindenütt külön a férfiakra és nőkre, családi állapot és a családtagok száma szerint.

Néhányat a rendkívül érdekes adatok közül ideiktatunk. A megfigyelt 102.566 munkás között 29.754 volt a nő; jellemző, hogy a számbavett munkásoknak $\frac{1}{3}$ része sem volt budapesti születésű (29.092), Pest megyéből (23.800), Fejérből (3.781) és Jász-Nagy-Kunból (3.108) rekrutálódott túlnyomó részük a felvétel szerint. Említésre méltó, hogy a nőtlen, hajadon munkások közül 13.144 (12·8%) idegeneknél lakó, 26.374 (25·7%) családjánál lakó és 2.237 (2·2%) főbérő vagy háztulajdonos; a nősférjesek között 22.639-nek (22·1%) van kereső családtagja, és 32.402-nek (31·7%) nincs. 67.508 lakik közülük Budapest területén és 34.851 a környéken (207 ismeretlen helyen). Különös érdeklődésre tarthat számot az atya foglalkozása szerinti megoszlásuk is. 28.465-nek volt az atyja ipari önálló, 21.139-é földműves (valószínűleg törpebirtokos, mert a kisbirtokos, mezőgazdasági cseléd és munkás leszarmazottak külön ki vannak mutatva), 11.378-é ipari segéd, 6.054-é gyári munkás, 5.725-é napszámos, a többié pedig egyéb foglalkozású. 73.928 közülük róm. kat., 14.482 ref., 5.982 izr., 5.811 ág ev.; 93.057 vallotta magát magyarnak, 5.985 németnek, 1.631 tótnak. A munkásság lakásviszonyaira vet fényt a felvételnek az az eredménye, mely szerint 39·2%-nak van főbérlete, 31·1% főbérő családtagja, 13·8% albérő, 5·7% háztulajdonos és 5% ágybérő. A 15.124 főnyi albérőnek 11·6%-a lakik egyedül egy szobában, 22·7%-a másod-, 17·9%-a harmad-, 12·5%-a negyed-, 7·4%-a ötöd-, 4·4%-a hatod-, 2·1%-a heted-, 1·3%-a nyolcad-, 0·5%-a kilenced és 0·8%-a tizedmagával (18·8% ismeretlen). Az egészségügyüket ismertető fejezetből megemlíjtük, hogy 14.805-en sportolnak és 2.632-en szenvednek testi fogyatkozásban. Szeszeseitelt a férfiak közül 57.145, a nők közül 28.890, összesen tehát 86.035-en nem fogyasztanak, de csak összesen 49.142-en nem dohányoznak. Az adatot szolgáltatott munkásság

56·1%-a dolgozott gyárban, 20·2%-a műhelyben, 0·4%-a otthon a lakásán, 21·7%-a egyéb helyen, 1·6%-a ismeretlen helyen. Csak nappali munkaidőben dolgozott 86.624, csak éjjel 1.717 és vegyesen 12.101, túlórája az utolsó 4 hétben 89.844-nek nem volt. Meglepő, hogy 5·7%-uk a felvétel idején heti 73 óránál még mindig többet dolgozott és hogy 78%-uknak nem volt fizetési szabadságideje. Legnagyobb érdeklődésre tarthatnak számot a bér-, kereseti és vagyoni viszonyaikat tárgyaló fejezetek. Ezekből tűnik ki, hogy a megkérdezett munkásság 16·5%-a dolgozik akkordbérben vagy darabszámban, 50·3%-a órabérben, 9·4%-a napszámban, 19·9%-a heti- és 1·7%-a havibérben. Az 51.583 főnyi órabéres munkás közül 5.167-nek (10·1%) az órára nem haladta meg a 30 fillért, 22.907-é (44·4%) 31—60, 18.851-é (36·6%) 61—110, 2.816-é (5·4%) 111—160, 160-é (0·3%) 161—220 fillér között mozgott és csak 15-nek volt az órára 221 filléren felül. A 9.663 főnyi napszámbéres közül 4.843-nak (50·1%) a napszáma nem haladta meg a 4 pengőt s a 16.876 akkordbéres munkás közül 10.161-nek (60·3%) a heti keresete nem volt nagyobb 25 pengőnél, sőt az utóbbiak közül 2.743-an (16·2%) voltak olyanok, kiknek 4 heti keresete nem haladta meg a 60 pengőt. A megfigyelt munkások közül 6.158-nak van háza és 1.401-nek házrésze. Érdeklődésre érdemesek a felvételnek a munkások kulturális és egyesületi életéről közzétett adatai is, melyekből megtudjuk, hogy a vizsgálat körébe bevont munkásságból csak 52.438 volt valamely egyesületnek tagja s közülük csak 33.949-en olvastak napilapot állandóan, könyvtárt pedig mindössze 8.168-an látogattak, de ez utóbbiaknál a vendéglőbe és kávéházba járók száma sem sokkal több: 8.745.

Ezekkel a kiragadott adatokkal csak körvonalozni akartuk azt a fontos és értékes, hatalmas anyagot, melyet az 1929. december 15-i felvétel a fővárosi munkásság szociális, gazdasági és kulturális viszonyairól feltárt.

Hasonlóan érdekes és hasznos a munka III. befejező része is, mely az 1930. évi május 24-i felvétel alapján ugyancsak alapos részletességgel számol be a fővárosi iparostanoncok személyi, társadalmi és gazdasági viszonyairól.

A külsejében is csinos, terjedelmében hatalmas munkában táblázatok formájában valóban megtalálható mindaz, ami a főváros munkásságával kapcsolatban a közigazgatást, a szociálpolitikát és a nyilvánosságot érdekelheti és bátran mondható, hogy e nemzetközi viszonylatban is páratlan munkával a fővárosi stat. hivatal azt a kitűzött célját, hogy a fővárosi munkásság viszonyairól megbízható képet adjon, a legteljesebb mértékben elérte.

A magyarselyemtenyésztés 250 éves multjából.

Du passé de 250 années de la production hongroise de la soie.

Összeállította: *Fent* István m. kir. selyemtenyésztési főfelügyelő. Kiadja: 50 éves fennállása évfordulóján a m. kir. földművelésügyi minisztérium országos selyemtenyésztési felügyelősége. Budapest, 1930. 255 l. — pages.

Présenté par Etienne Fent. Publié, à l'occasion de son 50e anniversaire, par le service d'inspection de la production de la soie du ministère r. h. de l'Agriculture.

Résumé. Ce volume nous renseigne en détail sur le passé et sur le présent de la production de la soie en Hongrie, exposant les résultats considérables des efforts déployés, dans l'intérêt de la sériciculture, par Marie-Thérèse, le comte Etienne Széchenyi, Etienne Bezerédj et Paul Bezerédj. On trouve dans l'ouvrage une large documentation statistique présentant en détail les chiffres de 1880 à 1929.

★

A szántóföldi termelés termelvényeinek újabban mindinkább érezhető erős árcsökkenése a gazdákat egyéb mezőgazdasági termelési lehetőségek kutatására kényszerítik. A kínálkozó sok lehetőség közül főleg kiscgazdáknak egyik legkönnyebben megszerzhető jövedelme a selyemhernyótenyésztés. Ezt a kisebb gazdasági ágat, mint az előttünk fekvő kötet adataiból láthatjuk, hazánkban immár két és fél évszázad óta üzik. Ezalatt a hosszú időszak alatt voltak olyan periódusok (Mária Terézia uralkodása alatt, I. Ferenc uralkodása elején és a világháború előtti harminc esztendő alatt), amikor hazai selyemtermelésünk szépen fellendült. Jöttek viszont olyan ellenkező végletek, főleg hosszabb háborúk után, amikor ez a szépen megalapozott termelési ág jóformán semmivé zsugorodott össze.

Fent István alapos kútforrástanulmányozás után tárgykörének lelkes szeretetével ismerteti hazánk selyemtenyésztésének történetét. Különösen élénk színekkel ecseteli Széchenyi kezdeményező működését, a megfelelő eredmények számtalan akadályát, a legnagyobb magyar csüggedhetetlen propagandamunkáját és a lassan és nehezen mutatkozó sikereket. A szerző igen részletesen tárgyalja a két Bezerédj működését, Bezerédj István, Széchenyi fő segítőtársa egy emberéleten át folytonos agitálásával, nagy anyagi áldozatok hozásával az ügyet olyan mederbe tereli, hogy aztán unokaöccse, Bezerédj Pál, több mint harmincévi céltudatos munka után az eredményeket is láthatta. Sajnos, a világháború kitörése ezt a nagy áldozatok árán kiharcolt eredményt egy-kettőre halomba döntötte. A trianoni békeszerződés a szerző számítása szerint csak a selyemtenyésztés terén több mint 11 millió aranykorona értéket juttatott az utódállamoknak, ez a

hatalmas összeg háromnegyed részben Jugoszláviának jutott.

A szerző a selyemtenyésztés jelenlegi helyzetét nem találja vigasztalannak, az utolsó pár év alatt az eperfák ültetése elég jó ütemben halad, a selyemtenyésztéssel foglalkozó családok száma szépen emelkedik, valamint az egyes családok átlagos keresete is emelkedő tendenciát mutat.

A kötet végén *Fent* István érdekes statisztikai összeállításokat közöl, bemutatja selyemtenyésztésünk fejlődését 1880-tól 1929-ig. Az adatokból kiemeljük, hogy míg 1922-ben a termelt selyemgubó össz mennyisége csak 351.536 kg volt, addig ez a mennyiség 1928-ban már 435.692 kg volt, sőt 1929-ben elérte az 524.013 kilogrammot. A fejlődés itt nem állott meg, mert 1930-ban 771.000 kg volt a selyemgubótermés, tehát 47%-kal több, mint az előző évben.

Tájékoztat az eperfák számának alakulásáról is, összeállítása szerint az 1880—1929. évek folyamán 9,601.006 eperfát ültettek ki végleges helyre az ország területén. Ezzel kapcsolatban felemlítjük, hogy a kötet tartalmaz a lombosított eperfák számára vonatkozólag a soproni kereskedelmi és iparkamara összeírása eredményeképpen 1864. évből vármegyénként részletezett adatokat. Összehasonlítás céljából minden kommentár elhagyásával melléállítjuk az 1929. évi gyümölcsfafelvétel vonatkozó adatait.

	Vármegye	
	1864	1929
Baranya	79.257	76.517
Győr	42.490	19.647
Moson	8.860	
Somogy	6.330	67.337
Sopron	99.000	24.858
Tolna	289.200	81.689
Vas	8.200	33.139
Veszprém	4.300	22.525
Zala	16.400	42.815

Beszámol a kötet továbbá a selyemtenyésztés vármegyék szerint részletezett eredményeiről, végül kimutatja ugyancsak vármegyék szerint az 1929. évben legtöbb gubót termelt tíz selyemtenyésztő keresetét. Érdekes, hogy a rekordot nem gazdaember, hanem egy nagymágócsi (Csongrád vm.) kereskedő tartja 837 pengő 84 filléres bevétellel.

Fent István munkája mint olvasmány is igen élvezetes; szakszerűsége és nagy tárgyszeretete pedig ennek a szépjövőjű gazdasági ágának propagálására kétségen kívül alkalmassá teszi e kötetet.

S. I.

Giovanni Ferrari: La ricchezza privata della provincia di Vicenza.

Scuola di scienze politiche e sociali della r. università di Padova: La ricchezza privata delle provincie delle tre Venezie. Volume I. Padova, Casa editrice Dr A. Milani 433 l. — pages.

A terjedelmes tanulmány az olaszországi Vicenza tartomány „magánvagyonát” veszi számba, értve e vagyon alatt a magánosok, jogi személyek, stb. javainak összességét.

A könyv első kötete egy sorozatnak; a három veneziai tartomány mindegyikéről hasonló monográfia készül. Ezekben a tartományokban e vizsgálódásoknak különös jelentőséget ad, hogy részben a háború által sújtott, illetve „megváltott” területekről van szó.

Míg a nemzeti vagyon már számos országban kutatás tárgya volt, ez a munka valószínűleg első kísérlet csupán egy országterületrész vagyonának értékelésére. Ezért a könyv figyelmet érdemel módszertani szempontból is. E vonatkozásban itt csak azt említjük meg, hogy a mű a nemzeti vagyon kiszámításánál követett módszerekhez hasonlóan tagolja a javak kategóriáit. Bizonyos eltérések a dolog természetéből folynak, pl., hogy az ingó és ingatlanjavak mellett a nemzeti vagyon leltározásánál szerepeltetni szokott harmadik főcsoport, a külfölddel szembeni követeléseké, itt nem szerepel, illetve a külföldet a tartományon kívüli összes terület helyettesíti. A mű vagyonsorozatjai: föld, állatállomány, bányászat, épületek, ipar és kereskedelem javai, mezőgazdasági készletek és felszerelések, bútor és ruházat stb., értéktárgyak, közlekedési eszközök, kötelmek, betétek, pénz.

A számítások és becslések végső eredménye szerint Vicenza összes bruttó vagyona 1928-ban 7.216 millió lira volt. Ha ebből a vagyonból a 407 millió lirát tevő tartozást levonjuk, tiszta vagyonként 6.810 millió lirát kapunk. A bruttó vagyonban az ingatlanok 45,5, az ingók 54,5%-ot képviselnek. Egy lélekre 12.396 lira vagyon jut. Mortara 1928-ra egész Olaszország nemzeti vagyonát 450 milliárd lirában állapította meg, Vicenza tartomány vagyona tehát az egész nemzeti vagyon 1,5%-át teszi. (Figyelembe kell venni, hogy a „provincia” elnevezés, amit tartomány szóval fordítunk, aránylag nem nagy terület, egy kisebb magyar vármegyének felel meg. Olaszország területe 310.137, Vicenzáé 2.710 km².)

Vizsgálja a munka azt a kérdést is, hogy vajjon a tartomány 1928. évi vagyona nagyobb-e vagy kisebb a háború előtti vagyonnál. A lira a háború előtti állapothoz képest 1928. évi átlagban vásárlóerőben 100 : 491 arányú csökkenést szenvedett. Ily alapon való átszámítással arra az eredményre jutunk, hogy az 1928. évi vagyon értéke csak 1.387 millió békebeli lirának felel meg, holott a háború előtti érték 1.532 millió lira volt. Szerző mégis azzal a megállapítással zárja munkáját, hogy a háború kitörése óta a szóbanforgó terület vagyonállaga nem fogyott. A hasonló viszonyításokat ugyanis sok más körülmény befolyása miatt a pénz vásárlóerején alapuló értékeléstől függetleníteni kell. A tartomány javainak mennyiségi, abszolút értékben való értékelése arra az eredményre vezet, hogy a tartomány 1928-ban gazdagabb volt, mint a háború előtt.

A könyvhöz, mely a páduai egyetem kiadványa, Donato Donati előszót és Gaetano Pietra hosszabb bevezetést írt.

E. D. dr.

Könyvtári gyarapodás és forgalom 1930-ban.

Accroissement et mouvement de la bibliothèque de l'Office central r. hongrois de statistique en 1930.

A m. kir. központi statisztikai hivatal könyvtára állományának 1930. évi gyarapodását minőségi megoszlás szerint az alábbi összeállítás mutatja:

	kötet	füzet	egyéb	összesen
Álladék 1929 végén	71.031	72.676	16.990	160.697
Gyarapodás 1930-ban	3.200	1.528	36	4.764
Álladék 1930 végén	74.231	74.204	17.026	165.461

Az elmúlt évi 4.764 darabnyi gyarapodásból 166 esett vételre 2.644·60 P értékben, 487 ajándékra 3.716·80 P értékben, 1.220 cserére 7.648·40 P értékben és 2.891 köteles példányokra 14.287·78 P értékben. A könyvtár állományának értéke tehát az 1930. évi gyarapodás folytán 28.297·58 P-vel növekedett, a kötésre fordított 2.700·40 P betudá-

sával pedig a könyvtár elmúlt évi értékgyarapodása 30.997·98 P-ben állapított meg. 1930. év végén a korona árfolyamváltozásának figyelembevételével átszámított teljes értéke a könyvtár egész állományának 739.349·57 P. A könyvtár állományának 1930. évi növekedése lényeges emelkedést mutat az előző évvel szemben, mikor is a jogcímek fenti sorrendjében 180, 393, 1.008, 1.969, összesen tehát 3.550 db.-bal gyarapodott csupán a könyvtár állománya s így az elmúlt évi szaporulat a megelőző évvel szemben 34,1%-kal nőtt. Sajnos, hogy e nem jelentékeny szaporodás növekedésből a vétel újtáni gyarapodás nemesak hogy nem részesülhetett, de vásárlás révén még az 1929. évi kisszámú gyarapodást sem tudja fel-

szbornik, 1930. Ekonomiko-sztatisztieseszkij szektor. Leningrad.

Zagorszky, S.: *Les salaires et la réglementation des conditions du travail dans l'U. R. S. S.* Bureau international du travail. Genève. 1930. (Études et documents. D/19.)

Románia. (Roumanie.) — *Annuaire statistique de la Roumanie*, 1929. Institut de statist. générale. Bucureşti.

Statistique des sociétés par actions en Roumanie, 1930. Institut de statist. générale. Bucureşti.

Svájc. (Suisse.) — *Wert und Bedeutung der Wasserkräfte und Elektrizitätswerke im Kanton Bern*. Statist. Bureau des Kantons. Bern. 1930. (Mitteilungen. 3.)

Statistik der Gemeindesteuern im Kanton Bern, 1928. Statist. Bureau des Kantons. Bern. (Mitteilungen. 6.)

Hauptergebnisse der eidg. Volkszählung vom 1. Dezember 1930 im Kanton Bern. Statist. Bureau des Kantons. Bern. (Mitteilungen. 7.)

Svédország. (Suède.) — *Postverket*, 1929. Kungl. generalpoststyrelse. Stockholm. (Sveriges officiella statistik.)

Skattetaxeringarna, 1930. Statist. centralbyrå. Stockholm. (Sveriges officiella statistik.)

Lotsverket, 1929. Kungl. lotsstyrelse. Stockholm. (Sveriges officiella statistik.)

Svinräkningen den 15 september 1930. Statist. centralbyrå. Stockholm. (Statistiska meddelanden. A. IV/5.)

Årsvärden, 1930. Preliminär redogörelse. Statist. centralbyrå. Stockholm. 1931.

Dödsorsaker, 1928. Statist. centralbyrå. Stockholm. (Sveriges officiella statistik.)

Sveriges riksbank. Årsbok, 1930. Riksbankens statist. avdelning. Stockholm.

Riksstat, 1929/30.

Jugoszlávia. (Royaume de Yougoslavie.) — *Statistique du commerce extérieur du Royaume de Yougoslavie*, 1930. Ministère des finances. Section des douanes. Belgrade.

Folyóiratszemele.

Revue.

Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik (65. köt. 1. f., Tübingen 1931, ném.). — Hertz F.: A nemzet és a nemzeti öntudat szociológiája. — Raphaël G.: A francia értékpolitika a stabilizálás óta és ennek következményei. — Sée H.: Vita a történelem és szociológia viszonyáról. — Simon W.: A munkabér szerepe a munkapiacelméletben.

Archiv für Wanderungswesen (3. évf. 4. f., Lipcse 1931, ném.). — Kameke G.: Német asszonyok és leányok mint bevándorlók az Észak-amerikai Egyesült Államokban és veszélyeztetésük problémája. — Maas W.: Európai munkásvándorlások. — A vándorlási statisztika módszerének fejlődéséhez. — Neufeld G.: Bevándorlási politika és bevándorlás Kanadában a háború után.

Bulletin Périodique (79. sz., Liège 1931, fr.). — Koch-Weser E.: A munkapiac és a munkanélküliség Németországban. — Parein V.: A kertgazdaság gazdasági fontossága Belgiumban. — Domong M.: A dunai hajózás és összefüggése Belgium kereskedelmével. — Brancovici M.: Románia mezőgazdasági válsága a nemzetközi gazdasági válság keretében. — Schuster V.: Cseh-Szlovákia és egy gazdasági blokk megteremtése Közép-Európában.

Deutsches Statistisches Zentralblatt (23. évf. 1. f., Lipcse 1931, ném.). — Hage F.: Előzetes számítások a népesség fejlődéséről. — Gumbel E. J.: Hogy lehet a halálozási táblát egy koefficienssel jellemezni?

Journal de la Société Hongroise de Statistique (8. évf. 1-2. sz., Budapest 1930, fr.). — Balás K.: A „Quo Vadis“-kérdés a modern demográfiában. — Kovács A.: Jugoszlávia új közigazgatási beosztása. — Szél T.: Magyarország hazlandósági táblái. — Gortvay Gy.: A kereső nő szociális helyzete és munkaviszonyai Magyarországon. — Konkoly Thege Gy.: Magyarország külkereskedelmi forgalma 1929. évi módosulásának tanulságai. — Tagán G.: Az orosz pénz a világháború alatt és után. — (3. sz.). — Fossati E.: A mai Magyarország gazdasági problémája. — Kenéz B.: Az agrárpolitika Európában a háború előtt és után. — Szigeti Gy.: Magyarország 1929. évi fizetési mérlege. — Elekes D.: A könyvtermelés nemzetközi és magyar statisztikájának metodikája és eredményei. — Dobrovits S.: A Magyar királyi Központi Statisztikai Hivatal és az Országos Statisztikai Tanács szervezete.

Közgazdasági Szemle (55. évf. 75. köt. 2. sz., Budapest 1931, m.). — Judik J.: A külföldi kölcsönök tekintetében követendő politika problémái. — Láng J.: A magyar és német mezőgazdaság hitelterhei és megadóztatása. — Zelovich L.: A búzaválság.

Magyar Kisebbség (10. évf. 5. sz., Lugos 1931, m.). — Machnyik A.: Adatok a cseh-szlovákiai magyar lakta terület mezőgazdasági statisztikájához. — (6. sz.). — Szász J.: Iskoláink és a magyarság. — Albrecht F.: „Tradicionális, önkéntes és kényszerkisebbségek.“

Népegészségügy (12. évf. 5. sz., Budapest 1931, m.). — Kamocsay J.: A centralizáció kérdése a szociálpolitikában. — Bepillantás a vidék szociális és karitatív munkájába. — Turán G.: A hólyagos himlő (variola vera) súlyos és enyhe alakjainak, legyengült módosulatainak, valamint a himlőszerű exanthémáknak jelenlegi járványmeneteiről. — Mészáros F.: Szeged-Alsótanya csecsemőhalálózása. — Kiss E.: Pestisjárványok pusztításai Debrecenben. — A II. törvényhatósági tisztifőorvosi értekezlet referátumai és tágylásai. — (6. sz.). — Barabás J.: A tuberkulózis gyógykezelését szolgáló intézmények igénybevétele Magyarországon. — Pekanovich I.: A tuberkulózis gyógykezelését szolgáló intézmények igénybevétele Magyarországon. — Turán G.: A hólyagos himlő (variola vera) súlyos és enyhe alakjainak, legyengült módosulatainak, valamint a himlőszerű exanthémáknak jelenlegi járványmeneteiről. — Kiss E.: Pestisjárványok pusztításai Debrecenben.

Recueil Mensuel de l'Institut International du Commerce (10. évf. 20. köt. 6. sz., Brüsszel 1931, fr.). — Aftalion A.: Franciaország és a világgazdasági krízis.

Reichsarbeitsblatt (11. évf. 6. sz., Berlin 1931, ném.). — Neff R.: A munkanélküliségi biztosítás bevételei és kiadásai 1930-ban. — A foglalkoztatottsági fok a betegpénztárak havonkénti statisztikája szerint 1930 negyedik negyedében és a munkanélküliségi biztosítás személyi állománya 1930-ban.

Revue Internationale du Travail (23. köt. 1. sz., Genf 1931, fr.). — A munkanélküliségi biztosítás. — A munkabalesetek. — (2. sz.). — A megszakítás nélküli munkahét Szovjet-Oroszországban. — Stack M.: Az öregségi ellátás az Egyesült Államokban. — A zsidó munkások Palesztinában.

Társadalompolitika (24. évf. 3. köt. 3-4. sz., Budapest 1930, m.). — Kogon E. M.: Az osztrák munkahiány esetére szóló biztosítás reformja. — Viener A.: Budapest alkaloidizmusa. — Szeibert J.: A francia társadalombiztosítási törvény. — Molnár S.: A francia társadalombiztosítási törvény visszahatása a munkásságnál. — Bikkal D.: Két német mintabetegségélyzőpénztár szervezete. — A drezdai egészségügyi világkiállítás. — A munkásmozgalmak nemzeti sajátságai. — Massanek G.: A gümőkór kérdése a társadalombiztosítási intézetek szempontjából. — A Szovjet-Unió egészségügyi viszonyai.

Ungarische Jahrbücher (10. köt. 4. f., Berlin 1930, ném.). — Isbert O. A.: A délnyugati magyar középhegységre és annak paraszt-településeire vonatkozó történelmi (statisztikai) kutatások.

Városi Szemle (16. évf. 5. sz., Budapest 1930, m.). — Krisztics S.: A municipális rendszer alakulása a világháború óta. — Székely Á.: A londoni földalatti villamosvasút. — Papanek J.: Közüzemeink a hazai közigazdaság szolgálatában. — A népmozgalom Franciaországban 1927-ben. — Kocsitípus, menetselesség, kocsisúly és a közúti vasutak gazdaságossága. — Az idegenforgalom gazdasági jelentősége. — A svájci városok statisztikai adagyűjtéseinek egységesítése. — A városi statisztika fejlődése és célja. — A csecsemő- és kisgyermekhalandóság befolyása a népmozgalomra. — A statisztika jelentősége a csecsemőgondozás értékelésében.

Vierteljahrsberichte des Thüringischen Statistischen Landesamts (9. évf. 3. sz., Weimar 1930, ném.). — Müller J.: A türingiai kézműipar. — A személyforgalom a gépjárműveken Thüringiában 1927-től 1929-ig.

Wirtschaftliche und Sozialstatistische Mitteilungen (4. évf. 2. f., Bern 1931, ném.). — Az 1931 december 1-i népszámlálás fontosabb eredményei. — A svájci 1929. évi osztalékstatisztika. — A munkaközvetítő hivatalok 1930. évi tevékenysége. — Svájc géperejű járműstatisztikája. — Módszerváltozások a svájci kereskedelmi statisztikában a nemzetközi gazdaságstatisztikai egyezmény következtében.

Wirtschaftsdienst (16. évf. 8. f., Hamburg 1931, ném.). — Mautner W.: A világ petróleumiparának helyzete és kilátásai. — Wolff S.: A francia közigazdaság 1930-ban. — Kiesewetter B.: Az olasz elektromosipar csoportjai. — (9. f.). — Mautner W.: A világ petróleumiparának helyzete és kilátásai. — (10. f.). — Keynes J. M.: Nagy-Britannia gazdasági politikája. — Bandmann E.: A munkapiac fejlődésének tanulságai. — (11. f.). — Gross H.: Monopóliumok és államkölesönök.

Wirtschaft und Statistik (11. évf. 4. sz., Berlin 1931, ném.). — A német gépjárműipar 1929-ben és 1930-ban. — A bel- és külföld vas- és acéltermelése 1930-ban. — A tengeri áruforgalom 1930-ban. — Az építőiparban végrehajtott hivatalos munkabérfelvétel főadatai. — A közadózás az egyes országokban. — A német pénzpiac 1930-ban. — Halandóság és népességi alkat.

Nemzetközi adatok az alkoholfogyasztásról.

La consommation des boissons alcooliques dans différents pays.

Az alkoholfogyasztás nemzetközi összehasonlításban való vizsgálata egyike a statisztika nehezebb feladatainak.

Mint a legtöbb fogyasztási statisztika, az alkoholfogyasztás statisztikája is rendszerint nem a tényleges fogyasztást, hanem csak az ú. n. látszólagos fogyasztást tudja kimutatni. Ez az adat pedig egészen hű képet nem nyújthat, minthogy a fogyasztást nem közvetlenül fogja meg, hanem a termelési és külforgalmi adatokból számítják ki (termelés + behozatal — kivitel), mégpedig a legtöbbször az előző termelési időszakról visszamaradt készletek figyelmen kívül hagyásával.¹⁾

De megnehezíti az alkoholfogyasztás nemzetközi összehasonlítását az is, hogy az egyes országokban a szeszesitalok fogyasztása italfajtánként más és más arányú: azt az italt, amelyet az ország legkönnyebben, illetve a legnagyobb mennyiségben termel, a többiek rovására favorizálják, s a szesztartalom ugyanazon italfajnál is különböző. Tehát az egyes népek, országok alkoholfogyasztásának helyes megítéléséhez szükséges, hogy a fogyasztott különböző italokat szesztartalom szempontjából közös nevezőre hozzuk (pl. a fogyasztott sört, bort és pálinkát 50 vagy 100 fokos alkoholtartalomra átszámított mennyiségekben hasonlítsuk össze).

Ilyen egységesítő számításokat a múltban is

¹⁾ Így 5. sz. táblánkban, mely Magyarország sör- és borfogyasztási adatainak a háború utáni alakulását mutatja be, feltűnő, hogy 1925/26-ban a fejenkénti borfogyasztás 36·53 liter volt, míg az ezt az évet megelőző és követő években a 15 litert sem érte el. Az 1925/26. évi fogyasztás adata azért olyan kiütkező, mert az 1925. évi bortermés, szemben az előző és következő évvel, igen jó volt s az említett adat az előző évről felhasznált készletek figyelembevételével számított ki. Ha e készleteket is figyelembe vesszük, már jóval kisebb az eltérés az említett három év adatai között: 1—1 főre 1924/25-ben 37·93, 1925/26-ban 26·73, 1926/27-ben 20·56 liter esnek. Normális években természetesen ilyen nagy különbség a készletek figyelembevételével vagy e nélkül számított adatok között nincsen, mert az előző évben visszamaradt készlet nagysága nagyjában megegyezik a következő évre átmenő készlet nagyságával. Ezért, ha hosszabb időre átlagot számítunk, a kétféle módon történő számítás eredményei közt rendszerint alig van különbség: az 1920/21—1924/25. évekre, úgyszintén a következő ötéves átlagra a készletek betudásával kiszámított borfogyasztási adat 31·99 és 23·38 litert tesz, vagyis még egy literrel sem tér el a készletek betudása nélkül táblázatunkban kimutatott adatoktól.

többen végeztek.¹⁾ Újabban az ukrán *Gurewitsch* Z. A. foglalkozott behatóan az alkoholizmus nemzetközi statisztikájával.²⁾ Vizsgálódásai különösen azért figyelemreméltók, mert információit saját adatgyűjtéssel az államok illetékes hivatalos körleitől és szakintézményeitől szerezte be. A tanulmányban a legfrissebb adatokat nem találjuk meg; szórványosan 1927-ről és 1928-ról vannak adatok, az átlagszámítások pedig 1926-tal zárulnak. Úgy látszik, szerző adatgyűjtésének lezárása sok nehézségbe ütközött. Egyébként az 1923/26. évek átlaga a háború utáni fogyasztásnak valószínűleg hívebb jellemzője, mint a legutolsó éveké, amelyekben a gazdasági válság következtében bizonyára az alkoholfogyasztás is abnormis volt.

1. sz. táblázatunk két utolsó rovatában közöljük *Gurewitschnek* az 1921/25. és 1923/26. évekre vonatkozó átlagadatait az egyes államok fejenkénti alkoholfogyasztásáról; a táblázat előző rovataiban pedig a korábbi hasonló adatgyűjtések eredményeit. Az államok fejenkénti sör-, bor- és pálinkafogyasztása együtt, 100 fokos alkoholtartalomra átszámítva adatott meg. A sör és a bor átszámításánál alkalmazott — országonként más és más — kulcsot *Gurewitsch* közvetlenül az egyes államoktól szerezte be, vagy az előző kutatók által használt kulcsot fogadta el.

A táblázat hét átlaga közül az első az 1851/60., az utolsó 1923/26. évekre vonatkozik. Bár a számítások különböző szerzőktől erednek, nagyobb eltérés az egyes szerzők módszerei között nem volt, úgyhogy a táblázat számoszlopai időbeli összehasonlításra is eléggé alkalmasak. *Gurewitsch* kimutatja, hogy abban az esetben, ha a különböző italok alkoholtartalmát az 1919/22. évekre *Koller* által végzett számításoknál használt kulcs szerint számította volna át, adataiban ez lényeges változásokat nem okozott volna. Ugyancsak nem számottevők azok az eltérések sem, amelyek *Kollernél* mutatko-

¹⁾ *Sundbärg*: Aperçu statistique international 1908.; *Roeste*: Alkoholkonsumstatistik. Handwörterbuch der Socialen Hygiene, Leipzig 1912; *Gabrielson*: Consommation des boissons alcooliques dans les différents pays. F. Alcan, Paris 1915; *A. Koller*: La production et la consommation des boissons alcooliques dans les différents pays en 1919/22.

²⁾ *Z. A. Gurewitsch*: Vergleichende internationale Statistik des Alkoholskonsums. Archiv für Soziale Hygiene und Demographie, 1930. Heft 4. V. Band.

1. Sör-, bor- és pálinkafogyasztás fejenként, 100 fokos szesztartalomra átszámítva, literben.

Consommation de bière, de vin et d'eau-de-vie par tête, calc. en teneur en alcool à 100 degrés, en litres.¹⁾

O r s z á g P a y s	M o y e n n e s p o u r						
	1851/60	1881/90	1896/00	1906/10	1919/22	1921/25	1923/26
	é v i á t l a g — d' a p r è s						
	Sundbärg és -et Alcoholic Beverages			Gabrielson	Koller	Gurewitsch	
	s z e r i n t						
Franciaország	9·68	16·22	21·25	22·93	17·61	21·29	20·51
Olaszország	—	13·28	12·53	17·29	13·77	15·14	15·89
Spanyolország	—	—	—	10·78	15·83	15·31	²⁾ 15·49
Svájc	—	—	16·81	13·71	11·92	8·90	²⁾ 8·97
Belgium	7·61	10·23	11·66	10·58	8·98	8·30	8·25
Ausztria	—	8·52	8·52	7·73	5·75	5·65	5·83
Nagy-Britannia	9·30	10·41	11·64	9·67	6·27	5·82	5·74
Magyarország	—	7·95	6·49	7·62	5·72	5·53	4·64
Cseh-Szlovákia	—	—	—	—	4·52	4·47	4·45
Ausztrália	—	—	5·98	5·65	4·31	4·33	4·34
Új-Zéland	—	—	3·75	4·61	3·65	3·66	4·16
Bulgária	—	—	6·32	3·02	2·54	3·18	3·87
Németország	—	8·79	9·84	8·52	2·66	3·65	3·66
Esztország	—	—	—	—	3·73	3·50	3·32
Svédország	6·70	4·66	5·38	4·33	3·03	3·09	3·14
Dánia	—	10·18	8·85	6·82	2·89	2·78	2·81
Németalföld	—	6·42	5·76	5·01	3·00	2·58	2·49
Norvégia	—	2·41	2·76	2·37	1·95	2·43	4·36
Románia	—	—	—	5·25	1·35	1·64	2·25
Kanada	—	3·05	2·65	3·31	2·39	2·00	1·73
Szovjet-Unió (Ukrajna nélkül)	—	—	—	—	—	—	³⁾ 0·41
Szovjet-Unió	—	—	3·14	3·41	—	—	²⁾ 0·39
Ukrajna	—	—	—	—	—	—	³⁾ 0·31
Egyesült Államok	5·44	5·26	5·25	6·89	3·27	—	—

¹⁾ Pays dont le nom hongrois diffère fort de leur nom français: Cseh-Szlovákia = Tchéco-Slovaquie; Dánia = Danemark; Egyesült Államok = Etats-Unis; Esztország = Estonie; Finnország = Finlande; Görögország = Grèce; Magyarország = Hongrie; Nagy-Britannia = Grande-Bretagne; Németalföld = Pays-Bas; Németország = Allemagne; Norvégia = Norvège; Olaszország = Italie; Románia = Roumanie; Spanyolország = Espagne; Szovjet-Unió (Ukrajna nélkül) = U. R. S. S. (non compris l'Ukraine); Szovjet-Unió Ukrajnával = U. R. S. S. (y compris l'Ukraine); Svájc = Suisse; Svédország = Suède; Új-Zéland = Nouvelle Zélande. — ²⁾ 1923/25 — ³⁾ 1924/26

nak Gabrielson az 1906/10. évekre vonatkozó átlagszámításainak kulcsát illetően.

A táblázat adatai szerint a legnagyobb alkoholfogyasztó ország Franciaország, ahol a fejenkénti fogyasztás évenként, abszolút alkoholban számítva, meghaladja a 20 litert. Utána a sorrendben Olaszország és Spanyolország következik 15—16 literes fogyasztással, míg a következő két ország, Svájc és Belgium fogyasztása már csak féllenyi: a 9 literen alul marad. A felsorolt országokon kívül Magyarországot még csak Ausztria és Nagy-Britannia előzi meg. Hazánk így a nyolcadik helyen áll, tehát a 24 országra kiterjedő vizsgálódás szerint az országok $\frac{2}{3}$ részének alkoholfogyasztása Magyarországé alatt marad. Ha Gurewitsch 1923/26-ra vonatkozó átlagadatait a korábbi időszakokra vonatkozó átlagokkal összehasonlítjuk, azt találjuk, hogy az országok alkoholfogyasztás szempontjából megállapítható sorrendje az idők folyamán változott ugyan, de kirívóbb eltérések e szempontból nem történtek. Franciaország vezetőhelyet foglalt el az alko-

holizmus terén a múlt század közepe óta minden vizsgált időszakban. Az erős alkoholfogyasztó országok általában nagy alkoholfogyasztók voltak a múltban is. A legtöbb országban a háború után lényegesen kevesebb a fejenkénti alkoholfogyasztás, mint azelőtt, így Németországban, Svájcban, Nagy-Britanniában, Dániában stb. Magyarországon a háború utáni fejenkénti fogyasztás — 4·64 liter — szintén kevesebb, mint a háború előtt volt, a esőkénés azonban nem olyan feltűnő, mint az említett országokban. Magyarország adatának mérlegelésénél tekintetbe kell venni azt is, hogy a háború előtti adatok a régi országterületre vonatkoznak.

Következő három (2., 3. és 4. sz.) táblázatunk a fogyasztást italfajonként mutatja be, szemléltetve a háború előtti átlagos fogyasztást a háború utáni átlagos fogyasztással szemben.

Az 1906/10. évi átlag Gabrielson, az 1923/26. évi átlag Gurewitsch adata mind a három táblában.

A sörfogyasztásra vonatkozó adatok szerint a fejenkénti fogyasztás Belgiumban kimagaslóan a

2. Fejenkinti sörfogyasztás a háború előtt és után.

Consommation de bière par tête avant et après la guerre.

Moyenne pour 1906/10. évi átlag		Moyenne pour 1923/26. évi átlag	
Ország — Pays	liter litres	Ország — Pays	liter litres
Belgium	220·82	Belgium	188·55
Nagy-Britannia	123·06	Nagy-Britannia	77·98
Németország	104·98	Ausztria	71·75
Egyesült Államok	76·25	Németország	64·30
Franciaország	71·66	Dánia	64·09
Svájc	69·01	Cseh-Szlovákia	60·42
Ausztrália	55·56	Ausztrália	49·37
Ausztria	52·20	Új-Zéland	43·79
Dánia	36·16	Svájc	41·08
Németalföld	27·28	Svédország	36·55
Kanada	22·61	Franciaország	29·47
Svédország	21·64	Norvégia	26·65
Norvégia	18·43	Németalföld	25·45
Magyarbirodalom	11·35	Kanada	21·62
Finnország	7·25	Esztország	9·68
Oroszország	6·25	Magyarország	6·52
Argentína	3·14	Románia	3·74
Spanyolország	3·00	Olaszország	3·20
Olaszország	1·63	Bulgária	2·96
Görögország	0·82	Szovjet-Unió	1·95
Japán	0·47	(Ukrajna nélkül)	1·91
		Spanyolország	1·91
		Szovjet-Unió	1·78
		Ukrajna	1·12

legnagyobb, úgy a háború előtt, mint a háború után. Még az utána következő Nagy-Britanniában is csak felényi mennyiséget fogyasztanak. Ezután

3. Fejenkinti borfogyasztás a háború előtt és után.

Consommation de vin par tête avant et après la guerre.

Moyenne pour 1906/10. évi átlag		Moyenne pour 1923/26. évi átlag	
Ország — Pays	liter litres	Ország — Pays	liter litres
Franciaország	144·00	Franciaország	167·25
Olaszország	128·58	Olaszország	110·36
Görögország	100·04	Spanyolország	85·07
Spanyolország	69·50	Svájc	47·70
Svájc	55·65	Magyarország	28·50
Argentína	41·56	Bulgária	21·30
Ausztria	19·72	Ausztria	14·70
Magyarbirodalom	19·35	Románia	12·23
Japán	15·14	Belgium	8·05
Belgium	15·14	Németország	4·23
Németország	5·16	Cseh-Szlovákia	3·80
Egyesült Államok	4·76	Norvégia	2·74
Ausztrália	2·37	Ausztrália	2·20
Németalföld	2·33	Németalföld	1·66
Dánia	1·55	Dánia	1·65
Nagy-Britannia	1·50	Nagy-Britannia	1·57
Norvégia	1·23	Új-Zéland	0·67
Oroszország	1·16	Svédország	0·55
Finnország	0·89	Szovjet-Unió	0·29
Svédország	0·61	(Ukrajna nélkül)	0·29
Kanada	0·54	Szovjet-Unió	0·29
	0·42	Ukrajna	0·29
		Kanada	0·26
		Esztország	0·16

Ausztriában isznak legtöbb sört az emberek, míg a háború előtt a most Ausztria után következő Németország állott a harmadik helyen. Általában a nagy sörfogyasztó országokban a sörfogyasztás erősen megesappant a háború előtti állapottal való összehasonlításban, míg a többi fogyasztók némelyike a háború után lényegesen emelte fogyasztását. Magyarország a gyengébb fogyasztású államok közé tartozik.

A *borfogyasztásra* vonatkozó adatok szerint Franciaország fejenkinti fogyasztása erősen domináló. Utána Olaszország következik, harmadik helyen a háború után Spanyolország, a háború előtt Görögország állt. A most negyedik helyen lévő Svájc után mindjárt Magyarország következik, azonban fogyasztása lényegesen kevesebb, mint a felsorolt nagy fogyasztóké.

A *pálinka és hasonnemű szeszitalok* fogyasztása a háború után Spanyolországban a legnagyobb, amely ország a háború előtt — mindenestre más szerző számítása szerint — csak fele mennyiséget fogyasztott s a sorrendben elég hátul állt. Erős fogyasztók a háború után Esztország, Franciaország, Svájc, Svédország és Új-Zéland, míg a háború előtt Dánia, Franciaország és Argentína vezetett. Magyarország a sorrendben elég hátul van. Általában megfigyelhető a fogyasztás jelentős esése: míg a háború

4. Fejenkinti pálinkafogyasztás a háború előtt és után.

Consommation d'eau-de-vie par tête avant et après la guerre.

Moyenne pour 1906/10. évi átlag		Moyenne pour 1923/26. évi átlag	
Ország — Pays	liter litres 100 ^o	Ország — Pays	liter litres 100 ^o
Dánia	5·22	Spanyolország	3·20
Franciaország	4·41	Esztország	2·91
Argentína	4·22	Franciaország	2·61
Ausztria	3·70	Svájc	2·38
Németország	3·64	Svédország	2·11
Németalföld	3·58	Új-Zéland	2·11
Svédország	3·43	Cseh-Szlovákia	1·74
Oroszország	3·04	Ausztria	1·63
Egyesült Áll.	2·75	Bulgária	1·20
Belgium	2·73	Németalföld	1·13
Kanada	2·11	Görögország	1·11
Nagy-Britannia	2·08	Ausztrália	1·09
Ausztrália	2·02	Belgium	1·07
Svájc	1·91	Németország	0·95
Spanyolország	1·62	Nagy-Britannia	0·81
Norvégia	1·43	Dánia	0·76
Finnország	1·15	Olaszország	0·68
Görögország	0·84	Románia	0·66
Olaszország	0·51	Kanada	0·62
Japán	0·30	Magyarország	0·62
		Norvégia	0·36
		Szovjet Unió	0·28
		(Ukrajna nélkül)	0·28
		Szovjet Unió	0·27
		Ukrajna	0·17

előtt a maximális fogyasztás abszolút alkoholban 5·22 liter volt (Dánia) és 3 liternél magasabb fejenkinti fogyasztása nyolc országnak volt, addig 1923/26-ban a maximum 3·20 liter s a fejenkinti fogyasztás is csak egy országban volt több 3 liternél.

Kiegészítésül, minthogy Szemlénkben e kérdéssel ritkán foglalkoztunk,¹⁾ közöljük a hazai sör- és borfogyasztási adatokat, visszatekintő kimutatásban.

A háború előtti területen (Magyarbirodalom) a sörfogyasztás a háború kitöréséig szinte megszakítás nélkül növekedett. A százaléki fogyasztáshoz képest az 1912/13. évi maximum a fogyasztás megkétszereződését mutatta. A borfogyasztás már inkább ingadozott; ennek oka azonban részben módszertani okokban, nevezetesen a készletek számításán kívül maradásában is keresendő. Az alábbi adatok a Magyarbirodalom fogyasztási adatai fejenkint, literben:

	sör	bor
1895/96—1899/00	9·10	10·94
1900/01—1904/05	7·77	15·13
1905/06—1909/10	10·39	20·77
1910/11	13·97	10·27
1911/12	15·26	17·27
1912/13	15·89	12·73
1913/14	15·63	16·09
1914/15	15·25	12·04
1915/16	14·01	9·27
1916/17	4·66	6·75
1917/18	5·42	18·48

A háború utáni évek fogyasztásának alakulását 5. sz. táblázatunk foglalja össze.

¹⁾ Szemlénk 1929. évi 8. számában ismertettük Gortvay Györgynek: Az alkoholkérdés társadalompolitikai megvilágításban című tanulmányát, mely a Társadalombiztosítási Közlöny 1929. évi júliusi számában jelent meg s nemzetközi háttérben Magyarországról járási részletezéssel is tartalmaz adatokat. L. még 1925. 8. számunk „A szeszesitalok fogyasztása” című közleményét.

5. Sör- és borfogyasztás Magyarországon.¹⁾

Consommation de bière et de vin en Hongrie.

É v <i>Année</i>	Sörfogyasztás <i>Consommation de bière</i>		Borfogyasztás <i>Consommation de vin</i>	
	összesen ezer hl. <i>au tot., en mil- liers d'hectol.</i>	fejen- kint l. <i>par tête, en litres</i>	összesen ezer hl. <i>au tot., en mil- liers d'hectol.</i>	fejen- kint l. <i>par tête, en litres</i>
1920/21	438	5·48	1.669	20·91
1921/22	764	9·47	2.266	28·10
1922/23	351	4·31	4.006	49·21
1923/24	420	5·10	4.053	49·30
1924/25	613	7·41	1.218	14·72
1925/26	455	5·44	3.057	36·53
1926/27	690	8·15	1.139	13·46
1927/28	670	7·86	1.578	18·51
1928/29	602	7·00	2.572	29·89
1929/30	447	5·15	1.989	22·95
Átlag — Moyennes				
1920/21—1924/25	517	6·35	2.643	32·48
1925/26—1929/30	573	6·72	2.067	24·25

¹⁾ Magyar Statisztikai Évkönyv — *Annuaire Statist. Hongrois* 1929.

A háború után a mai országterületen a fejenkinti sörfogyasztás lényegesen kevesebb, mint a Magyarbirodalomban volt. Míg közvetlenül a háború előtt a fejenkinti fogyasztás már közel 16 literig emelkedett, a háború utáni átlagos fogyasztás már csak 6-7 liter volt, amely a legutolsó, 1929/30. évi adat szerint 5·15 literre esett le. A borfogyasztás fejenkinti adatai magasabbak, mint a háború előtt a Magyarbirodalom területén, aminek legfőbb oka bizonyára az, hogy a megmaradt országterület a szőlőtermelésre alkalmasabb, mint általában a régi terület s ebből folyóan a mai területen a borivás is inkább elterjedt, mint az elcsatolt területeken.

E. D. dr.

Magyar Statisztikai Társaság.

Société Hongroise de Statistique.

Előadóülések. — *Séances d'étude.*

Béla Földes: Les minorités et la statistique des nationalités.

Dans la séance d'étude du 17 mars 1931, présidée par M. Gustave Thirring, M. Béla Földes, membre honoraire, a fait une conférence sur *Les minorités et la statistique des nationalités*, que nous publions d'autre part.

M. Alojse Kovács, membre ordinaire, a présenté ses observations relatives à cette conférence.

Nicolas Mórnicz: Economie mondiale et démographie.

Dans la séance d'étude du 31 mars 1931, présidée par M. Gustave Thirring, M. Nicolas Mórnicz a lu une communication intitulée: *Economie mondiale et démographie*, sur laquelle nous reviendrons.

Földes Béla: A kisebbségek és a nemzetiségi statisztika.

A *Társaság* folyó évi március hó 17-én *Thirring* Gusztáv elnöklete alatt lefolyt előadóülésén *Földes* Béla tiszteletbeli tag „*A kisebbségek és a nemzetiségi statisztika*“ címen tartotta meg előadását. Az előadást folyóiratunk más helyén közöljük. Fel szólalt *Kovács* Alajos r. tag, aki teljes mértékben egyetért az előadottakkal. Azt az óhajtását fejezi ki, hogy az előadó igen szakszerűen és részletesen ki-

fejtett javaslatait személyesen terjessze a madridi nemzetközi statisztikai kongresszus elé.

Móricz Miklós: Világgazdaság és demográfia.

A *Társaság* folyó évi március 31-én *Thirring* Gusztáv elnöklete alatt lefolyt előadóülésén *Móricz* Miklós vendég „*Világgazdaság és demográfia*“ címen tartott előadást. Az előadásra Szemlénkben legközelebb visszatérünk.

Kisebb közlemények.

Petites communications.

Nemzetközi szervezet a népességtörténeti kutatásokra.

Une organisation internationale pour les recherches sur la démographie historique.

A gazdaságstatisztikai problémáknak háborúvégi előtérbenyomulását a viszonyok lassú konszolidálódása után a statisztika egyes ágainak arányosabb művelése váltotta fel. Ezzel kapcsolatban a demográfiai kutatás is fokozatosan visszafoglalja a világháború előtti nagy szerepét, melyre különben a ma aggasztóbb népesedési jelenségek folytán és mert munkaterülete főleg gazdaságdemográfiai és nép-egészségügyi irányokban jelentékenyen kibővült, joggal számot tarthat. A statisztikai kutatás az elmúlt évtized folyamán más irányban is átformálódott: az aktuális gyakorlati kérdések ugyan ezidőszert is változatlanul napirenden vannak, de egyre több és több idő s tér jut az elméleti problémák megoldására, ezek sorában pedig a *mult* viszonyainak részletesebb feltárására. A világ statisztikai életének legmagasabb fóruma, a *Nemzetközi Statisztikai Intézet* 1930 őszén Tokióban lefolyt rendkívüli ülészakán a francia *Simiand* javaslatára ismét munkaprogramjába illesztette a történeti statisztika módszerkérdéseinek vizsgálatát s külön bizottságot jelölt ki az idevágó problémák beható tanulmányozására. Hazánkban pedig a *Magyar Statisztikai Társaság* ülésein még évekkel ezelőtt *Kovács* Ferenc dr. („*Statisztika és történelem*“), legutóbb pedig *Thirring* Gusztáv dr. („*II. József népszámlálásai*“) igazolták be a történeti statisztikai bűvarkodás jelentőségét és szükségességét.

Egyidejűleg a nemzetközi tudományos élet porondján más oldalról is megindult a történeti statisztikai kutatómunka. Nemesak a *Népességi kérdések tudományos kutatására alakult nemzetközi egyesület* munkásságában, valamint az ezen egyesület olasz bizottsága által a folyó év szeptemberére Rómába egybehívott Nemzetközi népességkutatási kongresszus¹⁾ tárgyrendjén jut megfelelő tér a né-

pességtörténeti előadások és elaborátumok számára. Hanem a történettudósok köréből is történt hasonló irányú kezdeményezés. Már az 1928. évi oslói *Nemzetközi történettudományi kongresszus* is különülést szentelt a népességtörténeti kérdéseknek, 1930 április 30-án Cambridgeben pedig a kongresszus külső bizottságának ülésén az összehasonlító történeti demográfia művelésére külön szakosztály szerveztetett *Daszynska Golinska* S., a varsói szabad egyetem tanárnője elnöklete alatt. Az újonnan életrehívott testület alelnökei a francia *March* L. és az azóta elhunyt német *Beloch* J., főtitkára *Bourdon* J. (Párizs) lett, alapítótagjai pedig rajtuk kívül *Dupréel* E. (Brüsszel), *Niceforo* A. (Nápoly), *Saunders* C. (Liverpool), *Carver* T. N. (Cambridge, Mass.), *Goldscheid* R. (Bécs), *Mildschuch* V. (Prága), *Krzywicki* (Varsó), *Fürth* Henrietta (Frankfurt a M.). A szakosztály az egyes országok rokonszervezeteivel vagy helyi osztályaival karöltve egyelőre a népesség történetének az első népszámlálásokig visszatekintő összeállítására, valamint egy összehasonlító népességtörténeti bibliográfia szerkesztésére törekszik, de e kollektív munkálatokon kívül tág teret enged az egyéni kutatásoknak is, melyek sorában ezidőszert a következő munkálatok vannak tervbevéve: *March*: A születések csökkenésének problémája az előrehaladott kultúrájú államokban; *Bourdon*: A népességi mozgalmak és okaik; *Niceforo*: Quetelet munkásságának alapvető jellege és befolyása az általános és a kriminális szociológiára; *Daszynska Golinska*: A népesség gyarapodása a kongresszusi Lengyelországban, Galiciában és a pózeni hercegségben a XIX. század folyamán; *Krzywicki*: A népesség gyarapodása a primitív civilizáció korszakában, stb.

Kívánatos, hogy abban a munkában, amely egyrészt a népességi kérdések tudományos kutatására alakult nemzetközi egyesületnek, másrészt a

¹⁾ V. ö. M. Stat. Szemle 1931. (IX.) évf. 200. l.

Nemzetközi történettudományi kongresszus történeti demográfiai szakosztályának égisze alatt megindult, a magyar statisztikai tudomány is kivegye a maga részét. Erre a Magyar Statisztikai Társaság látszik a legalkalmasabbnak, mert népességi statisztikusaink túlnyomó része amúgy is tagja ennek a Társaságnak, rövidesen megalapítása után létrehívott Demo-

gráfiai szakosztálya pedig szervezeténél fogva alkalmasnak és hivatottnak látszik arra, hogy mintegy a két nemzetközi egyesülés magyarországi csoportjaként a hazai népességtörténeti kutatómunkát szélesebb mederben és a nemzetközi törekvésekkel párhuzamosan megindítsa s irányítsa.

Th. L. dr.

Nemzetközi Statisztikai Intézet.

Institut International de Statistique.

Tagválasztás. — Election de membres.

Le second tour de scrutin par correspondance, relatif aux places de membre vacantes en 1930—1931, a été clôturé récemment. Sur les 179 membres honoraires et titulaires de l'Institut International de Statistique, 123 ont voté, et des 46 candidats, 18 ont eu la majorité absolue (62 voix) exigée au second tour.

Ont été élus membres titulaires:

Sencianes J. Arjona, chef du Service général de la Statistique de l'Espagne; auteur de plusieurs ouvrages démographiques;

Jean Auerhan, président de l'Office de Statistique de la République Tchécoslovaque, qui cultive activement la statistique forestière;

Jules A. Barboza-Carneiro, attaché commercial à l'Ambassade du Brésil à Londres; membre du Comité Economique de la Société des Nations, qui s'est distingué surtout par ses travaux de statistique économique;

Max Birkovic, chef de la Statistique Générale de la Yougoslavie, autrefois chef de l'ancien Bureau de Statistique de la Bosnie-Herzégovine;

Henri Bunle, statisticien à la Direction de la Statistique Générale de la France, dont les études ont principalement pour objet la statistique démographique;

Déméter Calitsounakis, professeur d'économie politique et de statistique à l'École des Sciences Economiques et Commerciales d'Athènes, qui s'est occupé à fond, entre autres, d'études sur la statistique des coopératives;

Edmond E. Day, ancien professeur d'économie politique à l'Université de Harvard, professeur d'économie politique à l'Université de Michigan, dont les études statistiques sont aussi extrêmement appréciées;

Ronald A. Fisher, chef de la Section de statistique de la „Rothamsted Experimental Station“, qui cultivait avec succès surtout la statistique théorique;

Maurice Hecht, directeur de l'Office de Statistique de l'Etat de Bade, dont les travaux ont trait surtout à la statistique économique;

A Nemzetközi Statisztikai Intézet 1930/1931. évi tagválasztásának második szakasza most nyert befejezést. Ez alkalommal az Intézet 179 tiszteletbeli és rendes tagja közül 123 vett részt az írásbeli úton folyó szavazásban s a 46 megválasztásra ajánlott statisztikus közül 18 nyerte el a második szavazási szakasznál megkívánt abszolút többséget (62 szavazat).

Az Intézet új **rendes tagjai** a következők:

Arjona Sencianes J., Spanyolország hivatalos statisztikai szolgálatának feje, több demográfiai tárgyú mű szerzője.

Auerhan János, a Cseh-Szlovák köztársaság Statisztikai Hivatalának elnöke, az erdőgazdasági statisztika tevékeny művelője.

Barboza-Carneiro Gyula A., Brazília londoni követségének kereskedelmi ügyvivője, a Nemzetek Szövetsége Gazdasági Bizottságának tagja, aki főleg gazdaságstatisztikai munkálataival vált ki.

Birkovic Miksa, a jugoszláv hivatalos statisztikai szolgálat vezetője, az egykori bosznia-hercegovinai statisztikai hivatal volt főnöke.

Bunle Henrik, Franciaország statisztikai hivatalának főtisztviselője; irodalmi dolgozatainak nagyobb része a népességi statisztika tárgyköréből származott.

Calitsounakis Demeter, az athéni közgazdasági és kereskedelmi főiskolán a statisztika és közgazdaságtan tanára, aki többek között szövetkezeti statisztikai tanulmányokkal foglalkozott behatóan.

Day Ödön E., előbb a Harvard, majd a Michigan-egyetemen a közgazdaságtudomány tanára, akinek statisztikai dolgozatai is rendkívül értékesek.

Fisher Ronald A., a „Rothamsted Experimental Station“ statisztikai osztályának vezetője; főleg az elméleti statisztikai irodalmat művelte eredményesen.

Hecht Móric, a badeni országos statisztikai hivatal igazgatója; kiváltképen gazdaságstatisztikai munkálatokkal foglalkozott.

Jean Edouard Holloway, directeur du Bureau du Recensement et de Statistique de l'Etat Sud-Africain, auteur d'une précieuse étude sur l'émigration de Boers;

Antoine de Miguel Martin, chef du Corps Facultatif de Statistique de Madrid, dont les ouvrages portent sur des questions de statistique théorique;

Guillaume F. Ogburn, professeur de sociologie à l'Université de Chicago, savant auteur de travaux sociologiques;

Raymond Pearl, professeur et directeur de l'Institut des recherches biologiques à l'Université John Hopkins, auteur renommé de plusieurs précieuses oeuvres statistiques et méthodologiques;

Edouard Szturm de Sztrem, directeur de l'Office Central de Statistique de la Pologne, dont l'activité littéraire, d'une ampleur extrême, portait particulièrement sur l'agriculture;

Seiji Takarabe, professeur de la Faculté d'Economie Politique de l'Université de Kyoto, dont les travaux les plus importants ont trait à la statistique démographique et à la statistique théorique;

I. Teodorescu, directeur général de l'Institut de Statistique Générale de la Roumanie;

J. Warming, professeur de statistique à l'Université de Copenhague, qui cultive avec succès la statistique économique et dont les traités de statistique sont également d'une grande valeur;

Ting Liang Woo, directeur de la Section de statistique de l'Institut des Recherches Nationales de Chine, qui en plusieurs études analysant les problèmes théoriques de la biométrie.

Depuis les nouvelles élections, l'Institut compte 12 membres honoraires et 185 membres titulaires, au total 197 membres, dont 6 Hongrois. Ce sont: MM. Béla Földes, membre honoraire; Frédéric Fellner, Louis I. Illyefalvi, Alojse Kovács, Jean Teleszky et Gustave Thirring, membres titulaires.

Japan népessége.

La population du Japon.

Az 1930 október 1-én megtartott népszámlálás szerint Japán lakosságának száma (Nagy-Japáné, tehát Kórea stb. beszámításával) 90,395.000; ebből a tulajdonképeni szigetországban 64,448.000 lélek számláltatott meg. A legutolsó három népszámlálás adatai az egyes országrészekről a következő fejlődést tárják elénk:

	Lélekszám ezrekben			Tényleges szaporulat %	
	1920	1925	1930	1920—1925	1925—1930
Japán	55.963	59.737	64.448	6.7	7.9
Kórea	17.264	19.523	21.058	13.1	7.9
Formóza	3.655	3.994	4.594	9.3	15.0
Szachalin	106	203	295	91.5	45.3
Összesen	76.988	83.457	90.395	8.4	8.3

Holloway János Ede, a délafrikai statisztikai és népszámlálási hivatal igazgatója, a búr kivándorlás kérdését tárgyzó értékes tanulmány szerzője.

de Miguel Martin Antal a madridi „Corps Facultatif de Statistique“ vezetője, elméleti statisztikai kérdések kutatója.

Ogburn Vilmos F., a chicagói egyetem szociológia tanára, a társadalomtudományi irodalom tudós művelője.

Pearl Raymond, a John Hopkins-egyetem tanára és biológiai kutató intézetének igazgatója; számos nagyértékű statisztikai és biológiai módszertani mű ismert nevű szerzője.

Szturm de Sztrem Ede, a lengyel Központi Statisztikai Hivatal igazgatója; rendkívül terjedelmes irodalmi munkásságában a mezőgazdasági dolgozók dominálnak.

Takarabe Seiji, a kyotoi egyetem közgazdaságtudományi karának tanára; népességi és elméleti statisztikai dolgozatai a legjelentősebbek.

Teodorescu I. Románia hivatalos statisztikai szolgálatának vezetője.

Warming J., a kopenhágai egyetemen a statisztika tanára; sikerrel művelte a gazdaságstatisztikai irodalmat s statisztikai kézikönyvei is nagybecsűek.

Woo Ting Liang, Kína Nemzeti Kutató-Intézetében a statisztikai osztály igazgatója, aki a biometrika elméleti problémáit boncolta több dolgozatában.

Az új választás eredményeképpen az Intézetnek ezidőszerint 12 tiszteletbeli és 185 rendes tagja van, az egész taglétszám tehát 197; a magyar tagok száma 6, ú. m.: Földes Béla tiszteletbeli tag, Fellner Frigyes, Illyefalvi I. Lajos, Kovács Alajos, Teleszky János és Thirring Gusztáv rendes tagok.

A tényleges szaporodás mindkét évötödben rendkívül erőteljes, nemcsak a ritkán lakott Szachalin-szigeten és az ugyancsak alacsony népsűrűségű koreai félszigeten s Formóza-szigetén, hanem a sűrűn benépesített, tulajdonképeni Japánban is, melynek 381.250 km²-nyi földjén az egy négyzetkilométerre jutó átlagos lakosság az utolsó öt év alatt 156.7-ről 169.0-re nőtt. A népsűrűségi arány (1 km²-re) az egész ország területén (674.050 km²) 1925 óta 123.8-ről 134.1-re emelkedett. Tehát alacsonyabb, mint Belgiumé és Angliáé, de magasabb, mint Németországé és Franciaországé.

Tíz év alatt egész Japán lélekszáma a földrendések, tengerár stb. pusztításai dacára mintegy 13½ millióval gyarapodott, ami 17.4%-os aránynak felel

meg (Magyarország 1920—1930. évi tényleges szaporodási arányszáma éppen fele ennek: 8·7%).

Az új népszámlálás szerint Japánban a nemek aránya változatlanul elég jelentős *fitőbbséget* mutat; 1930-ban a lakosságból 45,675.000 volt férfi és 44,720.000 nő; ezer férfire tehát csak 979·1 nő jutott (1925-ben 977·1).

A városiasodás világtüneményének előrehaladására jellemző, hogy Japánban a vidéki népesség arányszáma az elmúlt tíz év alatt 83%-ról 76%-ra szállt le. A két milliós város közül a gyorsan fejlődő Oszaka 2,453.000 lakosával (1925 : 2,115.000) továbbra is a főváros, Tokio előtt áll, amelynek lélekszáma 2,070.000 (1925 : 1,995.000); megjegyzendő azonban, hogy hír szerint Tokió nemrégén külvárosait is beolvasztotta, amelyekkel együtt lakosainak száma több mint 5 millióra emelkedett.

A külföldön élő japánok száma 1929 őszi adatok szerint 760.000 (1920-ban még csak 540.000). Ennek több mint fele, 430.200 Amerikában (140.900 az Egyesült Államokban) él; ugyancsak magas, 321.000 lélek a japánok száma Ázsiában, míg számuk Európában csupán 3.300 (Notiziario Demografico).

A cseh-szlovák városok népmozgalmi adatai.

Le mouvement de la population dans les villes tchéco-slovaques.

Évente külön füzetben hozza nyilvánosságra a cseh-szlovák statisztikai hivatal Cseh-Szlovákia városainak legfontosabb adatait; a legújabbban 1929-ről közreadott városstatisztikai füzet számeredményei közül elsősorban a népmozgalmi adatok érdemelnek figyelmet. Európa legfiatalabb államában a 14 városról közölt népmozgalmi főeredmények 1929 *folyamán* a következőképen alakultak (az adatok csak a *rendes lakó népesség* népmozgalmi eseteit ölelik fel):

	Ezer lakosra jutott az 1929. évben			
	házasság- kötés	élve- születés	halá- lozás	természetes sz.p. (+) v. fogyás (-)
Prága	12·0	12·2	12·9	— 0·7
Budweis	6·5	9·3	11·5	— 2·2
Gablonz a. d. N.	14·6	10·7	11·2	— 0·5
Reichenberg	10·1	8·3	15·3	— 7·0
Pilsen	9·9	10·6	10·7	— 0·1
Aussig	8·9	9·6	10·5	— 0·9
Brünn	10·6	13·2	11·0	+ 2·2
Mähr.-Ostrau	9·1	10·3	8·5	+ 1·8
Olmütz	7·3	13·1	10·6	+ 2·5
Troppau	7·6	10·7	13·9	— 3·2
Prostějov	10·9	14·7	12·3	+ 2·4
Pozsony	11·7	17·8	13·5	+ 4·3
Kassa	8·7	19·2	14·3	+ 4·9
Ungvár	10·9	21·8	13·3	+ 8·5

A Felvidék népének nagyobb szaporasága ezekben az adatokban is szembeötlően kifejezésre jut. Bár a népesség számának jelentékeny megnövekedése, lényegesen megváltozott struktúrája és a

népmozgalom háború utáni általános irányzata a háború előtti korszakkal való összehasonlítást zavarja, érdemes ideiktatni a három felvidéki város 1901—1910. évi népmozgalmi adatait is, megjegyezve, hogy ezek az adatok az összes népmozgalmi eseteket egybefoglalják, míg a fenti cseh-szlovák adatok a nem helybeli népmozgalmi eseteket *nem* foglalják magukban:

	Ezer lakosra jutott az 1901/10. évek átlagában			
	házasság- kötés	élve- születés	halá- lozás	természetes szap. (+)
Pozsony	9·0	30·8	26·9	+ 3·9
Kassa	7·8	34·1	24·5	+ 9·6
Ungvár	7·8	39·2	24·8	+ 14·4

Nemzetiség szerint az 1929. évi cseh-szlovák statisztika a felvidéki városokról a következő adatokat publikálta:

a) Élveszületések száma :	Cseh- tót	Orosz	Német	Ma- gyar	Zsidó	Egyéb
Pozsony 1. rendes lakónép.	934	4	473	282	118	9
2. nem helybeli	261	3	65	196	19	2
Kassa 1. rendes lakónép.	675	7	81	317	19	23
2. nem helybeli	206	5	41	66	7	6
Ungvár 1. rendes lakónép.	145	84	8	147	104	4
2. nem helybeli	39	42	2	24	34	4

b) Halálozások száma :

Pozsony 1. rendes lakónép.	500	1	614	263	3	3
2. nem helybeli	390	—	78	152	—	13
Kassa 1. rendes lakónép.	540	6	43	179	57	11
2. nem helybeli	186	4	12	32	27	5
Ungvár 1. rendes lakónép.	61	67	1	97	66	9
2. nem helybeli	53	101	1	38	26	9

Az összeállítás adatait mindenesetre némi kritikával kell fogadni. Főleg a zsidóság népmozgalmi adatai egyenlőtlenek s jellemző, hogy a 11 többi cseh-szlovák város közül csak Prágában emelkedik hasonló magasra a zsidó nemzetiségű élveszületések száma, mint Pozsonyban és Kassán, továbbá, hogy Pozsonyban a 137 zsidó nemzetiségű élveszületéssel szemben csak 3 halálesetet mutat ki a cseh statisztika!

Népesedési problémák Afrikában.

Problèmes démographiques en Afrique.

Afrika népesedési viszonyaira jellemző Francia-Nyugat-Afrika következő néhány adata. Ennek az országnak 3·7 millió négyzetkilométernyi területén (a mai Magyarország területének negyvenszerese) 13·5 millió lélek él. Egy négyzetkilométerre csak 3·6 lélek jut, holott a franciák gyarmataik gazdasági fellendülését a minél nagyobb népsűrűségtől várják. A néger lakosság nagyon szaporá ugyan, azonban a gyermekhalandóság a hiányos ápolás miatt ijesztő mértékű: tíz közül átlag csak három gyermek éri el hatodik életévét. A járványok és halálos kimenetelű betegségek a felnőttek sorában is erősen pusztítanak. Ez részben annak tulajdonítható, hogy a gyarmatnak, a gyarmati hadsereg orvo-

sait is beszámítva, mindössze 134 orvosa van, vagyis átlag minden százezer lélekre jut egy orvos. A népességet — különösen a terhes adózás miatt — erősen sorvasztja a kivándorlás is, mely a kedvezőbb megélhetést biztosító szomszédos angol birtokok felé jelentős. (Wirtschaftsdienst 1931. Heft 11.).

Ausztria idegenforgalma 1930-ban.

Le mouvement des touristes en Autriche en 1930.

A szomszédos államok közül magyar szempontból elsősorban Ausztria idegenforgalma érdemel figyelmet, egyrészt az oda áramló magyar nyaralók és turisták nagy száma miatt, másrészt, mert elsősorban az Ausztriában megforduló külföldiek idejövételére számíthatunk.

Az osztrák hivatalos idegenforgalmi statisztika az 1929 november 1-től 1930 október 31-ig terjedő időszakot foglalja össze idegenforgalmi évként s 845 községből gyűjtött adatokat, amelyekben az idegenek száma az 500-at, vagy az általuk ott töltött éjszakáké a 3.000-et meghaladta. A statisztika néhány *legfőbb eredménye* (az idegenforgalomban résztvevő üzemekről, magánházakról stb.) a következő:

	1927/28	1928/29	1929/30
Idegenforgalmi községek száma	771	829	845
Szállodák száma	6.317	6.556	6.775
Magánházak száma	27.592	28.572	30.345
Egyéb üzemek száma	1.030	1.281	1.480
Szállodai	127.465	132.902	137.105
Magánházakban lévő	100.185	108.737	119.030
Egyéb üzemekben lévő	30.141	35.696	40.646
Az összes	257.791	277.335	296.781
Belföldi	2,299.072	2,371.077	2,412.267
Külföldi	1,849.463	1,831.561	1,808.868
Az összes	4,148.535	4,202.638	4,221.135
Eltöltött éjszakák száma ezrekben	19.841	19.925	19.584

A statisztikába bevont községek egyre növekvő száma csak kevéssé rontja a tiszta összehasonlítást. Egymagában Bécsben az idegenek száma 657.282-t (447.885 külföldi), az eltöltött éjszakáké 2,452.000-et (2,090.000 a külföldiek idegenforgalmából) tesz; kétszázezret meghaladt még az idegenek száma Salzburgban (263.391), Innsbruckban (247.228, ebből Bécs után a legtöbb: 157.932 külföldi) és Mariazellben (201.677); az eltöltött éjszakák száma tekintetében Baden (924.238) és ugyancsak Innsbruck (559.691), Salzburg (473.410) és még Badgastein (471.557) állanak az élen.

A belföldi idegenforgalomban a bécsiek részesedése 47,8%. Az eltöltött éjszakák számából 11,169.000 jutott a belföldiek és 8,415.000 a *külföldiek* 1929/30-ban kissé megcsappant idegenforgal-

mára. Legnagyobb mértékben a következő öt állam polgárai vettek részt Ausztria 1929/30. évi idegenforgalmában:

	Idegenek száma	Eltöltött éjszakák száma ezrekben
Németbirodalom	960.869	4.320
Cseh-Szlovákia	234.414	1.081
Magyarország	206.604	963
Amerikai Egy. Államok	65.828	351
Jugoszlávia	56.660	259

Figyelemreméltó a *Magyarországból származó idegenek* tartományok szerinti megoszlása:

	Külföldi idegenek száma	Ebből magyar	Külföldiek által eltöltött éjszakák száma (ezrekben)	Ebből a magyarokra jutott (ezrekben)
Bécs	447.885	61.483	2.090	207
Alsó-Ausztria	75.786	18.547	643	219
Felső-Ausztria	123.812	7.631	565	52
Salzburg	251.252	14.025	1.088	64
Stájerország	192.790	82.997	649	276
Karintia	85.518	10.603	577	89
Tirol	510.266	7.049	2.237	35
Vorarlberg	114.380	655	538	2
Burgenland	7.179	3.614	28	19
Összesen	1,808.868	206.604	8.415	963

Az Ausztriát fölkereső magyarok száma az utolsó években meglehetősen ingadozott; számuk 1927/28-ban 158.491-et tett, a következő évben 226.237-re szökött fel, majd 1929/30-ban 206.604-re szállt le; az eltöltött éjszakák száma pedig ugyanabban a három évben 893.000, 1,022.000 és 963.000 volt. (Statistische Nachrichten.)

Európa búzafogyasztása.

La consommation du froment en Europe.

A római Nemzetközi Mezőgazdasági Intézet szemléje egyik legutóbbi számában az európai államok búzafogyasztását — fejenként és évenként kg-ban — a következőkép mutatja ki:

Franciaország	198·8	Románia	122·8
Belgium és Luxemburg	185·3	Jugoszlávia	122·7
Olaszország	183·7	Cseh-Szlovákia	114·5
Magyarország	156·0	Ausztria	103·3
Spanyolország	155·4	Svédország	92·6
Nagy-Britannia és Írország	153·8	Németország	80·6
Bulgária	153·2	Norvégia	73·3
Dánia	151·6	Portugália	59·3
Svájc	139·7	Lettország	55·6
Görögország	127·5	Litvánia	51·1
Németalföld	123·9	Lengyelország	49·3
		Finnország	48·2
		Esztország	44·1

A balti országok, a skandináv államok és Németország alacsony búzafogyasztásának az a magyarázata, hogy ezeknél a rozslisztből készült kenyér a főtáplálék, tehát búzalisztfogyasztásuk lényegtelen. Magyarország fogyasztói kevés rozslisztet használnak fel, a búzafogyasztás terén hazánk a negyedik helyen áll. Az első helyen szereplő

három országban a rozsliszt fogyasztása ismeretlen, búzafogyasztásuk kiemelkedő nagysága ennek tudható be. Románia és Jugoszlávia rozslisztet szintén nem fogyasztanak, itt viszont a tengeriliszt fogyasztása elég nagyarányú.

Az Egyesült Államok ipari válsága.

La crise industrielle aux États-Unis.

Az Egyesült Államokban a munkanélküliség 1930/31. telén elérte az 1920/21. évi színvonalat. A Federal Reserve Board szerint 1931 januárban az ipari foglalkoztatottság indexe 76 volt, míg 1929 szeptemberében az index 105 volt. Még jobban jellemzi a foglalkoztatottság lecsökkent mérvét a kifizetett munkabérek indexe, amely ugyanezen hónapokra vonatkozóan — bár a munkabérek színvonala alig változott — 68 volt, 112-vel szemben. Csupán az ipar körében a munkanélküliek száma — megfelelő átszámítással figyelembevéve a meg rövidített munkaidővel dolgozókat is — 3-3,4 millió volt. Ebben a számban a bányászat és az építőipar nem szerepel. Decemberben az építőipari munkások 45%-a volt teljesen munka nélkül. A teljesen munkanélküliek összes számát egy vezető szaklap januárban 5,7 millióra teszi, amely szám azonban túlalacsonynak látszik. Csak a hajóépítés és a cigarettaiipar mutat a foglalkoztatottság szempontjából előnyös helyzetet, míg a legjobban az automobilipar és mellékiparágai szenvedtek. Erősen sújtja a válság az építőipart s a vas- és acélipart is. (Wirtschaftsdienst, 1931. Heft 11.).

Oroszország külkereskedelmi forgalma.

Le commerce extérieur de la Russie.

Az orosz gazdasági élet adatait rendszeresen nem naptári évek, hanem kampányok szerint mutatják ki. A legújabb összefoglalás, amely az 1929 októbertől 1930 szeptemberéig bezárólag terjedő időszak forgalmát ismerteti, legutóbb jelent meg a „La Vie Économique des Soviets“-ben. Ezek az adatok különös érdekességgel bírnak, tekintettel az állandóan hangoztatott dumpingveszedelemre, bár az a körülmény, hogy az orosz adatok teljesen nélkülözik a nemzetközi ellenőrzés lehetőségét, az adatok megbízhatóságát erősen csökkenti. A forgalom értéke a tárgyalt időszak alatt 2.070,900.000 rubel volt, ami a megelőző kampányhoz képest 375,000.000 rubelnyi, azaz 22,1%-os emelkedést jelent. A behozatal értéke 1.068,700.000 rubelt tett ki az előző időszak 877,500.000 rubeles értékéhez képest. Az 1929—30. évi kivitel értéke ezzel szemben 1.002,200.000 rubel volt. A kivitel értéke azonban csak 22,5%-kal emelkedett s a mérleg passzivitást mutat.

	Behozatal		Kivitel	
	értékének százalékában			
	1928/1929	1929/1930	1928/1929	1929/1930
Élő állatok . . .	6,0	1,3	3,0	1,0
Ételmezési cikkek	8,1	8,7	24,0	27,4
Nyersanyagok és félgyártmányok	51,9	38,6	63,0	61,5
Gyártmányok . .	34,0	51,4	10,0	10,1

Szembevetendő, hogy a behozatalban csaknem az egész emelkedés a gyártmányokra esik — magában 250 millió —, míg ezt a növekedést a nyersanyag- és félgyártmány-behozatal csökkenése kiegyensúlyozza. A kivitel struktúrája ezzel szemben aránylag keveset változott. A mezőgazdasági export mennyiségileg ugyanis több mint 2 és félmillió tonnával nőtt meg, de ezt a nyomott árak meglehetősen lerontották.

A mezőgazdasági cikkek kivitele terén kétségtelenül a gabona mutatja a legmeglepőbb előretörést. Az 1928—1929-es kampányban 98.000 tonna, 1929—30-ban pedig 2,268.000 tonnát exportáltak. Jóllehet a mennyiség meghuszonkétszereződött, az érték 15,000.000 rubelről csak 121,000.000 rubelre tudott emelkedni, ami csak nyolcszoros értéknek felel meg. A másik, sokszor emlegetett dumping-árucikk, a fa, mennyiségben aránylag kisebb, értékrombolódásban pedig sokkal nagyobb változást mutat. Míg az exportált mennyiség 2,589.000 tonnával, addig az érték csak 42 millió rubellel nőtt meg, azaz 138 millió rubelről 180 millió rubelre emelkedett. Ezekkel szemben igen erős csökkenést látunk mindazon árucikkeknél, amelyek a mezőgazdasági élet vagy a termelés intenzitásával hozhatók kapcsolatba. Így esett a cukorkivitel 124.000 tonnáról 108.000 tonnára, a tojáskivitel 477.000 ládáról 198.000-re, a vaj 27.000 tonnáról 9.000-re, a hús 27.000 tonnáról 1.000 tonnánál is kisebb mennyiségre, a növényi olaj 31.000 tonnáról 13.000 tonnára és így tovább.

Érdekes még annak megemlítése, hogy az utolsó év alatt az orosz forgalom iránya teljesen átalakult. Míg az 1928—29-es kampányban a legnagyobb vásárló és eladó a német birodalom volt, addig az utolsó évben Anglia lépett mint piac az előtérbe, s mint eladó az Egyesült Államok.

Ausztrália külkereskedelmi forgalma 1930-ban.

Le commerce extérieur de l'Australie en 1930.

Ausztrália 1930. évi behozatalának értéke 94,730.512 font volt, a kivitelé ezzel szemben 114,932.694 font. A megelőző évhez képest a behozatal értéke 50,9, a kivitelé pedig 21,3 millió fonttal esett vissza. Figyelmet érdemlő körülmény, hogy a nemesfémkivitel, mely 1929-ben csak 12,7 mil-

lió fontot jelentett, 1930-ban csaknem megduplázódott és 24·1 millió fontot tett ki. Minthogy a nemesfémek — és itt főleg az aranyra kell gondolnunk, a behozatalban csak egész jelentéktelenül

vesznek részt, a tulajdonképeni áruforgalom 3·6 millió fonttal passzív volna, s a 20·2 millió fontos aktivitás kizárólag nagymértékben exportált arany mennyiségeknek tulajdonítható.

Különféle. — *Divers.*

A *cseh-szlovák városok 1929. évi idegenforgalmi statisztikai adatai* szerint *Magyarországból származott* a szállodákban megszállt idegenek közül (zárójelben az összes külföldiek számát adjuk) Prágában 4.205 (103.034), Brünmben 1.126 (22.010), Pozsonyban 3.510 (14.290), Kassán 2.096 (4.293), Ungvárott 1.448 (2.498) egyén.

*

A *rádióba befektetett tőkét* amerikai források az egész világon 1.502,019.720 dollárra (8·6 milliárd pengő) becsülték az 1929 novemberi állapot szerint. A rádiószolgálatok üzemi költségeinek 90%-át a hallgatók díjai fedezték.

*

Az *ausztráliai államszövetség polgárainak magánvagyon*a a legújabban megjelent becslések szerint az 1927. évre kiszámítva, 3.063 millió font sterlingre tehető (85·7 milliárd pengő). A nemzeti vagyon összegéből a legnagyobb tétel, 2 milliárd font (56 milliárd pengő) esik az ingatlanokra, vagyis a teljes

nemzeti vagyon 65·3%-a. Az utána következő legnagyobb tételek az állatállomány 196·2 millió font (5·4 milliárd pengő), a „helyben előállított cikkek” 130·1 (3·6 milliárd P), a bútorok, eszközök és könyvek 122·8 (3·53 milliárd P), és a gépjárművek 112·8 millió font (3·25 milliárd P) értékben.

*

Az *Amerikai Egyesült Államok* 1930-ban 8.367 ezer méter filmet exportáltak 46.354 ezer pengő értékben. A hangos filmek bevezetése óta Európa lett az amerikai hangos filmek legjobb piaca, ahová 1930-ban 3.471 ezer méter filmet, tehát az összes filmkivitel 41·5%-át vitték ki. Az egyes államokat vizsgálva, a legtöbb amerikai filmet 1930-ban Nagy-Britannia vette fel (13.009 ezer métert), utána Franciaország (6.920 ezer méter) és az Ausztráliai államszövetség (5.748 ezer méter) következnek. Az Egyesült Államok behozatala pozitív és negatív filmekből 1930-ban 3.194 ezer métert tett, 3.384 ezer pengő értékben.

Összefoglaló helyzetjelentés.

Résumé de la situation en Hongrie.

A gazdasági jelzőtábla adatainak magyarázata.

Explication du tableau économique.

Notre tableau économique contient les principales séries de données mensuelles statistiques. Celles-là comprennent des nombres absolus, des indices et autres nombres proportionnels. La plupart des données sont des nombres absolus. On n'y trouve que trois principales séries d'indices (coût de la vie, actions, prix, avec des groupes d'indices) et quelques autres nombres proportionnels particulièrement représentatifs. Pour chaque série de nombres, les chiffres se rapportent aux 18 derniers mois, rendant possible l'observation des fluctuations saisonnières.

Les séries de nombres du tableau économique peuvent être divisées en deux catégories.

La première catégorie comprend les séries de nombres indiquant l'ensemble des résultats des périodes envisagées. Telles sont les séries de chiffres relatives à la production, au trafic des chemins de

fer, au trafic postal, télégraphique et téléphonique, etc. Pour celles-là, le tableau économique présente, outre les chiffres mensuels, les moyennes mensuelles des deux dernières années.

La deuxième catégorie comprend les séries de chiffres qui, contrairement à la première catégorie, n'offrent pas le total d'une période; elles présentent une coupe montrant, pour la plupart des données, la situation à la fin des périodes envisagées. Telles sont en premier lieu les séries relatives à l'effectif des billets de banque en circulation, à celui des dépôts et des véhicules à moteur, etc. Pour ces séries-là, nous laissons de côté les données concernant les totaux annuels ou les moyennes, qui n'ont pas ordinairement d'importance pratique.

Chaque fois que le dépouillement des documents est terminé, nous remplaçons les chiffres provisoires par des données défini-

tives; c'est pourquoi les chiffres publiés sur un même objet dans les différents numéros de la Revue ne concordent pas toujours.

Nous donnons ci-dessous, dans l'ordre des groupes de notre tableau économique, une note explicative relative aux séries de données y contenues:

Mouvement de la population.

Mariages, naissances et décès. Les chiffres sont communiqués par les officiers de l'Etat civil. En Hongrie, les naissances doivent être déclarées en 7 jours à l'Etat civil. Les nombres proportionnels établis pour 1000 âmes sont toujours rapportés à la population calculée pour la fin de l'année précédente. L'accroissement naturel indique la différence des naissances et des décès.

Emigration. Par émigrés nous entendons ceux qui ont quitté le pays pour gagner durablement leur vie à l'étranger. Le nombre des émigrés revenus dans le pays comprend les émigrés rentrés définitivement en Hongrie.

Marché du travail.

Pour les membres assurés obligatoirement, nous indiquons l'effectif mensuel moyen des membres des organisations d'assurances sociales.

Chômage. Chômeurs enregistrés à la fin du mois par les syndicats professionnels. Les chiffres fournis par les syndicats sociaux chrétiens se rapportent seulement à Budapest.

Offices de placement. Depuis le 1er janvier 1930, nos chiffres comprennent aussi ceux des bureaux privés gratuits de placement. Les données indiquant pour la fin du mois les offres d'emplois et les demandes, comprennent aussi les offres et les demandes faites sans résultat au mois précédent. Comme un même chômeur peut figurer à plusieurs Offices de placement ou plusieurs fois dans un même mois, le nombre total des sans-travail indiqué par le tableau ne peut pas correspondre au nombre réel des chômeurs.

Salaires. Nous donnons les moyennes pondérées des salaires offerts aux Offices de placement.

Production.

Lignite. Les chiffres comprennent le lignite extrait. **Houille.** Les chiffres se rapportent à la production des houillères du bassin de Pécs. Données brutes.

Production d'énergie électrique. Les séries de nombres n'indiquent que la production et la distribution de l'électricité produite par les Usines d'Electricité de la Ville de Budapest.

Production d'alcool et de sucre. (Relevés communiqués par le ministère des Finances). Nous indiquons la production du sucre brut

(9 valeurs de sucre fin = 10 valeurs de sucre brut). Pour la morte saison, en raison de transformations il y a des diminutions, qui sont des données négatives de production.

Commerce et transports.

Commerce extérieur. En Hongrie, on doit déclarer toute marchandise importée, exportée ou traversant le pays. Les quantités sont calculées d'après les déclarations de marchandises; les valeurs, d'après les unités de valeur commerciale établies, en tenant compte des déclarations de valeur, par la Commission hongroise pour la fixation des valeurs de statistique commerciale. Les chiffres relatifs au trafic actif de perfectionnement et aux articles importés pour être réparés sont compris dans ceux du commerce extérieur.

Les données sont détaillées par principales marchandises et par principaux groupes de marchandises. Les chiffres relatifs au charbon comprennent la houille, le lignite, le coke et les briquettes; les chiffres relatifs au bois, le bois de chauffage et les bois bruts et ouvrés; les chiffres relatifs au papier, le papier, les matières à papier à transformer et les articles en papier; les chiffres relatifs à l'huile minérale, les huiles minérales brutes et raffinées; les chiffres relatifs aux volailles, les volailles vivantes et tuées; les chiffres relatifs au saindoux, le saindoux et le lard.

Trafic des chemins de fer (chiffres communiqués par les Chemins de fer de l'Etat). Données représentatives ne se rapportant qu'aux Chemins de fer de l'Etat et aux chemins de fer d'intérêt local gérés par ceux-là. Les chiffres concernant les marchandises transportées, les tonnes kilométriques, les wagons chargés et les kilomètres-voyageurs ne comprennent que les transports payés. Les données relatives aux 12 derniers mois sont toujours provisoires.

Trafic postal. (Renseignements fournis par la Direction générale des Postes). Pour les envois expédiés et remis à leurs destinataires, chiffres se rapportant à l'arrivée. Les chiffres relatifs aux correspondances comprennent les lettres, les journaux, les lettres recommandées; ceux relatifs aux colis, aussi le nombre des colis de „dépôt“. Les renseignements concernant les mandats-poste sont également relatifs à l'arrivée; ils comprennent, outre les mandats-poste touchés par les destinataires, les envois des établissements de crédit alimentés par la Caisse d'épargne postale et les sommes alimentant les caisses des chemins de fer de l'Etat. Le nombre des télégrammes remis aux destinataires comprend aussi les télégrammes ayant plusieurs adresses et

les télégrammes-circulaires; les télégrammes en transit n'y figurent pas, ni les télégrammes officiels des services télégraphiques. Les données concernant les conversations téléphoniques interurbaines ne comprennent que les conversations qui ont eu lieu effectivement. Les chiffres relatifs aux principaux postes de téléphone indiquent, pour la fin du mois, le nombre des postes téléphoniques des bureaux de Poste et des services publics, les postes des abonnés, les postes automatiques et périodiques; ils ne comprennent pas les propres postes des services de téléphone ni les postes directs.

Effectif des véhicules à moteur. Les chiffres, communiqués par la Police d'Etat, se rapportent à la fin du mois. Les données relatives aux automobiles pour personnes comprennent aussi les automobiles de louage. Par autres véhicules nous entendons les autobus, les automobiles transportant des malades, les balayeuses et arroseuses, les automobiles récipiends, les automobiles de pompier, les remorqueurs, les automobiles postales, les fourgons mortuaires, etc. Les chiffres concernant les motocyclettes se rapportent aux motocyclettes à 1 siège et aux sidecars.

Formation des prix.

Indice des prix de gros. A partir de janvier 1929, les indices de prix de gros établis par l'Office Central Hongrois de Statistique sont calculés, d'après une nouvelle méthode et le système pondéré, sur les prix de 54 marchandises notés au dernier jour du mois ou à une date proche du dernier jour du mois. Ces indices ont pour base les prix moyens de 1913. Les coefficients de pondération sont établis d'après les chiffres relatifs à la production de 1926.¹⁾

Les „ciseaux agricoles“ montrent le pouvoir d'achat de l'agriculture. Ils indiquent les indices de l'agriculture et de l'élevage, en supposant que l'indice des „autres industries“ soit égal à 100.

L'indice du coût de la vie est calculé par l'Office Central de Statistique d'après les besoins hebdomadaires, théoriquement établis, d'une famille ouvrière de 4 membres. Il comprend 12 objets d'alimentation, 3 articles de chauffage et d'éclairage et 12 objets d'habillement. La quantité des objets d'alimentation a été établie sur la base de valeurs de calorie; celle des objets d'habillement, d'après les besoins annuels. L'indice est calculé une fois par mois, suivant les moyennes des prix de détail minima et maxima enregistrés au dernier jour du mois.

¹⁾ Jules Szőnyi: Indices de statistique de prix et de finances en Hongrie dans la Ire moitié de 1929. *Revue Hongroise de Statist.*, 1929, No 9.

Prix de gros. Les données comprennent les moyennes des prix minima et maxima cotés le dernier jour du mois ou un des derniers jours du mois, publiés par le Bulletin de la Bourse de Budapest, par la Mercuriale de la Direction des Halles de la Ville de Budapest et par le Bulletin hebdomadaire (Köztelek) de la Société Nationale d'Agriculture Hongroise. Pour certaines marchandises, les membres de la Commission Hongroise pour la Fixation des Valeurs de Statistique Commerciale fournissent deux fois par mois des données de prix, dont nous publions celles qui sont les plus proches de la fin du mois.

Les marchandises figurant dans notre tableau économique sont toutes comprises dans l'indice des prix de gros.

Monnaie et crédit.

Résultat brut des recettes de l'Etat. Les chiffres, communiqués par le ministère des Finances, comprennent les contributions directes; les taxes sur le chiffre d'affaires; les droits de timbre et d'enregistrement; les impôts de consommation; les recettes de douanes, celles de sacharine et de la loterie dite de classe; les recettes de sel et du monopole des tabacs; les recettes des ministères et celles de la taxe sur les transports.

Dépenses brutes prévues de l'Etat. Les données, communiquées par le ministère des Finances, comprennent les dépenses administratives, celles occasionnées par le service de la Dette et les réparations, les investissements, les pensions de retraite, et la contribution aux dépenses de personnel des collectivités administratives.

Cours du pengő à Zurich. Nous indiquons la cote de clôture, au dernier jour du mois, de 100 pengős en francs suisses et de 100 francs suisses en pengős (valeur exprimée en monnaie métallique).

Banque Nationale de Hongrie. Les renseignements relatifs aux billets de banque en circulation comprennent tous les billets en circulation. Les chiffres concernant les effets escomptés et les avances comprennent les effets escomptés par la Banque Nationale de Hongrie et les avances sur warrants et sur titres. **Encaisse métallique.** Nous indiquons l'effectif des pièces d'or, les lingots d'or et des vieilles pièces d'or commerciales, en comptant 1 kilogramme d'or fin pour 3.794 pengős, et les devises et monnaies étrangères, c'est-à-dire les billets de banque étrangers, les monnaies étrangères et les effets sur l'étranger pouvant figurer, d'après les statuts de la banque, dans la couverture métallique. La proportion de couverture métallique est calculée sur la base des statuts de la

Gazdasági
Tableau

Megnevezés	Egység	1929	1930	1 9 2 9								
		átlag Moyenne		szept. Sept.	október Octobre	nov. Nov.	dec. Déc.	január Janvier	február Février	márc. Mars	április Avril	
Népmozgalom.												
1	Házasságkötés	szám	6.414	6.412	5.216	7.909	12.708	5.276	5.834	8.837	5.681	4.566
2	Házasságkötés 1000 lélekre	"	9·0	8·9	7·4	10·8	18·0	7·2	7·9	13·2	7·7	6·4
3	Élveszülött	"	17.410	17.901	19.505	17.594	14.318	14.060	16.048	16.160	19.629	19.095
4	Élveszülött 1000 lélekre	"	24·4	24·9	27·6	24·1	20·3	19·2	21·8	24·2	26·7	26·9
5	Halálozás	"	12.588	11.093	12.082	12.107	10.525	10.926	11.272	10.067	11.849	11.777
6	Halálozás 1000 lélekre	"	17·6	15·4	17·1	16·6	14·9	14·9	15·3	15·1	16·1	16·6
7	Egy éven aluli elhalt	"	3.168	2.754	3.960	3.186	2.384	2.278	2.369	2.097	2.632	2.811
8	Egy éven aluli elhalt 100 élveszülöttre	"	18·2	15·4	20·3	18·1	16·6	16·2	14·8	13·0	13·4	14·7
9	Gümőkórban elhalt	"	1.521	1.381	1.106	1.108	1.028	1.153	1.402	1.412	1.846	1.917
10	Gümőkórban elhalt 1000 lélekre	"	2·13	1·92	1·57	1·52	1·46	1·58	1·94	2·12	2·51	2·70
11	Természetes szaporodás	"	4.822	6.808	7.423	5.487	3.793	3.134	4.776	6.093	7.780	7.318
12	Természetes szaporodás 1000 lélekre	"	6·8	9·5	10·5	7·5	5·4	4·3	6·5	9·1	10·6	10·3
13	Kivándorolt	"	753	512	869	663	690	517	540	515	1.170	537
14	Visszavándorolt	"	52	83	49	52	69	113	37	50	63	70
Munkapiac.												
Társadalmi biztosítás:												
15	Kötelezőleg bizt. tagok átl. létszáma	1.000	1.044·1	.	1.070·3	1.071·6	1.064·2	1.019·8	956·5	957·1	968·6	987·3
Munkanélküli:												
16	Szociáldem. szakszervezeti összesen	szám	15.322	21.339	13.922	14.215	15.910	19.181	21.533	21.309	21.016	20.139
17	Szociáldem. szakszervezeti Budapesten	"	8.039	11.133	7.568	7.534	8.250	9.559	10.250	10.678	10.469	10.440
18	Ker. szoc. szakszervezeti Budapesten	"	852	951	783	967	1.033	1.107	1.161	1.120	983	906
19	Szakszervezeti munkanélküli együtt	"	16.174	22.290	14.705	15.182	16.943	20.288	22.694	22.429	21.999	21.045
Hatósági munkaközvetítés:												
20	Munkahely	szám	7.080	6.095	9.196	7.718	4.926	5.274	11.432	9.613	10.713	13.406
21	Munkakereső	"	15.173	16.696	15.818	16.786	16.376	17.041	47.850	47.323	43.333	43.342
22	100 munkahelyre esett munkakereső	"	223	274	172	217	332	323	419	492	404	323
23	Munkaközvetítés	"	4.772	4.608	5.927	5.348	3.619	4.113	10.032	8.194	8.912	10.454
24	100 munkahelyre esett közvetítés	"	68·0	75·6	64·4	69·3	73·5	77·9	87·8	85·2	83·2	78·0
Felajánlott órabér:												
25	Bádogos	Pengő	0·81	0·72	0·77	0·80	0·80	0·79	0·77	0·66	0·55	0·68
26	Asztalos	"	0·66	0·61	0·64	0·62	0·60	0·64	0·67	0·62	0·75	0·66
27	Szabó	"	0·55	0·54	0·56	0·54	0·55	0·54	0·51	0·58	0·54	0·59
28	Kőműves	"	0·85	0·80	0·82	0·85	0·83	0·75	—	0·86	—	0·78
29	Napszámos	"	0·50	0·45	0·46	0·54	0·51	0·45	0·46	0·43	0·44	0·49
30	Gyári munkásnő	"	0·32	0·25	0·25	0·25	0·27	0·27	0·25	0·26	0·27	0·26
31	Napszámosnő	"	0·43	0·38	0·49	0·46	0·38	0·39	0·40	0·36	0·39	0·40
Termelés.												
32	Kőszén	1.000 q	687·9	676·3	677·4	559·3	730·2	657·3	695·9	764·9	690·9	671·6
33	Barnaszén	"	5.869·9	5.145·1	5.915·1	7.017·2	6.618·5	6.666·4	6.723·7	5.444·8	4.687·9	4.516·2
34	Vasérc és vassalak	"	215·3	131·0	235·5	207·2	224·3	170·7	179·4	126·5	120·9	148·9
35	Finomításra való nyersvas	"	306·6	214·4	306·2	299·3	356·6	267·3	272·2	188·0	193·2	231·5
36	Villamosáram	1.000 kw. óra	17.904	18.733	16.913	19.567	21.282	21.864	22.746	19.032	18.632	16.865
37	Motorikus célra elosztott áram	"	7.011	7.396	7.460	7.364	7.509	6.725	6.766	7.203	7.402	6.796
38	Magánvilágítási célra elosztott áram	"	6.661	6.836	4.620	5.689	7.310	9.308	10.073	9.456	8.640	6.828
39	Elektromosáramfogyasztók	1.000	—	—	204·3	206·2	208·8	211·2	212·4	213·3	214·0	214·6
40	Szesz	1.000 hl.	36·6	34·1	34·7	66·0	87·3	78·6	59·7	43·2	38·1	29·7
41	Cukor	1.000 q	212·5	196·6	136·3	811·2	858·0	641·5	17·9	0·0	0·0	0·0
Kereskedelem és közlekedés.												
Külkereskedelem:												
42	Behozatal összesen	1.000.000 P	88·6	69·4	89·7	89·9	82·3	84·7	67·5	61·3	69·2	74·0
E b b ő l:												
43	Szén	1.000 q	1.550·2	1.031·1	2.044·9	1.829·4	1.824·5	1.752·1	1.042·0	639·4	671·6	567·6
44		1.000 P	5.972	4.031	8.005	7.179	7.187	6.916	4.062	2.582	2.701	2.266
45	Nyers és megmunkált fa	1.000 q	2.270·0	1.625·6	2.730·3	2.521·4	2.196·0	1.766·3	1.334·8	1.115·3	1.308·4	1.354·8
46		1.000 P	10.999	7.772	11.463	10.486	8.637	7.257	5.479	5.938	8.203	8.752
47	Gépek és készülékek	q	14.638	11.248	17.764	11.909	8.690	8.812	8.291	7.654	9.772	8.311
48		1.000 P	5.769	3.912	4.043	4.195	3.326	3.772	2.518	2.147	2.699	2.695
49	Pamutszövet	q	5.749	5.026	6.752	5.399	4.344	4.354	4.231	4.715	4.894	4.722
50		1.000 P	4.759	3.680	5.572	4.507	3.557	3.573	3.294	3.537	4.051	3.650
51	Nyerspamut	q	10.969	12.182	7.910	9.827	14.536	18.650	17.896	9.124	11.290	13.562
52		1.000 P	2.732	2.431	1.972	2.645	4.013	5.055	4.502	1.647	2.357	2.939
53	Papiros és papirosárak	q	66.537	64.139	69.025	64.589	70.984	77.543	65.555	45.762	58.010	67.856
54		1.000 P	3.665	3.210	3.676	3.854	3.997	4.044	3.369	2.484	3.232	3.598
55	Ásványolaj	1.000 q	173·6	207·2	200·0	106·2	159·2	157·5	243·3	96·1	212·6	171·9
56		1.000 P	2.516	2.758	2.667	1.680	2.375	2.225	3.220	1.388	2.982	2.513

jelzőtábla.
économique.

1 9 3 0								1 9 3 1		Unité	Désignation	
május Mai	június Juin	július Juillet	aug. Août	szept. Sept.	október Octobre	nov. Nov.	dec. Déc.	január Janvier	február Février			
Mouvement de la population.												
7.707	5.665	3.027	4.744	5.401	7.993	12.220	5.277	6.939	8.070	nombre	Mariages	1
10·5	8·0	4·1	6·4	7·6	10·8	17·1	7·1	9·4	12·1	"	Mariages pour 1.000 habitants	2
18.880	16.978	18.408	18.992	19.688	18.282	16.501	16.150	18.249	16.962	"	Nés vivants	3
25·6	23·9	25·0	25·8	27·7	24·7	23·1	21·8	24·6	25·4	"	Nés vivants pour 1.000 habitants	4
11.617	10.673	11.221	11.229	10.394	10.919	10.653	11.452	12.983	13.113	"	Décès	5
15·8	15·0	15·2	15·3	14·6	14·7	14·9	15·5	17·5	19·6	"	Décès pour 1.000 habitants	6
2.724	2.875	3.317	3.306	2.907	2.877	2.413	2.719	3.122	3.061	"	Décédés au-dessous d'un an	7
14·4	16·9	18·0	17·4	14·8	15·7	14·6	16·8	17·1	18·0	"	Décédés au-dessous d'un an pour 100 nés viv.	8
1.819	1.475	1.272	1.151	968	999	1.118	1.199	1.423	1.517	"	Décès par tuberculose	9
2·47	2·08	1·72	1·56	1·36	1·36	1·57	1·62	1·92	2·27	"	Décès par tuberculose pour 1.000 habitants	10
7.263	6.305	7.187	7.763	9.294	7.363	5.848	4.698	5.266	3.849	"	Accroissement naturel	11
9·8	8·9	9·8	10·5	13·1	10·0	8·2	6·3	7·1	5·8	"	Accroissement naturel pour 1.000 habitants	12
678	560	368	433	442	385	319	199	237	117	"	Émigrés	13
66	74	92	97	89	109	136	117	100	56	"	Émigrés revenus dans le pays	14
Marché du travail.												
Assurances sociales:												
1.011·5	1.010·7	985·5	984·2	995·2	1.000	Membres assurés obligatoirement, eff. moyen	15
Chômeurs:												
19.875	18.960	19.081	21.013	22.252	22.914	23.333	24.648	26.191	27.089	nombre	A. syndicats social-démocrates de Hongrie	16
10.237	9.818	9.833	11.329	12.025	12.289	12.735	13.493	14.497	15.292	"	A. syndicats social-démocrates de Budapest	17
857	829	920	847	874	999	975	935	953	965	"	A. syndicats chrétiens soc. de Budapest	18
20.732	19.789	20.001	21.860	23.126	23.913	24.308	25.583	27.144	28.054	"	Chômeurs syndiqués au total	19
Offices de placement:												
14.307	13.454	14.324	11.493	12.034	12.143	10.027	13.708	10.198	10.856	nombre	Offres d'emploi	20
38.342	40.359	39.578	37.581	40.588	44.757	47.069	52.978	48.156	52.905	"	Demandes d'emploi	21
268	300	276	326	337	369	469	386	472	487	"	Demandes pour 100 offres d'emploi	22
11.287	10.436	11.767	9.442	9.708	10.145	8.286	12.430	8.831	9.486	"	Placements	23
78·9	77·3	82·1	82·1	80·7	83·5	82·6	90·7	86·6	87·2	"	Placem. pour 100 offres d'emploi	24
Salaires horaires offerts:												
0·68	0·84	0·70	0·79	0·68	0·67	0·74	—	0·67	0·68	pengős	Ferblantiers	25
0·61	0·66	0·71	0·59	0·55	0·59	0·60	0·55	0·59	0·63	"	Menuisiers	26
0·55	0·52	0·53	0·53	0·54	0·52	0·50	0·49	0·49	0·50	"	Tailleurs	27
0·83	0·76	0·83	0·92	0·77	0·76	0·81	0·60	0·87	0·79	"	Maçons	28
0·49	0·46	0·44	0·46	0·46	0·46	0·43	0·42	0·45	0·46	"	Journaliers	29
0·26	0·26	0·24	0·24	0·29	0·23	0·24	0·24	0·28	0·24	"	Ouvrières de fabrique	30
—	0·42	0·35	0·34	0·44	0·36	0·37	0·37	0·46	0·44	"	Journalières	31
Production.												
690·4	668·5	663·5	548·5	664·4	693·7	672·8	690·4	664·1	581·4	1.000 q	Houille	32
4.355·2	4.140·3	4.365·0	4.455·3	5.278·8	6.193·5	5.803·0	5.777·4	5.603·1	4.878·5	"	Lignite	33
128·8	134·0	134·4	119·6	120·2	148·6	102·8	107·3	85·8	89·2	"	Minéral de fer et scorie de fer	34
195·6	227·1	224·5	205·7	218·1	243·6	175·9	196·8	162·4	164·7	"	Fonte à raffiner	35
16.714	15.011	15.746	16.207	18.514	20.937	21.189	23.205	23.005	20.412	1.000 kw.-h.	Energie électrique	36
6.940	7.461	7.389	7.943	7.810	7.814	7.664	7.561	7.166	6.878	"	Energie él. distribuée comme force motrice	37
6.122	5.266	4.384	3.898	4.870	5.719	7.616	9.158	10.778	9.978	"	Energie él. distribuée pour éclairage privé	38
214·5	215·9	216·5	217·6	218·6	219·6	222·1	223·5	224·0	224·1	1.000	Consommateurs d'énergie électrique	39
14·3	3·9	3·1	4·1	29·3	53·7	75·6	55·2	41·6	.	1.000 hl	Alcool	40
0·0	0·0	0·0	3·4	114·0	903·3	909·9	410·7	0·0	0·0	1.000 q	Sucre	41
Commerce et transports.												
Commerce extérieur:												
73·4	63·5	70·7	70·5	77·7	72·7	65·1	67·3	44·3	42·9	1.000.000 p	Importations totales	42
D o n t:												
579·7	774·3	1.118·7	1.404·4	1.636·5	1.563·8	1.266·1	1.110·4	749·2	651·3	1.000 q	Charbon	43
2.313	3.057	4.365	5.475	6.622	6.091	4.852	4.327	2.916	2.568	1.000 p	Bois bruts et ouvrés	44
1.516·7	1.370·6	1.836·7	2.376·3	2.612·3	2.001·4	1.613·6	1.069·3	542·7	651·5	1.000 q	Machines et appareils	45
9.206	7.630	8.571	9.831	10.774	8.135	6.253	4.502	2.615	4.177	1.000 p	Tissus de coton	46
9.362	9.873	14.546	10.735	8.593	6.724	8.639	16.998	4.907	5.032	q	Coton brut	47
3.484	2.836	4.258	2.780	2.462	2.225	2.680	2.821	1.840	1.945	1.000 p	Papier et articles de papier	48
5.090	4.946	5.285	5.459	5.944	5.715	3.948	5.553	1.666	2.313	q	Huile minérale	49
3.741	3.497	3.716	4.019	4.479	3.863	2.660	3.784	1.170	1.542	1.000 p		50
10.236	10.580	12.096	7.780	10.548	11.699	18.268	13.100	10.623	10.383	q		51
2.162	2.149	2.207	1.424	2.045	2.079	3.339	2.327	1.717	1.743	1.000 p		52
59.697	60.860	61.263	58.989	60.794	80.860	66.706	83.313	64.120	31.429	q		53
3.145	2.824	3.140	3.320	3.121	3.350	3.171	3.711	2.685	1.670	1.000 p		54
274·9	179·3	221·3	160·4	314·1	198·2	206·1	207·4	190·2	100·7	1.000 q		55
3.630	2.062	2.659	2.483	4.027	2.931	2.539	2.645	2.198	1.176	1.000 p		56

Megnevezés	Egység	1929	1930	1 9 2 9							
		átlag <i>Moyenne</i>		szept. <i>Sept.</i>	október <i>Octobre</i>	nov. <i>Nov.</i>	dec. <i>Déc.</i>	január <i>Janvier</i>	február <i>Février</i>	márc. <i>Mars</i>	április <i>Avril</i>
57 Vasárak	q	10.599	6.546	10.760	12.204	11.469	10.003	10.115	7.752	7.182	7.639
58	1.000 P	1.518	1.117	1.686	1.549	1.814	1.445	1.222	1.209	1.170	1.4.7
59 Nyers fémek	q	17.339	14.612	15.291	13.401	14.049	12.700	14.463	10.552	13.752	10.210
60	1.000 P	2.423	1.687	1.851	1.928	1.686	1.564	2.048	1.371	1.685	1.354
61 Gyapjuszövet	q	1.617	1.336	2.605	1.674	1.444	1.030	1.044	1.380	1.392	1.022
62	1.000 P	2.746	2.446	4.383	2.879	2.425	1.562	2.180	3.266	3.130	2.189
63 Kivitel összesen	1,000.000 P	86.5	75.9	111.1	118.1	122.7	120.4	79.5	60.4	78.5	72.4
E b b ő l:											
64 Búza	1.000 q	405.0	289.2	617.5	540.7	410.7	382.2	254.5	157.5	375.6	301.9
65	1.000 P	10.530	6.140	15.437	14.058	10.269	9.554	6.617	3.938	9.013	7.094
66 Liszt	1.000 q	223.5	197.4	276.3	335.9	348.2	296.8	216.3	93.0	194.3	138.9
67	1.000 P	8.861	6.909	10.698	13.191	13.673	11.932	8.200	3.647	7.700	5.609
68 Szarvasmarha	drb	7.432	13.940	10.542	12.433	10.680	9.388	8.311	7.8 0	11.812	15.652
69	1.000 P	5.113	9.490	7.207	8.208	7.410	6.553	5.897	5.353	8.191	10.789
70 Sertés	drb	22.761	20.708	27.484	38.561	53.389	50.384	31.328	19.950	19.418	16.677
71	1.000 P	6.230	4.777	8.089	10.222	12.933	11.966	7.443	5.160	4.946	4.138
72 Cukor	1.000 q	101.2	89.041	71.8	183.4	248.8	242.5	177.3	54.6	35.1	30.5
73	1.000 P	3.413	2.497	2.727	6.494	8.351	8.133	6.030	1.856	1.158	975
74 Baromfi	q	12.296	18.509	11.682	20.781	24.356	41.309	17.689	14.539	11.345	10.387
75	1.000 P	3.408	4.023	3.159	5.844	7.055	10.430	4.693	3.704	2.814	2.478
76 Vasfélgártmányok	1.000 q	100.8	71.246	139.1	99.7	141.9	77.7	59.9	79.1	80.5	92.8
77	1.000 P	1.981	1.452	2.915	2.129	2.713	1.676	1.249	1.199	1.834	1.947
78 Nyersdohány	q	11.382	8.773	14.778	11.038	22.170	9.644	889	354	5.944	13.529
79	1.000 P	1.503	1.230	1.921	1.457	3.459	1.504	142	57	1.022	2.300
80 Disznósír	q	2.877	6.983	2.873	4.976	5.284	5.121	5.867	7.247	4.504	4.592
81	1.000 P	593	1.208	616	988	1.023	964	1.117	1.329	838	886
82 Toll	q	2.470	1.862	3.004	2.730	2.642	3.241	2.125	1.616	1.985	2.093
83	1.000 P	1.887	1.216	2.083	2.099	1.909	2.481	1.418	1.050	1.225	1.328
84 Behozatali (—) v. kiviteli (+) többlet	1,0 0.000 P	-2.1	+6.5	+21.4	+28.2	+40.4	+35.7	+12.0	-0.9	+9.3	-1.6
Vasuti és postaforgalom:											
85 Szállított áru	1.000 t.	1.982	1.684	2.378	2.795	2.495	1.833	1.350	1.231	1.458	1.481
86 Árutonna-kilométer	1,000.000 km	233	195	268	325	310	237	154	137	169	175
87 Megrakott teherkocsi	1.000	123.1	111.4	148.7	171.0	152.4	114.0	88.4	82.6	100.1	99.6
88 Szállított utas	1.000	7.471	6.977	8.701	7.776	7.636	7.560	6.749	6.251	6.669	6.869
89 Utaskilométer	1,0 0.000 km	218	201	275	223	219	217	187	173	185	194
90 Levélküldemény	1.000 db	37.156	36.880	38.552	39.707	38.238	38.961	35.757	35.050	35.799	36.708
91 Csomagküldemény	"	1.072.8	1.032.5	1.130.5	1.205.8	1.110.8	1.250.4	975.1	924.3	1.035.8	1.063.1
92 Postautalvány	1.000 db	838.6	901.3	814.1	912.7	879.6	946.6	896.3	858.2	877.3	915.8
93	1,000.000 P	144.7	150.4	142.5	179.1	158.2	156.1	148.2	146.3	131.0	148.3
94 Távirat	1.000 db	340.1	309.6	371.0	355.7	334.9	320.3	280.1	254.4	296.9	295.4
95 Helyközi beszélgetés	1.000	420	391.0	459	471	440	389	371	341	375	371
96 Távbeszélő főállomás	szám	—	—	75.712	76.237	76.793	76.913	77.170	77.644	78.020	78.366
97 Radióvevőberendezés	1.000	—	—	245.6	250.5	257.5	266.6	276.8	284.9	289.9	292.4
Gépjárműállomány:											
98 Gépjárműállomány Budapesten	szám	—	—	15.371	15.474	15.426	15.274	15.239	15.320	15.420	15.468
99 Gépjárműállomány Magyarországon	"	—	—	29.010	29.360	29.514	29.417	29.363	29.406	29.511	29.684
E b b ő l:											
100 Személykocsi	"	—	—	13.148	13.383	13.396	13.293	13.243	13.286	13.292	13.367
101 kocsik	"	—	—	4.288	4.332	4.380	4.401	4.400	4.408	4.392	4.406
102 Egyéb gépkocsi	"	—	—	1.303	1.337	1.349	1.358	1.357	1.354	1.362	1.374
103 Motorkerékpár	"	—	—	10.301	10.358	10.389	10.365	10.363	10.358	10.465	10.537
Áralakulás.											
Nagykereskedelmi árindex:											
104 Összes áruk állaga	1913 = 100	121	96	109	111	107	107	106	104	100	96
105 Mezőgazdaság és állattenyésztés	"	116	85	100	103	97	97	95	93	88	83
106 Gyarmatárak	"	144	137	144	138	138	138	138	138	138	138
107 Malomipar és cukoripar	"	106	97	103	101	104	103	1.5	101	101	98
108 Egyéb ipar	"	134	125	133	132	132	132	131	130	129	126
109 Agrár olló	"	86.2	67.8	75.2	78.0	73.5	73.5	72.5	71.5	68.2	65.9
Megélhetési index:											
110 Összesen lakbérrel	1913 = 100	117.4	106.3	113.2	112.5	112.1	112.5	112.4	111.2	111.4	109.6
111 Összesen lakbér nélkül	"	127.1	112.6	121.7	120.7	120.2	120.7	120.6	119.0	119.3	116.9
112 Élelmezés	"	124.1	105.1	115.6	114.1	113.7	114.5	114.7	113.1	113.2	110.0
113 Ruházat	"	132.0	126.8	130.9	130.9	130.9	130.9	130.9	130.9	130.9	130.3
114 Fűtés, világítás	"	135.8	130.9	139.5	139.5	138.1	138.1	136.0	133.1	134.6	133.1
115 Lakás	"	86.3	86.3	86.3	86.3	86.3	86.3	86.3	86.3	86.3	86.3
Nagykereskedelmi árak:											
116 Búza, tiszavidéki 78 kg-os	P/q	23.89	19.53	21.98	23.53	23.90	23.95	24.60	24.55	23.80	22.60
117 Rozs, pestvidéki elsőrendű	"	18.35	10.26	15.23	15.20	15.70	14.83	13.05	11.68	11.35	10.65
118 0-as liszt	P/kg	0.40	0.31	0.39	0.39	0.42	0.42	0.44	0.41	0.42	0.41
119 2-es "	"	0.38	0.36	0.36	0.37	0.39	0.39	0.42	0.39	0.31	0.38
120 6-os "	"	0.28	0.23	0.26	0.26	0.27	0.26	0.28	0.25	0.26	0.24

1 9 3 0								1 9 3 1		Unité	Désignation	
május Mai	június Juin	július Juillet	aug. Août	szept. Sept.	október Octobre	nov. Nov.	dec. Déc.	január Janvier	február Février			
5.828	7.163	6.990	8.095	5.118	4.637	4.546	3.801	2.989	2.091	q	Articles en fer	57
1.085	1.176	1.127	1.216	1.034	975	978	807	616	758	1.000 p		58
16.935	15.988	15.950	16.624	13.366	15.104	15.035	17.385	11.848	9.772	q	Métaux bruts	59
2.077	1.877	1.746	1.954	1.206	1.539	1.532	1.859	1.480	1.044	1.000 p		60
804	813	1.139	2.416	2.225	1.572	1.014	1.246	724	915	q	Tissus de laine.	61
1.621	1.516	1.849	4.173	3.913	2.296	1.407	1.876	1.100	1.682	1.000 p		62
85.0	75.9	60.5	76.1	76.4	86.6	86.9	72.2	39.7	40.7	1,000.000 p	Exportations totales	63
435.3	255.8	106.2	378.8	268.3	236.8	434.3	268.8	118.3	108.7	1.000 q	Dont :	
10.448	6.139	2.556	7.956	4.830	4.026	6.901	4.167	1.775	1.740	1.000 p	Froment	64
203.7	232.1	58.4	199.8	230.7	275.9	274.8	252.5	95.6	77.5	1.000 q	Farine	66
8.031	9.310	2.030	7.049	7.553	8.476	8.405	6.970	2.266	1.931	1.000 p		67
20.313	18.511	16.572	15.911	15.167	17.027	13.206	7.007	6.179	5.960	tête	Bêtes à cornes	68
14.377	12.837	11.567	10.713	9.728	11.235	8.481	4.714	4.383	4.159	1.000 p		69
18.483	18.173	16.758	23.193	24.310	22.401	21.492	16.317	5.572	4.188	tête	Porcs	70
4.147	4.032	3.664	4.983	5.458	4.866	4.801	3.691	1.298	925	1.000 p		71
73.7	51.8	24.9	17.2	26.3	182.4	220.2	174.2	42.5	13.8	1.000 q	Sucre	72
2.359	1.657	796	549	841	4.844	5.149	3.740	839	275	1.000 p		73
6.471	8.750	8.815	11.528	19.938	29.190	38.037	45.420	21.293	15.352	q	Volaille	74
1.801	2.038	1.973	2.479	4.423	5.873	7.165	8.833	4.558	3.158	1.000 p		75
77.4	58.5	39.3	47.7	80.2	107.5	104.7	29.3	13.8	21.8	1.000 q	Demi-produits en fer	76
1.691	1.246	951	1.102	1.609	1.914	1.620	564	262	288	1.000 p		77
13.515	4.731	642	1.001	2.022	11.053	42.806	8.787	465	127	q	Tabac brut	78
2.298	804	104	160	324	1.768	4.794	984	52	14	1.000 p		79
4.902	3.803	5.068	5.635	9.877	11.666	12.256	8.630	6.129	7.544	q	Saindoux lard	80
894	632	775	986	1.695	1.952	2.008	1.379	937	1.068	1.000 p		81
1.485	807	1.236	1.375	2.212	2.448	2.806	2.296	1.171	2.735	q	Plumes	82
1.100	642	856	853	1.499	1.758	1.615	1.357	577	1.611	1.000 p		83
+11.6	+12.4	-10.2	+5.6	-1.3	+13.9	+21.8	+4.9	-4.6	-2.2	1,000.000 p	Excédent d'importat. (-) ou d'exportat. (+)	84
Trafic des chem. de fer et post.:												
1.748	1.519	1.563	1.845	2.044	2.417	2.139	1.418	1.066	1.009	1.000 t.	Marchandises transportées	85
204	172	181	215	231	278	249	171	129	117	1,000.000 km	Tonnes kilom.	86
116.8	104.0	107.6	119.7	129.5	153.0	137.8	96.8	79.3	72.9	1.000	Wagons à marchand. chargés	87
7.042	7.554	7.045	7.703	7.492	6.757	6.938	6.66.0	5.635	5.618	1.000	Voyageurs transportés	88
199	213	212	232	226	197	202	194	164	164	1,000.000 km	Kilomètres-voyageurs	89
38.174	35.628	37.308	36.512	37.676	39.126	36.892	37.925	32.926	30.933	1.000 unités	Correspondances	90
1.037.2	949.5	1.013.0	981.7	1.066.0	1.131.1	1.024.2	1.188.6	894.8	828.2	"	Colis	91
949.9	976.1	939.5	768.6	855.3	980.0	8.2.2	946.3	899.5	828.3	1.000 unités	Mandats-poste.	92
158.4	130.9	152.3	165.8	150.2	170.3	151.2	151.5	140.4	133.8	1,000.000 p		93
308.7	329.1	346.5	376.0	337.6	329.1	288.9	272.8	242.3	224.9	1.000 pièces	Télégrammes	94
403	398	443	438	427	431	357	337	317	298	1.000	Conversations interurbaines	95
79.069	79.441	79.487	79.963	80.420	80.711	80.827	80.731	80.584	80.337	nombre	Principaux postes de téléphone	96
292.9	293.3	292.3	292.7	293.6	296.5	302.4	307.9	314.7	319.8	1.000	Postes récepteurs de T. S. F.	97
Effectif des véhicules à moteur.												
15.599	15.751	15.778	15.853	15.833	15.735	15.647	15.316	15.196	15.115	nombre	Véhicules à moteur à Budapest	98
29.994	30.345	30.544	30.773	30.890	30.751	30.634	30.305	29.924	29.869	"	Véhicules à moteur en Hongrie	99
D o n t :												
13.483	13.569	13.623	13.738	13.734	13.625	13.557	13.394	13.161	13.163	"	Automobiles pour personnes	100
4.434	4.489	4.502	4.521	4.552	4.553	4.554	4.493	4.428	4.427	"	Camions automobiles	101
1.384	1.393	1.394	1.394	1.399	1.390	1.382	1.377	1.418	1.386	"	Autres automob.	102
10.693	10.894	11.025	11.120	11.205	11.183	11.141	11.041	10.917	10.893	"	Motocyclottes	103
Formation des prix.												
Indice des prix de gros :												
96	94	99	93	92	94	92	90	91	92	1913 = 100	Moyenne de l'ensemble des marchandises	104
84	82	88	81	80	83	80	78	79	80	"	Agriculture et élevage	105
138	138	138	138	138	138	133	133	133	133	"	Denrées coloniales	106
98	97	100	96	92	91	91	91	97	93	"	Minoterie et industrie sucrière	107
126	124	124	122	122	122	120	119	117	118	"	Autres industries	108
66.7	66.1	71.0	66.3	65.6	68.0	66.7	65.5	67.5	67.8	"	„Ciseaux agricoles“	109
Indice du coût de la vie :												
107.1	104.8	106.0	105.2	105.3	102.7	100.0	99.7	98.8	99.0	1913 = 100	Au total, y compris le loyer	110
113.6	110.6	112.2	111.1	111.3	107.8	104.4	104.0	102.7	103.0	"	Au total, non compris le loyer	111
105.8	102.4	104.6	103.3	103.5	99.6	95.8	95.0	93.5	94.1	"	Alimentation	112
130.3	127.5	127.5	127.5	127.5	122.5	117.8	117.8	116.1	116.1	"	Vêt ment	113
130.8	129.4	129.4	128.6	128.6	128.6	128.6	129.4	129.4	129.4	"	Chauffage et éclairage	114
86.3	86.3	86.3	86.3	86.3	86.3	86.3	86.3	86.3	86.3	"	Lo,ement	115
Prix de gros :												
23.43	20.63	19.68	16.65	15.38	14.98	14.25	13.83	14.03	14.88	1 q, en pengős	Froment de la rég. de la Tisza, de 78 kg	116
11.85	10.15	11.60	9.65	8.03	7.90	8.25	8.25	10.15	11.00	"	Seigle de 1er ordre, de la rég. de Pest	117
0.41	0.41	0.42	0.38	0.36	0.35	0.35	0.34	0.32	0.32	1 kg, en pengős	Farine No 0	118
0.38	0.37	0.39	0.35	0.33	0.32	0.31	0.30	0.29	0.29	"	" No 2	119
0.24	0.23	0.24	0.22	0.21	0.20	0.20	0.20	0.20	0.22	"	" No 6	120

Megnevezés	Egység	1929	1930	1 9 2 9							
		átlag <i>Moyenne</i>		szept. <i>Sept.</i>	október <i>Octobre</i>	nov. <i>Nov.</i>	dec. <i>Déc.</i>	január <i>Janvier</i>	február <i>Février</i>	márc. <i>Mars</i>	április <i>Avril</i>
121 Tengeri, dunántúli származású	P/q	23.03	13.54	19.13	19.63	13.73	13.25	13.25	12.85	11.93	11.75
122 Marhahús, elsőrendű, hátulja	P/kg	2.40	2.21	2.50	2.48	2.30	2.32	2.28	2.18	2.10	2.10
123 Borjú	P/kg élő súly	1.52	1.43	1.48	1.71	1.66	1.80	1.61	1.54	1.45	1.36
124 Sertés, fiatal nehéz, 300 kg-on felül	"	1.65	1.35	1.43	1.45	1.43	1.47	1.59	1.69	1.62	1.44
125 Sertézsír	P/kg	2.06	1.72	2.01	1.93	1.71	1.73	1.77	1.88	1.87	1.81
126 Tojás, friss teatojás	P/1.440 db	203.19	153.95	206.68	211.00	237.60	237.60	154.80	124.80	118.56	129.00
127 Borjúbőr	P/kg	2.39	2.20	2.35	2.35	2.30	2.45	2.40	2.45	2.35	2.10
128 Marhabőr	"	1.36	1.23	1.40	1.30	1.25	1.45	1.35	1.20	1.25	1.25
129 Nyersgyapjú	"	2.35	1.62	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	1.60
130 Nyerspamut, amerikai	"	2.82	2.10	2.80	2.75	2.64	2.26	2.47	2.40	2.47	2.46
131 Barnaszén, hazai	P/q	3.00	3.22	3.31	3.31	3.31	3.31	3.31	3.31	3.30	3.11
132 Kőszén, hazai	"	6.13	5.88	6.40	6.40	6.40	6.40	6.30	6.10	6.10	5.90
133 Vörösréz	P/kg	2.34	1.66	2.30	2.25	2.20	2.15	2.25	2.20	2.25	1.70
134 Ólom	"	0.71	0.57	0.68	0.68	0.68	0.68	0.68	0.67	0.60	0.60
135 Ón	"	7.96	4.89	8.00	6.50	6.50	6.50	6.50	6.20	6.20	6.20
Pénz és hitel.											
136 Állami bevételek bruttó eredménye	1,000.000 P	—	—	76.0	72.2	92.4	85.3	72.5	79.4	61.9	68.5
137 Állami kiadások bruttó előirányzata	"	—	—	79.0	77.9	92.0	84.6	76.8	83.9	72.5	68.0
138 A pengő zürichi árfolyama	100 P = s. fr.	90.52	90.29	90.47	90.28	90.22	90.20	90.54	90.60	90.23	90.20
139	100 s. fr. = P	110.47	110.75	110.53	110.77	110.84	110.86	110.45	110.38	110.83	110.86
Magyar Nemzeti Bank:											
140 Jegyforgalom	1,000.000 P	—	—	478.0	525.5	472.7	500.6	476.2	441.4	431.2	463.7
141 Leszámitolt váltók és előlegek	"	—	—	315.5	344.9	321.7	329.5	293.4	226.8	224.6	248.1
É r c k é s z l e t:											
142 Arany	1,000.000 P	—	—	162.7	162.7	162.7	162.7	162.7	162.6	162.6	162.6
143 Deviza és valuta	"	—	—	42.5	38.8	41.3	39.1	18.3	25.4	7.6	10.2
144 Összesen	"	—	—	213.5	208.8	212.2	209.7	190.9	198.4	180.8	183.1
145 Ércfedezeti arány	%	41.3	46.8	42.6	40.1	42.4	41.0	42.3	45.5	45.8	45.1
146 Leszámitolási kamatláb	"	7.67	6.03	8	8	7.50	7.50	7	6.5	6	6
147 Elsőrendű üzleti váltók kamattétele	"	8.95	7.05	9.50	9.62	9.12	9.12	8.75	8.12	7.67	7.37
148 Betéti kamatláb 3 havi lekötésre	"	7.23	5.36	7.5	7.5	7	7	6.5	6	6	5.50
149 Betéti kamatláb lekötés nélkül	"	5.29	4.10	5.50	5.50	5	5	4.75	4.25	4.25	4
Betétállomány:											
T a k a r é k b e t é t:											
150 Postatakarékpénztárnál	1,000.000 P	—	—	50.8	50.6	55.1	55.4	56.8	61.0	63.3	63.4
151 12 legnagyobb bpesti pénztárnál	"	—	—	522.7	527.1	529.7	546.2	557.5	565.2	566.8	568.2
152 Összesen	"	—	—	573.5	577.7	584.8	601.6	614.3	626.2	630.1	631.6
F o l y ó s z á m l a b e t é t:											
153 Postatakarékpénztárnál	1,000.000 P	—	—	89.6	111.5	89.7	92.9	91.3	80.1	77.1	82.0
154 12 legnagyobb bpesti pénztárnál	"	—	—	778.7	758.1	749.1	718.7	732.3	736.2	717.6	703.9
155 Összesen	"	—	—	868.3	869.6	838.8	811.6	823.6	816.3	794.7	785.9
B e t é t e k e g y ü t t:											
156 Postatakarékpénztárnál	1,000.000 P	—	—	140.4	162.1	144.8	148.4	148.1	141.2	140.4	145.5
157 12 legnagyobb bpesti pénztárnál	"	—	—	1.301.5	1.285.2	1.278.8	1.264.8	1.289.9	1.301.3	1.284.5	1.272.0
158 Összesen	"	—	—	1.441.8	1.447.3	1.423.6	1.413.2	1.437.9	1.442.5	1.424.8	1.417.5
159 A 35 legn. vidéki pénzt. betétállománya	"	—	—	—	—	—	148.8	149.7	150.7	151.4	151.9
Tőzsde:											
160 Részvényindex	1913 = 100	17.1	14.8	16.0	15.6	15.5	15.6	16.8	16.3	16.3	15.8
161 Eladott részvény	1.000 db	546.0	307.5	221.0	663.3	504.2	304.8	360.6	466.4	260.8	390.4
162 Tőzsdei forgalom összege	1,000.000 P	40.9	19.8	19.1	57.1	34.6	20.8	20.3	33.5	17.9	20.0
163 Szállítások és átvételek összege	"	26.8	13.2	12.5	36.9	23.2	13.7	14.3	22.3	11.2	13.6
Hitelbiztonság:											
164 Új fizetésképtelenség Magyarországon	szám	185.5	206.8	158	204	218	296	365	224	259	231
165 Csőd	"	19.2	18.4	17	22	19	22	17	24	39	20
166 Magán- és kényszeregyesség	"	166.3	188.4	141	182	199	274	348	200	220	211
167 Új fizetésképtelenség Budapesten	"	49.6	58.2	51	57	37	91	101	56	78	63
168 Magán- és kényszeregyesség / aktíva	1.000 P	6.757	6.621	4.337	6.719	6.718	13.197	12.646	6.519	11.149	7.323
169 Magyarországon / passzíva	"	10.631	10.740	6.806	10.948	11.074	21.291	21.323	10.651	18.384	10.647
170 Magán- és kényszeregyesség / aktíva	"	3.294	3.069	1.641	3.032	1.831	7.767	7.171	3.147	6.007	2.075
171 Budapesten / passzíva	"	5.102	5.177	2.525	4.736	3.046	12.371	12.081	5.443	10.428	3.227
172 Óvatolt váltók Magyarországon	szám	14.041	12.905	17.196	18.667	16.471	16.849	14.994	12.466	13.657	13.618
173 / 1.000 P	"	10.186	8.491	12.109	14.486	11.926	12.067	10.253	7.972	8.102	8.263
174 Óvatolt váltók Budapesten	szám	4.823	4.752	5.863	6.239	5.643	5.703	5.186	4.620	5.266	5.100
175 / 1.000 P	"	4.287	3.335	4.762	6.015	4.730	5.576	3.756	2.915	3.161	3.403
176 Zálogfelvétel Budapesten	1.000 tétel	172	182	167	179	185	180	192	176	184	194
177 / 1.000 P	"	4.422	4.805	4.381	4.785	4.966	4.788	5.077	4.779	4.923	5.100
178 Zálogálladék Budapesten	1.000 tétel	—	—	849	846	858	859	906	929	946	965
179 / 1.000 P	"	—	—	24.106	24.428	24.800	24.849	25.784	26.375	27.002	27.699
180 Kényszerárverésre került Budapesten	tétel	6.219	9.130	7.092	7.367	6.411	4.682	7.621	7.150	6.818	7.942

1930								1931		Unité	Désignation	
május Mai	június Juin	július Juillet	aug. Août	szept. Sept.	október Octobre	nov. Nov.	dec. Déc.	január Janvier	február Février			
11.80	13.55	17.50	15.78	14.03	14.33	13.50	12.15	13.35	14.30	1 q, en pengő	Maïs, de Transdanubie	121
2.22	2.24	2.30	2.30	2.30	2.30	2.08	2.08	1.98	1.86	1 kg, en pengős	Viande de bœuf, 1re qual., partie postér.	122
1.43	1.44	1.20	1.36	1.42	1.45	1.47	1.43	1.42	1.38	1 kg de poids vif, en p.	Veau	123
1.29	1.12	1.28	1.27	1.19	1.24	1.23	1.23	1.16	1.16	1 kg, en pengős	Porcs, jeunes, lourds, au-dessus de 300 kg	124
1.86	1.50	1.65	1.73	1.70	1.65	1.64	1.55	1.40	1.36		Saindoux	125
136.00	131.68	126.00	155.52	186.22	199.22	200.00	185.60	185.00	150.00	1440 pièces, en p.	Oeufs frais à thé	126
2.10	2.10	2.00	2.10	2.30	2.20	2.20	2.10	2.10	2.00	1 kg, en pengős	Cuir de veau	127
1.28	1.25	1.25	1.25	1.20	1.20	1.18	1.15	1.10	1.10	"	Cuir de bœuf	128
1.60	1.55	1.55	1.55	1.40	1.40	1.40	1.40	1.40	1.40	"	Laine brute	129
2.44	2.11	2.08	1.87	1.74	1.81	1.76	1.63	1.71	1.84	"	Coton brut, américain	130
3.11	3.11	3.11	3.11	3.31	3.31	3.31	3.31	3.31	3.31	1 q, en pengős	Lignite, indigène	131
5.90	5.90	5.80	5.70	5.70	5.70	5.70	5.70	5.80	5.80	"	Houille, indigène	132
1.65	1.55	1.50	1.45	1.30	1.25	1.45	1.40	1.25	1.35	1 kg, en pengős	Cuivre	133
0.58	0.58	0.55	0.52	0.52	0.52	0.52	0.52	0.51	0.52	"	Plomb	134
5.50	5.00	4.50	4.00	3.80	3.80	3.80	3.20	3.50	3.75	"	Étain	135
Monnaie et crédit.												
92.1	106.0	47.6	86.9	66.2	63.3	85.1	74.2	58.2		1,000.000 p	Résultat brut des recettes de l'État	136
80.2	70.8	74.3	94.0	80.6	75.6	84.5	77.5	74.8	85.2	"	Dépenses prévues de l'État, brutes	137
90.325	90.285	90.25	90.23	90.23	90.20	90.26	90.23	90.275	90.575	100 p = fr. s.	} Cours du pengő à Zurich	138
110.71	110.76	110.80	110.83	110.83	110.86	110.79	110.83	110.77	110.41	100 fr. s. = p		139
Banque Nationale de Hongrie :												
440.9	449.4	466.2	439.7	429.6	499.5	439.4	469.1	446.0	399.6	1,000.000 p	Circulation des billets	140
219.6	233.8	202.7	197.8	188.5	298.8	252.9	297.7	265.1	243.4	"	Effets escomptés et avances	141
Encaisse métallique :												
162.6	162.6	162.6	162.6	162.6	162.6	162.6	162.6	162.7	148.0	1,000.000 p	Or	142
18.8	32.1	43.1	41.7	24.8	14.2	26.9	33.6	13.8	27.0	"	Devises et monnaies	143
191.3	205.8	217.9	216.5	198.3	185.3	199.6	206.4	188.7	187.8	"	Total	144
49.2	46.7	51.0	50.6	51.1	40.9	49.3	43.8	47.1	49.8	‰	Proportion de la couvert. métallique	145
5.5	5.5	5.5	5.5	5.5	5.5	5.5	5.5	5.5	5.5	"	Taux d'escompte	146
6.93	6.75	6.63	6.37	6.37	6.38	6.50	6.75	6.75	6.75	"	Taux d'effets de commerce de premier ordre	147
5.5-5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	"	Taux d. dép. ne pouv. être ret. qu'au bout de 3 mois	148
4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	"	Taux de dépôts libres (ret. à volonté)	149
Effectif des dépôts :												
Dépôts d'épargne :												
61.8	62.8	65.5	69.9	70.9	70.5	71.8	72.6	74.1	77.9	1,000.000 p	A la Caisse d'épargne postale	150
572.0	583.6	589.5	591.6	587.5	540.0	546.6	559.0	578.1	593.4	"	Aux 12 princip. établ. de crédit de Bpest	151
633.8	646.4	655.0	661.5	658.4	610.5	618.4	631.6	652.2	671.3	"	Total	152
Dépôts en compte courant :												
88.0	84.5	88.1	90.6	84.9	84.8	77.7	88.7	83.4	73.8	1,000.000 p	A la Caisse d'épargne postale	153
703.3	703.4	728.3	761.1	742.7	720.2	737.5	728.2	707.4	737.1	"	Aux 12 princip. établ. de crédit de Bpest	154
791.3	787.9	816.4	851.7	827.6	805.0	815.2	816.9	790.8	810.9	"	Total	155
Ensemble des dépôts :												
149.8	147.3	153.6	160.5	155.8	155.3	149.5	161.3	157.5	151.7	1,000.000 p	A la Caisse d'épargne postale	156
1.275.3	1.287.0	1.317.7	1.352.7	1.330.2	1.260.2	1.284.2	1.287.2	1.285.5	1.330.5	"	Aux 12 princip. établ. de crédit de Bpest	157
1.425.1	1.434.3	1.471.4	1.513.2	1.486.0	1.415.5	1.433.6	1.448.5	1.443.0	1.482.2	"	Total	158
152.0	155.9	156.7	155.9	155.9	150.3	149.3	154.2	148.1	148.9	"	Eff. des dép. des 35 princip. établ. de c. de prov.	159
Bourse :												
15.3	14.7	14.6	14.2	13.9	13.4	13.1	12.9	12.8	13.4	1913 = 100	Indice d'actions	160
266.2	225.6	323.2	199.2	243.9	415.8	235.9	301.5	282.3	232.1	1,000 act.	Actions vendues	161
16.9	12.6	22.7	11.8	18.6	33.3	13.4	16.6	20.5	16.2	1,000.000 p	Montant du mouvement boursier	162
11.2	8.9	15.3	8.4	12.3	21.4	8.7	11.2	13.0	10.8	"	Montant des livraisons et des réceptions	163
Sécurité de crédit												
185	203	185	121	120	185	163	241	253	173	nombre	Nouvelles insolvabilités en Hongrie	164
19	21	15	12	15	14	10	15	14	9	"	Faillites	165
166	182	170	109	105	171	153	226	239	164	"	Concordats privés et judiciaires	166
40	41	61	38	33	56	56	70	74	57	"	Nouvelles insolvabilités à Budapest	167
5.349	4.986	5.322	3.560	3.504	6.787	4.457	7.855	6.841	7.336	1,000 p	Concord. privés et judiciaires } actifs	168
8.025	8.372	9.057	5.844	5.314	10.268	7.647	13.344	12.281	10.478	"	en Hongrie } passifs	169
2.733	1.878	2.600	1.854	988	2.282	2.875	3.220	3.063	1.778	"	Concord. privés et judiciaires } actifs	170
4.068	3.286	4.138	2.973	1.805	4.329	4.892	5.459	6.309	3.265	"	à Budapest } passifs	171
12.975	12.779	12.488	12.020	13.079	13.577	11.467	11.737	11.399	10.260	nombre	} Lettres de change protestées en Hongrie	172
8.624	7.322	8.625	8.266	10.166	8.587	7.358	8.359	8.759	7.654	1,000 p		173
4.867	4.590	4.625	4.502	5.067	5.134	3.928	4.139	3.904	3.544	nombre	} Lettres de change protestées à Budapest	174
3.934	2.660	3.591	3.521	4.292	3.205	2.352	3.226	2.736	2.410	1,000 p		175
197	189	194	174	176	178	166	161	176	155	1,000 reconn.	} Engagem. aux monts-de-piété de Bpest	176
5.409	5.135	5.126	4.687	4.585	4.628	4.122	4.087	4.228	3.896	1,000 p		177
982	1.008	1.021	1.018	1.010	981	968	942	946	940	1,000 reconn.	} Effect. des gages aux m.-de-p. de Bpest	178
28.409	29.105	29.470	29.518	29.401	28.593	27.886	26.875	26.360	25.859	1,000 p		179
8.445	8.694	11.426	10.788	9.455	10.076	10.853	10.295	14.509	13.338	reconnais.	Enchères aux monts-de-piété de Budapest	180

Banque d'abord on totalise le montant total des billets de banque en circulation et des dettes échues de la Banque, puis on en déduit la Dette publique, et on divise la somme restante par la couverture métallique totale. Les données concernant les billets de banque en circulation, les effets escomptés, les avances, l'encaisse métallique (or, devises et monnaies) et la proportion de la couverture métallique sont définitives et se rapportent au dernier jour du mois. La Banque Nationale de Hongrie demande par mois aux principaux établissements de crédit, le taux des effets de commerce de premier ordre, et elle nous envoie, par mois, les taux maxima et minima. De ceux-ci nous donnons la moyenne.

Effectif des dépôts. Les renseignements, relatifs à la fin du mois, sont communiqués par la Caisse d'épargne postale et les 12 principaux établissements de crédit de Budapest.¹⁾ Les chiffres de la Caisse d'épargne postale se rapportent uniquement à des dépôts libellés en monnaie hongroise. Les données sur les dépôts d'épargne et en compte courant des 12 principaux établissements de crédit de Budapest comprennent aussi les dépôts libellés en monnaies étrangères. Pour montrer la formation des dépôts placés en province, nous donnons les chiffres de 35 établissements provinciaux de crédit²⁾; ceux-là comprennent aussi les dépôts libellés en monnaies étrangères.

Bourse. L'Office Central de Statistique établi deux indices d'actions. L'un ne prend en considération que les changements de capital ayant affecté l'effectif de 1913 des actions, l'autre tient compte de tous les changements de capital.²⁾ Les actions comprises dans notre indice d'actions sont classées en 15 catégories de valeurs. Pour observer les variations de cours des différentes catégories de valeur, on établit des groupes d'indices spéciaux. Tant ces derniers que les principaux indices d'actions sont calculés par mois, d'après les cotes de clôture du dernier jour du mois ou du jour le plus proche de celui-là. Les indices ont pour base les cotes de clôture du 31 décembre 1913. Dans notre tableau économique, nous donnons l'indice d'actions tenant compte des changements de capital ayant affecté l'effectif de 1913 des actions.

Mouvement de la Bourse. (Chiffres fournis par la Budapesti Giró- és Pénztáregylet³⁾).

¹⁾ Jules Szőnyi: Les établissements de crédit de Hongrie en 1928. *Revue Hongroise de Statist.* No 8 de 1930.

²⁾ Jules Szigeti: Changements de la valeur des capitaux placés en actions cotées à la Bourse. *Revue Hongroise de Statist.* No 9—10 de 1924.

³⁾ (Union de Giro et de Caisse de Budapest).

Le nombre des actions vendues comprend les titres, actions et valeurs à intérêt fixe mis en circulation à la Bourse de Budapest, en tant que les transactions ont été déclarées à la Giró- és Pénztáregylet. Les chiffres comprennent aussi celles des affaires des firmes faisant partie de la Giró- és Pénztáregylet, qui ont été, dans le cadre des affaires de ces firmes, compensées par d'affaires faisant contre-partie. Le montant total des livraisons et des réceptions indique, d'après les cours d'escompte établis pour les époques respectives par la Giró- és Pénztáregylet, la valeur de toutes les livraisons et réceptions effectuées sur la base des soldes de titres, à l'exception de celles provenant d'affaires de compensation. Le total du mouvement boursier comprend le mouvement total établi sur la base des comptes se trouvant à la Giró- és Pénztáregylet, y compris les différences de cours provenant d'affaires de compensation, ainsi que l'écart que présentent le cours effectif et le cours d'escompte des affaires non compensées, et les affaires résultant du règlement des créances et dettes des différents membres.

Sécurité de crédit. Des chiffres relatifs aux nouvelles insolvabilités, ceux concernant les concordats privés et judiciaires sont fournis par l'O. H. E.¹⁾ et le Central des Etablissements de Crédit; ceux concernant les concordats judiciaires conclus devant les Tribunaux sont communiqués par les Tribunaux. Les données relatives aux concordats privés et judiciaires comprennent aussi les concordats judiciaires conclus devant les Tribunaux. Les statistiques des lettres de change protestées sont disponibles depuis l'été de 1927. Les chiffres mensuels sont définitifs, sauf ceux concernant le dernier mois. Les chiffres du mouvement des monts-de-piété sont établis depuis l'été de 1926; ils ne se rapportent qu'au mont-de-piété de la Caisse d'épargne postale et aux intermédiaires de celui-ci (il y a actuellement 35 intermédiaires). Comme au mont-de-piété de la Caisse d'épargne postale, les objets engagés sont classés en titres, bijoux et autres objets, l'effectif des engagements indique le nombre des reconnaissances délivrées, et non les cas d'engagements. Les renouvellements étant considérés comme de nouveaux engagements, sont compris dans les dégagements et dans les nouveaux engagements. L'effectif des gages indique le nombre des reconnaissances non dégagées et la valeur des prêts accordés sur les objets non encore dégagés.

Alexandre Sipos.

¹⁾ Association générale pour la protection du crédit.